ספר

זה שמי וזכרי

תולדות הרה"ח והמקובל
מוהר"י יחזקאל מנחם שווירבעי ז"ל

בעזהשי"ת

זה שמי וזכרי

ילקוט דברי תורה, מנהגי ישראל, ותולדות חייו של אבינו היקר הרבני החסיד
המפואר מופלג בתורה וירא שמים מרבים
איש האשכולות משרידי דור הישן

מוה"ר **יחזקאל מנחם שטויבער** ז"ל

שו"ב ומוהל מומחה וש"צ

בק"ק **קארלסבורג, אראד**, עיה"ק **צפת** ת"ו

ורוב ימיו בעיר **אנטווערפען** יצ"ו

ובאחרית ימיו תקע אהלו לק"ק **ווילִיאמסבורג** יצ"ו

ומנ"כ בק"ק **קרית יואל** יצ"ו

נלקט ונערך בס"ד ע"י בנו ותלמידו
הק' **מרדכי שטויבער**
מנהל בית רחל דסאטמאר
בק"ק אנטווערפען יצ"ו
תשס"ז לפ"ק

Copyright © '07
כל הזכויות שמורות להמ"ל

להשיג הספר אצל המחבר

מרדכי שטויבער
Lange Leem Street 182
2018 Antwarp Belgium
011-323-239-0665
011-32-484-22-0665

בארה"ב
משה אהרן שטויבער
47 Throop Ave.
Brooklyn NY, 11206
718-599-7090
347-484-7749

דפוס המעתיק
Hamatik Printing
170 Ross Street, Brooklyn, N. Y. 11211
Tel: 718-782-1391 – Fax: 718-486-5818

בעזהשי"ת

זה שמי וזכרי

ובגפן שלשה שריגים

באר שרים

ר"ת ר' יחזקאל מנחם שטויבער בן אסתר רחמה

פתגמין יקירין שדלה ממקורות נאמנים
ומרגלא בפומי' להשקות העדרים

באר מנהגים

ר"ת מנהגי ר' יחזקאל מנחם בן אסתר רחמה

מנהגיו ותהלוכותיו שיסודתם בהררי קודש מצדיקי אמת
שהסתופף בצילם מילדותו עד אחרית ימיו

מראש צורים

ר"ת ר' יחזקאל מנחם מתולדות ר' שלמה צבי ומרת אסתר רחמה

תולדות חייו וקורותיו למשפחותיו ולבית אבותיו
כתובים בלשון אידיש

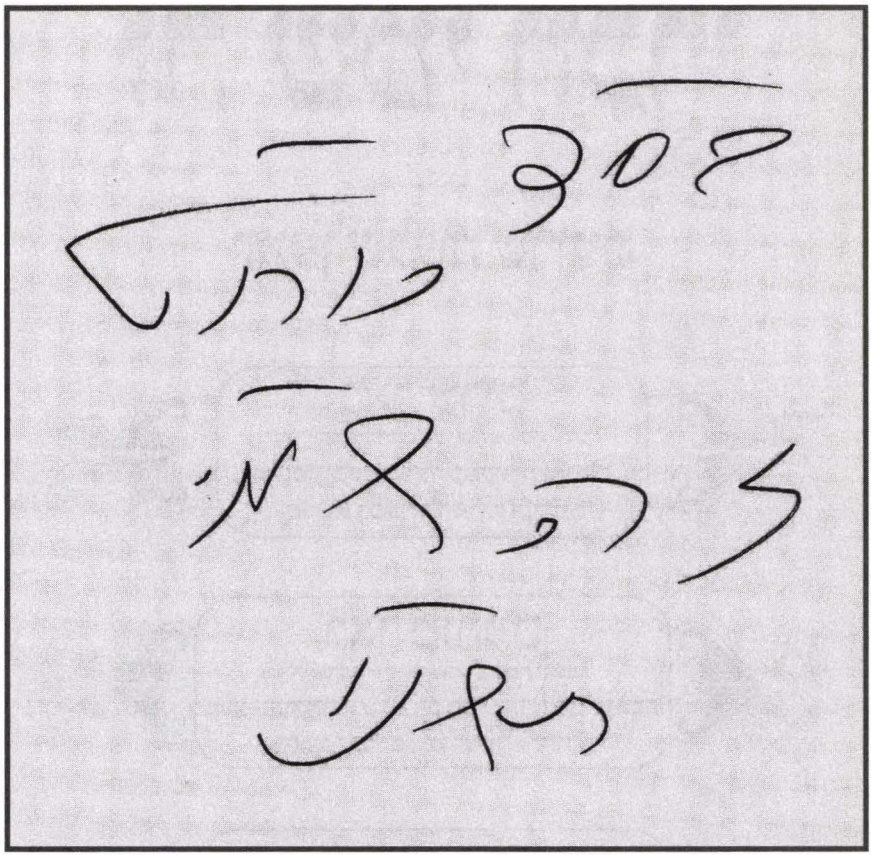

זיך אונטערגעשריבן "זה שמי" אויף א סליחות, שנת תשנ"ו

בפתח השער

מה נכבד היום שזכיתי בעז"ה ללקוט שושנים, **ר**חש לבי דבר טוב לעשות לאבי מטעמים, **ד**ברי תורה ששמענו ממנו כמעיין הנובע במועדים וזמנים, **כ**לילת מנהגיו ותהלוכותיו שקיבלם מפי גדולים וזקנים, **י**דעו דור אחרון הליכות חייו מילדותו עד שיבה דשנים ורעננים, **ב**ניו ובנותיו חתניו וכלותיו נכדיו וניניו יברך ירא"י הגדולים עם הקטנים, **נ**עים גורלינו ויפה ירושתינו דורות ישרים ונאמנים, **י**ראי ד' ולומדי תורה ובוני בתים שאננים, **ח**סד לגמול ולעזור להזולת בכל אופנים, **ז**רע קודש ממשיכי דרכי אבות נטעי נעמנים, **ק**נאים ולוחמי מלחמת ד' נגד הטומאה הציונות בכל פנים, **א**ילנא דחיי רבינו הקדוש **מרן יואל ט"ב מסאטמאר** זי"ע תלמידים כבנים, **ל**למוד בספריו הק' בכל עת מצוא ובפרט בספה"ק ויואל משה להיות נשענים, **מ**אד יחרד לבינו אם ח"ו יתארך הגלות והחושך תכסה ארץ זה ימים ושנים, **נ**סתרים דרכי ד' וצור ילדך תשי כי דור תהפוכות המה לא אמון הבנים, **ח**רוט על ספר כפי שידי מגעת נחיצות וגם רצון דורותיו לעורר דרכיו ומעשיו המתוקנים, **מ**עיין מבית ד' לשנן דרכיו ופעולותיו בכל ענינים.

והנה קראתי שם הספר "**זה שמי וזכרי**", כי אמו"ר ז"ל חתם א"ע רוב שנותיו ברמז **זה שמ"י** שהר"ת **י**חזקאל **מ**נחם **ש**טויבער, ורק לעת זקנותו כשכוחותיו הלכו ואזלו חתם א"ע **מ"י בא"ר** ר"ת **י**חזקאל **מ**נחם **ב**ן **א**סתר **ר**חמה כדי להזכיר גם שם אמו ע"ה הי"ד. ועכשיו שהלך למנוחות ואותנו עזב לאנחות, ולא זכינו לקבל אתו פני משיח צדקנו בחיים חיותו בעוה"ר, וחז"ל אמרו (שקלים פ"ב הלכה ה') אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הן הן זכרונם, וא"כ בנידון דידן שאמו"ר עט"ר ז"ל ביחד עם תבלחט"א אמנו היקרה הצו"ח שתליט"א זכו להעמיד דורות ישרים יבורך בעז"ה וכן יעזור השי"ת הלאה, וכשיקראו וישננו לצאצאיהם כל מה שכתוב בספר הזה יהיה בודאי זכרון לנשמתו הטהורה ונחת רוח בעולם העליון. ולטעם הנ"ל עשיתי החלק של התולדות הנקרא "מראש צורים" בלשון אידיש כדי שיבינו גם הנשים והקטנים הי"ו שנתגדלו על ברכיו והשקפותיו, ואינם מבינים בלשון הקודש, כמובא בספה"ק ויואל משה חלק ג' עיי"ש.

עוד קראתי שם הספר "**זה שמי וזכרי**" כי בכל משך זמן הלקוטי בתר לקוטי הי' בעל השמועה עומד לפני, וידוע שלא הלך בחייו בגדולות ונפלאות, והי' ירא ד' מרבים מנעוריו ועד זקנה ושיבה, ואשרי ילדותו שלא ביישה את זקנותו, ואשרי זקנותו ושיבתו שנשאר תמיד "דער זעלבער ר' יחזקאל", ולא סבל שום גינונים יותר מהרגלו כמבואר בפנים באריכות, והסתייג מכבוד המדומה, לא בצעירותו כשגר ברומעניא ואח"כ בארה"ק והיו הרבה אנשים פשוטים שהיו דבוקים אליו ממש, והוא המשיך דרכו באמונה פשוטה כמו שראה אצל אביו זקננו הרה"ח המפואר מוה"ר **שלמה צבי** ז"ל הי"ד, והן באחרית ימיו כשנשתדך בלע"ה עם גדולי הדור והי'

מעוטר בשובע שמחות, ובפרט כשמחמת חולשתו עשו מנין קבוע בביתו בשב"ק וניהל שלש סעודות ברבים וכו', והוא נשאר תמיד על מעמדו כמרגלא בפומי' איזה חכם המכיר את מקומו שהחכם מכיר איפה מקומו ולא הולך בגדולות ונפלאות להגדיל שמו וד"ל. וע"כ זה שהי' בחייו ישאר אצלינו לזכרון עולם אחרי פטירתו, וידעו דורות הבאים איך הי' נראה "א ערליכער חסידישער איד", שהסתופף בצל צדיקי אמת מילדותו עד שיבתו והתבטל בפניהם במלוא מובן המלה. ואפי' בפני בניהם של צדיקים התבטל והכניע א"ע יתר מן המדה, ואע"פ שהיו צעירים ממנו הרבה, ואפי' באחרית ימיו ראינו איך התבטל בפני כ"ק הרבנים הגאונים והצדיקים שליט"א צאצאי כ"ק אדמו"ר הגה"ק בעל **ברך משה** זצוק"ל ושאר בנן של קדושים.

והנה לא אמנע טוב מבעליו להביע תודות לכל אלו שעזרו לי ועמדו לימיני לברך על המוגמר בעז"ה, ובפרט אלו שזוכרים הדור לפני המלחמה הנוראה ר"ל שנשארו בעוה"ר מעט מזעיר ד' ירחם עלינו במהרה. ובראש ובראשונה אעטר עטרה על ראש אמנו היקרה הצו"ח מנשים באוהל תבורך מרת **לאה** שתליט"א, ד' יאריך ימי' ושנותי' בטוב ובנעימים, שזכתה להיות מחברתו הטהורה של אאמו"ר עט"ר ז"ל להבחל"ח לערך שבעים שנה כולם שוין לטובה, וגם לרבות אחי' דודנו היקר משיירי דור דעה איש האשכולות מוה"ר **יחזקאל בינער** שליט"א שכמעט נתגדל על ברכי אאמו"ר להבחל"ח כמבואר בפנים, ונו"ב הצו"ח מרת **רות** שתחי', ואחותם החשובה הצו"ח אשת חיל מי ימצא מרת **מרים ריזל שוואריץ** שתליט"א אלמנת הרה"ח המפואר דודנו מוה"ר **אפרים** ז"ל מעיה"ק בני ברק ת"ו, ד' יאריך ימיהם ושנותיהם בטוב ובנעימים וירוו נחת דקדושה מדורותיהם היקרים פרי קודש הלולים. וגם לרבות דודנו החשוב משרידי דור הישן מוה"ר **יצחק משה שטויבער** שליט"א וב"ב הי"ו מעיה"ק פתח תקו' ת"ו.

ואזכיר לטובה ולברכה אחותנו הבכירה הצו"ח אשה יראת ד' היא תתהלל מרת רחל שתחי' עם בעלה החשוב מיקירי קרתא בעל מדות תרומיות מוה"ר **אשר אנשיל שעהר** שליט"א, ואחינו הגדול בחכמה ובמנין תפארת המשפחה אשרי העם שלו ככה הרה"ג **ישעי' יעקב** שליט"א ונו"ב הצו"ח מרת פרידא רבקה שתחי', ואחינו הגדול איש האשכולות חכם ונבון כש"ת מוה"ר **חיים משה** שליט"א ונו"ב הצו"ח מרת בילא שתחי', ואחותנו החשובה בחכמת נשים בנתה בית רחל הצו"ח מרת יענטא שתחי' ובעלה החשוב יושב באהלה של תורה כש"ת הרה"ג **ישכר בעריש קאהן** שליט"א, ואחינו החשוב כליל המעלות מוה"ר **יוסף שלמה צבי** שליט"א ונו"ב הצו"ח מרת חוה שתחי', ואחינו החשוב איש החסד מוה"ר **אברהם זאב** שליט"א ונו"ב הצו"ח מרת פיגא שתחי', ואחינו הקטן בשנים וגדול במעש"ט מוה"ר **שמואל מאיר** שליט"א ונו"ב הצו"ח מרת רחל לאה שתחי', ואחותנו החשובה

הצו"ח מרת אסתר רחמה שתחי' ובעלה החשוב מרביץ תורה כל ימיו הרה"ג **חיים יודא רוטנער** שליט"א, ואחותנו החשובה הצו"ח מרת מטל חי' שרה שתחי' עם בעלה החשוב בנש"ק מגזע תרשישים כש"ת מוה"ר **שלום יעקב ישראל ישורון כהנא** שליט"א, הם וצאצאיהם וצאצאי צאצאיהם וכל אשר להם כולם יחיו לאוי"ט ויפא"ס.

ולאחרונה לא אהי' כפוי טובה ח"ו מלהודות לשמו ית' שזיכני בעזר העומדת לימיני ב"ה זוג' הצו"ח מנב"ת מרת חי' שרה שתחי' בת הרה"ח המפורסם מגדולי תלמידי רביה"ק זי"ע וממקורביו הנאמנים מנעוריו עד זיבולא בתרייתא מוה"ר **שלמה גפן** ז"ל. השי"ת יזכנו ויחיינו לראות נחת דקדושה מכל יו"ח היקרים ובני בנים ה"ה כבנים כולם אהובים וברורים כ"א בשמו יבורך הי"ו.

ונזכה כולנו יחד בברכה שלמה (כברכת אאמו"ר ז"ל בימיו האחרונים) לשפע ברכה והצלחה אורך ימים ושנות חיים ודורות ישרים ממשיכים דרכי האבות עדי ירחם ד' עלינו ויוציאנו מגלות החל הזה בביאת גואלנו משיח צדקנו בב"א.

יום ה' לס' זה א' ואנוהו אלקי אבי וארוממנהו תשס"ז לפ"ק

הק' מרדכי שטויבער

מכתב מאת אחי הנדול הרב הגאון
החסיד רבי ישעי' יעקב שטויבער שליט"א

שפע חיים ברכה ושלו' והצלחה רבה, יעלה ויבא למע"כ אחי היקר והנכבד מאד נעלה, חו"נ ירו"ש, יקר שבערכין, ביתו פתוח לרווחה, אשרי שלו ככה, להחיות ולחזק לבבות נשברות במדריגה גבוה, כשמן תורק שמו, כש"ת מוה"ר **מרדכי** שליט"א, מנהל המוסד הק' בית רחל בק"ק אנטווערפן יע"א.

באתי בזה להגיש לך סל מלא תודות ורב ברכות על עבודתך הנעלה לאסוף כעומר גורנה ולקבעם בדפוס למשמרת, דברי תורה ופתגמין יקירין שהי' מרגלא בפומא של אבינו עטרת ראשינו הרה"ח אהוב למעלה ונחמד למטה ז"ל שהי' דבוק בכל נימי נפשו ולבבו בצדיקים וקדושים זצוקללה"ה זי"ע ובראשם רוח אפינו רבינו הקוה"ט זצוקללה"ה זי"ע וחיבה יתירה ואהבה נודעת לו מהם תמיד, וגם סידרת השתלשלות קורות ימי חייו איך שהשלים שנותיו חייו המלאים זיו וחכמה בעבודת השי"ת ומסי"נ באופן אילעי כאשר קיבל מרבותיו הק' לזכרון עולם, שיהי' בעהי"ת לתועלת מרובה לנו לזרעינו לזרע זרעינו ע"ע, שנתבונן בדרכיו ונשתוקק מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי ז"ל, ובזה זכית ג"כ לעשות זכות ונחת רוח לנשמת אבינו ז"ל בבחינת למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה', וממנו ילמדו וכן יעשו, לראות המסי"נ שהי' לו שלא לשנות זיז כל שהו מקבלת אבותינו דור אחר דור ורבותינו הק' ולזכור תמיד מה שמרגלא בפומי' על רבינו הק' זצוקללה"ה זי"ע "אין לנו שיור רק התורה הזאת", ושאך ורק באופן בטוח זה בעהי"ת נוכל להמשיך שלשלת הקדושה דורות נאמנים להשי"ת ותורתו הק' בדור קשה זה של עיקבתא דמשיחא שנוכל בעהי"ת להחזיק מעמד ולעמוד איתן נגד הנסיונות הקשות בעוה"ר, ובפרט הנסיון האחרון של הקליפה הנוראה של הציונות שר"י והנגררים אחריהם, וההצלה היחידה לנו הוא להתקשר בכל לבבינו לדרכיו הק' של רבינו הק' אשר האיר לנו אורה בספריו הק' שלא נטה ימין ושמאל, ואזי בעהי"ת בשם אלוקינו נדגול לגודל דורות ישרים זרע ברך ד' לנחת רוח לפני אבינו שבשמים יתב"ש, ותהי' זאת לזכות לטובת נשמת אבינו נזר תפארתינו ז"ל בגבהי מרומים. תשואות חן חן לך על עבודתיך ביגיעה רבה והתאמצות יתירה, ונשמת אבינו ז"ל ימליץ טוב בעדכם וכל יוצ"ח ובעד כלנו ויוצ"ח לטובה ולברכה ורב נחת וכט"ס. וימליץ טוב בגבהי מרומים בעד אמינו היקרה והחשובה תחי' תבדל לחיים טובים וארוכים, שעמדה לימינו בכל עידן ולהמשיך שלשלת הק' בכ"ע, השי"ת יאריך ימי' ושנותי' בטוב ובנעימים בשמחה ונחת מכל יוצ"ח ביחד עם אחותה הצוה"ח שעומדת לימינה תחי', ובמהרה נזכה כלנו לקבל פני משיח צדקינו בהתגלות כבוד מלכות ית"ש בגצבב"א.

אחיך החותם באה"ר

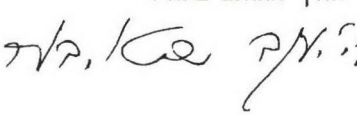

באר שרים

מפתח

על סדר הפרשיות ..... יא

על מזמורי תהלים ..... כד

עניני תפלה ..... כח

עניני שבת קודש ..... לא

עניני ימים הנוראים ..... לב

עניני חנוכה ..... לד

מגילת אסתר ..... לד

עניני פסח והגדה של פסח ..... לה

חורבן בית המקדש שיבנה בב"א ..... לח

עניני ברית מילה ..... לט

עניני אמונה ובטחון ..... מ

עניני מוסר ומדות טובות ..... מב

עניני רפואות ..... מה

באר שרים

(ר' יחזקאל מענחם שטויבער בן אסתר רחמה)

על סדר הפרשיות

בשם הרה"ק ר"מ מפרעמישלאן זי"ע שהווינטערדיגע סדרות הם עטופים עם ווינטער מאנטלעך דהיינו כי כשקוראים את הפרשיות מספר בראשית רואים שם בפשטות רק ספורי מעשיות ותולדות העמים וכו' ואינו מובן ע"פ פשטות מודע נכתב כ"ז בתוה"ק, אמנם ע"פ פנימיות התורה יש בהם סודות נוראים עמוק עמוק, והזוה"ק על ספר בראשית הוא יותר ארוך מעל ספרים אחרים, ע"כ כיון שקוראים פרשיות אלו בימות החורף שדרך בני אדם להתעטף במעיל עב נגד הקור, ע"כ מתאים המשל שהפרשיות אלו עטופים מבחוץ עם דברים פשוטים ובפנימיות התורה ישנם סודות גבוה מעל גבוה.

•

עה"פ (בראשית ג, כא) ויעש ד' אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם, ואיתא במדרש רבה בתורתו של ר' מאיר מצאו כתוב: כתנות אור באל"ף, והיינו כי קודם חטא אדה"ר הי' העולם נזדכך וע"כ הי' אור ואח"כ ע"י החטא נתגשם ונעשה עור בעי"ן ולעת"ל כשיהי' עולם התיקון יחזור ויזדכך ויהי' אור באל"ף. ואיתא בתהלים (פ, יד) יכרסמנה חזיר מיער והפסוק סובב על עשיו הרשע שנמשל לחזיר היער וע"פ המסורה העי"ן של יער היא תלוי' ואיתא בתפלה למשה לרביה"ק הישמ"מ זי"ע שהעין תלוי' מרמז שזה יכול להתהפך לאותיות יאר וחז"ל אמרו כל מה דבים טהור ביבשה טמא וכו' ועתיד חזיר להיטהר כי את רוח הטומאה יעביר מן הארץ ויבוטל הס"מ וישאר רק א"ל. נמצא לפי"ז כי בביאת משיח צדקנו ב"ב יתהפך מעי"ן של עור לאל"ף וגם מעי"ן של חזיר מיער

יתהפך לאל"ף. וז"פ הפסוק (ישעי' נב, ח) כי עין בעין יראו בשוב ד' ציון כי אז יראו שני העינ"ן שיתהפכו לאלפי"ן, בב"א.

•

בשם חמיו הגה"צ ר' חיים משה בינער זצ"ל שימי בין המצרים הם הכנה לימי הרחמים והרצון, כי כן דרך הציירים המומחים לעשות מקודם יסוד שחור ואח"כ לצייר עליו עם כל מיני צבעים, וזה חלק מהצלחת הציור. והנמשל הוא שהחשכות של ימי בין המצרים זה היסוד להאורות של חדשי אלול ותשרי. וז"פ הפסוק (בראשית ט, יד) והי' בענני ענן על הארץ ונראתה הקשת בענן, כי והי' הוא לשון שמחה וענג"י ר"ת נ'חמו נ'חמו ע'מי י'אמר, והפסוק מדייק איך אפשר לשמוח ולנחם הלא ענן על הארץ שיש עדיין החשכות בעולם, ומתרץ הפ' ונראתה הקשת בענן קש"ת ר"ת ת'קיעה ש'ברים ת'רועה כיל"ח, והענן הוא הכנה להקש"ת.

•

מרן הרה"ק בעל ייטב לב זי"ע אמר בדרך צחות על מנהג החסידים כשנוסעים בדרך ליקח עמו משקה, כי זה מרומז בפסוק (בראשית יב, ד) וילך אברם כאשר דבר אליו ד' וילך אתו לוט, כי דרך האדם לנסוע למקום שמזדמן לו מן השמים, כמאמר הפסוק (תהלים לז, כג) מד' מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ, וממילא הנסיעה הוא כאשר דבר ד', ואז וילך אתו לוט, כי לוט הי' שיכור כדאיתא בפסוק ומורגל מאמר העולם "שיכור כמו לוט", ולוקחים בדרך משקה בחי' לוט.

•

בפ' העקידה (בראשית כב, ז) ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני, ולכאורה נראה כמיותר. ואפ"ל בדרך רמז כי ידוע שמדת אברהם אבינו ע"ה הי' מדת החסד ויצחק הי' מדתו מדת גבורה, וכאשר ראה יצחק שאביו אאע"ה מתגבר על רחמיו בגבורה עילאית לקחת את בנו יחידו להעלהו לעולה, שאל את אביו ויאמר אבי, דהיינו הלא מדת

אבי הוא מדת החסד ולא גבורה ואיך נעשה שאתה מתנהג עכשיו במדת גבורה ולא בחסד, וע"ז ענה אברהם, ויאמר הנני בני שעכשיו אני במדת הגבורה של בני יצחק ולא במידתי מדת החסד.

•

בשם הספה"ק אוהב ישראל עה"פ (בראשית כב, י) וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת, ולכאורה למה צריך הכתוב לפרט ששלח את ידו, ואפ"ל כי אאע"ה הזדכך כל גופו ואיבריו עד שרצו מעצמם לעשות רצון הבוב"ה ולא היה צריך להכריח שום אבר לעשות רצון ד' כי עשו זאת מעצמם. אמנם כאן כיון שלא היה רצון הבוי"ת באמת שישחוט את יצחק, ע"כ לא הלכו האיברים מעצמם והצריך אברהם לשלוח את ידו ולהכריחו לקחת את המאכלת, ואברהם אע"ה כיון שראה שהיצר מתגבר כ"כ להניאו מלעשות רצון הבוית"ש כמובא במדרש, ע"כ חשב שגם זה בא מעצת היצר, וע"כ שלח את ידו והכריחו לקיים ציווי הבוית"ש.

•

מצינו אצל אליעזר עבד אברהם שהתפלל (בראשית כד, יד) והיה הנערה אשר אמר אליה הטי נא כדך ואשתה ואמרה שתה וגם גמליך אשקה אותה הוכחת לעבדך ליצחק וגו'. ולכאורה צריך להבין מהו החידוש הגדול אם נערה מסכימה ליתן מהמים ששאבה שזה יוכיח כבר שהיא ראוי' ליכנס לביתו של הצדיקים. אמנם אפ"ל כי איתא בשו"ע הל' סעודה לא ישתה מהכום ויתן לחבירו מפני סכנת נפשות, והט"ז מביא מצוואת ר"א הגדול שמזהיר מאד שלא לשתות ממה ששייר חבירו כי שמא יש לו חולי בתוך גופו וכו'. והנה אליעזר רצה לנסות את הנערה אם יש בה חכמה וגם מדות טובות, וע"כ ביקש ממנה הטי נא כדך ואשתה דהיינו שישתה מן הכד, וא"כ ממ"נ אם תתן לו ואח"כ תביא הנשאר לביתה הלא יכול להיות סכנה בדבר כנ"ל, ואם לא תתן לו אע"פ שצדקה במעשיה אבל אין זה סימן למדות טובות, ואם תתן לו ותשפוך אח"כ הנשאר הרי תבייש אותו בפעולה זו, וע"כ התחכמה

הנערה ואמרה שתה אדוני וגם לגמליך אשאב, וכמש"כ אח"כ (בראשית כד, כ) ותמהר ותער כדה אל השוקת ותרץ עוד אל הבאר וגו' דהיינו ששפכה המים הנשארים אל השוקת כדי שלא יתבייש שאינה רוצה לשתות משיירי הכד ואדרבה היא משקה עוד את גמליו, ובזה ראה אליעזר שיש בה חכמת התורה וגם מדות טובות וע"כ ראויה היא שתכנס לביתו של אברהם אבינו ע"ה.

•

כשהלך אליעזר לקחת את רבקה כתוב (בראשית כד, לט) ואומר אל אדוני אולי לא תלך האשה אחרי ופירש"י אלי כתיב (חסר) בת היתה לו לאליעזר והיה מחזר למצוא עילה וכו' בני ברוך ואתה ארור ואין ארור מדבק בברוך. ולכאורה היה צריך לכתוב איפכא אין ברוך מדבק בארור כי כן דרך הצדיקים להתרחק מן הרשעים וכן כתוב (תהלים א, א) אשרי האיש אשר לא הלך וגו', אמנם אפשר לומר בדרך צחות שלפעמים הצדיק הוא בשפל המצב בחי' צדיק ורע לו ואין בידו לפורטה להשיא צאצאיו, ובלית ברירה מוכן כבר להתדבק בנחות דרגא שהוא בבחי' ארור, אמנם לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים וע"כ הקב"ה מסבב כבר הסיבה שהארור יהיה מתגאה בעצמו לבלתי הסכים להתדבק בברוך (ער ווערט גאר א פארעך און וויל נישט) אמנם זה סיבה מן השמים, כי רגלי חסידיו ישמור.

•

בפ' תולדות (בראשית כה, כח) ויאהב יצחק את עשיו כי ציד בפיו ואונקלס תרגם ארי מצידי' הוא אכיל, ולכאורה קשה איך הי' יצחק רשאי לאכול משחיטתו של עשיו הלא הי' מומר לע"ז וקיי"ל מומר לע"ז שחיטתו נבילה, ואת"ל שיצחק חשב שעשיו הוא צדיק אעפ"כ קשה איך לא הרגיש בשעת האכילה שהשחיטה אסורה, הלא צדיקים מרגישים ואין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים ובפרט צדיק כיצחק אבינו, אמנם התירוץ הוא שעשיו התחכם וביקש בכפ"ע לאחיו יעקב שישחוט עבורו, ויעקב

בידעו שרצון הבוית"ש שיצחק יחשוב על עשיו שהוא צדיק הסכים ושחט בעדו. ובאמת הרגיש יצחק קדושה גדולה של השוחט כדרך הצדיקים להרגיש, והיות והוא חשב שעשיו הוא השוחט ע"כ החזיק בשיטתו שאכן עשיו הוא צדיק והראי' שמרגיש קדושה גדולה מזבחו. אמנם בשעה שקיבל יעאע"ה הברכות לא הי' שוחט לעשיו כמקדם ואז שחט עשיו בעצמו וע"כ ויחרד יצחק וגו', ושאל מי איפה הצד ציד שהרגיש תיכף שהשחיטה אסורה ואז הבין החילוק.

•

בפ' ויצא עה"פ (בראשית כט, יא) וישא את קולו ויבך פירש"י ד"א לפי שבא בידים ריקניות וכו', לפי שרדף אליפז בן עשו במצות אביו אחריו להורגו וכו' אמר לו יעקב טול מה שבידי וכו', והוא מהמדרש. ודורשי רשימות אמרו שכ"ז מרומז בפסוק ראשון (בראשית כח, י) ויצ"א יעק"ב מבא"ר שב"ע ויל"ך חרנ"ה, והר"ת הם ו'יצא י'עקב צ'דיק א'ז י'רום ע'שיו ק'ולו ב'בכי מ'יד ב'א א'ליפז ר'שע ש'הוא ב'ן ע'שיו ו'יתחנן י'עקב ל'קחת כ'ספו ח'טף ר'כושו נ'שאר ה'מקל. ובפ' וישלח עה"פ (בראשית לב, יא) קטונתי מכל החסדים וגו' כי במקלי עברתי את הירדן הזה וגו' פירש"י לא היה עמי לא כסף ולא זהב ולא מקנה אלא מקלי לבדו, והיינו כנ"ל שאליפז חטף ממנו כל רכושו ונשאר לו רק המקל לבדו.

•

עה"פ (בראשית לד, יא) כי במקלי עברתי את הירדן הזה וגו', ואפ"ל בדרך רמז כי מק"ל ר"ת מ'עולם ק'וינו ל'ך, וזה יסוד של יהודי המאמין לחיות בתקו' ובבטחון ועומדים ומצפים ומקוים לישועה, ויעקב אאע"ה כשהלך לבית לבן ואליפז רדף אחריו ונטל כל רכושו איתא במדרש שאמר המזמור (תהלים קכא, א) שיר למעלות אשא עיני אל ההרים וגו' עזרי מעם ד' עושה שמים וארץ, שלא אבד בטחונו בהקב"ה והאמין בתקו' לישועת ד' כאשר הי' אח"כ כמובא בפסוקים. וז"פ כי במקלי עברתי

דהיינו ע"י התקוה בהשי"ת שקו' ובטח בכל לבו זכה להגיע לבחי' ועתה הייתי לשני מחנות.

•

עה"פ (בראשית לט, ט) ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלקים. ולכאו' קשה כיון שיוסף מיאן לעשות העבירה שהסיתה אותו אשת פוטיפר המרשעת, וא"כ מה נפק"מ אם זה רעה גדולה או לא, וכי מותר לעשות עבירה קטנה בתמי', וגם קשה ההמשך וחטאתי לאלקים כי חטאת היא על שוגג ורעה גדולה נקראת פשע. אמנם אפ"ל כי המרשעת השתדלה בכל מיני תחבולות להחטיא אותו צדיק יוסד יוסף וא' מטעמותי' היתה כי יש מצות תשובה וא"א לקיים מצות חשובה רק אם עושים לכה"פ עבירה א' ע"כ יעשה יוסף העבירה ר"ל ואח"כ יוכל לעשות תשובה, וע"ז ענה יוסף ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת, שכדי לקיים מצות תשובה לא צריך לעשות עבירה גדולה כ"כ, הלא בשביל זה מספיק וחטאתי לאלקים דהיינו עבירה קטנה שנקראת חטאת וע"ז יעשה תשובה.

•

איתא בפסוק (בראשית מ, ז) שיוסף הצדיק שאל את שר המשקים ושר האופים מדוע פניכם רעים היום, ואפשר לומר בדרך מליצה כי הנה הם היו רשעים כמו שמביא רש"י ז"ל בפ' מקץ ארורים הרשעים שאין טובתם שלימה, ויוסף הצדיק ידע שהם רשעים ע"כ שאל אותם מדוע פניכם רעים רק היום, הלא רשעים צריכים תמיד שיהי' להם רוע פנים, כי רעתם של הרשעים טובה היא אצל הצדיקים.

•

בפרשת וישב (בראשית מ) שיוסף הצדיק פתר החלומות לשר המשקים שישיבו אותו על כנו ולשר האופים שיתלו אותו, ואפשר להסביר בפשטות מהיכן ידע יוסף לפתור החלומות באופן זה, ע"פ משל שהי' צייר אומן

נפלא שצר תמונה נפלאה ואדירה איך איכר הולך עם סל של מעשה מאפה על ראשו והציור הי' כ"כ מוחשי עד שהצפרים חשבו שיש שם באמת לחם ושאר מעשה מאפה ועפו עד הציור כי רצו לחטוף מן הסל, והצייר מכל הציור הנ"ל להמלך והמלך התפאר במעשה אומן הנ"ל, והכריז שמי שיש לו איזה תגובה נגד הציור הנ"ל יבוא ויגיד ויקבל פרס גדול מבית המלך, וכולם באו והסתכלו ולא מצאו שום חסרון בציור הנפלא, עד שבא כפרי א' ואמר שיש להציור חסרון גדול, והוא היות והצפרים מתאספים שם לחטוף הלחם ואינם מפחדים מצורת האיכר הנושא את הסל אזי סימן שהם מכירין עליו שאין בו רוח חיים כי אחרת היו מפחדים ממנו לגשת עד הסל, וכולם נתפלאו מדברי הכפרי הצודקים והמלך שילם לו הפרס שהבטיח, והנמשל מובן כי יוסף הצדיק הבין בחכמתו כיון שהעוף הי' אוכל מהסל שעל ראשו ולא פחד משר האופים זה סימן שהוא כבר גברא קטילא ולא הי' להם ממי לפחד.

•

עה"פ (בראשית מא, מ) רק הכסא אגדל ממך, כי ידוע מאחז"ל אין שמו שלם וכסאו שלם עד שימחה זרעו של עמלק וזה מרומז בפסוק (תהלים קלב, יג) כי בחר ד' בציון אוה למושב לו, כי עכשיו בגלות בעוה"ר נתפרד מהשם ב"ה האותיות ו' ה' ומכסא הכבוד האות א', ובתיבת או"ה ישנם אלו הג' אותיות. וכן כתוב (שמות יז, טז) כי יד על כס י"ה מלחמה לה' בעמלק מדור דור. ומחיית עמלק תלוי במעשינו וע"י תשובה ומעש"ט יבוא הגואל בב"א וימחה זרעו של עמלק. וז"פ הפסוק רק הכסא אגדל שיתגדל הכסא ויחזור הא' למקומו זה "ממך" תלוי במעשיך וזה יבוא רק ע"י מעש"ט של בנ"י.

•

בפ' מקץ כאשר פתר יוסף חלום פרעה נתן לו ג"כ עצה כדכתיב (בראשית מא, לג) ועתה ירא פרעה איש חכם ונבון וישיתהו על ארץ מצרים. ולכאורה קשה מדוע נתן לו העצה הלא הוא רק שאל ממנו

לפתור לו החלום ולא ביקש שום עצה, ואח"כ ענה פרעה (בראשית מא, לט) אחרי הודיע א' אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך אתה תהי' על ביתי וגו'. ולכאורה נראה מזה שע"י שנתן לו גם העצה ע"כ נתברר שאין נבון וחכם כמוהו וצ"ב. ואפ"ל כי פרעה שהיה המלך הרגיש בדברי יוסף שזה פתרון של אמר ורוח ד' מדבר בו, אמנם דאג אם החרטומים לא יבטלו את דבריו מחמת קנאה ושנאה ומלך במשפט יעמיד ארץ. ויוסף הצדיק הרגיש ברוח קדשו דאגתו של פרעה ע"כ התחכם ונתן לו העצה הנ"ל כדי שכ"א מהשרים והחרטומים יחשוב שבודאי יבחר פרעה אותו לאיש חכם ונבון וימנה אותו על ארץ מצרים כמו שחשב המן למי יחפוץ המלך לעשות יקר יותר ממני, וע"כ הסכימו כולם שזה הפתרון האמיתי והעצה הנכונה. וכראות פרעה שיש ביד יוסף הכח לשכנע את כולם ע"כ אמר אחרי הודיע לך א' את כל זאת דהיינו איך לשכנע כל השרים והחרטומים ע"כ אתה תהי' על ביתי.

•

עה"פ (שמות יב, ב) החודש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם, ידוע מאמר חז"ל לכם הדבר מסור בידכם שהבי"ד של מטה קובעים מתי ר"ח, והקב"ה כביכול מתנהג כפי החלטת הבי"ד של מטה לגבי ראש השנה וכו'. וז"פ ראשון הוא לכם שהקב"ה כביכול נקרא ראשון ככתוב אני ראשון וגו' והוא מתנהג לכם כפי החלטת בנ"י, בבחי' צדיק גוזר והקב"ה מקיים והקב"ה גוזר גזירה והצדיק מבטלה. ואומרים ביוצר לפרשת החודש, ראשון הוא לכם לפסוח עליכם להתקדש בתוככם קדוש, ואפשר לרמוז בזה שהקב"ה הנקרא ראשון הוא כביכול לכם שמבטל רצונו כביכול מפני רצון בנ"י, אמנם לפסוח, אם פוסחים ח"ו מדרך הישר אז עליכם, עתידין ליתן דין וחשבון ולקבל עונשין על כל מעשה שלא כהוגן ועי"ז מתרחקים מהקב"ה ח"ו, אבל להתקדש אם מתחרטים אח"כ על המעשים הרעים ומתקדשים בתשובה ומעש"ט, אזי בתוככם יחזיר הקב"ה להשכין שכינתו הק' בתוכינו.

•

החיד"א ז"ל מביא בשם קדמונים עה"פ (שמות כה, ג) זהב וכסף ונחשת, שיש ג' מדרגות בצדקה המדרגה החשובה היא כשאדם נותן צדקה מהונו לשם מצות צדקה והוא בריא ושלם ולא חסר לו כלום רק רוצה לקיים מצות הבוית"ש ולהנות את המקבל וכו'. מדריגה פחותה ממנה היא כשהאדם חולה ל"ע או נמצא בסכנה אחרת וכל אשר לו יתן בעד נפשו כדי להנצל מן הסכנה, ואז הצדקה שלו אין לה כ"כ חשיבות אבל עכ"פ מפזר מהונו ומקיים המצו'. והמדריגה הכי פחותה כשאדם משאיר מנכסיו שיחלקו לאחר מותו כי אז אין לו כבר תאוות הממון והוא מוטל בקבר, אבל עכ"פ יש לו הזכות שנותן מהונו לצדקה. וזה מרומז בפסוק הנ"ל כי זה"ב ר"ת ז'ה ה'נותן ב'ריא דהיינו שלא חסר לו כלום ומחלק מהונו לקיים מצות צדקה, וכמו שהזהב הוא חשוב מאד כך צדקתו עומדת לעד.

ומדריגה השניה כם"ף ר"ת כ'שיש ס'כנה פ'ורע דהיינו שרוצה לפדות א"ע מסכנת מות וכו' וע"כ מחלק מהונו לצדקה, וכמו שהכסף אינו חשוב כמו זהב כך צדקה זו אינה חשובה כ"כ כמו הראשונה. ומדריגה הג' היא נחש"ת ר"ת נ'כסי ח'ולה ש'אמר ת'נו דהיינו שמצוה בעת חליו לחלק מנכסיו לאחר מותו וכמו שהנחשת היא פחותה מהכסף כך צדקה זו אין לה ערך כמו הקודמים אבל עכ"פ זה ג"כ נקרא צדקה.

•

עה"פ (שמות כח, לו) ועשית ציץ זהב טהור, כי מהותו של אדם אפשר להכיר ע"י שרואים איך מתנהג בעניני ממונות, ובג' דברים אדם ניכר וא' מהם בכיסו. וז"פ ועשית ציץ לשון מציץ מן החרכים דהיינו שתסתכל על מהות של האדם, זהב טהור אם הוא טהור בעניני זהב דהיינו שהוא נקי כפים ואדם ישר בעניני ממונות, אז ופתחת עליו פתוחי חותם קודש לד'.

•

מצינו בספר מלכים (ב' ד-ה) שאלישע הנביא אמר לנעמן המצורע שירחוץ א"ע ז' פעמים בירדן ויתרפא מצרעתו וכן הי', ואפ"ל בדרך רמז כי בתוה"ק יש רק ג' פסוקים המתחילים באות נו"ן ומסיימים באות נו"ן, א) נגע צרעת כי תהיה באדם והובא אל הכהן (ויקרא יג, ט). ב) נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ד' אלקיך אליו תשמעון (דברים יח, טו). ג) נחנו נעבור חלוצים לפני ד' ארץ כנען ואתנו אחוזת נחלתנו מעבר לירדן (במדבר לב, לב). והנה נעמן זה שם המתחיל באות נו"ן וגומר באות נו"ן, והוא הי' מצורע ובא אל הנביא, ועי"ז נתקיימו כבר ב' הפסוקים השייכים לשמו באות נו"ן, וע"כ אמר לו הנביא שיטבול בירדן המוזכר בפסוק השלישי השייך ג"כ לשמו וכך נתאחדו יחדיו ג' הפסוקים הנ"ל.

•

בשם הרה"ק ר' מאיר מפרעמישלאן זי"ע עה"פ (במדבר יז, כח) הן גוענו כולנו וגו' האם תמנו לגווע, שמלת תמנו רומז על שלימות לשון תם ונשלם, שטענת בנ"י הי' אל משה האם הגענו כבר לתכלית השלימות שיכולים כבר לגווע, הלא יש עוד הרבה מה לתקן בעוה"ז ורחוקים עוד משלימות וע"כ רוצים אנו עוד לחיות.

•

בפ' חקת (במדבר יט, ב) עה"פ זאת חקת התורה, פירש"י ז"ל לפי שהשטן ואוה"ע מונין את ישראל לאמור מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה, לפיכך כתוב בה חקה גזירה הוא מלפני ואין לך רשות להרהר אחרי'. ולכאורה קשה מדוע כפל רש"י הלשון מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה, גם קשה למה נאמר בפסוק זאת חקת התורה ולא נאמר זאת חקת הפרה, אמנם דרכו של יצה"ר להניא לב האדם מלעשות מצוות ד', ומכנים בו קרירות כדי להקטין ערך של המצוה ולמנוע מלקיימו, ואם האדם אמנם מתגבר על יצרו ועושה המצוה אזי בא היצה"ר אח"כ ומגדיל ערך המצוה פי כמה, כדי להביא את האדם ליד גאוה ויוהרא ועי"ז יפסיד כל עשיית המצוה ח"ו. וז"פ רש"י שהשטן ושלוחיו באים

קודם עשיית המצוה ואומרים מה המצוה הזאת ומקטינים ערך המצוה כדי לקרר את האדם שלא יעשה המצוה, ואם אינו מצליח להניא את האדם מעשות המצוה אזי בא אח"כ ואומר מה טעם יש בה, דהיינו שמגדיל הטעם והשכר של המצוה שעשה כדי להביאו לידי גאוה. וע"כ כדי לעמוד נגד שני אופני הסתת היצה"ר כנ"ל אמרה התוה"ק תדע שזה חוקה, דהיינו קודם עשיית המצוה תחשוב גזירה היא מלפני ואתה מוכרח לקיים גזירת המקום ב"ה בלי תירוצים, ואחר שעשית המצוה אין לך רשות להרהר אחריה, דהיינו שלא תהרהר מחשבת פיגול המביא לידי גאוה ח"ו, וע"כ מובן מדוע אמרה התוה"ק זאת חקת התורה כי זה כלל גדול על כל התורה כולה שצריכים להזהר מלהלכד בעצת היצה"ר בין לפני עשיית המצוה ובין אח"כ. ובזה אפשר לפרש מה שאומרים בברכת השכיבנו והסר שטן מלפנינו ומאחרינו דהיינו משני אופני הסתת היצה"ר, א' לפני עשיית המצוה וא' לאחר שעשה המצוה שלא להביאו לידי גאוה ח"ו כנ"ל.

•

בפסוק (במדבר כא, ח) עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוך והביט וגו' וחי, בפסוק זה מרומז ג' הברכות שעושים בהדלקת נר חנוכה כי עשה לך שרף – זה ברכה ראשונה להדליק נ"ח כי כשמדליקים זה שורף – ושים אותו על נס – זה ברכת שעשה נסים – והביט וחי – זה ברכת שהחיינו, ומצות נר חנוכה הוא ע"י והביט שאין לנו רשות אלא לראותם בלבד.

•

כתוב אצל בלעם (במדבר כד, ג) נאום הגבר שתום העין ופירש"י סומא בעינו אחת. ואפ"ל בדרך רמז כי הספה"ק מסבירים למה ברא הקב"ה את האדם עם שתי עינים, כדי שבעינו אחת יסתכל בגדלות הבוב"ה ובעינו השנית יסתכל בשפלות עצמו, כי אם יסתכל רק בגדלות הבוב"ה יכול עוד להגיע לגאוה והתנשאות ח"ו, ואם יסתכל

רק בשפלות עצמו יכול להגיע לידי עצבות ומרה שחורה ח"ו ע"ז צריך לשניהם. ויש ב' פסוקים בתהלים, פסוק א' (תהלים טז, ח) שויתי ד' לנגדי תמיד, ופסוק א' (תהלים נא, ה) וחטאתי נגדי תמיד ושניהם צריכים להיות לפני העינים תמיד כנ"ל, וע"כ אומרים בתפלת מוסף ושני תמידים כהלכתם דהיינו ע"י שני הפסוקים של תמיד כנ"ל יכולים להיות יהודי כהלכתו. והנה בלעם הרשע הסתכל בגדלות הבוית"ש כמ"ש (שם) ומחזה ש'די יחזה, ויודע דעת עליון, אבל בשפלות עצמו לא הסתכל כמובא במשנה (אבות פ"ה) שהי' לו רוח גבוהה, וע"כ כיון שלא הסתכל בשפלות עצמו לא הי' ראוי לראות בב' עיניו, וע"כ נעשה שתום העין.

•

איתא בספרי היראה שעונשו של בעל לשון הרע שמתגלגל אחרי מותו בכלב ר"ל, ויש ע"ז רמז נאה בפסוק (במדבר לב, מב) ויקרא לה נובח בשמו, ל"ה ר"ת ל'שון ה'רע דהיינו מי שקורא ומדבר לשון הרע אזי נובח בשמו נתגלגל בכלב הנובח ר"ל.

•

בשם הרה"ק בעל אוהב ישראל מאפטא זי"ע עה"פ (דברים ג, ט) צידונים יקראו לחרמון שריון והאמורי יקראו לו שניר, ולכאורה קשה מדוע מזכיר הקרא איך הם קוראים את ההר ומה נפק"מ לן מזה, אמנם התוה"ק מרמזת לנו המלחמה התמידית שיש בין הקדושה ולהבדיל הטומאה, כי כוחות הקדושה משתוקקים תמיד להגביר כח הקדושה ולהחליש כח הטומאה ויהי' בחי' ימין ד' רוממה והרשעים רוצים ההיפוך בעוה"ר. וזה מרומז בפסוק: צידונים דהיינו אלו שעומדים מן הצד דהיינו הסטרא אחרא יקראו לחרמון שרי"ן ר"ת ש'מאל ר'ם י'מין נ'וכל דהיינו שמטרתם ושאיפתם להגביר ולהאדיר צד השמאל ר"ל וצד הימין יהי' בנפילה ר"ל, אבל האמוריים דהיינו הצדיקים האומרים תמיד שירות ותשבחות להקב"ה יקרו לו שני"ר ר"ת ש'מאל נ'וכל י'מין

ר'ם דהיינו שיפול צד השמאלי ויושפלו ויוכנעו מפני הקדושה ויהיה ימין ד' רוממה.

•

בשם הייטב לב זי"ע עה"פ (דברים יד, יז) והקאת ואת הרחמה ואת השלך, כי הנה אנחנו משוקעים בגלות המר במ"ט שערי טומאה, והאוהחה"ק כותב בספרו שעכשיו אנו כבר בשער הנו"ן ר"ל ואין אתנו יודע עד מה, אמנם יבוא ויגיע העת שהטומאה תתגבר כ"כ עד שתקיא כבר מרוב טומאה, כמו זולל וסובא שאוכל הרבה יותר מדאי ומקיא מרוב אכילה, ואז ירחם עלינו השי"ת ויאמר די לצרותינו ויוציאנו מגלות המר וישלח לנו הגואל צדק בב"א. וז"פ והקאת כשהטומאה תקיא כבר מרוב כל, אז הרחמה ירחם השי"ת עלינו וישלח לנו הגוא"צ בב"א.

•

עה"פ (דברים יד, כב) עשר תעשר את כל תבואת זרעך דרשו חז"ל עשר בשביל שתתעשר, כי האדם בטבעו אוהב את רכושו ולא יחפוץ ליתן מעשר וע"כ דרשו חז"ל שזה סגולה להתעשר, ואם האדם לא יתן מעשר כמצות ד' אזי יוכל להעני ח"ו ויגיע כל רכושו רק לחלק עשירי ממה שיש לו כיון שלא הפריש המעשרות, ואפ"ל בדרך רמז עה"פ (בראשית יג, ט) אם השמאל ואימינה ואם הימין ואשמאילה, כי מעשר נכתב בשי"ן שמאלית ועושר נכתב בשי"ן ימינית, וז"פ אם השמאל דהיינו שתתן מעשר הנכתב בשי"ן שמאלית אזי ואימינה יתן לך השי"ת עשירות הנכתב בשי"ן ימנית, אבל ואם הימין אם תרצה להחזיק העשירות לעצמך ולא ליתן מעשרות כציווי התוה"ק אזי ואשמאילה תגיע ח"ו למדריגה של ישאר לך רק העשירית מכל הונך ח"ו, וע"כ תקיים ציווי התוה"ק עשר בשביל שתתעשר.

•

עה"פ (דברים לב, ב) יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי, כידוע שכל דברי חז"ל מרומז במילת אמירה דרבנן, ובזה מפרשים הפ' (תהלים קיט,

קסב) שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב שאומרים בברי"מ, כי בתוה"ק כתוב רק המול בשר ערלתו וחז"ל אמרו מל ולא פרע כאילו לא מל, והנה חיתוך הערלה עושים הישמעאלים ג"כ, וע"כ ע"י הפריעה שציוו חז"ל ניכר ההבדלה בינינו וביניהם, וע"כ שש אנכי על אמרתך דהיינו ציוי חז"ל כמוצא שלל רב. והנה בתוה"ק רואים שעוון הוצאת שז"ל הוא מיתה ר"ל, כמעשה דער ואונן. אמנם חז"ל אמרו אין לך דבר העומד בפני התשובה, והזוה"ק אומר בתיובתא סגיא, וז"פ הפסוק יערוף כמטר לקחי כי לקחי זה רומז על התורה כי לקח טוב נתתי לכם וגו', ומטר רומז לעוון הנ"ל שיורה כחץ ר"ל והנה ע"פ התורה יערוף שע"י עוון זה נידון למיתה ר"ל ע"ש וערפו את העגלה, אמנם תזל כטל אמרת"י כי רבנן שמרומז במילת אמרת"י נתנו תיקוני תשובה, ותז"ל ר"ת ת'יקוני ז'רע ל'בטלה ר"ל, וזה כטל שמשיב הנפש שיש מקום לתקן ע"י תשובה, ומלת תזל רומז על דמעות להוזיל דמעה כמים וזה תיקון גדול לעוון הנ"ל.

•

כשלומדים גמרא ומגיעים לפסוק שהוא מפרשת השבוע זה סימן שהלימוד הוא תורה לשמה, וזה בודאי סימן טוב לחזק לימוד התוה"ק.

על מזמורי תהלים

עה"פ (תהלים יב, ט) סביב רשעים יהלכון, אפ"ל בדרך צחות כי כששואלים לרשע למה אתה אוכל, אזי הוא משיב כדי שיהיה לו כח ואומץ לעבוד עבודתו, וכששואלים אותו מדוע אתה עובד, אזי הוא משיב כדי שיהיה לו ממון לקנות אכילה ושתי' כדי מחסורו, נמצא שהוא אוכל דדי שיוכל לעבוד והוא עובד כדי שיוכל לאכול וכן חוזר חלילה כל ימי חייו שהולך סביב סביב דהיינו אוכל כדי לעבוד ועובד כדי לאכול. וז"פ סביב רשעים יתהלכון, אבל הצדיקים עובדי השי"ת אוכלים כדי שיהי' להם כח לעבוד השי"ת וללמוד התוה"ק ולהתפלל כראוי, ועובדים כדי

פרנסתם שיהי' להם ממון לעשות מצוות ומעש"ט והכל הולך אל המכוון להיות עבדים נאמנים לד' ולתורתו.

•

עה"פ (תהלים כג, ו) 'אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי' כי אך הוא לשון מועט, דהיינו גשיש מצב לא טוב ל"ע ועומדים ומצפים לישועה, וכשרואים שיש כבר התחלת הישועה אפי' שהוא רק מעט, אזי צריכים לבטוח שיומשך הלאה על כל ימי חייו. וז"פ 'אך טוב וחסד' אם יש כבר קצת טוב אזי 'ירדפוני כל ימי חיי' וכיה"ר.

•

בשם הרה"ק ר"מ מפרעמישלאן זי"ע עה"פ (תהלים לג, יח) הנה עין ד' אל יראיו למיחלים לחסדו להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב. דהנה אם גזרה מדת הדין מיתה על בנ"א ח"ו וקשה לבטל הגזירה לגמרי אזי הקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו משום האות "ע" בתוך המלה "מות" ונעשה מזה מעות ומרובה מדה טובה שלא די שניצל ממיתה אלא ג"כ מעוני שיהי' לו פרנסה בריוח. וז"פ הנה עין ד' אל יראיו שהקב"ה משים האות עי"ן בתוך מלת מות ועי"ז הוא מציל ממות נפשם ומחי' אותם ברעב שנעשה מזה מעות ויהי' פרנסה בריוח למיחלים לחסדו.

•

עה"פ (תהלים סז, ב) אלקים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה. כי אם יש לנו חנינה ממדת החסד והרחמים אע"פ שזו מדה טובה אמנם דא עקא שמדת הדין יכולה לקטרג ולהפך ממדת הרחמים לרוגז ח"ו, אבל אם גם מדת הדין יסכים לחונן ולברך את האדם בבחי' מלאך רע בע"כ יענה אמן אזי ישאר נצחיות כמו שהיה אצל יעקב אבינו ע"ה ששרו של עשיו הודה לו בע"כ על הברכות. וז"פ אלקים יחננו ויברכנו אם גם מדת הדין מסכים לחנינה ולברכה אזי יאר פניו אתנו סלה דהיינו שישאר הארת הפנים אתנו לעולם ולנצח.

•

הגה"צ בעל לחם שלמה משימלויא זצ"ל הי"ד אמר פעם בדרשתו עה"פ (תהלים עב, כ) כלו תפלות דוד בן ישי והגמ' אומרת א"ת כלו אלא כל אלו וכו', ואפ"ל שכלו הוא לשון כלא דהיינו שעד שיגיע העת רצון הקב"ה כביכול סוגר כל תפלות ישראל בבית הכלא, ושמה מתאספים המון התפלות ומחכים עד שיגיע עת רצון העליון, ואז יתבקעו שערי האוצר של התפלות וכל אלו התפלות יגיעו לפני כסא הכבוד ויעשו רושם לטובה לעורר ישועתן של ישראל בב"א.

•

עה"פ (תהלים צה, ו) בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ד', ע"פ משל שהי' איש עשיר ות"ח גדול והי' לו בן יחיד שאהב אותו בכל לבו ונפשו והשתעשע עמו תמיד וכשהתחיל הילד ליגדל רצה האב ללמדו בעצמו תוה"ק ולא ע"י מלמד. אמנם פחד שיפנק אותו כי הוא ילד שעשועים ועי"ז יתרשל מהלימוד ח"ו, ע"כ אמר לבנו תדע בני אהובי שבשעת הלימוד אני המלמד שלך ולא אסתכל על הרגשי אב רק אתנהג עמך בכל חומר הדין כמו מלמד אחר, ושלא בשעת הלימוד אמשיך להשתעשע אתך ולפנק אותך כיאות לבן יחיד, וכן עשה האב עם בנו במשך זמן. והדבר הי' קשה בעיני הבן לסבול התקיפות של אביו-רבו, אבל לא הי' בכוחו לשנות המצב. ופ"א כשישבו האב עם הבן והשתעשעו יחדיו שלא בזמן הלימוד והאב רצה להראות חיבה יתירה לבנו ואמר לו: הנה בני יקירי עכשיו יש לך שעת הכושר לבקש ממני איזה מתנה טובה שאני יכול ליתן לך או לעזור לך, וענה הבן: אדוני אבי היקר, אבקשך בכל לשון של בקשה שתשפיע על מורי ורבי שלא יתנהג עמי בכל חומר הדין כדרכו. והנמשל מובן שהקב"ה כביכול הוא אבינו ואנחנו בנים למקום בני אברהם אוהבך זרע יצחק יחידו וכו' אמנם הקב"ה הוא מלך על כל העולם ובפרט בהגיע ימי הדין בחודש תשרי אז ישפוט תבל בצדק וכו' ואיך יוצדקו קרוצי גושיו במשפט, וע"כ מבקשים את אבינו לפני בוא מועד המשפט שכביכול ישפיע על המלך להתנהג אתנו במדת הרחמים. וז"פ הריעו לפני המלך ד' דהיינו קודם

שהשי"ת אבינו נעשה בחי' מלך לשפוט העולם שיתנהג עמנו במדת ד' שהוא מדת הרחמים.

•

בשם הרה"ק השר שלום מבעלזא זי"ע עה"פ (תהלים קו, מג) מי חכם ויישמר אלה ויתבוננו חסדי ד'. כי בקפיטל מזכירים הארבעה שצריכים להודות דהיינו תעו במדבר, ויושבי חשך וצלמות, וכל אוכל תתעב נפשם, ויורדי הים באניות, ובכ"א כתוב במפורט ויצעקו אל ד' בצר להם וגו' ואח"כ יודו לד' חסדו וגו' כי כשיוצאים מהצרה לרווחה רואים חסד'י ד' ומודים לו על חסדיו המרובים ית"ש. והנה אם מודים על עזרתו ית' שהוציא מצרה לרווחה עאכו"כ שצריכים להודות להשי"ת אם נשמרים מכל צרה ונשארים ב"ה בריאים ושלימים בלי לעבור שום צרה ח"ו. וז"פ מי חכם ויישמר אלה מי שהוא חכם ורואה שנשמר מכל אלו הצריכים להודות אזי ויתבוננו חסדי ד' שעי"ז יתבונן מה גדלו חסדיו ית' שבכלל לא נכנם בגדר הצרה ונשמר מכל אלו ב"ה.

•

עוד בשם הרה"ק מאפטא זי"ע עה"פ (תהלים קיד, ח) ההופכי הצור אגם מים, מרומז בזה כי כשהופכים תיבת הצור נעשה רוצה והר"ת ר'אה ו'התקין צ'ורת ה'לבנה, דהיינו שלעתיד כשיהיה הגאולה שלימה בב"א אז יתוקן צורת הלבנה והי' אור הלבנה כאור החמה וכו', ואז יהי' אג"ם ר"ת א'בדו ג'וים מ'ארצו שכל הרשעים ומשנאי ד' יהיו דראון לכל בשר כמאמר הנביא, ומי"ם ר"ת מ'גדיל י'שועות מ'לכו שכל תכלית הגאולה תהי' שיתגדל ויתקדש מלכותו ית'.

•

בשם הרה"ק ר' מאיר מפרעמישלאן זי"ע עה"פ (תהלים קיט, קמ) צרופה אמרתך מאד ועבדך אהבה, כי הנה הצדיקים מתגברים על כל התאוות ומשברים טבעם לא להנות מעוה"ז רק ממש כדי חיות נפשם. וא"כ

לכאורה קשה למה מבקשים ממון מהבאים לצל קורתם הלא ממון הוא ג"כ תאו' כמו תאוות אחרות, אלא התי' הוא כיון שנחוץ הרבה ממון לקיום התורה והמצוות, כגון תפילין וציצית והכנסת אורחים והוצאות שבת ופסח וד' מינים וכו', ועל כולם מצות צדקה, ע"כ ע"י אהבת התורה והמצוות זקוקים לאהוב גם ממון כדי שיהיה להם עם מה לקיים התורה והמצוות. והנה צרופה מתורגם באידיש לויטער כמו כסף צרוף מזוקק אויסגעלויטערט, ומאד אפשר לפרש על ממון כי עה"פ ואהבת את ד' א' בכל מאודך פירז"ל בכל ממונך, וע"כ אפ"ל בדרך צחות צרופה אמרתך מאד שהתוה"ק הנקרא אמרתך "איז לויטער געלט" דהיינו לכל מצוה צריכים הרבה ממון, וע"כ ועבדך אהבה דהיינו שמי שרוצה להיות עבד ד' אוהב ממון כדי שיהי' לו לקיום המצוות.

עניני תפלה

איתא בחז"ל גדול העונה יותר מן המברך וכן דקדקו היראים תמיד שיענו אמן על ברכותיהם. אמנם מה יעשה בן אדם במקום שהוא יחידי ואע"פ שרוצה שיענו על ברכתו אבל הלא אין לו אף אחד על אתר שיענה אמן, אמנם מן הרצון הטוב ההוא נברא מלאך והוא עונה על ברכותיו. וזה מרומז בפיוט של ראש השנה, והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש נורא וקדוש, והוא באחד – כשבנ"א הוא יחיד ואין לו מי שישיב אמן על ברכתו – ונפשו אוותה – ויש לו רצון שיענו על ברכותיו, אזי – ויעש נורא – נברא מלאך – וקדוש – והוא יענה קדוש על ברכתו.

•

כתוב (משלי כה, טו) ולשון רכה תשבר גרם ופירש"י ולשון רכה בתפלה ותחנונים תשבר גרם עצם קושי הגזירה, דהיינו שאפי' יש גזירה קשה כעצם אפשר לשבר ע"י תפלה ותחנונים. והנה לשון רכה אפשר

לרמז על תנוקות של בית רבן, כי יעקב אבינו אמר (בראשית לג, יג) אדוני יודע כי הילדים רכים, וע"י לשונם דהיינו הבל פיהם שאין בהם חטא יכולים לבטל גזירות קשות ר"ל, וזה ג"כ מרומז בתיבות תשב"ר גר"ם שר"ת ת'ינוקות ש'ל ב'ית ר'בן ג'זירות ר'עות מ'בטלים. וכי"ר.

•

איתא בגמרא (ברכות ט"ו ע"ב) כל הקורא קרי"ש ומדקדק באותיות' מצנגין לו גיהנם. ולכאורה צריך להבין ענין השכר האם זה מדה כנגד מדה, ונראה כי קרי"ש זה קבלת עומ"ש ומסירת נפשו להשי"ת כראיתא בספה"ק ומאד יתלהב האדם בקריאתו את שמע, אמנם ע"י רצונו לדקדק באותיות' צריך לקרר א"ע קצת מההתלהבות ולהתבונן בחיתוך האותיות שיבטא אותם כראוי, ומוכן לוותר על ההתלהבות כדי לקיים מצות קרי"ש בדקדוק אותיות' כראוי, וע"כ מדה כנגד מדה ע"י שמצנן עצמו מההתלהבות כדי לקרוא בדקדוק אותיות' מצננים לו הגיהנם לע"ל וזה שכר טוב לשומרי מצותיו.

•

אומרים בקדושת כתר לאמר הן גאלתי אתכם אחרית כראשית, ולכאורה קשה איך אפשר לדמות גאולה העתידה לגאולת מצרים, הלא הגאולה העתידה תהי' גדולה פי כמה אין ערוך כמבואר בפסוק עין לא ראתה אלקים זולתך יעשה למחכה לו, אמנם יש גירסא שאומרים אחרית כבראשית. ואיתא בגמ' (שבת ע"ד) מפני מה מסגי עיזי ברישא כברייתו של עולם ברישא חשוכא והדר נהורא, דהיינו שעוה"ז דומה ללילה שיש חשכות וצרות בעולם ועוה"ב דומה ליום והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע, וע"כ אומה"ע מחשבים תמיד הלילה אחר היום כי אצלם עוה"ז דומה ליום שמשיגים כל תאוותיהם ועוה"ב ללילה שירדו לשאול תחתי', וכמ"ש בפיוט אקדמות במיתי לי נהורא ותחפי לכון בהתא. וע"כ כמו שבבריאת שמים וארץ הי' קודם ויהי ערב ואח"כ ויהי בוקר כן תהי' הגאולה העתידה שעוה"ז דומה ללילה ואח"כ יהיה הבוקר אור ויזריח אורו של

משיח. וע"כ אומרים הן גאלתי אתכם אחרית כבראשית דהיינו כמו שבז' ימי בראשית הי' קודם הערב ואח"כ הבוקר כמו"כ יהיה הגאולה העתידה הבוקר אור אחרי הלילה של הגלות וכי"ר בב"א.

•

בנוסח ברכת החודש אומרים מי שעשה נסים לאבותינו וכו' הוא יגאל אותנו בקרוב. ובסידור האריז"ל איתא שלא יאמרו תיבת "בקרוב" כי יש חשבון על מנין כ"א תיבות ע"פ קבלה. אמנם החתם סופר ז"ל מביא שאכן יאמרו תיבת "בקרוב" ונימוקו כי הלא הגאולה מובטחה לנו מפי התורה והנביאים וחז"ל ובקשתינו ותפלותינו הוא רק שיהי' בקרוב וע"כ צריך דייקא לבקש שיגאל אותנו בקרוב. ובזה אפ"ל הנוסח של ריבה"ק מסאטמאר זי"ע שאמר בברכת ראה נא בעניינו וכו' ומהר לגאלינו גאולה שלימה וכו' שהקב"ה ימהר הבטחתו וכן בברכות שבע ברכות אומרים שוש תשיש ותגל העקרה בקיבוץ בני' לתוכה בשמחה "במהרה" מטעם הנ"ל.

•

מה שנהגו החסידים בכל הזדמנות לשתות לחיים יש בזה ענין של מחילת עוונות, כי כו"ס ר"ת ו'יאמר ד' ס'לחתי כ'דברך, אמנם הלא חסר השם, אבל שני יודי"ן זה השם כידוע, וע"כ כששני בנ"י (צוויי יודען) שותים לחיים על כוס משקה נעשה הפסוק ויאמר ד' סלחתי כדברך. וכמו"כ זה מוסגל לפרנסה כי בתוך המלה "לחיים" יש שני יודי"ן באמצע, והרמז שאחר השתיית לחיים כשמסתלקין השני יודי"ן דהיינו שני בנ"י מסתלקין מן המקום, אזי נשאר אותיות "לחם" דהינו שיהי' פרנסה בריוח.

ענייני שבת קודש

הרה"ק מראפשיץ זי"ע הי' דרכו לחתוך צפרניו בעש"ק אחר טבילתו במקוה דייקא, ולכאורה זה דבר תמוה, אמנם התלמידים לא הרהרו אחרי רבם, אבל הי' שם א' לא חכים טובא ורצה דוקא לדעת טעם הדבר ושאל את הרה"ק שיאמר לו, וענה הרה"ק מראפשיץ זי"ע שאם יתענה שלשה ימים רצופים יגלה לו הטעם, והוא בסקרנותו התענה הנקרא "דרייערל", ואח"כ בא אצל רבו ושאל ממנו הטעם, וענה הרה"ק מראפשיץ זי"ע "נאך די מקוה זענען די נעגל ווייעכער". והרה"ג מטשימפא זצ"ל אמר פי' ע"ז כי ידוע שעל הצפרניים שולטים החיצונים, וע"כ צריכים לשורפו וכו', ואחר הטבילה במקוה הקליפות אינם כ"כ קשים כי נתרככו ע"י הטבילות ודפח"ח.

•

בזמר אזמר בשבחין, 'בווין תתקטר' כי איתא בזוה"ק דישראל ואורייתא וקוב"ה חד הוא, והנה האות ו' כשרוצין לכתוב במילואו יש ג' מילואים. דהיינו וו, ויו, ואו, והנה המילוי הראשון הוא גמטריא י"ב וזה מרמז על בנ"י י"ב שבטי י'. והמילוי השני הוא גמטריא כ"ב ומרמז על התוה"ק, כי יש כ"ב אותיות התורה. והמילוי השלישי הוא גמטריא י"ג דהיינו ה' אחד, מרמז על קוב"ה כביכול. ולפי"ז הג' מילואין של האות ו' מתקשרין זה בזה וז"פ בווין תתקטר.

•

בזמר כל מקדש, 'עזור לשובתים בשביעי בחריש ובקציר עולמים', כי בשב"ק מרוב קדושה אין לדבר דברי חול, כדאיתא בזוה"ק שרשב"י אמר לאמו אימא שבת היום, והיו הרבה אנשי מעשה שלא דברו בשב"ק רק בלה"ק. אמנם גם בימות החול צריך לשמור על הדיבור ולקצר בכל מה דאפשר, כדאיתא בצעטיל קטן של הרבי ר' אלימלך זי"ע. וז"פ עזור לשובתים בשביעי בחריש, שבשב"ק צריכין להחריש ולא

לדבר כלל דברים בטלים, אמנם גם לעולם צריך לקצר בדיבוריו, וז"פ בקציר עולמים.

•

בדרך צחות מדוע שותים י"ש אחרי אכילת הדגים, כי מצינו אצל יונה הנביא שדג בלע אותו ויונה התפלל במעי הדגה עד שהשי"ת צוה להדג שיקיא את יונה אל היבשה, וע"כ למדו הדגים מזה שאפשר להתפלל ולבקש מהשי"ת שיקיאו אותם. אמנם הבנ"א האוכל הדגים אינו רוצה שיצטרך להקיאם ע"כ שותה י"ש ונעשו הדגים שיכור, וקיי"ל שיכור אסור להתפלל וע"כ אין מה לפחד מהנ"ל.

•

מרגלא בפי העולם לומר הייליגער שבת שזה התרגום באידיש של שבת קודש, אמנם "היילען" זה ג"כ לשון רפואה בלע"ז וצריך להאמין שמאכלי שבת יש בהם קדושה וסגולה ולא רק שאינם מזיקים אלא אדרבה יש להם כח רפואה "אויסצוהיילען", וע"כ אומרים הייליגער שבת כדי לרמז שמאכלי שבת יש בהם כח וסגולה לרפאות את החולים. ומענין לענין ידוע מאמר חז"ל שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא, כי בשב"ק אין להתפלל ולזעוק על חולים אמנם הרפואה תבוא ע"י קדושת השבת. והנה הכל מודים שבשבת ניתנה התורה, וע"כ מרומז בפסוק (שמות יט, יט) משה ידבר והאלקים יעננו בקול מש"ה ר"ת ש'בת ה'יא מ'לזעוק קו"ל ר"ת ו'רפואה ק'רובה ל'בוא.

עניני ימים הנוראים

ידוע כי תשובה תפלה וצדקה נקראים ג"כ צום קול ממון, וכ"א בגימ' קל"ו, ושלשתם ביחד בגימ' זא"ת, וזה מרומז בפ' בזא"ת יבוא אהרן אל הקודש, שע"י שהכלל ישראל עשו תשובה תפלה וצדקה הי' הכ"ג

יכול למלאות שליחותו לכפר על בנ"י. ובזה אפשר לפרש הפ' (תהלים צב, ז) איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת, כי אמנם ישנם הרבה אנשים שלא עושים הג' דברים הנ"ל בשלימות, אבל אם עושים לכה"פ א' מהם כראוי ה"ה עכ"פ בבחי' איש, וז"פ איש בער לא ידע כי בע"ר גימ' רע"ב שני פעמים קל"ו, אבל מי שלא יבין את זא"ת דהיינו שלא עושה אף א' מהג' דברים אזי הוא כבר כסיל בחושך הולך.

•

בשם הרה"ק מראפשיץ זי"ע ע"מ שאמרו ז"ל שערי דמעות לא ננעלו ולכאורה קשה א"כ למה צריכים בכלל את השערים, אמנם אם בוכים ככסיל ומורידים דמעות בלי תשובה וחרטה אזי סוגרים גם את השערי דמעות, ורק אם בוכים באמת אז נשארים השערים פתוחים.

•

אומרים בר"ה ויו"כ בפיוט ללובש צדקות ביום דין, דהנה כתוב לבושו צדקה דהיינו שהקב"ה כביכול לוקח הצדקות שנותנים בנ"י ועושה מזה לבוש לעצמו כביכול להתפאר במדת הצדקה של בני ישראל, והנה בימי הדין הלא מלך במשפט יעמיד ארץ והקב"ה נותן רשות למקטריגים שיקטרגו ח"ו על ישראל, אמנם הקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו רוצה לזכות את ישראל ע"כ לובש עצמו כביכול עם המלבוש שנעשה מצדקות המרובות של בנ"י, וזה הלבוש בעצמו הוא מליץ יושר על בנ"י עושי הצדקה, וע"כ מזכירים לעורר רחמים הפתגם "ללובש צדקות ביום דין" שזה בעצם מליצה ישרה באמצע הדין לעורר רחמים עלינו.

•

אומרים ביוצר של יוה"כ משטין בכבל אסור, ותקות אסירי בשור, ולכאורה צריך להבין מה הענין להתפלל שיאסרו את המשטין בכבל, אמנם הנה חז"ל אמרו (יומא כ') ביוה"כ אין רשות להשטן לקטרג כי השט"ן גימ' שם"ד שיש לו רשות רק שם"ד ימים וביוה"כ אין לו רשות.

אבל השטן רוצה לקטרג אפי' ביוה"כ, ואדרבה כי זה יום מחילת העוונות. וידוע שהמלאכים יש להם רגלים כמו עגל ככתוב בנביאות יחזקאל (יחזקאל א, ז) וכף רגליהם ככף רגל עגל, ובישעי' (ישעי' ו, ב) כתוב בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו ופירשו רז"ל שמכסים הרגלים בכנפיהם כדי שלא להזכיר חטא העגל שמעורר קטרוג על הכלל ישראל. וע"כ השטן שאין לו רשות להשטין ביוה"כ זה דוקא בפיו, וע"כ מתחכם השטן ומגלה את רגליו ופושטם להראות הרגלים הדומים לעגל כדי לעורר חטא העגל וע"י זה יביא קטרוג על בנ"י ח"ו. וע"כ מתפללים משטין בכבל אסור, שהשי"ת יאסור רגליו בכבלים כדי שלא יוכל לפשוט טלפיו ולקטרג באופן זה, ואם יועילו הכבלים להשתיק קטרוגו אזי יפעלו שתקות אסירי בשור לבשר הגאולה השלימה בב"א.

ענייני חנוכה

יש מדרש פליאה, קח מציאת יוסף ובגדי יוסף ומחיר יוסף ותוספות יוסף ותמצא חנוכה. ואפ"ל כי כתוב בתורה וימצא יוסף חן, וע"כ יש כבר האותיות ח"נ ובגדי יוסף ככתוב וילבש אותו בגדי שש והוא אות ו' ומחיר יוסף ככתוב וימכרו אותו בעשרים כסף והוא אות כ' ותוספות יוסף ככתוב עדות ביהוסף שהוסיפו לו אות ה' וביחד תמצא תיבת ח-נ-ו-כ-ה.

מגילת אסתר

כתוב במגילת אסתר על מרדכי הצדיק 'ושמעו הולך בכל המדינות' כי כששומעים את הצדיק שאומר שמע ישראל ומקבל על עצמו מסי"נ אזי נתעוררים ממנו, אמנם יש חילוק במדרגות הצדיקים, דהיינו יש צדיק שמעורר רק סביביו השומעים את קולו ויש צדיק יותר גדול שמביא

התעוררות אפילו לאלו שעומדים מרחוק, ויש צדיק יותר גדול שמביא התעוררות בכל העיר וכו'. אבל מרדכי דהיינו הצדיק הדור כשהוא קרא את שמע אזי הלך ההתעוררות בכל המדינות.

ענייני פסח והגדה של פסח

עה"פ (שמות יג, ה) ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה, כי ידוע שהג' יסודות בימים הנוראים שהם תשובה תפלה וצדקה רמוזים במלים צום קול ממון, ושלשתם ביחד בגימ' זאת, וזה מרומז בפסוק (ויקרא טז, ג) בזאת יבא אהרן אל הקודש. והנה הקדושת לוי זי"ע אמר שמה שאומרים בר"ה שאלו המלאכים היוצאים מקשר"ק ימליצו טוב בעדינו רמוז ג"כ בעבודת ההכנה לפסח קראצין שייערן רייבן קערן שגם מאלו העבודות נבראים מלאכים קדושים דוגמת העבודה בחודש תשרי. וכן מתאמרא בשם הרה"ק מצאנז זי"ע שאם משימים היטב האזנים לכר ההסיבה יכולים לשמוע תקיעת שופר. וזה רומז הפסוק שבחודש הזה הנקרא ניסן כמשאה"כ החודש הזה לכם ראש חדשים אפשר לעבוד עבודה הזאת דהיינו העבודה של חודש תשרי הרמוז במלת זאת. וזה ג"כ מרומז בשאלת התם שאומר מה זאת, דהיינו שרוצה להבין איך משיגים בימי הפסח העבודה של הימים נוראים כנ"ל.

•

בסימני ליל הסדר, קדש, ורחץ, וכו', הנה ורחץ זה גם לשון בטחון כמו שאומרים בתפלת בריך שמי' "בי' אנא רחיץ", והרמז הוא שאם בנ"א רוצה לקדש עצמו ולהתקרב להשי"ת אזי הדבר הראשון שיעשה הוא לבטוח בד', ורחץ להיות בי' אנא רחיץ, וכמאמר הכתוב (תהלים לז, ג) בטח בד' ועשה טוב שע"י בטחונו בד' יוכל לעשות ולקיים כל התורה כולה.

•

בנוסח ההגדה הא לחמא עניא ולכאורה היו צריכים לומר כהא לחמא עניא מפני שהמצה שלנו הוא רק דומה ללחם עוני שאכלו אבותינו במצרים, ומתורץ ע"פ משל שהי' עני מדוכא ומטופל בבנים וסבלו רעב ועוני, ואח"כ ריחם השי"ת עליו ומצא אוצר של אבנים טובות ומרגליות ונתעשר מאד. והנהיג בביתו שבכל שנה כשהגיע היום שמצא את האוצר התלבש בבגדי העוני ומקלו ותרמילו ועשה סעודה גדולה וחילק מתנות לצאצאיו וב"ב. ויהי היום ונהפך עליו הגלגל ואיבד רכושו ונעשה עני כמקדם ולא היתה לו ברירה אחרת אלא לקחת מקלו ותרמילו ולחזור על פתחי נדיבים. וצאצאיו בראותם שלובש בגדים אלו חשבו שהגיע היום שעושה הסעודה הגדולה ושמחו מאד, אמנם אביהם ענה להם בבכי: לא כן בני, אז הייתי עושר ועשיתי רק זכר לימי העוני אבל עכשיו הנני באמת עני כבתחלה וזה לא רק לזכרון בעלמא. והנמשל מובן כי בזמן שהיו ישראל שרויים על אדמתם והקריבו קרבן פסח בביהמ"ק היתה אכילת מצה רק זכר ללחם עוני, אבל עכשיו בעוה"ר שאנו נמצאים בגלות המר זה ממש הלחמא עניא די אכלו אבהתנא, עד שירחם ד' במהרה.

•

בליל הסדר שואל הבן מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות, והנה לילה רומז על הגלות והבן שואל מה נשתנה הגלות הזה מכל הגליות שנתארך כ"כ בעוה"ר, וההמשך שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה, כי איתא בגמ' (פסחים ??) שהעיסה שהכסיפו פניו זה ההתחלה בין חמץ למצה דהיינו שעדיין אינו חמץ אבל גם מידי מצה כבר יצאת, והרמז הוא שבכל הגליות הי' עכ"פ הענין של הכסיפו פניו שהי' עדיין הבושה לעבור עבירות במזיד ושאט נפש ר"ל, אבל בגלות החל הזה אין לנו כבר אפי' הבושה של הכסיפו פניו כאמרם ז"ל (סוטה ??) בעקבותא דמשיחא חוצפא יסגי ד' ירחם במהרה.

•

תלמידי הגאון אב"ד לובלין זצ"ל הנקרא "דער אייזענער קאפ" שהיו מתנגדים, הלכו פעם לעמוד אחורי החלונות של הרה"ק החוזה מלובלין

זי"ע לשמוע איך עורך הסדר כדי לעשות שחוק מדרכו בקודש ר"ל. ושמעו שהרה"ק פי' הפסוק ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר, שאביכם הוא מלשון ולא אבה ד' אלוקיך שהוא לשון רצון, את אברהם צאצאיו של אברהם אבינו, מעבר מלעשות עבירה ר"ל, הנהר לשון נהורא שגם זה יאיר. והנה התלמידים הנ"ל לא הבינו שום פשט בדברים אלו וע"כ עשו שחוק מכל הסדר של הרה"ק מלובלין זי"ע. ואחר חג הפסח הגיע לשם היהודי הק' זי"ע, ולו נשאו המתנגדים פנים כי הי' מפורסם לגאון עצום וע"כ הקיפו אותו עם התמיה על הפי' הנ"ל וכו', והיהודי הק' נתפעל מאד מדברי רבו הק' ואמר שעכשיו נפשט לו ספק שהי' לו כבר זמן מרובה, והוא כי אמרו ז"ל מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה אבל מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה, אמנם האיסתפקתא היא אם בנ"א רצה לעשות עבירה ר"ל אבל לא עשאה, ואח"כ עשה ע"ז תשובה מאהבה ואזי נעשו מהזדונות זכיות, האם נעשה גם מהמחשבה רעה זכיות או לו, ועכשיו שמע שרבו הק' פתר לו את הספק שפי' ואקח את אביכם שהשי"ת לוקח את הרצון של עבירה, ואם עושים תשובה מאהבה אזי הנהר גם זה יאיר כנהורא.

•

בשם חמיו הגה"צ ר' חיים משה בינער זצ"ל, שהרה"ק החוזה מלובלין זי"ע ערך הסדר עם תלמידיו הקדושים והיו פניו מכוסים בטלית במשך אמירת ההגדה, וכשהגיע לפתגם ובמורא גדול זה גלוי שכינה גילה את טליתו ונתגלו פניו הטהורים והי' ממש בחי' גלוי שכינה כביכול, וכל התלמידים נתעלפו מרוב פחד, והיהודי הק' זי"ע נשרו כל שיניו מרוב פחד ורק שן א' נשאר בפיו, ואחז כמ"פ את השן וצעק: רשע איך העזת לישאר ולא נשרת מרוב פחד הבוית"ש.

•

בחרוז זכר למקדש כהלל וכו' לקיים מה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו. ולכאורה קשה כי הפסוק על מצות ומרורים כתוב בפ' בהעלותך

אצל פסח שני (במדבר ט, יא) ובפסח ראשון כתוב בפ' בא (שמות יב, ח) ומצות על מרורים יאכלוהו, וא"כ למה אומרים הפסוק של פסח שני ולא של פסח ראשון. ותי' הרה"ק מהר"י מבעלזא זי"ע שכשיושבים בליל הסדר בגלות ואוכלים המצה ומרור זכר למקדש כהלל, ומתבוננים שבעוה"ר לא זכינו עדיין לבנין בית המקדש ולאכול הקרבן פסח במועדו בליל פסח ראשון, אזי מבקשים מהקב"ה שעכ"פ נזכה לאכול הקרבן פסח בליל פסח שני, וע"כ אומרים לקיים מה שנאמר שהקב"ה יקיים אתנו מה שנאמר בפסח שני על מצות ומרורים יאכלוהו.

•

אבינו ז"ל הי' לו פעם שיחה עם גדול א' מפורסם שלא הי' נמנה בין עדת החסידים ואמר לו המימרא הידוע בשם הרה"ק מצאנז זי"ע שגם בזמן הזה אליהו הנביא מקריב קרבן פסח והמנויים הם צדיקי הדור ומביא להם לאכול מבשר הפסח. והגאון הנ"ל הי' קשה לו לקבל שמביא להם בשר ממש כפשוטו ולא איזה ענין רוחני, ואבינו ז"ל אמר שיש לו ראי' מפורשת מחז"ל שמביאים בשר ממש, והרב הנ"ל לא זכר איפוא מובא ענין כזה בש"ס, ואבינו אמר לו הגמ' סנהדרין נ"ט ע"ב ר"ש בן חלפתא הו' קאזיל באורחא פגעו בי' הנך אריותא דהו' קא נהמי לאפי' וכו' נחית לי' תרתי אטמתא חדא אכלוה וחדא שבקוה, אייתא ואתא לבי מדרשא וכו', א"ל אין דבר טמא יורד מן השמים, א"כ נראה מזה כיון שהאריות אכלו ושבעו מהבשר הרי לך שזה בשר ממש, וע"כ דנו החכמים שזה דבר טהור, והגאון נתפעל מאד מהראי' המפורשת בחז"ל.

חורבן בית המקדש שיבנה בב"א

איתא בגמ' כשנכנס טיטוס הרשע לבית המקדש נטל סייף וקרע את הפרוכת והי' דם מבצבץ ויוצא מתוך הפרוכת וסבר וכו' ר"ל, ולכאורה הלא הקב"ה אינו משנה את טבע העולם ואיך נעשה נס גדול כ"ל

לאותו רשע? אמנם ידוע שבביהמ"ק היו הרבה נסים וא' מהם שמועט החזיק את המרובה ולכן הפרוכת שהזו עליו הדמים ביוה"כ וגם מפרים ושעירים הנשרפים הי' מלא דם, אמנם הדם נשאר בפנים רק ע"י כח הקדושה, ע"כ כשבא הרשע וטימא את הפרוכת ונסתלק הקדושה ממילא יצא הדם מן המקום שהי' עד אז, והוא סבר שנעשה לו נס.

עניני ברית מילה

איתא בכתבי אריז"ל שהמוהל יכוון בשעת המילה שהתינוק יהי' נזהר בשם לבוש ולשון מבלי לשנות מדרך ישראל סבא. וזה מרומז בפסוק (משלי לא, יא) בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר, שאבי הבן הוא הבעל ברית ובוטח בהמוהל שיעשה שליחותו ע"י ושל"ל לא יחסר, כי של"ל ר"ת ש'ם ל'בוש ל'שון, שלא יחסר לכוון כנ"ל, ושל"ל ג"כ ר"ת ל'תיקוני ש'דרתיך ו'לא ל'עוותי. וזה מרומז בפ' (שמות טו, ט) אמר אויב ארדוף אשיג אחלק שלל שהאויב הידוע הוא היצה"ר רוצה לרדוף בנ"א ועכ"פ לחלק השל"ל שלא יהיו ג' דברים הנ"ל בשלימות, אבל אריק חרבי תורישמו ידי כשהמוהל מוריק איזמל המילה מתערה, עי"ז מוריש את היצה"ר והתינוק יוכל להתגבר עליו בעז"ה.

•

פ"א הזמינו את הגה"ק ר' שלמה קלוגער מבראד זצ"ל להיות סנדק בברי"מ, וכשכבר הי' שם הבחין שממתינים עד בוש, ושאל למה אינם מלים עדיין את התינוק, וענו לו שהיות ואבי הבן מונח על ערש דוי ל"ע ועוד בו נשמתו, ע"כ מחכים עד אחר יציאת נשמה ויתנו להתינוק השם ע"ש אביו. כששמע הגאון הסיבה, צוה שיעשו הברית תיכף ומיד בלי שהי' אפי' כרגע, וכן עשו וב"ה שהוטב לאבי הבן ויצא מגדר סכ"נ. ואמר הגאון ז"ל שידוע מכמה מקומות בש"ס שאליהו הנביא הביא רפואה לחולים, אמנם לאו כל אדם זוכה לזה. אבל אם עושים ברי"מ

הרי מובטח שאליהו הנביא יבוא כמלאך הברית וכיון שבא אליהו זל"ט בחדא מחתא הביא כבר הרפו"ש ג"כ.

עניני אמונה ובטחון

על מאמר חז"ל 'בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו', יש פירוש לחזק האמונה בהשגחה פרטית שחז"ל רמזו בזה בלשון תימה, הכי האדם הולך מעצמו בדרך שרוצה בתמיהה, הלא מוליכין אותו, כי הכל מושגח מלמעלה בהשגחה פרטית, וכמובא בשם הבעש"ט הק' עה"פ (תהלים לז, כג) מה' מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ, כי האדם חושב שהוא בעצמו מכונן צעדיו אבל האמת הוא שזה בא מהשי"ת.

•

חז"ל אמרו במשנה לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, ופי' הרה"ק בעל אהבת ישראל מוויזשניץ זצ"ל ששלו"ם יש לו ג' ראשי תיבות: א) ו'הושיענו מ'הרה ל'מען ש'מך. ב) ו'תהי מ'טתי ש'למה ל'פניך. ג) מ'ה ש'אלתך ו'ינתן ל'ך. ואלו הג' דברים הם יסודות לכל יהודי המאמין בהשי"ת וחפץ לעבדו, לחכות ולצפות לישועת ה' במהרה, ולחיות חיים של תו"ש ולהעמיד דורות נאמנים שתהי' מטתו שלמה, ושימלא ה' כל משאלותיו לטובה, וע"כ השלום הוא הכלי המחזיק כ"א הג' יסודות וע"כ אין כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום.

•

יש מדרש פליאה, צדיקים אינם אוכלים אלא מן הגזל ואינם אוכלים אלא מן המבושל ואומרים כדרלעומר, ואפ"ל שגז"ל הוא ראשי תיבות ג'ם ז'ו ל'טובה, שכן דרך הצדיקים לומר תמיד גם זו לטובה ואפי' יש להם דחקות בביתם, ומבש"ל ר"ת מ'סתפקים ב'מה ש'יש ל'הם דהיינו שאינם רודפים אחרי מותרות ותענוג והנם שמחים בחלקם, וכדרלעומ"ר

ר"ת כ'ל מ'ה ד'עביד ר'חמנא ל'טב ע'ביד, ותמיד רגיל על לשונם לומר כל מה דעביד רחמנא וכו' ולקבל הכל באהבה ולראות בכל דבר הטובה שעושה הקב"ה עם בריותיו.

•

בפתגם אדון עולם וכו', דהנה הצדיק נקרא כל יציר כי הוא מובחר היצירה וכל העולם נברא לצוות לזה וכו', וז"פ אדון עולם אשר מלך בטרם כל יציר נברא דהיינו לפני שנבראו הצדיקים הנקראים כל יציר הי' כל מלכות שמים רק ע"י הבוי"ת בביכול, אבל לעת נעשה אחרי שנעשו הצדיקים, בחפצו כל הקב"ה כביכול ממלא רצונו וחפצו של הצדיק כדאיתא צדיק גוזר והקב"ה מקיים, ובפסוק (תהלים קמה, יט) רצון יראיו יעשה, אזי מלך שמו נקרא ועי"ז נתרומם כבוד מלכותו ית"ש.

•

אל הרה"ק ר' הירצקא מראצפערט זי"ע בא פעם על שב"ק איש כפרי שהפריץ שלו רצה לזרקו מנחלתו והי' בצרה גדולה, ודרך הרה"ק הי' שהאורחים אכלו על שולחנו וחילק בעצמו הדגים לכ"א. והכפרי הנ"ל הי' רגיל מביתו לאכול הדגים על הצלחת מהופך כי בביתו לא הי' לו רק צלחת א' ואכלו הדגים על צד המהופך, והנה הכפרי בתמימותו הושיט לפני הרה"ק הצלחת מהופך לקבל מנתו, אמנם תיכף נתבייש בראותו שכולם מסתכלים עליו בתמהון ורצה להחזיר הצלחת כתיקונו, והרה"ק אמר לו: גו, תשאיר הצלחת מהופך כי כשמהפכים האותיות "דג" נעשה תיבת "גד" ובא גד פי' מגיע לך מזל טוב שעכשיו הי' לך כבר הישועה. וכשנסע לביתו אחר שב"ק שמע שאז בליל ש"ק איבד הפריץ א"ע והי' לו מיתה חטופה, כן יאבדו כל אויביך ד'.

•

הגה"ק מטאשנאד הי' רגיל לומר בדרך בדיחותא, בגלל אבות תושיע בנים, כי גלל נקרא מיסט בלע"ז, ואבות הוא מלשון רצון – ולא אביתם

לעלות, וז"פ בגלל אבות תושיע בנים, "מוזט וועלן העלפן אידישע קינדער" ודפח"ח.

עניני מוסר ומדות טובות

איתא במדרש (ויקרא רבה ז) כל המתגאה נידון באש, ולכאורה צריך להבין למה דוקא דינו באש ומה זה עונש מדה כנגד מדה, אמנם כתוב בתהלים (צג, א) ד' מלך גאות לבש שהגאות הוא כביכול מלבוש של הקב"ה וכן איתא באגרת הרמב"ן כי המתגאה וכו' מתפאר הוא בלבוש מלכות שמים. ואיתא בגמרא (סנהדרין לט.) שהקב"ה הוא כהן כביכול כדכתיב ויתנו לי תרומה וכשקבר למשה טבל א"ע כביכול באש, ונמצא למדין שהקב"ה טובל א"ע כביכול באש, וע"כ מי שמתגאה ומשתמש בלבושו של הקב"ה כביכול עונשים אותו מדה כנגד מדה שיטבול א"ע ג"כ במקוה של הקב"ה כביכול (ובדרך צחות: טוסט דיר אן מיין בעקיטשע טובל דיך אין מיין מקוה).

•

מ"ש בצעטיל קטן להרה"ק רבי ר' אלימלך מליזענסק זי"ע סי' י"ב, וזלה"ק: יצייר במחשבתו תמיד וכו' כאלו איש אחד עומד סמוך לו ומעורר אותו בקול רעש גדול לקיים כל הנהגות אלו וכו'. העצה היעוצה לצייר צורת אביו, וכ"כ שהע"ה 'שמע בני מוסר אביך' וז"פ מה שאמרו ז"ל אצל יוסף הצדיק דמות דיוקנו של אביו נראה לו.

•

אי אפשר לאדם לצאת לכל הדיעות, ובכפ"ע יהי' איזה דיעה נגדו, ובאם א' רוצה דוקא לצאת לכל הדיעות יכול עי"ז להיות יוצא מדעת ר"ל, וע"ז נאמר מאמר החכם תכלית הזהירות שלא להזהר ביותר.

•

בדרך צחות ליתן טעם למה אין מברכין על מצות נתינת צדקה כמו על שאר מצוות, כי כשהעני עומד ונפשו בכפו ומחכה שיהנו אותו להחיות את נפשו, ואם יצטרכו לרחוץ הידים ולשים הכובע ולחגור בחגורה ולומר לשם יחוד ולעשות הברכה, אזי ביני לביני יכול העני לגווע מרעב ר"ל, ע"כ הקילה התוה"ק לא לעשות שום ברכה ושום הכנות רק נתון תתן תומ"י.

•

עה"פ (קהלת ב) וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החושך, אפ"ל מדוע מדמה אותם דוקא לאור וחושך כי הנה איתא בגמ' (פסחים ב') שאור יש לו שני משמעות אור יממא ואור נגהי, וע"כ אפשר לתרגם מילת אור ג"כ על משמעות חושך, אבל חושך אין לו ב' משמעות כי חושך הוא תמיד רק חושך, וכן הוא עם החכם כי החכם יכול לפעמים לעשות עצמו בכסיל ובער שאינו מבין כלום ויוכלו לחשוב עליו שהוא סכל, אבל הכסיל אינו יכול לדמות עצמו לחכם כי הוא באמת רק כסיל, וע"כ מובן הפסוק שיתרון החכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החושך כי כמו שהאור יכול לשנות עצמו ויחשבו עליו שהוא חושך אבל החושך אינו יכול לשנות עצמו ונשאר חושך, כן יתרון החכמה מן הסכלות שהחכם יכול לעשות א"ע ככסיל אבל הכסיל אינו יכול לשנות א"ע ונשאר תמיד עם סכלותו.

•

איתא בספר חסידים מעשה מא' שנפל בשיכרות והתגולל בחוצות באופן גרוע ושפל ל"ע, ובניו היו אנשים חשובים וכאב להם מאד המצב של אביהם ורצו בכל מיני אופנים להשפיע עליו שיפסיק משכרותו אבל לא עלתה בידם, ופ"א ראו שיכור א' מתגולל באשפה ומלוכלך בטינופות מכף רגל ועד ראש, ושמחו הבנים שאכן כעת יהי' הזדמנות נכונה להראות לאביהם מצבו הגרוע של השיכור וילמוד מזה לקח לעזוב השכרות, ובקושי הביאו את אביהם אל המקום ששכב השיכור מתגולל

באשפה והראו לו מה היין גורם. והאב שהי' אדוק לשכרות, במקום שילמוד לקח כרע עצמו עד סמוך להשיכור ודפק על כתיפיו ושאל אותו: איפה קנית יין הכי טוב שהגעת עד למצב כזה, והמוסר מהמעשה ההוא שאם בנ"א מתרגל במדות רעות ומעשים רעים ר"ל אזי אפי' רואה במו עיניו גנות המדות והמעשים אעפ"כ לא ילמוד מזה לקח מוסר אלא אדרבה. והנה הרה"ק ר' יעקב'לע מפשעווארסק זי"ע הי' רגיל להזכיר הסיפור הנ"ל מבלי לדעת המקור, ופ"א הראה לו אבינו ז"ל שזה מובא בספר חסידים והי' לו שמחה רבה וקורת רוח.

•

על מאחז"ל וכל מי שאין בו דיעה אסור לרחם עליו, ובפשטות הפי' כיון שאין בו דיעה מה יועיל הרחמנות הלא יקלקל אח"כ מה שתקנת. אמנם אפ"ל בדרך מוסר שאסור הוא כמו והוא אסור בזיקים, דהיינו שאתה מקושר אליו ואין אתה יכול להשתחרר מלרחם עליו, מכיון שהוא שוטה ואין בו דעת ודרך סתם אנשים שאינם מרחמים על כגון אלו, א"כ אם אתה ג"כ תרצה להשתחרר ממצוה זו אזי מי ירחם עליו, ונמצא נשאר אבוד בעולם ח"ו, ע"כ אתה אסור דהיינו זקוק על כרחך לרחם עליו.

•

הרה"ק ר' ר' זושא מהאניפאלע זי"ע אמר במליצת קדשו לעורר זכותים על בנ"י, שכל מלאך שנברא ע"י עבירה ר"ל אינו נברא שלם בכל איבריו, כי אפי' מי שהוא בעל עבירה ר"ל אבל עכ"פ נאנח קצת על עונותיו ומכל אנחה נפגם הצורה של המלאך. אבל בעוה"ר מה שמתחצפים נגד צדיקים בלבוש של חסידות, עי"ז נבראים מלאכים שלמים כי העבריין חושב לעצמו שעושה מצוה לתבוע עלבון של החסידות שלו, וע"כ אין לו שם סרך של חרטה בעוה"ר.

•

הרה"ק ר' הלל מקאלאמייע זצ"ל הי' ידוע ללוחם מלחמת ד' בתקיפות, ודרש דרשות בקול חוצב להבות אש נגד כל פירצה ביהדות שעמד על הפרק, והי' לו ש"ב הרה"ק ר' הלל מסאסרעגען זצ"ל וקראו את שניהם במליצה: קודש הלולי"ם לד'. ור' הלל השני הי' איש מתון, וכל דרשותיו בנעימות ודברי חן. ואמר פעם לש"ב הרה"ק ר"ה קאלאמייער: מדוע הנך דורש בכפ"ע בחריפות וקולות הלא יותר טוב לבחור דרך הנעימות ודברי נחת, כגון אנא שאם יש איזה דבר לעורר או פירצה לתקן או ללחום נגד איש רשע, אני מוצא פסוק בפרשת השבוע ואני מתרגם את האיש או הדבר בפסוק הנדרש, וכך אני אומר דברי תוכחה. ע"ז ענה הרה"ק ר"ה קאלאמייער באש קודש: מה אתה מציע לי שאכנים את הרשע לתוך הפסוק, הלא אם הייתי מוצאו הפסוק הייתי מוציאו ועוקרו משם, ודפח"ח.

ענייני רפואות

מה שמורגל בפי העולם שאורח מביא רפואה, כי הנה אומרים בכל יום בברכת קרי"ש עשרה קילוסין על הקב"ה דהיינו מרום, וקדוש, פועל גבורות, עושה חדשות וכו' והשמיני הוא בורא רפואות ומסיימים כאמור לעושה אורים גדולים כל"ח שכל אלו הם אורות, ונמצא שהאור השמיני הוא בורא רפואות וע"כ אורח נוטריקין אור ח' דהיינו שהאורח מעורר את האור השמיני שהוא כביכול בורא רפואות ית"ש.

•

ידוע מצוואת ר' יהודא החסיד שצריכין להיזהר לא למשוח המנעלים ביום שיוצא לדרך, והרה"ק רש"א מראצפערט זצ"ל בן הרה"ק הד"ח מצאנז זי"ע אמר שצריכים להזהר אפי' בין השמשות לפני יום הנסיעה כי חמירא סכנתא מאיסורא.

•

הנה חז"ל אמרו חולה פטור מן המצוות, אמנם יש מצוה אחת חשובה מאד שהחולה מחוייב לקיימו, והוא מצות ושמרתם את נפשותיכם כי התכלית הוא כדי שיוכל אח"כ לקיים כל המצוות בבריאות השלימות, כמו שאמרו ז"ל חלל עליו שבת א' כדי שיקיים שבתות הרבה. אמנם היצה"ר מתגבר על החולה שדוקא מצוה זו שצריך לקיים בזו המצוה יתרשל, ועושה כל מיני תחבולות שלא יקיים מצות ושמרתם את נפשותיכם, ועי"ז יחלש ולא יוכל לקיים כל המצוות וע"כ צריך זהירות יתירה ע"ז.

•

בענין קבלת יסורים באהבה יש חילוק, שאלו היסורים שבאו כבר על האדם אינו כדאי למכרם בעד כל הון דעלמא כי זה תיקון גדול על פגמי הנפש, אבל יסורים חדשים אינם רוצים בעד כל הון דעלמא, כי מי יודע אם יוכל שוב לעמוד בנסיון, ומתפללים בכל יום ואל תביאני לא לידי נסיון וכו'.

•

ידוע מספה"ק שחדש אייר מסוגל לרפואה כי איי"ר ר"ת א'ני י' ר'ופאך, וגם הגשם שיורד בימי הספירה מסוגל לרפואה. והגה"ק מהר"י ראזנער זצ"ל הי"ד מסעקעלהיד העמיד עצמו בפני תלמידיו תחת הגשם ופתח את פיו שיכנסו מי גשמים לתוך פיו כסגולה לרפואה בימי הספירה.

•

הנה שמחת חתן וכלה יש בה הרבה סגולות וא' מהסגולות לרפאות את החולים, וידוע מפעולות הצדיקים לטובה בעידן חדוותא לעורר ולהשפיע רפואות לחולי בנ"י. והרמז לזה מה שאומרים בליל שב"ק בחרוזי אזמר בשבחין "לארום וארוסה להתקפא חלשין", כי מצינו בחז"ל שהכלה נקראת ארוסה וכן אומרים בברכת הקידושין ואסר לנו את הארוסות, וע"כ הרמז לארום וארוסה, ע"י החתן והכלה שעוסקים בשמחתם, להתקפא

חלשין שמצו' זו תביא התחזקות להחלשים שהם החולים הצריכים רפואה שלימה. [אאמו"ר ז"ל הי' לפני חתונתו להתברך אצל הרה"ק אליעזר פיש מביקסאד הי"ד והוא הי' חלוש מאד וביקש את החתן – אאמו"ר שיתפלל בעדו לרפו"ש ואמר אז האימרא הנ"ל בשם הרה"ק משיניעווע זי"ע].

•

מה שאמרו חז"ל (שבת ט:) מאימתי התחלת אכילה וכו' ר' חנינא אומר משיתיר חגורו, יש בזה רמז בפסוק (בראשית יח, ה) ואקחה פת לחם כי הר"ת הוא ו'תתיר א'ת ח'גורתך ק'ודם ה'אכילה פ'ן ת'בוא ל'ידי ח'ולי מ'עיים ואח"כ וסעדו לבכם.

באר מנהגים

מפתח

דבר יום ביומו ..... נא

עניני ברית מילה ..... נז

סדר ערב שב"ק ..... נט

סדר ליל שב"ק ..... ס

סדר יום השב"ק ..... סה

עניני ראש חודש ..... ע

עניני חג הפסח ..... עא

עניני לילי הסדר ..... עב

ימי פסח ..... עח

בין פסח לעצרת ..... עט

סדר חג השבועות ..... פא

חודשי תמוז אב ..... פב

עניני ראש השנה ..... פו

עשרת ימי תשובה וערב יו"כ ..... פט

חג הסוכות ..... צג

ימי חנוכה ..... צה

חודשי טבת שבט ..... צז

ימי הפורים ..... צח

עניני נשואין ..... ק

ענינים שונים ..... קג

דבר יום ביומו

בהשכמת הבוקר חינך את צאצאיו הי"ו לומר תיכף כשניערו משינתם: מודה אני לפניך וכו' עד אמונתך, ואח"כ ליטול הידים, וכן עורר אותם תמיד: נאָ! מודה אני! והי' מורגל בפי הטף.

הכין תמיד הרבה מים לנט"י לפני מיטתו, והי' לו דלי מיוחד שמילא מים שיהי' לו בריוח לכפ"ע שמתעורר באמצע השינה.

הקפיד לא להציג רגליו על הארץ לפני הנטילה, ואמר בשם הרה"ק רבי ר' זושא זי"ע עה"פ יתייצב על דרך לא טוב רע לא ימאס, שזה גורם להיות רע ר"ל.

הקפיד לשפוך בעצמו המי נטילה, שקורין נעגיל וואסער, וחינך כך את צאצאיו שזה מסוגל ליראת שמים.

הקפיד שלא יאמרו דבר שבקדושה נגד המי שופכין, ובשעת הדחק ציוה לכסות הכלי.

בלבישת בגדים הקפיד תמיד להגביר ימין על שמאל, וראינו בעת שלבש א"ע במקוה כשלבש המכנסיים הקדים צד הימיני ואח"כ האנפילאות על רגל הימיני ואח"כ הנעל הימיני, ורק אח"כ התחיל בצד השמאל המכנסיים והאנפילאות והנעליים.

וכן חינך את צאצאיו לקחת הכל רק ביד ימין, ואני הק' מרדכי נולדתי איטר יד והוא ז"ל לא סבל שאני עושה הכל ביד שמאל ועבד עלי כ"כ הרבה עד שהרגל נעשה טבע שני ב"ה.

רחץ ידיו ע"פ נוסח צאנז, דהיינו קודם ג"פ בסירוגין ואח"כ ג"פ על כל יד ואח"כ ג"פ על ב' ידיו ביחד ובכפ"ע רחץ פיו ג"כ, ובבוקר רחץ פניו ופיאותיו.

הקפיד על זקנו ופיאותיו שיהיו מסודרים להידור מצוה, והלך כל ימי חייו עם הפיאות קשורים למעלה כמנהג חסידים מקדמת דנא ולא תחת האזניים, ורק בסוף ימיו הלך עם הפיאות תלויים למטה.

הקפיד לברך ברכת התורה במעיל וכובע וחגורה, ואפי' לעת זקנותו כשעלה הדבר בקושי לא ויתר ע"ז.

כשאמר ברכת התורה, לפני ברכת לעסוק בדברי תורה אמר: הנני מוכן ומזומן לקיים המצוה לברך על התורה לשם יחוד וכו'.

לפני קריאת שמע בבוקר ובערב אמר "הריני" מקבל עלי ועל צוארי עול מלכות שמים באהבה וכו'.

קרא תמיד קר"ש בבוקר אחר ברכה"ת ואפי' הי' עוד קודם אור היום.

אחר קר"ש אמר הי"ג עקרים־אני מאמין ואח"כ ידיד נפש, א' מסתתר, אין כאלקינו, ואח"כ המשיך אתה א' בשמים ובארץ גבור ונערץ וכו'.

הי' זריז להשכים בבוקר ואפי' בשב"ק, וסיפר שבהיותו ילד הלך כבר ללמוד בהת"ת לפני שעה שש בבוקר.

נקיון גופו לתפלה הי' לו עבודה בכל יום, ובדרך כלל הוצרך לנקביו ב' פעמים בבוקר, ואע"פ שסבל הרבה ממחלת הטחורים (מערידן). והשתמש במים לנקות א"ע בביה"כ, ואפי' לעת זקנתו הכין בכל עש"ק כלי עם מים כדי שיהי' נקי בעמדו להתפלל.

הלך לטבול א"ע לפני התפלה אפי' כשעלה לו בקושי, ובפרט ביום ששחט, כי לא שחט אף פעם בלי טבילה במקוה, וכן הקפיד לטבול ביום שהי' מוהל.

אמר בשם צדיקים שמסוגל נגד עצבות להשאיר יום א' בשבוע בלי טבילה בבוקר, ואמר שמי שרוצה לקיים הסגולה יכול לקיימה ביום השישי כי אז הולכין אחה"צ לכבוד שב"ק.

לבש תמיד טלית קטן מצמר בשיעור גדול ואפי' בשינתו בלילה ישן עם ט"ק של צמר, ובקושי שינה לעת זקנתו לישן עם ט"ק של בד.

כשלימד את צאצאיו איך לקשור הציצית הסביר שאחר קשר הראשון אומרים א' ב' עד ז', ואחר קשר הב' ממשיכים ח' ט' י' ואח"כ א"ה, ואחר קשר השלישי א"ו א"ה, ואחר קשר הרביעי א א"ח א"ד, כדי שיהי' ביחד ד' אחד.

בשעת הנחת הטלית על כתיפו בדק הציצית, ואמר בשם צדיקים שאפשר להכיר מהותו של אדם איך בודק ציציותיו בשעת עטיפת הטלית.

סדר עטיפת הטלית: הכפיל העטרה על הראש ועשה העטיפה לב' הצדדים ביחד ואח"כ משך העטרה על פניו ואמר מה יקר וכו' ואח"כ זרק הד' כנפות לצד ימין ואח"כ לצד שמאל, וסיפר כשהי' אברך אחר החתונה איקלע לעירו הרה"ק ר"א ראטה בעל שומר אמונים זצ"ל והוא לימד אותו סדר העטיפה.

הקפיד שהתפילין והרצועות יהיו שחורות, ואפילו בימיו האחרונים הטריח א"ע לצבוע הרצועות, הקשר בהתפילין של ראש הי' כמו ד' כנוסח ספרד, וכן עשה לבניו הי"ו.

עשה תמיד צורת "שין" על הקבורת בשעת הנחת תפילין של יד, אבל רק בשל רש"י ולא של ר"ת, ואמר שכך קיבל מאביו ז"ל. ולפני הנחת השל ראש נשק ב' "הש"ין" משני הצדדים.

אמר וארשתיך לי לעולם גם בתפילין דר"ת.

לא דיבר בתפילין רק בלשון הקודש, והקפיד ע"ז תמיד ואפי' בתפילין דר"ת.

התפלל הרבה שנים מתוך הסידור "ישועות ישראל", וראינו שאהב הסידור והפירושים.

לפני התפלה אמר: הנני מוכן ומזומן להתפלל תפלת שחרית שתיקן אברהם אבינו ע"ה בסוד ארי' וכו' וכן לפני כל תפלה.

בברכת ברוך שאמר, כשהגיע לתיבות "יחיד חֵי העולמים" אמר בציירי נוסח אשכנז כדי להדגיש שזה בציירי ולא בפתח, וכן בברכת ישתבח, "מלך יחיד א' חֵי העולמים", וכן בברכת בורא נפשות "ברוך חֵי העולמים".

בפסוק שמע ישראל האריך תמיד בתיבת "אחד" ואפי' לעת זקנותו ממש אמר תיבת אחד ברגש גדול.

החזיק הציצית בידיו עד גמר הפיסקא על הראשונים וכו' ואין לנו עוד א' זולתך סלה.

הרגיל את צאצאיו הי"ו מקטנותם לומר בסיום השמו"ע לפני יהיו לרצון הפסוקים השייכים לשמותם, ואמר בשם השלה"ק שזה מסוגל לא לשכוח השמות לאחר מאה ועשרים, וגם לבנותיו לימד לומר כן.

בחזרת הש"ץ בברכת את צמח דוד, כשהגיע הש"צ לומר כי לישועתך קוינו כל היום אמר תמיד בקול רם "ומצפים לישועה" ואמר שזה מנהג הספרדים.

בשני וחמישי אמר א' ארך אפים רק של מנהג פולין.

בשיר של יום אמר "היום יום השישי בשבת".

כשאמר קדיש דרבנן הוסיף התיבות "וסייעתא דשמיא".

כשהש"צ אמר קדיש תתקבל, אצל החרוז תתקבל צלותהון אמר "תקבל ברחמים וברצון את תפלתנו.

בחליצת התפילין הקפיד שלא ישימו הרצועות של יד על "היוד" ואמר בשם אביו ז"ל הרמז על זה "א יוד טאר קיינמאל נישט זיין צוגעלייגט".

בחליצת תפילין של ראש הקפיד שהקשר יהי' על הבית מלמעלה ומשני הצדדים היו תלוים הרצועות והיו נראים ככנפי יונה.

בימים שלא מיהר לעבודתו נשאר אחר התפלה ללמוד בביהמ"ד, והי' מתמיד ללמוד ולהסתכל בספה"ק ועשה אזניו כאפרכסת לשמוע דברי תורה.

למד בכל יום החק לישראל כמנהג ותיקין מדור דור ולמד מקודם ההלכה ואח"כ המוסר.

בהליכתו ברחוב הקדים שלו' לכל אדם בסבר פנים יפות וחינך צאצאיו על הענין הנקרא "גריסן" והקדים שלו' אפי' לנכרי בשוק, ובימי הזעם ניצל עי"ז מצרה גדולה ואכמ"ל. וזכה להחיות הרבה נפשות במשך ימי חייו עם סבר פניו ודברי חיזוק.

הקפיד לקרוא את כל מכיריו בשם הקודש כגון: ר' משה, ר' שמואל, וידוע שבאנטווערפען היו כמה אנשים שאף אחד לא ידע את שמותם והוא ז"ל קרא אותם בשם הקודש.

נשק בכל פעם המזוזה בכניסתו ויציאתו וחינך צאצאיו ע"ז ובפרט בלילה לפני השינה.

הי' זריז בכל דבר ושנא את הבטלה, ומרגלא בפומי' לנכדיו הי"ו שיחפשו בכפ"ע איזה דבר להיות עסוק ולא ללכת בטל.

כשישב לאכול, אפי' בלי קביעות סעודה, לבש תמיד בגד העליון והכובע.

לפני נטילת ידים לסעודה אמר מזמור לדוד ד' רועי לא אחסר.

בירך תמיד הברכות בקול רם וחינך את צאצאיו ע"ז כדי שיוכלו לענות אמן בגמר הברכה.

בנוסח ברכת המזון אמר הרחמן הוא יזכנו ויחיינו ויקרבנו לימות המשיח ולבנין בית המקדש ולחיי העולם הבא, ואחר ד' יברך את עמו בשלום הוסיף הפסוקים השלך על ד' יהבך וגו' וסיים ואני אבטח בך.

הקפיד על דברים שקשה לשכחה כגון הקצה של הלחם, וכן הלב של עוף. אמנם על הבנות לא הקפיד ונתן להן שיאכלו, כי אמר שקשה לשכחה היינו רק ללימוד התוה"ק.

כשנכנס א' לביתו צו' לו תמיד שישב והקפיד ע"ז, ואמר בשם זקנים שאם לא מתיישבים אזי יכול להזיק להשינה. וכיבד את כ"א בסבר פנים יפות, ואח"כ יצא ללותו או שלח א' מצאצאיו ואמר תמיד, "גיי ארוים באגלייטען".

עבודתו בהשחזת החלפים היו ביראה גדולה ויגיעה עצומה, ולא סיפר כלום מהנעשה בבית המטבחיים, וכל מה שאנו יודעים הוא רק מהנשמע ע"פ מקרה או ע"י אחרים.

בירך על השחיטה בהתעוררות ושחט תמיד עם מעיל וכובע וכמדומה שהלך גם בחגורה, ואמר לעת זקנותו שהלואי והי' לו התעוררות לפני כל נדרי כמו ההתעוררות שהי' לו כשהלך לשחוט, ואמר כמ"פ שלא יתבייש להראות החליפ שלו למלך המשיח.

הקפיד על מנהגי ישראל מימי קדם שקיבל מאבותיו ורבותיו נ"ע כגון: כשדברו בלילה מנפטרים וכדומה אמר "היינט א גוטע נאכט" ואפי' כשדיבר מליל כל נדרי אמר כך. וכשאחד נתעטש באמצע שיחה מדברים כאלו ציוה שיתלוש באוזן השמאל לסגולה, וכן כשדיברו מדברים לא טובים ומעציבים ציוה לסיים בפתגם בשם הרה"ק מלובלין זי"ע: "מייערין איז א גוטע צימום, און דער נעשכיזער איז געווען א גוטער יוד".

וכן הקפיד שלא להראות על הלבנה באצבע, ואם הראו אמר שינשכו האצבע.

וכן הקפיד שלא ילכו בבית בלי מנעלים, דהיינו באנפילאות, ועוד כמה דברים כאלו.

כשהלך לישן אפי' ביום (כי שוחט צריך לישן שלא יהי' עייף בשעת השחיטה) הכין לעצמו כלי עם מים, ותמיד לקח ספר במיטתו וקרא בו עד שיישן מתוך ד"ת או סיפורי צדיקים.

הקפיד לישן על צד שמאל וכן חינך את צאצאיו מקטנותם לישכב על צד שמאל.

אמר בשם צדיקים שמי שהחשיך לו בדרך אל יתפלל תפלת ערבית עד שיגיע לביתו אפי' מאוחר בלילה, כי ע"כ הוא שליח מצוה שנוסע לביתו להתפלל.

אמר בשם הרה"ק ר' איציקל זי"ע משמי' דהה"ק משיניווע זי"ע שאם אין לו מנין להתפלל אזי יתפללו לכה"פ ב' אנשים ביחד תפלת שמונה עשרה.

נזהר מאד שלא יפול בשעת שינתו המצנפת מעל הראש הנקרא יארמיקעל, וכן חינך את צאצאיו מקטנותם, וראינו בסוף ימיו איך ההרגל נעשה טבע שאפי' בימי חליו בעת שלא הרגיש שום דבר שעשו לו, אמנם הרגיש תיכף אם המצנפת אינו על הראש.

ישן תמיד רק בבגדים ארוכים, ואפי' בימי קדם כשלא הי' עדיין בגדים אלו מצויים לקנות.

ענייני ברית מילה

כידוע שהי' מוהל מומחה באומנות וזריזות נפלאה ומל הרבה אלפים ילדי בנ"י, ובכפ"ע שהי' לו ברית הי' שש ושמח כמוצא שלל רב.

בלילה קודם הברית שקורין "וואך נאכט" שלח תמיד איזמל של מילה לשום תחת כר התינוק מראשותיו, והי' לו ע"ז איזמל ישן מיוחד. והי' תקופה ארוכה שהי' לו איזמל שאמרו שזה מרביה"ק בעל ייטב לב זי"ע (כידוע שהי' מוהל) והראה פעם האיזמל לרביה"ק מסאטמאר זי"ע ולא האמין שזה מהייטב לב זי"ע, ותיכף אח"ז נעלם האיזמל והוא פלא.

לבש בעקיטשע בבוקר ביום שהי' לו ברי"מ ואפי' כשלא הי' הברית בביהמ"ד, ובערוב ימיו לבש ג"כ המכנסיים של שבת עם אנפילאות שחורות.

טבל א"ע לפני כל ברי"מ כנ"ל ואמר לנו שטובל א"ע ג"פ במיוחד כנגד חיתוך, פריעה, ומציצה.

הידר להתפלל לפני התיבה כשהי' מוהל, וניגן הפסוקים רוממות א' בגרונם עד סוף הפיסקא בניגון של שמחה, ופסוק וכרות עמו הברית אמר בנוסח הידוע בשמחה עצומה.

לפני המילה צוה תמיד להכין עפר לשום הערלה בתוכו, ודאג שלא יתגולל על הארץ.

גם הכין תמיד לפני הברי"מ שני כוסות א' לכום של מציצה, וא' לכום של ברכה, ואמר תמיד שהכום של מציצה אינו צריך להיות מלא.

אמר התפלה למוהל קודם שהכניסו את התינוק והשתמש עם הספר זוכר הברית, וכשהכניסו התינוק הכריז בקול רם ברוך הבא ב"פ, וידבר וגו' פנחס בן אלעזר וגו' עד בריתי שלום.

הקפיד תמיד שיהיו שני כסאות דהיינו א' מיוחד לכסא של אליהו זל"ט (בזמננו יש כבר כסא כפול, הנקרא כסא של אליהו).

כשהניחו התינוק על הכסא אמר: זה הכסא של אליהו הנביא זל"ט שיתגלה עלינו במהרה בימינו אמן.

אמר הפסוקים ברגש ושמחה וסיים בנעימה מיוחדת, "קדוש היכלך".

הקפיד שרגלי התינוק יהיו עקודים הנקרא "געפאשעלט" ובדרך כלל היתה זאת העבודה של תבלחט"א אמנו היקרה הצ' שתחי' שעמדה לימינו.

ביקש בכל פעם לאבי הבן שיעשנו שליח, וגם ימסור לו האיזמל של מילה.

אח"כ אמר בקול: אמר הקב"ה לאברהם אבינו התהלך לפני והי' תמים, הריני מוכן ומזומן וכו'.

אחר גמר הפריעה שעשה בזריזות נפלאה הכריז: מזל טוב נתגלה העטרה, ועשה תומ"י מציצה ולפעמים הוסיף: ס'זאל אזוי זיין התגלות החסדים.

מצץ תמיד ב' פעמים וזילף מן היין של הכום ג"כ ב' פעמים.

אחרי שימת הבענדעלעך והשטויב לרפואת התינוק הניח את האיזמל על מקום המילה לרפו"ש ואמר: מחצתי ואני ארפא.

בשעת אמירת הברכות כשהגיע המברך לתיבות "ואומר לך בדמייך חיי" אמר בקול רם יחד עם המברך וטבל אצבעו בכום של ברכה ונתן

בפי התינוק ג"פ ובפעם הג' חזר ואמר: בדמייך חיי, ואף פעם לא נתן יין בפי התינוק לפני הנ"ל אפי' כשבכה התינוק הרבה רק הרגיעו סתם.

אחר גמר קריאת השם עשה המי שברך ואמר: הוא יברך את הילד הרך הנימול וכו' וסיים בשמחה עצומה ונאמר אמן וקרא "מזל טוב".

אח"כ אמר עלינו לשבח והורה בשם הרה"ק ר' איציקל זי"ע שאמר בשם הרה"ק משיניווע זי"ע שהקוואטער יכרע אצל ואנחנו כורעים ביחד עם התינוק, ואחר עלינו אמר קדיש.

באמצע העבודה דיבר אל התינוק להרגיעו ואמר: ווין נישט, ביזט שוין א יודעלע, ולפעמים אמר: יעצט מעגסט דו זיך שוין בייזערן, ביזט שוין א יודעלע ב"ה.

מאד החמיר בענין געלקייט, ולפעמים עלה לו במסירת נפש ממש, ואמר בשם הגה"ק מבריסק זצ"ל שהוא מחמיר בעניני פקוח נפש. כמו"כ החמיר שמשקלו של התינוק יהי' בערך שלשה קילא.

סדר ערב שב"ק

העביר הפרשה שמו"ת עש"ק לפני סעודת הצהרים ואחר ההפטורה אמר (כמדומה לי) מזמור שיר וד' מלך. ואמר בשם צדיקים שלעבור הסדרה שמו"ת ולחתוך צפרניו עש"ק לפני חצות מסגולים לשמירה על כל השבוע הבעל"ט להתגבר נגד היצה"ר.

הקפיד ליטול ידיו לסעודה בכל עש"ק ולאכול מאכלי בשר כי הי' חוקת הגוים שלא לאכול בשר ביום שישי, ועוד אמר שהיות ולא הי' מצוי בשר לאכול במשך השבוע, ושנוי וסת הוא תחלת חולי, ע"כ נהגו לאכול קצת בעש"ק.

הלחם שבצע בעש"ק שיבר בידיו ולא השתמש כלל בסכין ואמר: מנהג ישראל תורה.

השחיז בכל עש"ק הסכין המיוחד לשב"ק שהי' נכפל לשנים ונקרא "שבת מעסער" והזהיר את הילדים שלא יגעו בו מחמת חודו, ואמר

ששוחט צריך להיות לו בביתו סכינים חדים שלא יפקפקו על שחיטתו ח"ו.

אחה"צ בעוד מועד הכין בעצמו השולחן לכבוד שב"ק עם הלחם משנה והנרות וכו'. והי' מהדר לעטר פתורא עם כלים נאים, וקנה עוד ברומעניא פמוטות של כסף וטסים של כסף תחתיהם וכוסות לקידוש וכלי אכילה הנקרא עס־צייג מכסף והכל לכבוד שב"ק.

נטל צפרניו בכל עש"ק (חוץ כשחל ר"ח ביום ו') עם הסכין הקטן שהי' לו בכיסו כמנהג חסידים מקדמת דנא, והלהב היותר גדול הי' מיוחד עבור פירות וכדומה (פארעווע) והלהב הקטן עבור הצפרניים, ואח"כ שרפם באש.

אח"כ הלך למקו' ולקח לעצמו הלבנים להחליף לכבוד שב"ק ושם רחץ תמיד, וכמעט לא ראינו אותו משתמש בחדר האמבטי' לרחיצה.

ערך בעצמו הנרות בכל ערב שב"ק דהיינו שהדביק אותם והדליק כ"א ואח"כ כיבה אותם עם אצבעותיו, ואמר שאינו טוב לכבות נרות ע"י רוח פיו, ובאין ברירה יאמרו "פורים" "פסח" וכדומה.

לא הי' נוהג להדליק נרות של שמן, רק בערוב ימיו הוסיף גם ב' נרות של שמן.

סדר ליל שב"ק

כשהי' כבר מלובש בבגדי שב"ק לפני הליכתו לביהמ"ד אכל "טועמי' חיים זכו" ובדרך כלל אכל אז חתיכת דג.

הלך תמיד לביהמ"ד מלובש ברעזשעוואלקע וחגור בחגורה בין בקיץ בין בחורף, ואמר בשם חסידים עה"פ בבית א' נהלך ברג"ש ר"ת ב'עקיטשע ר'עזשעוואלקע ג'ארטל ש'טריימל.

בתפלת קבלת שבת עמד תמיד מלכו נרננה עד אחר ברכו, ואפי' אם כל הצבור ישבו, וכנראה שלקח מנהג זה מבעלזא.

התפלל ברגש והתעוררות ודמעות ובפרט באמירת הקפיטל מזמור שיר ליום השבת, ־ כשהי׳ שליח ציבור בליל ש״ק והגיע לחרוז: ושמרו התחיל תמיד: לעשות את השבת לדורותם.

אמר הנוסח: ופרוש עלינו סוכת שלומך סוכת רחמים וחיים ושלו׳.

אחר התפלה לא הפסיק בשיחה והלך תומ״י לביתו, ולא דיבר רק בלה״ק עד אחר אכילת הדגים.

החמיר תמיד לא להשתמש בהעירוב פה באנטווערפען ולא הוציא אע״פ שנעשו תיקונים מרובים בשנת תש״ל, אמנם לאחרים לא הקפיד, וצאצאיו לפני הבר מצוה הוציאו בשבילו, והוא בעצמו לא החמיר מלהוציא כלאחר יד.

בהגיעו לשער ביתו הכריז ״גוט שבת״ בקול רם ובנעימה וכפל הרבה פעמים.

לא פשט הרעזשעוואלקע והבעקיטשע המיוחד לתפלה והחגורה עד אחר קידוש, וכשצריך לנקביו פשטם וחזר ולבשם.

לפני התחלת שלום עליכם ניגן הזמר ״שבת שלום ומבורך״ בנוסח נדבורנא, ובסיומו אמר ג״פ שבת שלום ומבורך בנוסח והתחיל תיכף שלום עליכם.

ניגן שלום עליכם בניגונו של אביו ז״ל ואמר גם החרוז צאתכם לשלום, ובערוב ימיו שינה וניגן ניגונו של רביה״ק זי״ע הידוע ולא אמר צאתכם לשלו׳, אבל בסיום הפיוט רבון כל העולמים אמר ״בצאתכם לשלום מעתה ועד עולם אמן סלה״.

החרוזים ״מלך אביר עד מלך תמים דרכו״ ניגן בניגונו של אביו ז״ל, ובסיומו אמר בנוסח ״מלך שומע תפלה מלך תמים דרכו״.

המשך הפיוט ״מודה אני לפניך״ אמר ברגש גדול ובדמעות על לחייו, ואמר הנוסח המובא בסידור ישועת ישראל ״והעדתי״ ושניתי וכו׳ ואשלש עוד להעיד על כוסי״.

באמצע הפיוט ניגן כמה פעמים: וזכנו לקבל שבתות וכו׳, כי הדלקתי נרותי והצעתי מטתי, מלאכי השלו׳ בואכם לשלום וכו׳.

אשת חיל ניגן תמיד ניגונו של מרן הגה"ק בעל עצי חיים זי"ע כמו שנהג אביו ז"ל, ולפעמים כפל הפסוק תנו לה מפרי ידי' וגו', ואמר בדרך רמז שהם"ת הוא שם הוי' ב"ה, והר"ת הוא מילת וע"ז לובשין כלי מילת בש"ק. וכל זה הי' בעמידה.

אח"כ ישב על יד השולחן ואמר מאמר הזוהר, "זכור את יום השבת לקדשו" ובסיומו אמר בנעימה בי' בליליא מתברכא מטרניתא וכו' עד הסיום ואמר קצת בנוסח זידיטשוב וכנראה שקיבל מהרה"ק ר' פנחם חיים מראזלא זצוק"ל.

(סיפר שבהיותו ילד ידע לומר מזמור לדוד הבו לד' בני אלים בנוסח זידיטשוב וזקנים נהנו לשמוע ממנו).

בירך על בשמים והדסים והריח לפני אתקינו סעודתא, ובערוב ימיו שינה וברך אחרי אמירת ויהא רעוא.

הי' מהדר שיהי' לו קליעה מענפי לולב עם בדי הדסים בתוכם, ודכירנא בשנת תשט"ז כששלח לו המיל"ח הב' החתן אשר אנשיל שעהר נ"י קליעה נאה עם בדי הדסים הי' לו לעונג שבת זמן רב.

אח"כ ניגן אתקינו סעודתא בתנועה מיוחדת ושילש התיבות "דא היא סעודתא" והמשיך אזמר בשבחין בניגון של רביה"ק זי"ע.

בהגיעו להחרוז "נעבד לון כתרין" נתלהב וכפל כ"פ נעבד לון, נעטר לון, נעבד, נעטר לון, כתרין במילין יקירין.

אחר החרוז "שביתין ושביקין" אמר עוה"פ החרוז "שכינתא תתעטר" כמנהג כמה צדיקים כדי לסיים בדבר טוב.

באמירת ויהא רעוא כשהגיע לתיבות "ויזמין ויתיהב לנא מזונא ופרנסה טבתא" אמרם בלחש ופיזם לעצמו תנועה נאה ואח"כ המשיך, וכן עשה כשהגיע למילים "וייתי לנא ולכל נפשתנא וכו' וכנראה שלא רצה להתפלל על פרנסה בשבת בקול רם.

במשך הרבה שנים אמר בכל שבוע לפני קידוש כמה פסוקים המוזכרים בסידור ישועות ישראל בפי' דברי חיים על פרק אבות פרק

ג' ד"ה השוכח דבר ממשנתו ואמרם כסגולה לזכרון. וכן הראה לנו בסידור ר' יעקב עמדין שיש שם אותיות על התיבות של קידוש ועל התיבה "זכרון" רשום אות י"ז ואמר שי"ז גימ' טוב שאם יש זכרון אז טוב לאדם.

הקפיד שישטפו לו הכוס לפני קידוש וישאר קצת מים בכוס כדי למזוג לתוך בקבוק היין ובשעת מזיגה אמר מזמור לדוד ד' רועי לא אחסר בתנועה נפלאה והשאר שפך על הארץ.

אח"כ אמר לשם יחוד ולא שמעו היטב מה שאמר ובגמר הלשם יחוד רמז שיגביהו לו את הכוס, והסתכל היטב בכוס ואח"כ הסתכל על הנרות והוריד דמעות, ואמר בלחש ויהי ערב ויהי בוקר והתחיל בקול רם יום השישי.

הידר לומר יום השישי ויכולו השמים ביחד כדי לצרף השם הוי' ב"ה.

החזיק את הכוס על כף ידו וחמש אצבעותיו מקיפים את הכוס והקפיד לא להשתמש עם כוס שיש לו רגל.

בני ביתו שתו מכוס של קידוש בלי ברכת בפה"ג כמנהג אבותיו ז"ל. ובימים הקודמים שלא הי' מצוי לקנות מיץ ענבים עשה בעצמו יין מצמוקים כדי לחלק לב"ב וגם קידש בעצמו על יין צמוקים אחר ששרו יותר מג' מעת לעת.

בין קידוש ונטילת ידים הוריד הרעזשעוואלקע ולבש הטיש בעקיטשע, ותמיד פיזם לעצמו תנועה מניגון ששמע מהרה"ק מנאסויד זי"ע שמקורו מצאנז.

בשעת בציעת החלה החזיק גם הלחם משנה כדי שיהא נראה כאילו בוצע על שניהם. ולפני המוציא סימן את הלחם עם הסכין, כל הלחם מסביב.

בשעת חלוקת הדגים המתין עד שכ"א מהמסובין קיבל חלקו ואפי' התינוקות ולא התחיל לאכול עד שנתנו לכ"א.

הקפיד שהבנים לא יעשו רעש בעת השלחן של שב"ק ובפרט עד אחרי אכילת הדגים, ואע"פ שלא הפסיק בדיבור אמר: שבת, שבת קודש, והי' רגש של קדושת שבת. וכן באמצע אכילת המאכלי שבת נתרגש כמ"פ לאמר שבת קודש, הייליגער שבת.

אחרי אכילת הדגים שתה ובירך "לחיים" והוסיף ישועות און רפואות" ובחיי רביה"ק זי"ע אמר: "דער רבי זאל אונז פירן אקייגען משיחן במהרה בקרוב" והקפיד לרחוץ ידיו מים אמצעים וניקה גם את השיניים התותבות שלו.

מרגלא בפומי' בשם צדיקים על מה שאומרים "הייליגער שבת" שהמאכלי שבת יכולים "אויסהיילען" דהיינו שמסוגלים לרפואות. ובאחרית ימיו אמר בשם הרה"ק מסקולען זצ"ל שהר"ת של שב"ת הוא: ש'בת ב'עסטע ת'רופות (טאבלעטן).

את המרק הקפיד שיקרא "יויך" ולא "זופ" ובשנותיו האחרונות הקפיד גם בימות החול, ואמר בשם חמיו ז"ל שע"י אכילת יויך באנדלעך קוילטש בליל שב"ק עושים הצירוף של השם יב"ק עה"פ יענגו ביום קראנו. (וידוע שזה השם של שמירה בדרך מם"ת כי' מלאכיו' יצוה' לך')

אחרי אכילת המרק ניגן בעצמו כל מקדש ומנוחה ושמחה ולא כיבד בשום פעם אפי' אם הי' אורח חשוב.

בחרוז כל מקדש וכו' כל שומר שבת כדת מחללו חזר ואמר עוה"פ מָחל לו ואח"כ המשיך שכרו הרבה מאד. וכן הכפיל תיבות "יום קדוש הוא" בהתעוררות, וכן מילת "שמחם" הכפיל כמה פעמים.

במנוחה ושמחה הכפיל כ"פ החרוז האחרון יזכו לרב טוב המתענגים בה בהתלהבות, ואמר כ"פ שבגלות השם הוי' הוא במספר קטן גימ' טוב וכשיבוא הגואל יזכו לרב טוב דהיינו שהשם "טוב" יתרבה בב"א.

אח"כ אכלו בשר וצימעס של פערפיל וקאמפאט ולפעמים גם כבד וניגנו תנו שבח ומה ידידות, ואצל הזמר מה ידידות אמר קודם החרוז

מעין עולם הבא ואח"כ הילוכך תהא בנחת לפי הר"ת של המחבר "מנחם", ואח"כ ניגנו מעין עולם הבא בניגון הידוע.

אח"כ למד ברבים מספה"ק נועם אלימלך מפרשת השבוע, והסביר לצאצאיו שיבינו קצת ולמד בהתעוררות.

אח"כ ניגן בעצמו לא' אשר שבת בניגון הידוע המיוחס להרה"ק מראפשיץ זי"ע ואמר: ועל מאורי אור שעשית שיצרת שבראת שאצלת המה וכו'.

בשנים הקודמים כשהי' היין ביוקר לא הקפיד לברך על הכוס וציוה לסלק היין מן השולחן לפני ברהמ"ז.

אחרי ברהמ"ז בירך בורא פרי העץ על פירות ונשאר ללמוד, ובשנים הקודמים הלך כמעט בכל שבוע לשלו' זכר במקום שהי' המוהל, ולפעמים לשולחנו הטהור של הרה"ק ר' איציקל זי"ע, אבל בערוב ימיו אחרי שעבר נתוח ל"ע פסק מלילך ואמר בדרך מליצה שמקיים "אשרי יושבי ביתך".

מאז שי"ל ספה"ק דברי יואל למד בכל ליל ש"ק לעצמו מספה"ק ובימי קדם למד ג"כ מקונטרסי חידושי תורה לרביה"ק זי"ע.

סדר יום השב"ק

בשב"ק בבוקר הקפיד על טבילה במקו' כי קיבל מאביו ז"ל שאמר לו מרן הגה"ק בעל קדושת יו"ט זי"ע, איך ווייס נישט וויאזוי א יוד קען זאגען שבת נשמת אנע מקו'.

סיפר ששמע בצעירותו מזקני חסידים שאמרו החילוק בין דורות הקודמים לדורות האחרונים, שבשנים קדמוניות הלכו בש"ק בבוקר במקוה קרה ושברו את הקרח וכשיצאו מן המקוה הי' הגוף מקורר וכשהתחילו להתפלל נתחממו לאט לאט עד שכשהגיעו לאמירת נשמת כל חי שרפו כבר באש שלהבת דקדושה, אבל עכשיו טובלים א"ע

במקוה חמה ונעימה וכשמתחילים להתפלל מתקררים לאט לאט עד שכשמגיעים לנשמת כל חי איז מען שוין קאלט ווי אייז...

אמר לי פעם שיכולים ללבוש הטלית בלי ברכה לפני המקו' ואח"כ לברך ולהתעטף.

הלך תמיד לביהמ"ד וחזר אחר התפלה מלובש בטלית ורעזשעוואלקע אפי' בימי הקיץ, ולבש טערקישן טלית עם עטרה אפי' בימות החול וכש"כ בשב"ק.

הקפיד לא ללכת בבגדי צמר בשב"ק ויו"ט ואפי' בתקופה הקצרה בתחילת מגוריו באנטווערפען שלא הלך ברחוב עם שטריימיל ולא לבש רעזשעוואלקע (מקיץ תשי"ג עד חורף תשי"ט) אעפ"כ לא לבש שום בגד צמר, וגם לא לבש נעליים עם בענדלעך בשבת.

התפלל פסוקי דזמרה ושחרית עם הטלית מכוסה על פניו כמנהג חסידים מקדמת דנא ובדמעות שליש ובפרט באמירת נשמת.

אפי' כשהי' ש"צ לתפלת שחרית אמר הי"ג שבחים בברכת ישתבח בנשימה אחת (שיר ושבחה הלל וזמרה וכו').

רוב שנותיו הי' בעל קורא בשבת ויו"ט, ואמר לנו שהתחיל עוד בימי בחרותו, אמנם אפי' כשלא קרא בעצמו עמד תמיד בשעת קריאת התורה.

כשעלה לתורה ועשו מי שברך הי' דרכו לנדר סכום של ח"י או כמה פעמים ח"י.

כשעלה לתורה ובירך הברכה וכשהגיע לאמירת "ונתן לנו את תורתו" הגביה קצת הס"ת.

כשעשו הגבהה הי' נוהג לומר: ד' אלקינו אמת משה אמת ותורתו אמת, וזאת התורה וגו'.

כשהי' בפרשת השבוע איזה שייכות ליו"ט כגון פ' וירא לראש השנה, הי' אומר בשם חותנו זצ"ל, "יש אם למקרא" דהיינו שהקריאה יש לו ג"כ איזה השפעה לעורר הזמן.

בברכת החודש אמר בשם החתם סופר זי"ע שצריך לומר הוא יגאל אותנו בקרוב, כי הלא הגאולה מובטחת לנו רק צריך להתפלל שתהא בקרוב.

בכל שבת מברכין אחר תפלתו בביהמ"ד אסטען הלך לבית מדרשו של הרה"ק ר' איציקל זי"ע לשמוע ברכת החודש, ואע"פ שהגיע שם באמצע קריאת התורה חיכה שם עד אחר ברכת החודש, וכן המשיך אח"כ אצל חתנו הרה"ק ר' יאנקעלע זי"ע. ופ"א נכנם בשב"ק לפני ראש השנה והרה"ק ר' איציקל זי"ע שאל אותו: איר זענט געקומען צו ראש חודש בענטשן? ואבינו ז"ל ראה שהוא בדיחא דעתי' ענה לו: יא! אמר הרה"ק: אז מ'האט ריינע אויערן הערט מען.

קידש תמיד בשב"ק בבוקר עם הטלית על כתיפו.

התחיל באמירת "ולקחת סולת" ואח"כ אתקינו סעודתא וכו' אסדר לסעודתא וכו' בנוסח ולא בניגון, אח"כ המשיך אם תשוב, ושמרו, זכור וכו' וביני לביני מזג הכוס, וקידש תמיד בישיבה כמנהג אביו ז"ל.

לפעמים בירך בורא מיני מזונות אבל לא עשה הפסקה בין קידוש לסעודה.

אחר אכילת הדגים ריסק בעצמו בצלים וביצים כמנהג צדיקים, ואע"פ שאמנו תחי' תבלחט"א הכינה כבר לפני הסעודה, ואח"כ עירב שניהם ביחד.

בדרך כלל אכלו גם מאכל מרגלים הנקרא "גאלערעט" ואכלם יחד עם הבצלים וביצים, ובשנים הקודמים זוכרני שעשו "פצעי".

אח"כ ניגן בעצמו חי ד' וברוך צורי בניגון הידוע, וזימר אותו בהתעוררות והתלהבות וזלגו עיניו דמעות, ובגמר השירה פיזם התנועה של הרה"ק מקאלוב זי"ע "גלות גלות" כמנהג רביה"ק זי"ע. אח"כ אכלו טשאלענט והקפיד שכ"א מבני ביתו יאכל החמין, ואמר בשם בעל המאור זי"ע שמי שלא אוכל חמין צריך בדיקה אחריו.

קוגעל אכלו רק געקנעטענעם כמנהג אבותיו ז"ל, ובשבת שהוציאו ב' ספרי תורה עשו עוד קוגעל מיוחד וע"פ רוב מלאקשען.

אח"כ ניגן ברוך ד' יום יום עד כי לא יזנח לעולם ד' ובהמשך אח"כ ברוך א' עליון, ומאז שלמד מהרה"ק ר' יאנקעלע זי"ע הניגון מהרה"ק מסטראפקוב זצ"ל על חרוז "זכור את יום השבת לקדשו" הנקרא משיח'ס ניגון, נהג לנגן אותו בכל שבוע.

אח"כ אכלו בשר קר וניגנו יום זה מכובד, ושבת היום, ואח"כ ברכת המזון.

אחר הסעודה קיים שינה בשבת תענוג, ואחר השינה למד בספה"ק, ומאת שי"ל ספרי דברי יואל מכ"ק רבינו הקוה"ט זי"ע למד בתוכו כל שבוע.

בשבתות הקיץ למד פרקי אבות בספר אמרי יהודא מרבו הגה"ק מסעקהעליד זי"ע הי"ד.

לפני הליכתו לביהמ"ד בירך על פרי העץ.

באנטווערפען הלך בכל שבוע למנחה וסעודה שלישית לבית מדרשו של הרה"ק ר' איציקל מפשעווואַרסק זי"ע ואח"כ המשיך אצל חתנו הרה"ק ר' יאנקעלע זי"ע, והי' לו חזקה להיות בעל קורא במנחה, ולנגן הזמר ידיד נפש בניגון של אשת חיל מהגה"ק בעל עצי חיים זי"ע.

ובשבתות הקיץ הלך מוקדם כדי לשמוע השיעור בפרקי אבות של הרה"ק ר' יאנקעלע זי"ע.

דיבר הרבה פעמים בגעגועים מהחרוזים ד' מלך וגו' ששמע מפ"ק רביה"ק זי"ע עוד בנערותו, וראינו באחרית ימיו במשך חליו ל"ע איך שהתגבר כארי לומר פסוקי היחוד בסעודה שלישית.

בכניסתו לביתו מוצש"ק אמר בכפ"ע א גוטע וואך, א געזונטע וואך און א מזל דיגע וואך.

אמר לפני הבדלה התפלה באידיש מהרה"ק מבארדיטשוב זי"ע, גאט פון אברהם וכו' וציוה להדליק ב' נרות.

כשמזג הכוס שפך מיין ההבדלה על הארץ לסימן ברכה, ובסוף ימיו עשה הבדלה על כוס של זכוכית דוקא.

כשהגיע להפסוק "ליהודים היתה אורה" רמז תמיד שיגביהו את נר ההבדלה למעלה כדי להרבות האורה.

בגמר ברכת הבדלה הסתכל היטב בתוך הכוס, והקפיד שאור ההבדלה יזריח על פניו כדי לראות צורתו בתוך היין כמובא בשם האריז"ל.

כיבה נר ההבדלה ביין והריח הנר, ואח"כ טבל אצבעותיו, והכפיל כמ"פ סימן טוב ומזל טוב מזל טוב וסימן טוב וכו' וסיים בפסוק מלא אסמינו שבע.

אח"כ בירך על הגפן וניגן המבדיל בין קודש לחול וכו' וכן אמר הג' חרוזים האחרונים א' פודה וכו' מיכאל שר ישראל וכו' תתן לנו שבוע טוב וכו'. ובחרוז האחרון סיים וככוכבים ברקיע. ובשעת הזמירות קיפל טליתו, ואח"כ ניגן יהי החודש הזה בניגון של שמחה הידוע שאהב מאד, וסיים ברכה והצלחה "און א גוטע וואך".

אח"כ ישב על יד השולחן ואמר ויתן לך וציוה לבניו שיאמרו ג"כ תיכף, ובאמצע ניגן הפסוק כי בשמחה תצאו וכו' והמשיך עד גמירא, וכשהגיע לסוף שיר המעלות אשרי כל ירא פיזם בתנועה מיוחדת הפסוקים וראה בטוב ירושלים וכו' עד שלום על ישראל, וסיים "און א גוטע וואך".

שתה כוס חמין ואמר "חמין במוצאי שבת מלוגמא" והקפיד שיבשלו מים שנשאבו במוצאי שב"ק כי זה מבארה של מרים כידוע, ובדרך כלל סיפר סיפורי צדיקים לב"ב.

נטל ידיו לסעודת מלו' מלכה, והרבה שנים הלך בכל שבוע לביהמ"ד סאטמאר לסעוד ברבים, וכשהיו בניו הי"ו כותבים החיד"ת מרביה"ק זי"ע במכתביהם הי' לוקחם לסעודת מלוה מלכה בביהמ"ד ולימד אותו ברבים.

בביתו אכל בסעודת מלו' מלכה משיירי מאכלי שב"ק שהיו חביבים עליו גם במשך ימות השבוע כשיירי מצוה, ואמר בשם הרה"ק בני יששכר זי"ע שמותר לאכול בחודש אב בשר משיירי מאכלי שב"ק (אבל למעשה לא נהג כן).

בסוף הפיוט אמר ד' ליעקב וכו' הוסיף ואמר "תתן ממון ליעקב" ואמר זאת אפי' ברבים בסעודת מלו' דמלכה.

כשנסע לאיזה דרך באמצע השבוע הקפיד לומר פ' וישלח במוצש"ק לפניו.

קידוש לבנה עשה בקול רם ובשמחה עצומה ועשה רקידה אח"כ וסיים א גוטן חודש א מזל דיגען חודש, וכשהי' הלבנה מאירה וצחה אמר: א לייפציגער לבנה! וכשלא הי' מאירה כ"כ אמר: א זידיטשובער לבנה.

ענייני ראש חודש

עשה סעודת ראש חודש ביום והמאכל המיוחד לכבוד ראש חודש הי' תמיד בצלים וביצים (צוויבל מיט אייער).

ניגן ברכי נפשי בשעת הסעודה, ואע"פ שאמרו ג"כ בשעת התפלה, וכן כשחל ר"ח בשבת ניגן ברכי נפשי אחר הזמירות, ועשו קוגעל מיוחד לכבוד ר"ח.

באמירת יעלה ויבוא אמר בקול רם, זכרנו וכו' לטובה, והמסובין ענו אמן, וכן ופקדנו, והושיענו ואמר לחיים טובים, ובסוף ימים שינה ואמר רק לחיים כמנהג רביה"ק זי"ע.

ציוה והזהיר את הנשים שלא יתפרו בראש חודש.

אמר בשם צדיקים שסכנה ליטול הצפרניים בר"ח ואפי' כשחל בערב שב"ק, וכן השערות, והמקור הוא מספר חסידים.

אמר שר"ח ניסן הוא תענית צדיקים ומרגלא בפומי' בשם הגר"א מווילנא זצ"ל עה"פ החודש הזה לכם ראש חדשים שכל חודש ניסן יש לו דין ר"ח, ראשון הוא לכם דהיינו הראשון מהחודש הוא נידון כחדשי השנה שמותר להתענות.

סיפר שיום חופתו הי' בר"ח תמוז (תרצ"ה לפ"ק) ולא הי' יכול להתענות מפני קדושת ר"ח, ע"כ שתה רק קאווע, וקיים הפסוק "ושקוי בבכי מסכתי".

אמר בשם בעל הישמח משה זי"ע שבאם לא קידשו הלבנה עד ט"ז לחודש אפשר לברך מתוך הגמרא סנהדרין מ"ב ע"א.

ענייני חג הפסח

מראש חודש ניסן הקפיד לקרוא הנשיא בכל יום מס"ת ואמר אח"כ היה"ר, ואמר שזוכר מימי בחרותו שהוציאו ג"כ ס"ת ביום י"ג ניסן לקריאת פ' בהעלותך עד כן עשה את המנורה.

נשא בעול ביעור חמץ בביתו ובפרט לנקות הספרים מחמץ, ואלו הספרים שהשתמשו בהם בשעת האכילה במשך השנה הוכרחו לנקות כל דף ודף.

י"ג ניסן לפנות ערב הלך לשאוב מים שלנו למצות מצו' בשמחה עצומה, ואפי' בשנתו האחרונה הטריח א"ע לקיים המנהג ותיקין.

בשעת בדיקת חמץ אור לי"ד הי' מטפס ועולה ויורד לבדוק בחורין ובסדקין והבדיקה לקח זמן רב, העשרה פרורים של חמץ הטמינו לפני התחלת הבדיקה והוא חיפש אחריהם עד שמצא את כולם, ואמר כל חמירא ואח"כ היה"ר בהתעוררות עצומה, וכן אחרי שריפת החמץ.

בערב פסח בבוקר הקפיד שיאכלו חמץ ואמר שמקיימים בזה מצות עשה דתשביתו.

אכלו בביתו רק מצה שמורה משעת קצירה, ובימי קדם לקח ממצות של קוממיות ואח"כ כשהתחילו להביא לאנטווערפען סאטמארער מצות נמנה לדבר מצוה וקנה רק מהם, ולא הקפיד לאכול רחיים של יד.

הביא המצות לביתו תמיד בשמחה רבה, והי' רגיל לאמור לצאצאיו הי"ו שא"א לתאר באיזו יגיעות וקישויים עלה בדור הקודם עד שזכו להביא המצות לבתיהם.

באפיית המצות של מצוה בער"פ אחה"צ עבד בעצמו כמה שעות, וחילק המיירעם ואמר הלל בשמחה עצומה.

מרגלא בפומי' בכל שנה בשם הרה"ק השר שלו' מבעלזא זי"ע שמאמין באמונה שלימה שנזכה עוד בלילה הזה לאכול הקרבן פסח עם המצות האלו, ואם תאמר הלא אין אלי' בא בערבי ימים טובים, ע"ז תשבי יתרץ קושיות ואיבעיות ויתרץ גם את זו, אבל איך בין א מאמין.

בליל א' דפסח הי' הש"צ למערבית ואמר ההלל בהתלהבות כדרכו, ואחר התפלה הי' צריך להחליף הכתונת מרוב זיעה.

שמענו שבהיותו אברך בקארלסבורג והי' ש"צ בביהכ"נ אשכנזי, ואעפ"כ פעל שם והנהיג לומר הלל בלילי פסח כמנהג האריז"ל.

ענייני לילי הסדר

בכניסתו לביתו אמר "גוט יו"ט" כדרכו תמיד, ואמר תיכף "קדש" ואח"כ הכפיל כמה פעמים באמירת קדש עד שנסתדר הכל לעריכת הסדר.

ערך הסדרים בכל שנה בהתלהבות והתעוררות של שמחה ונעימה קדושה והרבה דמעות שפך במשך הסדר, ומרגלא בפומי' בהתחלת הסדר לאמור הטעם שלובשין הקיטל שהוא בגד מתים, כדי שיחשוב האדם שהוא כבר נפטר מעוה"ז ונותנים לו עוד פעם א' הרשות לרדת לעוה"ז לערוך הסדר, וכן יעשו עכשיו המצוות בכוונה רצוי' ובלי פניות וחשבונות.

אע"פ שלא הי' סובל הנקרא "פעניעכץ" כי הי' זריז לכל דבר אמנם בליל התקדש חג הי' לו סבלנות יותר מבזמנים אחרים ולא עשה שום לחץ, ומילא את הזמן בדברי תורה ושיחות נעימות.

ערך בעצמו הקערה והכריז כל דבר בפ"ע: כהן, לוי, ישראל, זרוע, ביצה וכו' ובנתיים פיזם לעצמו התנועה ששמע מהרה"ק בעל אהבת ישראל מוויזניץ זי"ע.

בגמר עריכת הקערה הגביה קצת כל הקערה ואמר "מלכות", ואח"כ "רבש"ע אתה יודע כי בשר אנחנו" בקול רם ושפך כמים לבו.

נהג לזמר החרוז "אשת חיל מי ימצא" בכל יו"ט לפני קידוש, וכן בלילי הסדר ניגן ג"כ.

לפני מזיגת כל כום הכריז, "מוזגין", והי' תמיד ממנה א' מבניו שימזוג.

לפני קידוש וכן לפני כ"א מהד' כוסות אמר בקול רם "הנני מוכן ומזומן והריני רוצה לקיים מצות קידוש ומצות כום ראשון של ארבע כוסות", ואח"כ אמר בלחש שהוא כנגד וכו' ואמר הן הד' לשונות של גאולה והן הד' אותיות של השם ב"ה וסיים קצת בקול "לבטל אותו" ואח"כ הגביר קולו ואמר "לשם יחוד וכו' ע"י ההוא טמיר ונעלם וכו'".

השתמש הרבה עם ההגדה "שמחת הרגל" של החיד"א זצ"ל, וכשי"ל הגדת מהר"י ט"ב ודברי יואל השתמש גם בהגדות אלו.

מרגלא בפומי' בכל שנה למה אומרים "בשם כל ישראל" כי ישנם בעוה"ר הרבה מאחבנ"י שבויים וכלואים במקומות שא"א להם לערוך הסדר (אז היו עוד הרבה רבבות תחת מסך הברזל כידוע) וגם חולים ותשושים וכו' ע"כ אנו עושים המצוות בשם כל ישראל.

עשה קידוש ביחד עם כולם, וכל המסובים אחרי חתונתם עשו להם קערות בפ"ע ועשו גם אפיקומן ולא הקפיד כלל, אלא אדרבה הי' אצלו בבחי' ברוב עם הדרת מלך.

הכריז כל סימן בקול רם, ורחץ, כרפס, יחץ, וכו' והתינוקות תרגמו כנהוג, ולפני כל דבר אמר: "הנני מוכן ומזומן לקיים מצות וכו' ואפי' אצל ורחץ ויחץ ורחצה וכדומה.

בשעת יחץ אחרי בציעת המצה שאל את התינוקות איזהו החצי הגדולה לאפיקומן, ואח"כ לקח האפיקומן ושם על שכמו ואמר: "כה עשו אבותינו כשיצאו ממצרים שנאמר וישא העם את בציקו וגו'" וגם זה אמר בנוסח ובנעימה.

לאכילת כרפס לקחו צנוניות קטנות "רעטיכלעך". וזכרוני פ"א שלא הי' בנמצא לקנות בערב פסח ובע"כ לקח תפוחי אדמה, אבל היות ובכל השנה ברכנו "שהכל" על תפו"א כמנהג ראפשיץ וסיגעט, ע"כ חילק לכ"א גם חתיכת בצל ביחד עם התפו"א על כרפס כדי לברך בורא פרי האדמה.

לפני התחלת הא לחמא עניא אמר בקול רם מאמר הזוהר "פקודא בתר דא לספר וכו' עד גמירא ואח"כ הנני מוכן ומזומן וכו'.

לאמירת "הא לחמא עניא" עמד ממקומו ועקר הקערה והגביה, וציוה לצאצאיו הי"ו שג"כ יחזיקו בהקערה, ואמר שאצל הרה"ק מהר"י מבעלזא זי"ע הי' המנהג שאפי' המשרתת החזיקה הקערה.

בשאלת הבנים מה נשתנה הי' בפנים צהלות והורה להם שיסבירו בפירוש שב' הקושיות הראשונות רומזים לעוני, וב' קושיות האחרונות רומזים על חירות, וא"כ ממה נפשך.

אחרי שגמרו כולם לשאול, חזר עוה"פ ואמר מה נשתנה אבל לא תירגם כלום.

אח"כ אמר בלשון אידיש "דער תירוץ איז, קינדערלעך אויף די אלע קשיות, עבדים היינו וכו'.

בשנים הקודמים כשצאצאיו היו קטנים ניהל הסדר לפי דרכם ותירגם הרבה ואמר ד"ת לפי בחינתם, ואח"כ כשנתגדלו ב"ה אע"פ שהי' ג"כ נכדים בלעה"ר אבל עיקר הסדר הי' לפי בחינת המבוגרים, אבל תירגם קצת ודיבר קצת לקטנים ג"כ.

אמר בכל שנה על החרוז, "את פתח לו" שזה לשון נקיבה להורות שעיקר החינוך תלוי בהאם, גם מרגלא בפומי' לומר בשם הרה"ק ר' מאיר מפרעמישלאן זי"ע "תם מה הוא אומר" שבלשון רוסיש "תם הייסט דארטען" וע"ז אמרים "תם מה הוא אומר וואם וועט מען דארטען זאגען, והוסיף שהרה"ק ר' מאיר זי"ע התעלף באומרו דברים אלו.

אחר אמירת "והיא שעמדה", הניח הכוס על השולחן וניגן החרוז והיא שעמדה, ואח"כ המשיך צא ולמד.

הי' רגיל לספר בשם חמיו זצ"ל שבשעה שהרה"ק מלובלין זי"ע ניהל הסדר הי' הטלית מכוסה על פניו, וכשאמר ובמורא גדול זו גלוי שכינה גילה את פניו וכל תלמידיו הקדושים התעלפו מרוב פחד, וליהודי הקדוש זי"ע נשרו שיניו מפחד ורק שן א' נשאר בפיו, והי' נוגע בשן זה ואמר "רשע פארוואם ביזטו נישט ארויסגעפאלן פון פחד הבורא ב"ה.

בשעת אמירת המכות דם, צפרדע, וכו' שפך מן הכוס באצבעו הקטנה וציוה תיכף שימלקו היין הנשפך מן השלחן, אמנם הוסיפו על הכוסות רק לפני ברכת אשר גאלנו.

ברכת המוציא ועל אכילת מצה היו בקול רעש גדול, וקודם אמר "הנני מוכן ומזומן וכו' ובהתעוררות ובבכיות בבחי' וגילו ברעדה, ואכל המצה בעינים עצומות ונשך מב' ידיו בהתלהבות ופניו אדומות, ואשרינו שזכינו לראותו.

לאכילת מרור לקחו תמכא "חריין" מרוסק והקפיד שישאר מכוסה היטב שלא יפוג חריפותו, וגם שאלאטין ואכלו שניהם ביחד, וכן לכורך.

מרגלא בפומי' לומר בשם הרה"ק ר' יהושע מבעלזא זי"ע למה בחרו "זכר למקדש כהלל" אומרים הפסוק "על מצות ומרורים יאכלוהו" הלא פסוק זה מוזכר רק בפסח שני, כי בפסח ראשון כתוב ומצות על מרורים יאכלוהו, ותירץ הרה"ק הנ"ל שעכשיו עומדים כבר באמצע הסדר ורואים בעוה"ר שלא זכינו להקריב פסח ראשון, ע"כ מבקשים עכ"פ שיתקיים הפ' על מצות ומרורים יאכלוהו שנזכה להקריב פסח שני.

בהתחלת שולחן עורך חילק ביצה מטובל במי מלח לכל המסובים, ובאמצע הסעודה בין מאכל למאכל למד בקול רם סדר עבודת קרבן פסח, וכן מאמר הזוהר כנדפס בתוך ההגדות וסיים תמיד בנעימה "הרחמן הוא יזכנו לאכלו במהרה בימינו וכו'" וכן בסיום מאמר הזוהר "על דא מחכאן ישראל וכו' כימי צאתנו ממצרים אראנו נפלאות".. וטעם והרגש הם מהדברים שא"א להעלות על הכתב.

בלילה הראשונה השתדל הרבה שיגיע לאכילת אפיקומן קודם חצות, אבל לא הטיל שום אימה ולחץ בבית, אלא אדרבה שמחת יו"ט נסוכה על פניו והורה להמשיך באכילה.

לפני אכילת אפיקומן אמר לשם יחוד בנוסח מיוחד הנדפס בהגדת מראה יחזקאל ושם אומרים שנזכה לאכול הקרבן פסח בחיים חיותנו וכו' ואח"כ אכל האפיקומן בהתלהבות.

הקפיד לא לדבר במשך הסדר רק בלשון הקודש ובפרט באמצע הסעודה כדי שלא לעשות הפסק מברכת אכילת מצה עד אחר האפיקומן, אבל כשדיבר עם צאצאיו מסיפורי יציאת מצרים וכו' דיבר באידיש כרגיל.

לברכת המזון הרים הכוס בידו אע"פ שלא הי' ג' אנשים לזימון והחזיקו במשך ברכת המזון, וכשהי' מזומן בירך תמיד בעצמו הזימון כדאיתא בשו"ע טוב עין הוא יבורך.

לפני פתיחת הדלת, אחרי שמזגו הכוס של אלי' ושאר הכוסות אמר הנוסח הנדפם בהגדת מהר"ל מפראג "הרחמן הוא ישלח לנו את אליהו הנביא וכו'.

לפתיחת הדלת הלכה תמיד אמנו היקרה תליט"א, ועמד ממקומו לאמור שפוך חמתך בדמעות שליש כדרכו.

לפני התחלת שפוך חמתך הכריז בעמידה ג"פ בנעימה "ברוך הבא".

אח"כ ישב על מקומו והמשיך באמירת הלל בשמחה עצומה ובדמעות שליש ובפרט באמירת נשמת כל חי, וניגן בהלל לך אזבח זבח תודה, הללו את ד' כל גוים, אנא ד' וגו'. וכן באמצע נשמת ניגן בתנועה מיוחדת "וישוררו וירוממו", "מי ידמה לך מי ישוו לך".

יהללוך ד' אלקינו אמר בגמר ההלל לפני שתיית כום רביעי, ואע"פ שי"ל הגדת מהר"י ט"ב ושם מובא שרביה"ק זי"ע אמר ברכת ישתבח בגמר ההלל אף על פי כן לא שינה.

באמירת הלל הגדול כשהגיע לפיסקא "שבשפלנו זכר לנו" התחיל לנגן בניגון הידוע ועמד ממקומו ועשה רקידה סביב מטת ההסיבה שלו בהתלהבות עצומה, וכך רקד זמן רב עם כל המסובין.

אחר שתיית כוס רביעי וברכה אחרונה אמר "נרצה" וניגן חסל סידור פסח ג"פ בניגון סאטמאר ואח"כ אמר ג"פ "לשנה הבאה בירושלם" בהתעוררות עצומה ואח"כ התחיל לנגן חרוזים ע"פ א"ב כגון אתהלך לפני ד' בארצות החיים לשנה הבאה בירושלם, בצאת ישראל ממצרים לשנה הבאה בירושלם, וכו'.

אח"כ המשיך הזמירות ובכן ויהי בחצי הלילה וכו' עד סיום הסדר, וניגן בב' הלילות ויהי בחצי הלילה וכן ואמרתם זבח פסח.

בחרוז אדיר במלוכה וכו' הקפיד לומר "לך גם לך" ולא "לך אף לך" כי אף הוא לשון כעס, וכן הקפיד שיאמרו "מושל במלוכה" ולא "מלך במלוכה".

בחרוז אדיר הוא יבנה ביתו בקרוב הקפיד שיאמרו "לוחם הוא" ולא לומר "למוד הוא".

מרגלא בפומי' בשם הרה"ק רבינו מצאנז זי"ע שאם מטים האזניים היטב לתוך כר ההסיבה בליל הסדר אזי יכולים לשמוע קול תקיעת שופר, ובזה פי' הפסוק ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה, כי זאת מרמז על ימים הנוראים, בזאת יבוא אהרן אל הקודש, וגם צום קל ממון בגימ' זאת.

בגמר הסדר אהב לשמוע השיר באידיש - דייטש "נון בוי דיין טעמפל שירה" המיוחס להשלה"ק זי"ע,

אחרי גמר עריכת הסדר אמר שיר השירים ונשאר ישן על מיטת ההסיבה עד הבוקר, ובערוב ימיו הפסיק כי הוצרך לשאוב כוחות להתפלה וקריאת התורה,

כמעשהו בראשונה כך מעשהו בשני', אלא שבליל ב' אכלו האפיקומן לכתחלה אחר חצות כמובא בשם הרה"ק רמ"מ מרימינוב זי"ע.

בליל ב' ספר תמיד ספירת העומד בסוף הסדר כמנהג סאטמאר, ואע"פ שלא הי' לו מנין בביתו, ונטל ידיו למצות ספירת העומר ובירך בקול רם והתלהבות, וכשהי' מנין אמר קדיש אחר ספירת העומר, ואח"כ חזר וישב במקומו והמשיך "אחד מי יודע".

ימי פסח

ביום ב' של פסח קרא את המעודה "מעודת אסתר" ועשו קוגעל מיוחד וניגן שושנת יעקב, ולפעמים הזכיר גם בליל ב' של הסדר שזהו הזמן של "בלילה ההוא נדדה שנת המלך".

הקפיד שלא יאכלו מצה שרוי' אבל לא הטיל אימה ע"ז, ובאם נרטב חתיכת מצה נתן אותה תיכף לתוך פיו של תינוק.

הקפיד שלא יאכלו מאכלים מבתים אחרים הנקרא "זיך מישען", אבל בערוב ימיו כשאכל בימי הפסח אצל צאצאיו הי"ו אכל ביו"ט א' בכמה בתים.

אם נפל איזה כלי על הריצפה ציוה תומ"י להדיח הכלי, וכשהי' חם לא השתמשו בזה כל ימי הפסח, וכשנפל חתיכת מצה על הריצפה צו' להטמינה עד אחרון של פסח.

הקפיד לאכול דברים חמוצים בפסח כגון בארשט, וגם עשו סאלאט לפרפר את הבשר, כדי להוציא מלבם של צדוקים.

העופות הכשירו במיוחד לפני החג ובדקום היטב בפנים כנהוג, והקפיד שלא יאמרו פסח'דיגע עופות רק יום טוב'דיגע.

רוב השנים השתמשו אך ורק עם שומן הנקרא "שמאלץ", רק בערוב ימיו מפני מצב בריאותו הוכרחו לשנות ולהשתמש בשמן תחת השגחת התאחדות הרבנים.

אם השתמשו בפסח עם דברים הצריכים הכשר, הי' בעיקר רק מארה"ב בהשגחת התאחדות הרבנים וכו', ולא השתמשו בפסח עם ההכשר המקומי.

בחול המועד הלך עם בגדי שבת אבל לא עם אנפילאות לבנים, ועשה סעודה בכל יום.

בליל ז' של פסח הלך אתנו לביהמ"ד אחר הסעודה, ואמר שלפני המלחמה קראו את זה "בריזדען דעם ים" והי' המנהג לשפוך מים על הארץ בשעת הריקודין של שירת הים, וזכרוני בפסח תשי"ג לפ"ק בעיה"ק צפת רקדנו ברחוב החרוז "המעביר בניו" ביחד עם הרה"ר ישעי' שטערן ז"ל מחסידי קאסוב.

שירת הים קרא בתורה בכל שנה בהתלהבות ורגש ונעימה בנוסח הידוע.

בליל אחרון של פסח ציוה לאמנו הצדקת תבלחט"א לעשות קניידלעך לשולחנו הטהור של הרה"ק ר' איציקל זי"ע ואמר שכך הי' מנהגם של השובי"ם לשלוח להרב או הרבי של העיר, והרה"ק זצ"ל שיבח הקניידלעך.

לנעילת החג הלך מידי שנה בשנה לביהמ"ד הגדול אסטען להיות בצוותא עם המרא דאתרא הגר"ח קרייסווירטה זצ"ל שכיבדו מאד ושיבחו ברבים כידוע.

במוצאי פסח הקפיד לעשות הבדלה על שכר דווקא שהוא חמץ כמנהג צאנז, והלכנו בכל שנה לקנות בקבוק שכר אצל בתי מרזח של הגוים לקיים המנהג.

סיפר שבימי בחרותו התפללו הוא וחביריו שמו"ע מוצאי פסח בדמעות שליש בזכרם שהזמן החדש ממשמש ובא, וצריכים לסדר לעצמם קאסט און קוואטיר וכו' (ב"ה שהדור החדש אין לו כבר מושג איך אבותינו למדו תורה מתוך הדחק).

בין פסח לעצרת

שבת אחר פסח עשו שליסעל על החלות דהיינו צורה של מפתח מבצק, ואמר שפותחין השערי פרנסה על כל שנה.

פסח שני אכל מצה בסעודתו וכן חילק לכל בני ביתו, והוא יום הולדת אחינו מוה"ר יוסף שלמה צבי נ"י.

כשנעשה הנ"ל בר מצוה ואז הי' מנהג העיר לעשות קידוש בשבת ולעלות לתורה מפטיר, וכיון שהוא עלה מפטיר אחרי הבר מצוה, אמר אבינו ז"ל שצריך בעצמו לקרות בתורה המפטיר כדי להראות שהוא כבר גדול, ולימד אותו גם נוסח ההפטורה לומר בקול רם.

גם למד בעצמו הפשעטיל עם ר' שלמה צבי הנ"ל מספה"ק עצי חיים על הסוגיא דהמוציא תפילין, ובסוף לימד אותו גם מגידות ובתו"ד מהרה"ק ר' ר' אלימלך זי"ע על הפסוק וכי תאמרו מה נאכל מה שמביא בשם אחיו הרה"ק ר' ר' זושא זי"ע.

ליל שב"ק לפני ל"ג בעומר נהג לזמר בכל שנה הזמר "בר יוחאי" אחרי התפלה בביהמ"ד סאטמאר, ואע"פ שהיו כמה מערערים ע"ז לא נתפעל, כי רגשי ל"ג בעומר פעמו בלבו הטהור מאת שהי' באתרא קדישא מירון.

זכיתי אני הק' מרדכי, שאבינו ז"ל הוליך אותי לעיה"ק מירון בל"ג בעומר תשי"א לפ"ק לעשות תגלחת שקורין "חאלאקע", ורקד עמי על כתיפו כמנהג המקום בשמחה עצומה, ואז היו שם האדמורי"ם מוויזניץ ומסאדיגורא והמקובל מהריא"ז מרגליות זצ"ל.

חינך צאצאיו לירות בקשת בל"ג בעומר ועשה בעצמו קשתות, ובכלל הי' ניכר ההרגש של יומא דפגרא ביום ל"ג בעומר.

לסעודת ל"ג בעומר הלך בכל שנה לביהמ"ד הגדול אסטען ושם הי' סיום הש"ס, וגם הוא למד בכל שנה איזה מסכת לסיימו על ל"ג בעומר, ושם הי' מנגן הזמר בר יוחאי בכל שנה.

לא הסתפר בימי הספירה עד ערב שבועות, וכן לא הסתפר את צאצאיו עד ערב שבועות (הי' תמיד מספר בעצמו את בניו ואז לא הי' עדיין המאשינדל לעקטריש רק עבדו עם היד).

אבינו ז"ל נולד ביום ד' סיון, וסיפר שנולד פאר'חלש'ט והמילדת שלו עשתה מאמצים רבים להחיותו וב"ה שעלתה בידה.

סיפר שכשנעשה בר מצוה הי' אביו ז"ל עני ואביון, ונתן רק לעקיד און בראנפין בביהמ"ד, ואפי' על מלבוש חדש לא הי' לקנות, ותיכף אחר הבר מצוה נסע על חג השבועות מטאשנאד לקראלי להסתופף בצל קוה"ק רביה"ק זי"ע.

סדר חג השבועות

בג' ימי הגבלה דיבר מהכנה לקבלת התורה ובהיותו בעל קורא הכין גם עצמו לקריאת עשרת הדברות. וכן בש"ק לפני חג השבועות איחל בברכותיו שנזכה לקבל התוה"ק מתוך נחת ושמחה וכו'.

הקפיד שיעמידו אילנות וענפים בכל פינות הבית, ובפרט על ארון הספרים וגם פרחים לכבוד התורה, וחינך את צאצאיו שיהי' להם רגש לדברים אלו.

בליל א' דשבועות לא הפסיק בשיחה מאת שגמר מערבית (שהתפלל לפני התיבה) עד אחר תפלת מוסף (כתר כידוע), ואיחל לכ"א "יום טוב" במקום "גוט יו"ט".

הלך תיכף אחר הסעודה לביהמ"ד לומר התיקון, וכמדומה לי שאמר גם משניות, והי' ניעור כל הלילה ובקדרותא דצפרא הלך לטבול במקו'.

בהיותו הבעל קורא בביהמ"ד אסטען אמר גם "אקדמות" בהתעוררות ובמתיקות, וקרא עשרת הדברות בקול רם וברגש נפלא, ופ"א אמר לו אדם חשוב אחרי הקריאה "היינט האט איר אזוי געשריגען

אכלו בשעת קידוש מאכלי חלב וקרעפליך כמנהג ישראל, ואז קרא לפני בני ביתו "התנאים" שנוהגים לקרות בחג השבועות בסאטמאר, ובגמר הקריאה קרא "מזל טוב" מז"ט וניגן אח"כ עליונים ששו וכו'.

ביום ב' קרא "הכתובה" באמצע סעודת יו"ט (כי לא עשה מילכיגען קידוש ביום ב') וכמעשהו בראשונה סיים בקריאת "מזל טוב" ופתח בשירה וזמרה.

דיבר בכל שנה ברגש ממה שזכה להסתופף בצל רביה"ק זי"ע בחג השבועות בקראלי ובסאטמאר, ומסר לצאצאיו ההתקשרות שהי' לו לרביה"ק רבן של כל בני הגולה זי"ע.

בשנת תש"כ זכה לנסוע מאנטווערפען לארה"ב על חג השבועות להיות בצילא דמהימנותא ובשנה זו הכנים רביה"ק זי"ע ספר תורה מביתו עד בית המדרש הגדול ורקד בביהמ"ד עם הס"ת כמו הקפות, ואח"כ אמר "לדוד מזמור", ואבינו ז"ל סיפר הרבה מאד מהיו"ט המרומם שהי' שם עד אין לשער.

יום י"א סיון הוא יארצייט של קדושי טאשנאד ד' ינקום דמם, ובתוכם אביו זקננו הרה"ח ר' שלמה צבי ב"ר ישכר דוב ז"ל ואמו מרת אסתר רחמה בת מוה"ר אברהם זאב ז"ל שנשרפו עקדה"ש באוישוויץ שנת תש"ד לפ"ק, ובשנותיו האחרונות אמר אבינו ז"ל שע"פ חשבון איבד מבני משפחתו לערך ג' מאות נפשות הי"ד. וגם רבו הגה"ק ר' מרדכי בריסק מטאשנאד זצ"ל נשרף עקדה"ש ביום הנ"ל הי"ד, והחזיק היא"צ בכל שנה והתפלל לפני התיבה בש"ק קודם היא"צ ובמוצש"ק ובפרט ביום היא"צ ואמר הקדשים ונתן תיקון בביהמ"ד ולמד משניות, וזכורני כשנולדה בתו מרת אסתר רחמה תחי' הי' לו שמחה עצומה שיש לו שם אחרי אמו הצדקנית ע"ה.

חודשי תמוז אב

ביום ג' בדר"ח תמוז תרצ"ה הי' יום חתונתם של אבינו ז"ל עם תבלחט"א אמנו שתחי' וכבר הבאתי לעיל שסיפר שקיים הפ' ושקוי בבכי מסכתי.

סיפר שהמסדר קידושין הי' הגה"צ מוה"ר צבי כהנא זצ"ל אב"ד ספינקא, שבא לבקר את בנו הרה"צ ר' נחמן זצ"ל ועל שבת שבע ברכות הגיע הסבא הגה"צ מוה"ר ברוך רובין זצ"ל הנקרא בריזדאוויצער־קאלאמייער רבי.

כשהגיע בשנת תש"ך לשנת כ"ה מחתונתם הנקרא בפי העולם "די זילבערנע חתונה" לא הי' בבית כי הי' אז על אם הדרך בחזירתו מארה"ב ששהה שם על חג השבועות כנ"ל, וצאצאיו רצו לעשות עסק מיום זה והוא ביטל כ"ז. וגם בשנת תשמ"ה כשהגיע שנת החמישים שקורין "גאלדענע חתונה" לא עשה שום עסק מזה, רק תמיד תהלת ד' בפיו בהודי' על העבר ובקשה על העתיד.

בימי בין המצרים דיבר הרבה עם בני ביתו מחורבן ביהמ"ק וצפי' לישועה, ועורר לקוות לבנין ביהמ"ק שירד בנוי ומושכלל בב"א, ובפרט בשארית ימיו ולדוגמא כששאלו אותו אודות איזה דבר בעתיד כגון איפה יחוגו חג הפסח וכדומה, ענה "בירושלים הבנויה".

אמר בשם חמיו זצ"ל שימי בין המצרים הם הכנה לקראת ימי הרחמים והרצון. והמשל הוא שצייר שרוצה לעשות צורה נפלאה עושה מקודם טבלא שחורה ואח"כ מציירים כל מיני ציורים. והנמשל שימי האבילות הם השווארצער גרונד פאר די שיינע מאלעריי ודפח"ח.

מרגלא בפומי' הויכוח שהי' בין הצדיקים איך יהי' לעתיד, שהצומות י"ז בתמוז וט' באב יתהפכו לימים טובים, וחד אמר שהימים ביניהם יהיו בחינת חול המועד, וחד אמר שט' באב יהי' די ערשטע טעג יו"ט וי"ז בתמוז בשנה הבאה די צווייטע טעג, וכל הימים ביניהם יהיו כחולו של מועד בב"א.

אחינו מוה"ר שמואל מאיר נ"י נולד כ"ז תמוז תשי"ג, ואבינו ז"ל הי' אז כבר באנטווערפען וע"פ סיבה לא הגיע להברית שלו שהי' עש"ק ה' אב לפני צאתנו מגבולות ארה"ק, וע"כ לבש באותו יום בגדי שבת ואכל סעודת בשר, ואמר שהיום הוא יו"ט דילי' כי הכנים בנו לבריתו של אאע"ה, וכשהגיע לגיל ג' עשה לו התגלחת ביום שאחרי תשעה באב כי כן ציוה לו המלך רביה"ק זי"ע.

ה' אב הוא יומא דהילולא של מרן האריז"ל שמנו"כ בעיה"ק צפת ת"ו, והי' אבינו ז"ל רגיל לספר שבשנת תשי"ב כשהי' רביה"ק זי"ע בארה"ק ת"ו עלה ביום ההוא להשתטח על ציון האריז"ל ושאר קדושים הטמונים בצפת, וכשראה את אבינו ז"ל שם אמר, דא אין צפת איז

יחזקאל דער מרא דאתרא ודפח"ח. ופלא אירע לו אז כי רביה"ק הוצרך לעשות קטנים ולא הי' שם מים מוכן לרחוץ ידיו הטהורים, ואבינו בהיותו חסיד נאמן התחיל לרוץ לחפש מים, וראה מול פניו על גבעה קטנה לפני איזה חורבה כד מלא מים חיים כאילו מוכן לרחיצת ידים, ותיכף הביא המים בשמחה לרביה"ק זי"ע וקיים הפסוק אשר יצק מים על ידי אלישע.

ערב תשעה באב בסעודה המפסקת ישב על הארץ ואכל בבכיות נוראות, ממש כמי שמתו מוטל לפניו, וזה הכנים רגש אבל בלב כולנו כמובן.

הי' הש"צ לאמירת איכה והקינות בביהמ"ד סאטמאר במשך הרבה שנים, ולבש כובע מיושן ואבילתו על פניו, והתייפח בבכי בשעת אמירות הקינות ועורר את כל הציבור לקונן על חורבן בית אלקינו ומיתת צדיקים, ובפרט באמרו הפיוטים של עשרה הרוגי מלכות וגזירת תתנ"ו וכדומה התייפח בבכי בקול רם, והי' התעוררות אין לשער.

מחמשה עשר באב ואילך התחיל כבר לדבר ברגש מהימים נוראים הממשמשים ובאים, ואמר בכל יום תיקוני זהר.

הקפיד שלא ינגנו שום תנועה מהנוסחאות של הימים נוראים לפני חמשה עשר באב, ואמר בשם צדיקים כי זה יכול לעורר דינים ח"ו, ורק מחמשה עשר באב ואילך מותר לנגן.

הי' ש"צ קבוע בימים הנוראים קרוב לשבעים שנה ועד שנתו האחרונה בכלל. ולקח את בניו הי"ו שיהיו משוררים, והוא ז"ל לימד אותנו הנוסחאות והניגונים ועי"ז הכנים בנו רגש של ימי הרחמים והרצון.

במשך ימי אלול תקע כמעט בכל יום עם השופר בביתו כדי להרגיל א"ע לעבודת הקודש, והי' בעל תוקע נפלא והוציאו תמיד קול שופר חזק ונעים.

וכן למד בקביעות מספר מטה אפרים שהי' על שולחנו במשך ימי הרחמים והרצון.

חינך את ביתו שבכל מכתב שכותבים בימים אלו יוסיפו בתחלה וסוף ברכת כתיבה וחתימה טובה. וכן הרגיל אותם מימי נעורים להיות בעלי תוקע ונהנה כשהצליחו לתקוע היטב בשופר.

הי' רגיל לספר ששמע מחסידים זקנים שנסעו לאוהעל כ"ח תמוז על יומא דהילולא של הגה"ק בעל ישמח משה זי"ע, ובחזירתם ברכו כבר איש את רעהו בברכת כתיבה וחתימה טובה.

י"ב אלול הוא יומא דהילולא של חמיו הרה"צ חיים משה ב"ר יקותיאל זלמן בינער ז"ל והי' גדול בתורה ובמעש"ט ואבינו ז"ל קיבל ממנו הרבה ענינים.

ביום א' דסליחות הי' ש"צ קבוע בביהמ"ד סאטמאר, והקפיד לעבור לפני התיבה גם ערבית מוצש"ק שלפניו, וע"כ לא הלך אז לשלש סעודות אצל הרה"ק ר' איציקל זי"ע כדי להיות בביהמ"ד סאטמאר לתפלת ערבית.

אמירת הסליחות לפני התיבה הי' ברגש מיוחד ושפך כמים לבו, והי' התעוררות גדול, וכל הצבור הרגישו שימי הנוראים ממשמשים ובאים.

התחיל בפסוק "קרוב ד' לכל קוראיו" וכן אמר בנעימה עד גמירא, ואח"כ התחיל קדיש בנוסח שקיבל מאביו ז"ל והוסיף נופך משלו, ואח"כ פתח בהפסוק "ויודו שמים פלאך ד' אף אמונתך בקהל קדושים" וכו' והכל בנעימות, ובפרט הפזמון במוצאי מנוחה והפיוט שמע קולינו וכו'.

אח"כ התפלל שחרית לפני התיבה, ואמר בשם המטה אפרים שהוא קודם למוהל ואבל ויאהרצייט.

הי' רגיל להתענות ביום א' דסליחות עד חצות היום, וכן בערב ראש השנה.

הי' תוקע בביהמ"ד בכל יום אחר התפלה י' קולות דהיינו תשר"ת תש"ת תר"ת.

בכל יום מימי הסליחות ועשרת ימי תשובה השכים לומר סליחות במנין הראשון והי' זריז ונשכר.

ענייני ראש השנה

הקפיד להסתפר בערב ראש השנה וכן את בניו בהיותם קטנים, ומרגלא בפומי' דברי המדרש שעי"ז מראים שבטוחים לצאת זכאים בראש השנה. וכן קנה בכל ער"ה סכין חדש.

בכניסת היום ראש השנה הי' מלא פחד ואימת יום הדין על פניו, והי' תמיד ש"צ למערבית ליל ר"ה והתפלל ברגש מיוחד, וכשחל בשב"ק זימר לכה דודי וימין ושמאל בשמחה בבחי' וגילו ברעדה.

אמר לדוד מזמור בקול רעש ורגש, והנוסח כמו באמירת שיר המעלות ממעמקים.

בברכת "לשנה טובה" אמר "לאלתר לחיים טובים ארוכים ולשלום", ובירך את כל מי שפגש בקטן כגדול.

הלך בכל שנה להתברך אצל הרה"ק ר' איציקל זי"ע, ואח"כ אצל הרה"ק ר' יענקעלע זי"ע. ובביתו חיכו עליו בני משפחתו בנים ובני בנים כ"י לברך ולהתברך, ובמשך כל הזמן הי' ניכר עליו הפחד מיום הגדול והנורא, והקידוש עשה בהתלהבות ובכיות ובפרט כשאמר "ודברך אמת וקיים לעד".

כדרכו בכל יו"ט הי' מנגן אשת חיל לפני הקידוש.

הי' מהדר שיהיו חתיכות דבש חי' על השולחן לטיבול, ואמר שסימנא מילתא היא.

היות ובימיו לא שחטו כבשים באנטווערפען ע"כ לא הי' לו ראש כבש ולקח ראש דג, והוסיף גם יה"ר שנפרה ונרבה כדגים. ובאכילת המייערין אמר יה"ר שירבו זכיותינו, ובערוב ימיו הוסיף גם באכילת פארפיל "אלדאם שלעכטע זאל פארפאלען ווערן".

לשחרית הי' ש"צ קבוע רוב שנותיו, ולבש הקיטל לפני התחלת התפלה.

כשהתחיל התנועה לפני "המלך" הי' נרגש ונרעד מפחד, וצעק "המלך" והתיפח בבכי וככה הלך עד לפני התיבה להמשיך התפלה.

אמר בשחרית הנוסח "והחיות ישוררו וכרובים יפארו" ולא אמר והאופנים וחיות הקודש".

בחזרת הש"ץ אצל הפיוט "ד' מלך ד' מלך וכו' בכל מקום שמוזכר "יזמרו בקול" או "ינצחו בקול" זימר בניגון של "חי ד'".

קשה לתאר ההתעוררות בשעת אמירת פיוט "לא' עורך דין" או חרוזי "אבינו מלכינו" וכדומה, ויפה הגדיר כ"ק אדמו"ר מוה"ר לייבוש שליט"א מפשעווארסק בשעת ניחום אבלים שזכה לעורר הרבה מאחב"י ע"י תפלותיו.

הי' בעל קורא קבוע בימים הנוראים, וקרא בנוסח הידוע בנעימה רבה.

הקפיד לטבול עוה"פ לפני תקיעת שופר, ואע"פ שהי' זמן קצר להפסקה הזדרז ורץ כצבי, ובימים הראשונים לא הי' המקו' סמוך לביהמ"ד ועכ"ז לא הביט על טרחתו.

אמר לנו כמ"פ שהשופרות צריכים לרחוץ עם דמעות ולא רק עם מים, וכמובן שכוונתו היתה לעורר אותנו לתשובה לפני התקיעות.

כשאירע לו ברית מילה לפני תקיעת שופר הי' לו שמחה רבה שיוכל לתקוע בשופר עם דם המילה, ולא קינח פיו אחר המציצה.

אמר פסוקי "מן המצר" בקול רעש גדול וממש ארכובותיו דא לדא נקשן, ודמעות על לחיו וכן בעשיית הברכות.

הי' בעל תוקע נפלא כנ"ל, ואעפ"כ בכל ראש השנה לא עלו לו התקיעות כ"כ בניקל כבמשך חודש אלול, כי ע"י פחד יום הדין הי' צריך לטרוח קצת יותר מרגיל.

בין התקיעות אמר היה"ר הנדפס במחזורים וסיים קצת בקול, "ברוך אתה בעל הרחמים".

הפסוקים אשרי העם יודעי תרועה" וכו' אמר כבר בשמחה כמאן דנצח קרבא ואעפ"כ הי' מהול בפחד, וע"פ רוב עלו לו התקיעות דמעומד יותר טוב מהתקיעות דמיושב.

השברים תרועה אצל התקיעות דמיושב עשה תמיד בנשימה אחת ואצל תקיעות דמעומד בשתי נשימות וכן צוה לבנו מוה"ר שמואל מאיר נ"י שעמד לימנו לעת זקנותו.

אחרי גמר התפלה בביהמ"ד אסטען אע"פ שהי' כבר עייף מעבודת היום נכנס לביהמ"ד של הרה"ק ר' איציקל זי"ע לשמוע ממנו התקיעות והברכות והרה"ק הי' בעצמו בעל תוקע, ואמר אבינו ז"ל שבפעם הראשון שהי' אצל הרה"ק ר' איציקל זי"ע נזכר ממעמד תקיעת שופר שזכה לראות בבחרותו בק"ק קראלי אצל רביה"ק זי"ע.

כשחל יום א' דר"ה בשב"ק הי' מרגלא בפומי' דב"ק של הרה"ק מבארדיטשוב על לשון המשנה "יוט של ר"ה" כי הקב"ה שומר משמרתה של תורה ואסור לכתוב בשבת, אבל בספר החיים זה ענין פקוח נפש, ופק"נ דוחה שבת, וע"כ נקרא יום טוב כי יוצאים בודאי זכאים ביום ר"ה.

סיפר בערוב ימיו לא' מנכדיו בזה"ל: אנא כחלא בר חמרא לגבי אבי הקדוש מוה"ר שלמה צבי ז"ל הי"ד, והיינו כי הוא השכיר עצמו להיות ש"צ בעיר קראלי ולקח אותי למשורר ובגמר תפלת מוסף נחפז מאד להגיע לביהמ"ד של רביה"ק זי"ע לפני תקיעת שופר, והגענו ממש ברגע האחרונה וכבר לא הי' פנאי לאבי להוריד השטריימל מעל ראשו ע"כ זרק את הטלית על השטריימל וראיתי שכל גופו רעד מבכי שבכה אצל התקיעות של רביה"ק זי"ע.

בראש השנה אחרי סעודת היום לא שכב מעולם ואפי' לעת זקנותו, אע"פ שהי' עייף מעבודת היום והלך לביהמ"ד לאמירת תהלים.

אחרי מנחה הלך לומר תשליך עם הצבור אנ"ש מסאטמאר, ורק לעת זקנותו שינה והלך רק ביום י"ג מדות אחרי קריאת הקרבנות בצהריים

עם אנ"ש מפשעווארסק, ושם הזדמן לו להתברך מפי יבחלט"א אדמו"ר מוה"ר לייבוש שליט"א לגמח"ט.

בליל ב' לא התפלל מערבית לפני התיבה והקידוש ועריכת השולחן הי' כבר בבחי' דינא רפיא, ולקח פרי חדש לשהחיינו.

ביום ב' דר"ה הידר ללבוש איזה בגד חדש לפני תקיעת שופר מפני ברכת שהחיינו, ואפי' רק סודר לצווארו הנקרא (שאַל).

עשרת ימי תשובה וערב יו"כ.

בברכת המזון הוסיף תמיד "הרחמן הוא יחדש עלינו את השנה הזאת וכו'" והוסיף "הוא יחדש עלינו שנה טובה ומתוקה".

תיכף אחר ר"ה התחיל לדאוג עבור הד' מינים ובעיקר האתרוג שיהי' לו מהודר, והרבה שנים היו בניו הי"ו סוחרי אתרוגים והביאו לו פרי עץ הדר, והוא שילם בכפ"ע ממיטב כספו בעין יפה.

ב"ב עשו הכפרות בימי עשי"ת והוא שחטם בעצמו, ואפי' לעת זקנותו כשפסק כבר מלשחוט במשך השנה שחט עוד הכפרות, וחשב לזכי' שיכול לחנך הדור החדש במצות שחיטה וכסוי הדם בעפר, ואפי' כשהי' לו זמנים קשים הידר לקחת לכ"א כפרה מיוחדת ולא בשותפות.

ביום י"ג מדות קנה הנרות ליוה"כ הנשמה לעכט והגעזינד לעכט, ואמר שבימים הקודמים אין דער אלטער היים עשו הנשים הנרות בעצמם ביום י"ג מדות ואמרו תחינה בבכיות.

ערב יוה"כ השכים מוקדם מאד והלך למקו' ועשה קודם סדר הכפרות לעצמו, ואמר קודם לשם יחוד וכו' בני אדם ואח"כ זה חליפתי וכן כפל ג"פ בני אדם וזה חליפתי, ואח"כ זרקו לארץ בנחת ואמר נפש תחת נפש.

אח"כ הלך בכל שנה לבית הגה"צ מבאניע זצ"ל לשחוט כפרתו וכפרת הרבנית ע"ה, והראה לו החליף משום כבודו, ובסיימו נתן לו נדבה הגונה וביקש ברכתו.

אח"כ הלך לבית הרה"ק ר' איציקל זי"ע לשחוט שם הכפרות, וכן המשיך אצל הרה"ק ר' יענקעלע זי"ע, והנה הרה"ק ר' איציקל זי"ע בדק החליף בכל שנה, אבל הרה"ק ר' יענקעלע זי"ע אמר בענוותנותו שאינו מסוגל וסומך א"ע על השו"ב. דרכו של הרה"ק ר' איציקל זי"ע הי' ליתן לו בכל שנה י"ג מאות פראנק כפרה געלד, ואבינו ז"ל התפאר שזכה עוד לשחוט הכפרה של הרה"ק ר' איציקל זי"ע יום האחרון לפני הסתלקותו לחיי ה"ה בשנת תשל"ז.

אמר בכל שנה בשעת שחיטת הכפרות, יה"ר שנזכה לעשות השעיר המשתלח בב"א.

הסליחות דעיו"כ אמר ביחידות, אחרי שגמר שחיטת הכפרות, ואמר שכן נהגו השובי"ם מקדמת דנא.

הי' רגיל לספר מעיו"כ שנת ת"ש לפ"ק שאז התחילו כבר הצרות ממלחמת העולם ר"ל והי' פחד גדול, ואמר אחרי שחיטת הכפרות לחמיו ה"ה זקננו הרה"צ ר' חיים משה בינער זצ"ל שהמצב נורא, וחמיו ענה לו: מיין קינד עס גייט א עולם הבירור" והוא שאל את חמיו: אולי עומדים כבר בתקופת הגאולה, וענה לו חמיו: מען העט געדארפט עפעס צו שפירן" זי"ע.

אחר תפלת שחרית עסק עוד קצת בעניני צדקה וחסד, כי דרכו הי' לקבץ ממון לצדקה בכל שנה בימי הסליחות, והי' לו כבר נותנים קבועים מנגידי העיר, והסיום הי' בעיוה"כ.

סעודה הראשונה התחיל תמיד לפני חצות ולקח לחם משנה, והי' מלובש בבגדי שבת ואכלו קרעפליך כנהוג.

השתדל שיאכלו בסעודת עיו"כ מבשר של הכפרה, והקפיד שיזרקו האברים הפנימיים.

אחר הסעודה הלך לפוש מעבודתו, והכין עצמו לעבודת היום הקדוש, ומשנה לשנה נתרבה מספר יוצאי חלציו הי"ו שהטרידו אותו ע"י הטעלעפאן לברך ולהתברך לקראת יומא רבא, והוא התאונן שלוקחים מזמנו היקר של הכנה דרבה, לקראת יום הדין הממשמש ובא.

אח"כ הלך למקו' ולתפלת מנחה כנהוג, וכשחל עיו"כ בערב שב"ק אמר הקפיטל ק"ז הודו לד' כמנהג החסידים בכל עש"ק, ואחר התפלה נתן צדקה לתוך הקערות של צדקה בביהמ"ד.

סעודה המפסקת אכל בפחד נורא ובכה בשעת האכילה, וכמ"פ ראינו אגלי דמעות נוטפות לתוך המרק בשעת סעודה המפסקת, והי' הרגש של יום הדין במלוא מובן המלה.

אחר ברהמ"ז ועריכת הנרות הלך עוה"פ לטבול במקו' לקראת יום הקדוש כמנהג אנשי מעשה.

אח"כ לבש הקיטל והתעטף בטליתו, ובאמירת הלשם יחוד הוריד כנחל דמעה, ואח"כ חבש השטריימל על ראשו ובירך את צאצאיו הי"ו.

התחיל לברך הקטנים וסיים עם הגדולים, ואצל בנותיו אחז ידו עם מטפחת על ראשיהן, ואצל הבנים על היארמולקע או הכובע.

בירך רק ביד ימין והתחיל בפסוק: ישימך א' כאפרים ומנשה, יברכך ד' וגו' ואח"כ אמר הנוסח מתוך ספר מטה אפרים בדמעות שליש, ובאמת א"א לתאר ההרגש של יום הדין שהרגשנו ב"ה באותה שעה, ואחר סיימו לברך ביקש כ"א ממנו מחילה ונישוק ידו.

מרגלא בפומי' באותה שעה, איך רבו הק' מטאשנאד הי"ד ביקש מחילה בערב יוה"כ מהספרים הק', והתייפח בבכי על ארגז הספרים לפני הליכתו לביהכ"נ לאמירת כל נדרי, ואנן מה נענה אבתרי'.

בביהמ"ד אמר התפלה זכה ושפך כמים לבו והכין א"ע לעבודת התפלה, ובאמת כדאי לציין שאע"פ שהי' ש"צ בקולו הערב, אפילו הכי לא עשה שום חשבונות שצריך לעצור מבכי כדי שלא יזיק לקולו, אלא שפך כמים לבו והמקום הי' בעזרו.

הנר נשמה לקח אתו להדליקו בביהמ"ד בתוך שאר הנרות, והגעזונד לעכט הדליקו בביתו.

שימש בתור ש"צ בליל כל נדרי קרוב לשבעים שנה כולם שוין לטובה, והוא ז"ל קרא הלילה ההוא "די היליגע נאכט" כנהוג בימי קדם, אבל הפסוקים "אור זרוע לצדיק" אמר בכפ"ע איזה רב או שיינער איד,

ופה אנטוועדפען הי' שלשים שנה הגה"צ מבאניע זצ"ל שאמר דברי כיבושין ואח"כ הפסוקים הנ"ל, ורק אח"כ ניגש אבינו לפני התיבה במאמר הזוהר "קם רבי שמעון", ואח"כ התחיל בפחד ורגש "על דעת המקום ועל דעת הקהל וכו'.

תפלתו בליל יוה"כ, הן נעימות הנוסח והן ההתעוררות והבכיות כבן המתחטא לפני קונו, היו מן הדברים שכל נפש ערגה לשמוע והי' מצב של התרוממות הנפש. וכדאי לציין הפלא שבשנתו האחרונה תשם"ה לפ"ק עשו מנין בבית נכדו יבלחט"א מוה"ר אברהם זאב ב"ר י"י שטוייבער נ"י בקרית יואל ושם התפלל לפני התיבה שחרית בימי ר"ה וגם יוהכ"פ. אבל לליל כל נדרי, לא רצה בשו"א שיעשו מנין מיוחד וויתר מלהיות ש"צ, ואמר הטעם מפני שאז באים הנשמות מג"ע וצריך להיות בביהמ"ד דוקא, והלך להתפלל בביהמ"ד שארמאש בין הציבור, וע"כ לא אמר כש"צ "מיום כפורים זה עד יום הכיפורים הבא עלינו לטובה". ומזלי' חזי.

אחרי גמר התפלה אמר עוד הד' קפיטלאך תהלים לפני התיבה וסיים כל מזמור בקול רם ואח"כ חזר לישב במקומו, ולא זימר "אדון עולם", ונשאר בביהמ"ד עד גמר שיר היחוד ואח"כ הלך לביתו לפוש מעבודת הקודש.

בבוקר הי' ש"צ בביהמ"ד אסטען בעל שחרית ובעל קורא. ואח"כ בא בכל שנה לביהמ"ד סאטמאר ואפי' בימי זקנותו כדי להתפלל בצוותא עם אנ"ש ע"פ נוסח רביה"ק זי"ע.

הכריעות והשתחויות בשעת עבודת יוהכ"פ עשה תמיד בזריזות והתעוררות ולא חש על טרחתו.

אמר סדר העבודה ברגש גדול וכיסופין לגאולה ולבנין בית המקדש, ונשמע קולו בין הצבור ובפרט הפיוט שמזכירים עשרה הרוגי מלכות אמר בבכי רב, וכל הציבור נתעוררו על ידו.

כשראה את א' מיו"ח שהוא חלוש ונזנח ביוה"כ מפני התענית, עורר לבבו בדברי חיזוק שמקיים עתה מצות עשה דאורייתא וכל מצו' צריכים לקיים בשמחה וגם המ"ע של ועניתם את נפשותיכם וגו'.

מוצאי יוה"כ הי' תמיד בשמחה עצומה ובאמונה חזקה שיצאנו זכאים בדין, ותיכף אחר הבדלה התחיל בעשיית הסוכה, ביחד עם צאצאיו הי"ו שזירזם לדבר מצו'.

בסעודת מוצאי יו"כ ניגן תמיד "המבדיל" המיוחד בניגון של שמחה והי' בחי' יו"ט.

אחר הסתלקות הרה"ק ר' איציקל זי"ע הלך בכל מוצאי יו"כ לסעודת ההילולא בביהמ"ד פשעווארסק ואע"פ שהי' כבר זקן מופלג ואחרי עבודת היום, מ"מ האהבה מקלקלת השורה.

חג הסוכות

השתדל תמיד בכל דירותיו שיהי' לו סוכה בביתו לקיים המצוה כתיקונו, והטריח עצמו בעשיית הסוכה, ובפרט לסיכוך הסכך עלה בעצמו על הסולם אפי' לעת זקנה מופלגת לעסוק במצו'.

עשה האיגוד של הלולב בערב יו"ט עם קיישלעך וטבעות כנהוג, והחזיק הלולב בתוך האנדטוך רטוב, ולימד את צאצאיו הי"ו לעשות קיישלעך להד' מינים לקיים זה א' ואנוהו.

סיפר בגעגועים שבעיה"ק צפת ת"ו סיככו את הסוכה עם ענפי הדסים שגדלים שמה בשפע וזה נתן ריח טוב בהסוכה, וכשהי' לו באנטווערפען, "גרינע סכך" אמר שזה בעצמו הוא כבר נוי סוכה.

בכניסת החג נכנס עוה"פ להסוכה ובדק אם הכל הוא כראוי והתנה שיהי' מותר לטלטל הנוי סוכה במשך ימי החג.

אמר האושפיזין לפני התחלת הסעודה בשמחה רבה ואמר "ליעול אברהם רחימא ועימי' יצחק עקידתא ועימי' יעקב שלימתא וכו' וכן עד גמירא.

אמר בכל לילה היהי רצון שתשרה שכינתך בינינו וכו' ואמר בהתעוררות ובנעימה כדרכו.

מרגלא בפומי' בשם הרה"ק מראפשיץ זי"ע שמצות סוכה הוא המצו' היחידה שנכנסים עם כל הגוף ואפי' עם השטיוול ודפח"ח.

לא טעם חוץ לסוכה אפי' מים, ובחג הסוכות תשס"ה לפ"ק האחרון לימי חייו כשכבר הי' קשה לו ההילוך ברגליו, אעפ"כ התאמץ באמצע הלילה להגיע לתוך הסוכה לשתות מים.

לא הי' ישן בסוכה ואפי' בימי נעוריו, ואמר שגם אביו ז"ל לא הי' ישן בתוך הסוכה, והסיבה היתה כי סבלו ממיחושים שהצינה מזקת מאד וע"כ מצטער פטור מן הסוכה.

כשהלך לשחוט בימי חוה"מ בבית המטבחיים מחוץ לעיר התאמץ ולא טעם שום דבר חוץ לסוכה עד שהגיע לביתו ולסוכתו.

בכל לילה בימי חוה"מ הלך לסוכת ביהמ"ד סאטמאר להיות בצוותא עם אנ"ש בשמחת בית השואבה ולשמוח בשמחת יו"ט, ובליל ב' דסוכות הלך לסוכת המרא דאתרא הגר"ח קרייסווירטה זצ"ל.

נסע הרבה פעמים להסתופף בימי חג הסוכות בצלא דמהימנותא דכ"ק רבינו הקוה"ט זי"ע ובפרט על ימים האחרונים של חג.

בחול המועד לא לבש הפומזקאות לבנים רק בליל הושענא רבא לפני קריאת משנה תורה לבשם. ובשנותיו שגר בוויליאמסבורג לבש כבר בכל ימי חוה"מ.

ביום האושפיזא דיוסף אמר הרבה פעמים שיחזקא"ל בגימ' יום"ף וע"כ יש לו שייכות להאושפיזא, וכן אמר שביום שמיני עצרת הוא אושפיזא של שלמה.

בהושענא רבא קנה חבילה של הושענות לכל יו"ח ואפי' תינוקות, ובהושע"ר אכלו קרעפלין בתוך הסעודה ובירך את כ"א בברכת א גוט קוויטל.

בליל שמיני עצרת ושמח"ת שימח בהקפות כדרכו להיות איש שמח ומשורר בקול רם, וכשהי' ש"צ בימי נעוריו בקהלה האשכנזית בקארלסבורג פעל אצלם לערוך הקפות בליל שמיני עצרת כמנהג החסידים.

בשמיני עצרת לא אכל בסוכה רק ביום עשה קידוש בהסוכה, ואחה"צ אכלו שם פירות הנקרא "געזעגענען פון די סוכה". ואמר התפילות ברגש כדרכו.

מרגלא בפומי בשם החסיד מוה"ר מענדל הערש ניימאן ז"ל שאמר על רבינו הקוה"ט זי"ע: די הייליגע טעג צוברעכט ער איינעם אויף שטיקער, אבער די צווייטע טעג סוכות הייבט ער איינם אויף גאר הויעך.

לא אכלו אגוזים בביתו עד אחר הושענא רבא כמנהג ישראל, ונתן בימי הסוכות אגוזים להתינוקות שישחקו בזה ואמר שכך הי' המנהג און די אלטע היים.

טיבל פרוסת המוציא בדבש עד אחר שבת בראשית.

ימי חנוכה

מרגלא בפומי' בשם הרה"ק ר' מאיר מפרעמישלאן זי"ע, "אז די ווינטערדיגע סדרות זענען איינגעהילט אין ווינטער מאנטלעך" דהיינו שאע"פ שנראה לעיני בשר כמו סיפורי מעשיות אבל יש בהם סודות נפלאות,

כ"א כסלו יום הצלת רביה"ק זי"ע מגיא ההריגה הי' אצלו יום שמחה, ודיבר בתוך ביתו מנסי השי"ת וגדולת רביה"ק זי"ע, והשריש בנו ההתקשרות לצדיק יסוד עולם ושיטתו הק'. ובשנת תשי"ט נסע בפעם הראשון לארה"ב להתונת אחינו הגדול מוה"ר ישעי' יעקב שליט"א והגיע לשם אור לכ"א כסלו, וסיפר הרבה פעמים ברגש שכשהגיע רביה"ק זי"ע לביהמ"ד לסעודת ההודאה והציבור שרו הניגון "חסדי ד' כי לא תמנו", הי' ההתרגשות בביהמ"ד כאילו רבינו יוצא עכשיו מהמחנה של הנאצים ימ"ש. עוד סיפר שבשנת תשכ"ב לפ"ק כשהי' על התונת אחינו מוה"ר חיים משה שליט"א התפלל ביום כ"א כסלו בביהמ"ד נאנאש של המחותן זצ"ל ולא אמרו תחנון, והי' שם א' שאינו

מאנ"ש וערער מדוע אין אומרים תחנון הלא זה רק נס של יחיד, והגיב הגה"צ מנאנאש זצ"ל "לולי הצלת רביה"ק מסאטמאר כבר לא היינו מניחי תפילין ח"ו, וע"כ זה הצלת הכלל ישראל.

הי' לו מנורה גדולה של כסף שהשתמשו בו כל השנה לנרות שב"ק, ולחנוכה מסבבים הקנים ונעשה מנורה.

הדליק הנרות על יד הדלת ולא ע"י החלון, וסיפר שזוכר כשהי' ילד לפני הבר מצוה והדליק על יד החלון.

עשה בעצמו הפתילות בכל לילה מצמר גפן, והי' לו מטבעות ישנים שיש בהם חור וזה שימש להחזיק הפתילות.

הדליק תמיד עם שמן זית ואע"פ שהי' זמנים שעלה ביוקר הידר לעשות המצוה בשלימות. ולדוגמא כשגר בארד יצ"ו אחרי המלחמה ולא הי' בנמצא לקנות שמן זית רק בבתי מרקחת לרפואה ובקשו מחיר גדול ואעפ"כ שילם במיטב והדליק רק בשמן זית.

גם השמש הי' משמן זית והשתמש בנר של שעוה להדלקת המנורה.

לפני ההדלקה אמר שני הנוסחאות של לשם יחוד מתוך סידור ר' יעקב עמדין ז"ל.

בירך הברכות בהתלהבות והדליק כל הנרות ואח"כ אמר הנרות הללו וכו' עד הסיום ורק אח"כ הדליק את השמש.

לא חבש שטריימל להדלקת נר חנוכה, אמנם לבש הבעקיטשע של שב"ק.

הקפיד שהשמש יהי' גבוה יותר משאר הנרות, והזכיר הרמז בשם המהרי"ל "שרפים" דהיינו השמש "עומדים ממעל ל"ו" רמז לל"ו נרות.

סדר הזמירות: מעוז צור, ואח"כ ז"פ ויהי נועם יושב בסתר, וניגן כמה ניגונים ע"ז ובסוף אמר בכל פעם בתנועה נפלאה "יקראנו ואענהו עמו אנכי בצרה וכו'" עד הסוף, אח"כ אמר אנא בכח ז"פ כל תיבה בנוסח ונעימה שאומרים שזה מקובל מרבינו הבעש"ט זי"ע, ואח"כ

למנצח בנגינות, מזמור שיר הנוכת, שיר המעלות הנה מה טוב, רננו צדיקים.

בלילות של חנוכה נתן הרבה תשומת לב לב"ב וצאצאיו הקטנים, ושחק עמהם דריידל וכן חילק לכ"א חנוכה געלד, וכן זירז אותם בקטנותם להדליק בעצמם נרות חנוכה.

בערב שבת חנוכה לא אמר שום זמירות בשעת הדלקת הנרות, רק בסעודת ליל שב"ק זימרו "מעוז צור". ובשבת בבוקר לא זמרו הזמר "אכלו משמנים".

ישב בכל לילה חצי שעה אצל הנרות עם הזמירות כנ"ל אמנם הי' שש ושמח אם דלקו הנרות שעות ארוכות, וכן בליל שב"ק, והי' תמיד מסתכל בהתפעלות על הנרות הדולקות.

בליל מוצאי חנוכה עשה הדלקה מכל הפתילות שהחליפם בכל יום, ואמר שמ"ד פתולות מסוגלים להנצל משפיכות דם ר"ל.

חודשי טבת שבט

בתענית עשרה בטבת ושאר תעניות ציבור, הי' מקיל מאד לב"ב שלא יתענו אם הי' להם איזה חולשא, ואמר בשם הגה"ק מבריסק זצ"ל שזה לא קולא אלא חומרא להחמיר בענין ושמרתם את נפשותיכם.

כשהי' איזה חולי ר"ל בתוך משפחתו ואפי' דבר מועט, עמד על המשמר שיקיימו דברי הרופאים בשלימות ויקחו התרופות וכו', ואמר בשם הגה"ק מהר"י מבעלזא זי"ע שחולה פטור מכל המצוות ויש לו רק מצוה אחת לקיים "ושמרתם את נפשותיכם", וע"כ מתגבר הבע"ד דוקא לעבור על מצוה זו.

בימי השובבי"ם השכים בכל ערב ש"ק לאמירת תהלים בצבור, ולמד הרבה בספרי רביה"ק זי"ע, וכשיצא לאור הטעיפם מהש"ס תורה שמע אותם ובכה בשעת מעשה בדמעות שליש.

כנראה שכשהי' אברך צעיר למד הרבה בספה"ק ראשית חכמה והי' חביב אצלו, ובספר ההוא רשם את שמות צאצאיו הי"ו ותאריך לידתם כנהוג מקדמת דנא.

בחמשה עשר בשבט הרבה במיני פירות, ובירך שהחיינו על פרי חדש אם הי' בנמצא, ואכלו מהאתרוג מטוגן הנקרא "איינגעמאכטם", ואמר בשם הגה"ק בעל בני יששכר זי"ע ר"ה לאילן היינו אילן המיוחד הוא האתרוג, שמסוגל להתפלל על אתרוג הדר לחג הסוכות הבעל"ט.

ימי הפורים

כשהגיע חודש אדר תלה בעצמו הטבלא "משנכנס אדם מרבין בשמחה" על הכותל, ואכן קיים המאמר להרבות בשמחה.

דיבר מקריאת המגילה שהי' חביב אצלו, והכין עצמו ע"י זיך פארקוקען כנהוג.

כידוע שהי' בעל קורא בביהמ"ד אסטען באנטווערפען יצ"ו, והתמרמר שאינם מחכים עם הקריאה עד הלילה לשיטת ר"ת, אמנם לא הי' יכול לסרב להם מפני התענית, אבל כשחל פורים במוצש"ק לא התחיל לברך על המגילה עד הזמן ע"פ שיטת ר"ת.

הברכות וקריאת המגילה הי' א' מהעבודות הנעלות אצלו במיוחד, ואחרי רבות בשנים עדיין מצלצלים באזני מאות השומעים.

הפסוקים "וכלים מכלים שונים" וכן "אשר הגלה מירושלים וגו' עד מלך בבל" וכן "והעיר שושן נבוכה וגו' עד שק ואפר יוצע לרבים" אמר בתנועה של מגילת איכה.

הי' לו בקבלה תנועה נפלאה בפסוק "בלילה ההוא נדדה שנת המלך" ואמר תיבת "המלך" דומה לנוסח של ראש השנה.

אצל הפסוק "להיות כל איש שורר בביתו" אמר קודם בשין שמאלית, ואח"כ חזר ואמר "שורר" בשין ימנית.

וכן כפל אצל הפסוק "ואיש לא עמד בפניהם" וחזר ואמר "ואיש לא עמד לפניהם" וכן בפסוק "להשמיד להרוג ולאבד" חזר ואמר "ולהרוג ולאבד" (זה באגרות שניות) ואמר שבהמגילה של מרן החתם סופר זי"ע הי' ו' תלוי'.

העשרת בני המן קרא בנשימה אחת, והתחיל "חמש מאות איש ואת וגו' עשרת", כמבואר בשו"ע.

אחר גמר קריאת המגילה אמר בשם הגה"ק בעל מנחת אלעזר ממונקאטש זי"ע שאמר "איך האב מיר אבים אראפגערעדט פון הארץ".

כשהגיע לביתו אחרי קריאת המגילה הוצרך להחליף את הכתונת שהי' רטוב מרוב זיע של מצוה כי עבודתו הי' בכל כוחו.

בליל קריאת המגילה עשה סעודה עם קצת שמחה, והי' רגיל לספר שזכה לעלות על שולחן מלכים אצל רביה"ק מסאטמאר זי"ע בעיר סאטמאר בשולחן הזה של ליל קריאת המגילה, ופעל אז ישועה כדלהלן.

בבוקר אחרי גמר התפלה וקריאת המגילה הלך בכל שנה לקבץ מעות לצדקה עד שעת סעודת הצהריים.

אע"פ שהלך בכל השנה עם השטריימיל ברחוב בלי שום בושה או מורא, אמנם בפורים בבוקר לא חבש השטריימיל ברחוב, כי אמר שאינו רוצה שליצני העיר יאמרו שזה מלבוש של פורים,

אחרי סעודה הראשונה ישן קצת לקיים דברי הרמ"א שבזה מקיימים עד דלא ידע, ועיקר הסעודה עשה לפנות ערב שהתחילו מבעוד יום ונמשך הרבה לתוך הלילה.

בסעודה זו שתה יותר מהרגלו ונעשה מבושם קצת, (כי במשך השנה לא שתה כלל חוץ מקידוש והבדלה כי הי' שו"ב והשכרות מזיק לו) ושימח את עצמו מאד, והי' רגיל להתהפך על הראש בגלגול וקרא אותה "ונהפוך הוא", ועשה זאת בפני צאצאיו ונכדיו הי"ו והי' שמחה עצומה עד מאד.

לפעמים אמר גם דברי בדחנות וגם חרוזים באידיש, והי' נוהג לשיר חרוזים ע"פ א"ב "מראה מרדכי" ולהיפך "מראה המן".

בשנות נעוריו הרבה לשמח בדברי בדחנות בימי הפורים בחצרות צדיקים. וסיפר שהגה"ק מטאשנאד זצ"ל הי"ד צחק מאד בהנאה מדברי בדחנות שלו, וכן מובא לעיל שזכה לבדח אצל רביה"ק זי"ע בשנת תרצ"ה בהיותו חתן ועי"ז זכה להוושע ולהשתחרר מהצבא הרומעניישע ולצאת עם חתימת זקן ופיאות, והי' ממש יחיד בכל המדינה ב"ה.

בשושן פורים עשו ג"כ סעודה עם בגדי שבת.

מרגלא בפומי' בשם צדיקים עה"פ "ושני תמידים כהלכתם" כי יש פסוק א' "שויתי ד' לנגדי תמיד" ופסוק א' "וחטאתי נגדי תמיד", והפסוק הראשון רומז על גדלות הבורא והפסוק השני רומז על שפלות עצמו, וז"פ ושני תמידים שאם יש לפני עיניו ב' הפסוקים של תמיד אזי הוא כהלכתם.

ענייני נשואין

כשדיברו נכבדות לצאצאיו הי"ו אמר שהעיקר צריך לראות שהמדובר והמדוברת ימצאו חן ויהיו מרוצים מרצונם הטוב, ושאל תמיד בבירור אם הם מרוצים להשידוך.

בחודש כסלו שנת תשט"ו לפ"ק לרגל תגלחת אחינו מוה"ר אברהם זאב נ"י קיבל מכתב מהגבאי של הרה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע כתשובה על פתקא ששלח, ובו כותב בשם הרה"ק שבעניני שידוכין צריכים לבדוק ג' דברים: המשפחה, והיראת שמים, ומצב הבריאות.

אמר בשם מרן הבעש"ט זי"ע הטעם למה שוברים אצל התנאים כלי חרס, ותחת החופה שוברים כלי זכוכית, כי חרס אין לו תקנה אבל זכוכית אפשר לתקן ע"י היתוך, כן הדבר שלנתק קשר שידוכין קשה יותר מלהתגרש ח"ו.

בהיותו שו"ב דמתא הי' נוהג לכתוב הרבה פעמים שטרי תנאים וכתובה לכל דורש, והי' משתמש עם הספר קצור נחלת שבעה.

הקפיד על זמן החתונה שלא יהי' מאוחר מיום כ"א לחודש, ואצל אחינו מוה"ר שמואל מאיר נ"י נתאחר החופה מיום כ"א לליל כ"ב, וא' מהמחותנים הפים דעתו באמרו בשם רביה"ק זי"ע שהיות ומשפחת הכלה הנם קרובים להרה"ק בעל לקוטי מהרי"ח ז"ל, יכולים לסמוך על מה שמביא שמותר לעשות עד יום כ"ב לחודש.

הי' משורר תחת החופה "מי אדיר" ו"מי בן שיח" בנוסח מימי קדם ולא בניגון. והכריז "ברוך הבא" כשהגיע החתן וכן "ברוכה הבאה" כשהגיע הכלה.

אחרי המלחמה הנוראה הי' הרבה פעמים שושבינין לזוגות צעירים כי הי' העולם שמם ר"ל, וכתב הכתובה וניהל החופה ואמר דברי בדחנות לשמח החתן והכלה.

חתונת אחותינו הבכירה מרת רחל תחי' עב"ג גיסנו מוה"ר אשר אנשיל שעהר נ"י הי' בעש"ק פ' יתרו כ"א שבט תשט"ז והסעודה בליל שב"ק, והרה"ק ר' איציקל זי"ע בא במיוחד מפאריז לסדר קידושין וגם רקד מצוה טאנץ בליל שב"ק, ואע"פ שאז עדיין לא הלך אבינו ז"ל עם שטריימל ברחוב, אעפ"כ בשמחת נשואי בתו תחי' הלך עם השטריימל כל הזמן.

בנשואי בנותיו הי"ו רקד רקודין של מצוה והחזיק בידי הכלה כנהוג, אבל אצל נכדותיו לא רצה לרקוד רק עם חגורה. אמנם בירך את נכדותיו הכלות לפני החופה בשימת ידים על ראשיהן, וכמובן ע"י הפסק מטפחת.

הלך בכל פעם לכסוי הינומא הנקרא "באדעקין" ואפי' לעת זקנה ושיבה הטריח א"ע לזה, ואמר בקול רם הפסוק "אחותינו את היי לאלפי רבבה", ואח"כ קרא "מזל טוב"

בחתונת נכדיו ונכדותיו כ"י נתכבד בדרך כלל לומר ברכה אחריתא, ואמר ברגש גדול ובשבח והודי' להשי"ת ובקשה על העתיד,

בריקודין של מצוה ראו בחוש שיש לו ענינים איך לרקוד, ורקד באופן של ש"ד"י ואפי' כשהי' זקן מופלג והה"ליכה היתה קשה לו אעפ"כ התאמץ לרקוד סמוך על ב' אנשים באופן הנ"ל, ואחינו מוה"ר שמואל מאיר נ"י הראה לי תמונה מריקודין של מצוה, ושם רואים שגם החגורה הי' מחזיק באופן שאצבעותיו יהיו כמו השם הנ"ל.

הקפיד תמיד לשלם שבת געלד להבדחן, אע"פ שע"פ רוב הי' הבדחן א' מיו"ח, שילם בכסף מלא.

דרכו לברך תמיד: אונז זאלן מיר האבן פון ענק אסאך נחת און עטם פון אונז, והוסיף ואמר "אני לדודי ודודי לי".

בימי נעוריו זכה להיות בדחן על שולחן מלכים בחצרות צדיקים וכולם נהנו מדבריו הנעימים, ובארה"ק ת"ו אמר פעם בדחנות בחתונת קרובתו של הרה"ק ר' איציקל זי"ע והרה"ק הי' שם כעומד מצד הכלה ונהנה מאד מאימרותיו. ואח"כ כשאבינו ז"ל הי' כבר באנטווערפען, ביקש ממנו הרה"ק הנ"ל במכתב שיבוא לפאריז לשמח חתונת שני אומללים שמשיא בביתו, וכתב בלה"ק: מעולם נתקנאתי במי שיכול לשמח חתן וכלה, וחבל שהמכתב נאבד.

באנטווערפען בשנים הראשונות לא היו היימישע חתונות, ואח"כ לא רצה כבר להמשיך באמירת בדחנות בשום אופן.

בחתונת בניו ה"ה מוה"ר ישעי' יעקב שליט"א ומוה"ר חיים משה שליט"א שהתקיימו בוויליאמסבורג יצ"ו, ובא' מימי השבע ברכות הופיע רבינו הקוה"ט זי"ע להשתתף ולומר השבע ברכות, ואז אמר אבינו דברי בדחנות מתוך הכתב לכבודו של רביה"ק זי"ע, וזוכרני כשחזר לביתו ניגן עוה"פ לפנינו החרוזים הנ"ל. והזכיר בתוך החרוזים שהוא מתלמידיו של רבינו הקוה"ט זי"ע עוד מישיבתו בקראלי יצ"ו.

וכן אמר דברי בדחנות בנשואי נכדיו הראשונים של כ"ק מרן אדמו"ר הברך משה זי"ע, אבל לא מה שעשה בעצמו, אלא הכינו לו ואמרם לכבודו של רבינו זצ"ל.

אמר שלפני המלחמה לא הי' המנהג לעשות סעודת שבע ברכות בכל יום רק בחצרות צדיקים, וסתם בנ"א עשו שבת שבע ברכות ויום האחרון, דהיינו ביום השביעי.

בברכת "אשר ברא" אהב תמיד לזמר הניגון שקיבל מהרה"ק ר' איציקל זי"ע שמקורו מגאליצע, וכשאמר בעצמו הברכה סיים "ושלום וריעות" ואח"כ המשיך באמירה, "מהרה ד' אלקינו ישמע בערי יהודא" וכו'

ענינים שונים

הזהיר שלא יאכלו עם חגורה שזה יכול להזיק לחולי מעיים ר"ל, ואמר בשם צדיקים עה"פ ואקחה פת לחם שזה ר"ת ו'תתיר א'ת ח'גורתך ק'ודם ה'אכילה פ'ן ת'בוא ל'ידי ח'ולי מ'עיים.

אם נזדמן שאכלו ג' על שולחן א' וחייבים לזמן וא' מהם אכל מאכלי חלב והשאר אכלו בשר)עם סימן על השולחן כהלכה(, אז ציוה שהאוכל מאכלי חלב יזמן. ואמר בשם צדיקים כיון שסעודתו היתה יותר עני' מסעודת הבשר ע"כ נותנין לו שכר שיזמן.

אמר בשם הרה"ק מנאסוויד זי"ע שמי שסובל לפעמים משלשול ל"ע, הרפואה היא לעצור א"ע כמה שאפשר, ואמר שאע"פ שלעולם אסור לעצור א"ע, אבל באופן כזה הוא לרפואה.

הקפיד על צוואת ר' יודא החסיד לא למשוח מנעליו ביום שיוצא לדרך, וסיפר בשם הרה"ק ר' שלום אליעזר מראצפערט זי"ע שציוה פעם למשמשו שאפי' בין השמשות ביום שלפניו יהי' נזהר מלמשוח.

הקפיד שלא ישימו הידים מאחורי הגוף, ואמר בשם צדיקים שמי שהולך עם ידיו לאחוריו זה סימן שעדיין לא עשה תשובה באותו היום,

כן הקפיד מאד שלא ישימו אצבעות הידים מורכב יד ביד כי זה חוקת הגוים, וחוץ מזה אמר בשם הגה"ק מסעקהעליד זי"ע שזה מעורר דינים ר"ל.

כשלקח תרופות אמר בכפ"ע בקול רם: יה"ר שיהי' לי עסק זה לרפו"ש מן השמים כי רופא חנם אתה", ובשב"ק אמר: שבת הוא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא, וכך חינך את יו"ח הי"ו מקטנותם לומר כנ"ל, וכשמתעטשים לומר: "ישועתך קותי ד'" והשומע יאמר "אסותא" והמתעטש יענה: ברוך תהי'.

אמר בשם רבו הגה"ק מסעקהעליד זי"ע שהגשם בימי הספירה מסוגלים לרפואה, ואמר שראה בעצמו שהגה"ק הנ"ל פתח פיו כשירד גשם בימי הספירה, כדי שיכנסו המי גשמים לתוך פיו, והוריד הכובע שיפול גם על ראשו.

הקפיד שלא ילכו בשערות ארוכות ולהסתפר כעין גלוח דהיינו על מספר "נול". וצו' תמיד כשמתחילים להסתפר שיתחילו מלפניו במקום הנחת תפילין, כיון שהגוים מסתפרים מאחוריהם ומשאירים "טשופרינע" מלפניהם, ע"כ לא יעשו כחוקותיהם אפי' על רגע כמימרא.

עשה לבניו הי"ו פיאות ארוכות מקטנותם ב"ה ואע"פ שעברו גולה אחר גולה בימי הזעם, וכשעשה תגלחת לבנו הגדול אחינו מוה"ר ישעי' יעקב שליט"א בשנת תש"ג והשאיר לו פיאות ארוכות בעיר קארלסבורג, והרב דשם הי' כבר מהמתחדשים וחרה לו לראות תינוק עם צלם אלקים, והגיב בצחוק: ער זעט דאך אוים פונקט ווי ר' יואלי'ש.... וכשהגיע אבינו ז"ל לארה"ק ת"ו בשנת תש"י לפ"ק והביא את בניו מוה"ר ישעי' יעקב שליט"א ומוה"ר חיים משה שליט"א לביתו נאו' קודש של הרה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע, ואמר לו המשמש שהגיע שו"ב מראמעניע עם ב' בנים שהולכים עם לאנגע פיאות, הרים הרה"ק את ראשו והסתכל עליהם היטב והעלה חיוך על שפתיו ואמר: יא, יא, זיי האבן לאנג פיאות, וכן כפל ג"פ כדרכו בקודש (אז הי' העולם שמם ר"ל והי' הדבר נדיר מאד),

וכן הקפיד שלא יגדלו הצפרניים אלא לקצצם לכה"פ א' לשני שבועות, וסיפר מעשה פלא ששמע מבחור א' שנסע לאיזה ישיבה לפני המלחמה, ואז הי' המנהג שאכלו כל יום אצל בעה"ב א' הנקרא "עסן טעג", והב' הנ"ל הלך לבקש ולא מצא אף בעה"ב על יום א' והי' שבור ורצוץ כמובן. וביני לביני שמע שהגה"ק מנאסויד זי"ע נמצא

בעיר הזאת והלך להתמרמר ולבקש ברכתו הק', והרה"ק ראה שהבחור יש לו צפרניים גדולים, ענה ואמר, "א ווינדער אז קיינער גיבט דיר נישט קיין טאג, מיט אזעלכע גרויסע נעגל טאר מען זיך דאך נישט וואשן", והוציא סכין קטן מכיסו וציוה לו תומ"י לקצוץ צפרניו, ואח"כ אמר לו: "נו עכשיו כבר תמצא" ובאותו יום מצא מקומות אכילה על כל השבוע.

הרבה להזהיר שיצייתו תמיד לקול הרופאים ולעשות ככל אשר מצוים ולא להתחכם ביותר, ובאם צריכים ללכת לעשות בדיקות, אמר שזה בבחי' מה שאמרו חז"ל "לעולם יתפלל אדם עד שלא יחלה".

כשא' מצאצאיו הי' משתעל הנקרא "שליקערצן" הי' מחזיק לסגולה בדוקה להבעית אותו ולהטיל פחד כדי שיפסיק. ואע"פ שהי' תמיד פיו ולבו שוין, אבל במצב כזה עשה "קאמעדיא" להטיל אימה גדולה על התינוק, וכיון שראה שהגיע כדי מדתן, שינה מעמדו וענה בחיוך: "נא דו שליקעצט נאך".

כשנאבד איזה דבר והוצרכו לחפש אחריו, השתמש בסגולת המדרש הידוע: אמר ר' בנימין הכל בחזקת סומין עד שהקב"ה מאיר את העינים וכו', וכן הרגיל את ביתו ויו"ח הי"ו.

הי' זהיר מאד בעניני ממונות, ובעיקר לפרוע הלואות וחובותיו בחניות וכו' בזמנם. ואמר בשם הגה"ק מטאשנאד זי"ע עה"פ "ועשית ציץ זהב טהור", שציץ הוא לשון מציץ מן החרכים, דהיינו שתסתכל על בנ"א, "זהב טהור" אם הוא נקי וטהור בעניני ממונות אזי "ופתחת עליו וגו' קודש לד'", זה סימן שכל התנהגותו בקדושה.

הצטיין במדת הכרת הטוב ותמיד הודה לכ"א על עזרתו אפי' בדבר קטן. ואפי' לעת זקנה ושיבה עד זיבולא בתרייתא כשהי' בביה"ח וכל מי שטיפל עמו אפי' נכדיו וניניו כקטן כגדול בירך אותם תמיד, ואפי' הערלים להבדיל אמר תמיד "טענק יו".

השריש תמיד מדת הבטחון בבני ביתו, ואע"פ שלא הי' לו פרנסה ברויח השיא ב"ה צאצאיו הי"ו בדרך כבוד ולא פשט יד לבקש נדבות,

והי' רגיל לומר שלוקח ממון מהבאנק הנקרא "לי לי באנק" ע"ש הפסוק "לי הכסף ולי הזהב נאום ד'".

הי' תמיד מחזק כ"א עם איזה פתגמין קדישין, ודרכו לומר "טבא היא וטבא להוי". וכן מרגלא בפומי', אז דער אייבערשטער העלפט פאר פרעמדע וועט ער פאר א היימישען זיכער העלפן.

אהבתו לתוה"ק נתגלה בעיקר בימי זקנותו שזכה לישב כל היום באהלה של תורה בהיותו מתגורר בק"ק וויליאמסבורג יצ"ו, ונסע בכל יום לעבר הנהר הנקרא "איסט סייד" ללמוד בכולל זקנים "בית תומכי תורה וזקני ישראל". והלך בכל יום בשמחה ממש כצעיר שהולך לישיבה, וחיפש בכל יום "היטש" עם מי לנסוע ואמר שנוסע ללמוד "אין חדר אריין". וגם הלך ערב ובוקר לשיעורים קבועים בביהמ"ד הגדול והכל בשמחה עצומה, ואפי' בימי הקיץ בהיותו כבר זקן מופלג קרוב לצ' שנה, חזר לבד מהקאנטרי בכל ימות השבוע, ונשאר לבדו בדירתו כדי שיוכל ללכת בכל יום ללמוד בהכולל, (לא רצה שאמנו תבלחט"א תתלו' אליו מפני החום הקשה בכרך גדול).

הקפיד והידר ללכת למקו' ולהתפלל בציבור עד זקנה ושיבה טובה, ואפי' כשהי' קשה לו ההליכה אעפ"כ התאמץ מידי יום ביומו. וברם זכור לטוב ידידינו היקר מוה"ר שמואל דוד הכהן מאשקאוויטש נ"י ששימש אותו בנאמנות ואהבה ממש כבן לאביו שלא ע"מ שקבל פרס, וליוה אותו בכל יום להמקו' ולביהמ"ד וכו', ונאמן בעל הגמול לשלם לו ולב"ב הצו"ח שת' שכר טוב במהרה כי"ר.

מראש צורים

כי מראש צרים אראנו. ענין מסתכל ברמזיתם ובתחלת ערשיהם וענין רואה חותם מיוסדים ומזקים בצורים וגבעות הגלו, על ידי חבות וממהות.

(רש"י במדבר כג ט)

מפתח

זיינע עלטערן ..... קיא
זיינע קינדער יארן ..... קיח
א חסיד'ישער בחור ..... קכג
אין די סעקעלהידער ישיבה ..... קכו
די ישועה דורך א חלום ..... קלא
זיין שידוך ..... קלו
ער ווערט באפרייט פון מיליטער ..... קמא
נאך די חתונה אין קארלסבורג ..... קמו
השי"ת האט מקדים געווען די רפואה פאר די מכה ..... קנד
די ביטערע מלחמה יארן ..... קנח
די שיינע יארן אין אראד ..... קסד
דער צפת'ער שוחט ..... קע
רביה"ק זי"ע אין ארץ ישראל ..... קעח
די ערשטע בר מצוה ..... קפא
אריבער געצויגן קיין אנטווערפן ..... קפח
א ברילאנט אין די שטאט פון ברילאנטען ..... קצב
בית ועד לחכמים ..... קצו
לוחם מלחמת ד' ..... ר
א נייע תקופה - חתונה מאכן קינדער בשטום"צ ..... רב
דער פשעווארסקער הויף אין אנטווערפען ..... רח
די ערשטע נסיעה קיין אמעריקע ..... ריד
בצילא דמהימנותא אין אייראפע ..... ריט
עליונים ששו ותחתונים עלזו ..... רכב
מיין בר מצוה ..... רכז
עטרת זקנים בני בנים ..... רלג
לוחם מלחמת ד' קעגן ציוניזם ..... רלו
ביי רביה"ק זי"ע אין לאנדאן און שווייץ ..... רמב

התיסדות פון בית רחל אין אנטווערפען ..... רמד
די פטירה פון די באבע מושקט ע"ה ..... רנ
כל הרוחות שבעולם לא יזיזו אותו ..... רנא
והוא מחולל מפשעינו ..... רנה
רגלי חסידיו ישמור ..... רס
רויט טויג נישט, אפי' ביי א אויטא ..... רסז
ראש השנה בצילא דמהימנותא ..... רע
די גאלדענע קייט ציעט זיך ב"ה ..... רעה
הסתלקות פון הרה"ק ר' איציקל זי"ע ..... רעו
א רבי'שער שידוך מיט אלטע ידידים ..... רפ
ר' עזריאל אלס אדוואקאט ..... רפד
דאס הסתלקות פון רביה"ק זי"ע ..... רפח
ער האט אפגעלאזט דאס שחיטות ..... רצב
זיך באזעצט אין אמעריקע ..... רצה
א שיבה טובה באהלה של תורה ..... רצח
די קרוין ביי די שמחות ..... שב
בן שמונים לגבורה ובן תשעים לשוח ..... שה
די זון פאנגט אן אונטערצוגיין ..... שי
ותשחק ליום אחרון ..... שיד
וכבוד גדול עשו לו במותו ..... שיח

מראש צורים

אונזער טאטע הרה"ח מוה"ר יחזקאל **מנחם שטויבער** ז"ל איז געבוירן ד' סיון תרע"ג לפ"ק, אין די שטאט טאשנאד, טראנסילוואניע, דעמאלט א טייל פון גרויסן אונגארן, און שפעטער נאך די ערשטע וועלט מלחמה איז עס געווארן א טייל פון רומעניע. טאשנאד איז שפעטער בארימט געווארן דורך דעם גאון וצדיק ר' **מרדכי בריסק** זצ"ל וועלכער איז דארט אויפגענומען געווארן שנת תר"פ און געגרינדעט די בארימטע טאשנאדער ישיבה.

זיינע עלטערן

א מבין אויף מיין חקל תפוחין • ר' בערל זאגט שוין תהלים • אויב אזוי וועט מען אויסווארטן • ער איז א שטיק רבי • פאר נישט קיין אויבערלאנד דארט עסט מען שטאפגענז • עם דערלאנגט א פאטש • עם קומט זיך פאר איר העלפט • וויאזוי קען מען זאגען נשמת אנע מקוה • וויאזוי עם זעט אוים ביים שוחט אין שטוב • חלשות געפאלן פאר גרוים צער • ברוך הבא ר' שלמה הערש • זיך ארויפגעווארפן דעם טלית אויפן שטריימל • דער בעסטער מעלער קען נישט אפמאלן קיין שענערם

זיין פאטער הרה"ח המפואר מוה"ר **שלמה צבי** ז"ל הי"ד, איז געווען א זון פון הרה"ח ר' **ישכר דוב** ז"ל פון לערדינא וועלכער איז געווען א זון פון הרה"ח המפורסם ר' **אפרים פישל** ז"ל פון ביסטרא. ר' **פישל** איז געווען א שם דבר אין די מארמארעש און רוב **משפחת שטויבער** זענען געווען זיינע אייניקלעך. אלס יונגעל איז ר' **פישל** אויפגעוואקסן אין **קאסוב** און געווען א חבר מיט הרה"ק ר' **חיים בעל תורת חיים** זי"ע. ווען ער האט געהערט אז זיין יוגנט חבר ר' **חיים** איז געווארן א גרויסער רבי און זיינע פרייטיג צונאכטס טישן זענען א שם דבר ביי חסידים, ווייל כידוע האט הרה"ק **מקאסוב** זי"ע געמאכט קידוש פרייטאג צונאכטס ווען איז נאך געווען טאג, און מען האט פארהאנגען די פענסטערס די זון זאל נישט אריינשיינען, האט ר' **פישל** זייער משתוקק

געווען דאס אליין פערזענליך מיט צו מאכן, אבער ער איז געווען א גרויסער אריאמאן, און אין זיין ישוב איז וויין געווען זייער טייער האט ער בע"כ געמוזט מאכן קידוש אויף די חלות. ענדליך ווען ער האט זיך שוין צוזאמענגעקליבן און געפארן קיין קאסוב, האט עם הרה"ק ר"ח זי"ע מקבל פנים געווען מיט די פאלגענדע דיבורים: "א פלא! א יונגערמאן וואס מאכט שבת קידוש אויף חלות וויל זיין א מבין אויף מיין חקל תפוחין" זיינע קינדער און אייניקלעך זענען ע"פ רוב געווען וויזשניצער אדער ספינקער חסידים, אבער זיין זון אונזער זיידע ר' **בערל** ז"ל האט געלערנט אין סיגעט ביי הרה"ק מרן בעל **ייטב לב** זי"ע און איז געווען א גרויסער אדם חשוב אין לערדינא.

הרה"ח **מענדל הערש ניימאן** ז"ל האט דערציילט אז ער געדענקט אלס קינד האט מען געשמועסט אין לערדינא אז מען ווייסט אינדערפרי אז מ'דארף שוין אויפשטיין ווייל מ'הערט שוין ווי ר' **בערל** זאגט תהלים, ווייל ער האט געהאט א שטארקע שטימע און מען האט עס געהערט גאנץ ווייט. אונזער טאטע ז"ל האט געזען דאס פאסט קארטל וואס מען האט געשריבן צו דעם זיידן ר' **שלמה הערש** ז"ל איבער די פטירה פון זיין פאטער ר' **בערל** ז"ל, ער איז נישט געזונד געווען און דאנערשטאג נאכט האט ער געבעטן זיין זון ר' **שמואל מאיר** ז"ל ער זאל ברענגען א מנין צו יציאת נשמה, אבער מען האט נישט געקענט צוזאמענשטעלן קיין מנין, האט דער זיידע געזאגט: אויב אזוי וועל איך נאך אויסווארטן" און ער האט דורכגעלעבט דעם גאנצן שב"ק, און מוצאי ש"ק האט ער עם נאכאמאל געשיקט ברענגען א מנין און דאסמאל האט ער שוין יא צוזאמענגענומען צען מענטשן און תיכף יצאה נשמתו בטהרה. אויף זיין מצבה אין ביה"ח אין לערדינא שטייט: פ"נ איש תמים אשר שם לילות כימים בשירות ותושבחות לקונו וקיבל יסוריו הכל באהבה זקן וחסיד מו"ה **ישכר דוב** ב"ר **אפרים פישל** זללה"ה, נפטר מוצש"ק כ"ט טבת תרס"ד לפ"ק תנצב"ה.

זיין עלטערער זון הרה"ח **שמואל מאיר** ז"ל איז געווען א איידעם ביי הרה"ח ר' **חיים איציק** שיינער ז"ל אייניער פון די גבאים ביי הרה"ק ר' ר' **מרדכי'ל מנאדווערנא** זי"ע אין בישטינא, און ר' **שמואל מאיר**

מגילת יוחסין עד בעל התוספות יו"ט זי"ע

ר' יחזקאל מנחם - בן מרת אסתר רחמה - בת ר' אברהם זאב - בן ר' דוד - בן ר' שלמה יהודא - בן ר' שמואל צבי מקישניצא - בן מרת רחמה - בת ר' אלכסנדר* - בן ר' צבי - בן ר' אלכסנדר מסטאבניק - בן ר' צבי – חתן בעל התוספות יו"ט זי"ע.

* * *

*ר' אלכסנדר היה אחיו של ר' יצחק אייזיק מסאפרין אביהם של החמשה צדיקים מזידיטשוב קאמארנא וסאמבור זי"ע שנרמזו בתיבת במסל"ה נעלה.

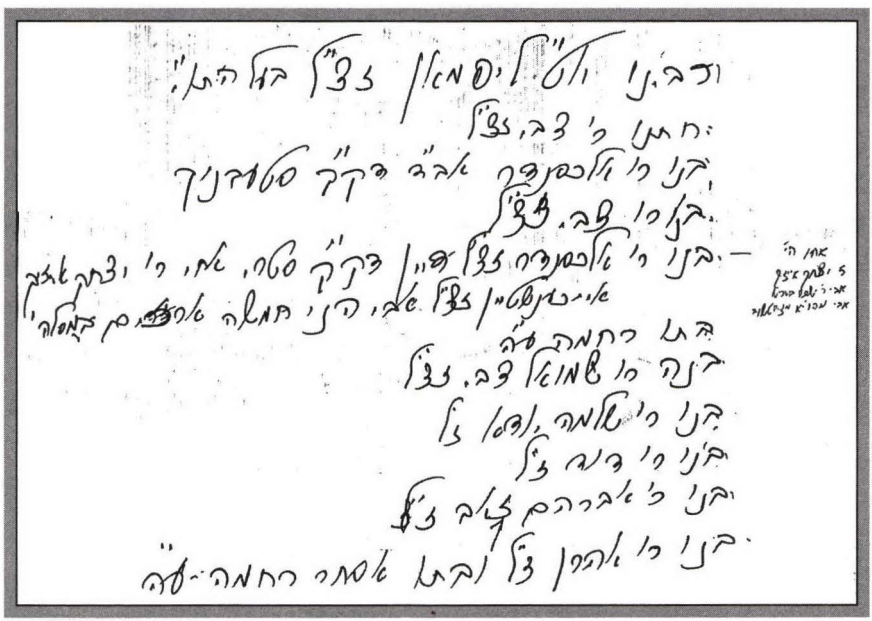

געשריבן זיין יחוס בריוו ביז צום תוספות יו"ט זצ"ל - תשס"ד

ז"ל איז אויך געווען א משמש ביי הרה"ק ר' **מרדכי'לע** זי"ע, ער איז געווען א געהויבענער איד, אפי' די גויים האבן געזאגט אויף רומעניש: ער איז א שטיק רבי", ער איז געווען א מלמד אין לערדינא און זיינע תלמידים האבן געערעדט פון עם מיט גרויס דרך ארץ. אונזער זיידע ר' **שלמה הערש** ז"ל האט אלס יונגער בחור געווואלט פארן לערנען קיין אויבערלאנד, ווייל דארט איז געווען גרינגער צו עסן "טעג", איז ער

קודם געפארן קיין בישטינא צו הרה"ק ר' **מרדכי מנאדווערנא** זי"ע אויף שב"ק און געבעטן זיין ברודער ר' **שמואל מאיר** ער זאל בעטן ביים רבי'ן א ברכה, הרה"ק ר"מ זי"ע האט באלד געזאגט ברוח קדשו: זאלסט נישט פארן קיין אויבערלאנד ווייל דארט עסט מען שטאפ-גענז, דו ווייסט פארוואס מען רופט עס שטאפ? ווייל עס איז מטמטם דעם מח ולב ר"ל, פאר קיין סיגעט דארט איז דא א רב א גאון וצדיק און דו וועסט אי"ה האבן א תכלית. ער איז טאקע געפארן קיין סיגעט און געווארן א תלמיד חשוב ביי מרן הרה"ק בעל **קדושת יו"ט** זי"ע, און האט שפעטער א נאמען געגעבן פאר זיין פערטן זון **חנני' יו"ט ליפא** הי"ד.

דער זיידע ר' **שלמה הערש** ז"ל איז געווארן א איידעם ביי הרה"ח ר' **אברהם זאב פריעדמאן** ז"ל פון סלאטפינא, מגדולי התלמידים פון מרן הרה"ק בעל **ייטב לב מסיגעט** זי"ע און אויף זיין מצבה שטייט אויף געשריבן מגזע בעל **תוספות יו"ט** זי"ע. דער זיידע ר' **אברהם וואלף** ז"ל איז געווען זייער א חסיד'ישער איד און ער האט איינמאל באמערקט אין די ישיבה אז דער חתן פון זיין טאכטער מוה"ר **שמשון דרומער** הי"ד איז געגאנגען מיט אזא אונגאריש קאפעל "שאָפקאָ" איז ער צוגעגאנגען און עם דערלאנגט א פאטש ער זאל עס שוין אויסטון. ר' **אברהם וואלף** ז"ל איז געזעסן על התורה ועל העבודה און זיין אשת חיל די באבע מרת **יענטא** ע"ה האט אריינגעברענגט די פרנסה אין שטוב. איינמאל ווען דער זיידע ז"ל איז זיך געגאנגען געזעגענען ביי מרן הרה"ק בעל **ייטב לב** זי"ע איז די באבע מיט געגאנגען און געזאגט: רבי, איך האב א דין תורה מיט מיין מאן" דער זיידע האט געוואלט זי זאל נישט ווייטער זאגן, אבער הרה"ק זי"ע האט איר געהייסן זאגן אירע טענות. האט זי געטענה'ט אז זי הארעווען יומם ולילה כדי איר מאן זאל קענען זיצן און לערנען, דעריבער וויל זי האבן א חלק אין זיין תורה לעולם הבא, האט דער הייליגער **ייטב לב** זי"ע געפסק'נט אז על פי דתוה"ק קומט זיך פאר איר די העלפט פון זיין תורה, (זע ווייטער עמוד רפ"ב א מעשה פון זיידן ר' אברהם וואלף ז"ל ביים הייליגן ייטב לב זי"ע וועגן מאכן א וואך נאכט).

דער זיידע ר׳ **שלמה הערש** ז״ל האט חתונה געהאט מיט די באבע אסתר רחמה ע״ה בערך שנת תרנ״ח–נ״ט. דער זיידע איז געווארן א שוחט אין א דארף און האט זיך דארט געפלאגט סיי ברוחניות סיי בגשמיות, איז ער געפארן צו מרן הרה״ק בעל **קדושת יו״ט** זי״ע און זיך מתמרמר געווען אויף זיין מצב אז ער וויל אווענק גיין פון דארט, אבער דער **קדושת יו״ט** זי״ע האט נישט געוואלט געבן זיין הסכמה און אויף יעדע טענה האט ער געהאט א תירוץ, ביז דער זיידע ז״ל האט געזאגט אז ער האט נישט קיין מקוה וואו זיך צו טובל׳ען שב״ק אינדערפרי, מילא אינדערוואכן גייט מען חוץ לתחום, אדער מען רייט מיט א פערד. ״אויב אזוי״, האט מרן הרה״ק זי״ע געזאגט, ״קען איך שוין גארנישט זאגן, ווייל איך וויס נישט וויאזוי א איד קען זאגן שב״ק נשמת אָנע טבילה במקוה.״

דערנאך איז ער געווארן שו״ב אין טאשנאד, אויך איז ער געווען א מוהל מומחה, און ווען אונזער טאטע ז״ל האט זיך געלערנט מוהל׳שאפט האט עם דער זיידע ז״ל געזאגט אז כאטש ער האט שוין געזען אסאך מוהלים מומחים ובתוכם הרה״ק בעל **מנחת אלעזר ממונקאטש** זי״ע, אבער דאך מיינט ער נישט אז אנדערע זענען גרעסערע מומחים ווי ער. ווען מען האט אנגעטראגן פאר הגה״ק **מהר״מ בריסק** זצ״ל דאס רבנות אין טאשנאד איז ער קודם געקומען אומאיינגעמאלדן און זיך געדרייט אפאר טעג ביי ר׳ **שלמה הערש** ז״ל אין שטוב, שפעטער ווען מען האט זיך דערוואוסט אז דאס איז דער נייער מרא דאתרא האט ער זיך פארענטפערט אז די ערשטע זאך האט ער געוואלט וויסן וויאזוי עס זעט אויס ביים שוחט אין הויז און נאכדעם האט ער מחליט געווען אנצונעמען דאס רבנות.

הרה״צ ר׳ **יעקב משה קרעמער** ז״ל, א טאשנאדער תלמיד האט דערציילט אז אין א געוויסע תקופה האט דער זיידע ר׳ **שלמה הערש** ז״ל אויפגעהערט צו שחט׳ן וויל ער האט געזאגט אז זיין כח ההרגשה איז אפגעשוואכט, און דער **טאשנאדער** רב זצ״ל און נאך גדולי עולם האב פראבירט מיט עם איינצו׳טענה׳ן אז עס איז נאר א פחד און ער מעג יא שחט׳ן, אבער זיין יראת שמים האט עם נישט ערלויבט, און ער איז נאכדעם געווען א עני ואביון, אבער ער האט נישט מוותר געווען

אויף א ספק איסור ח"ו. ער האט אויך געליטן אסאך צער גידול בנים ר"ל און פארלוירן עטליכע קינדער קליינערהייט ל"ע, און האט מקבל געווען די יסורים באהבה.

נאכדעם איז ער געווארן א מלמד, און ער איז געווען א שטיק צייט א מלמד בבית הרה"ק ר' **ישראל יעקב מחוסט** זי"ע, ער איז געווען א חסיד נלהב פון מרן הגה"ק בעל **עצי חיים** זי"ע, און ווען דער עצי חיים איז נסתלק געווארן ו' שבט תרפ"ו איז דער זיידע פונקט געווען אין דייטשלאנד אלס משגיח ביי א ליפערונג פון כשר'ן וויין און דער סוחר האט עם געוויזן די צייטונג פון די פטירה פונעם **עצי חיים** זי"ע און עם געפרעגט אויב ער קען דעם **סיגעטער** רב, דער זיידע ז"ל איז באלד געפאלן חלשות פאר גרויס צער און מען האט עם קוים דערמונטערט. נאך די הסתלקות פון מרן הגה"ק בעל **עצי חיים** זי"ע איז ער געפארן צו **רביה"ק מסאטמאר** זי"ע און אויך קיין סיגעט צו הגה"צ ר' **זלמן לייב** זצ"ל הי"ד.

דער זיידע האט זיך אסאך מתמרמר געווען אויף א חלישות הדעת וואס ער האט איינמאל גורם געווען פאר **רביה"ק** זי"ע, ווייל ער איז אמאל געפארן קיין סיגעט אויף שב"ק צום עצי חיים זי"ע און דאנערשטאג איז ער אדורכגעפארן די שטאדט סאטמאר וועו **רביה"ק** זי"ע האט דארט געוואוינט אלס **אורשיווער** רב, און פונקט האט **דער רבי** זי"ע דעמאלט געהאט א שווערע צייט און וועו ער האט דערזען דעם זיידן האט **דער רבי** זי"ע עם געזאגט: ברוך הבא ר' **שלמה הערש** איר בלייבט אודאי ביי אונז אויף שבת, און דער זיידע בתמימותו האט געענטפערט: ניין, איך פאר קיין סיגעט צום רב" און ער האט תיכף מרגיש געווען אז **דער רבי** זי"ע האט חלישות הדעת. **דער רבי** זי"ע האט עם אלעמאל זייער מכבד געווען און וועו אונזער טאטע ז"ל איז אריין געקומען מיטן זיידן ז"ל האט זיך **רביה"ק** זי"ע אונטערגעהויבן און געזאגט: ברוך הבא ר' **שלמה הערש**".

דער טאטע ז"ל האט דערציילט בסוף ימיו ווי ווייט זיין טאטע ז"ל איז געווען א חסיד פון **רביה"ק מסאטמאר** זי"ע, און זיך אויסגעדרוקט: אנא לגבי אבא כחלא בר חמרא, איך בין געווען א יונגער בחור און

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

מיין טאטע ר׳ **שלמה הערש** הי״ד איז געווען א ש״צ ימים נוראים אין די שטאדט קראלי און איך בין מיטגעפארן אלס משורר, אבער מיין טאטע ז״ל האט זייער משתוקק געווען צו זיין ביי **רביה״ק זי״ע** בשעת תקיעת שופר, נאך זיין ענדיגן מוספים האט ער זיך זייער געיאגט און גארנישט טועם געווען כדי נישט צו פארפאסן די תקיעות ביים **רבי׳ן זי״ע**, זיי זענען אנגעקומען די לעצטע מינוט און דער טאטע האט זיך אריינגעשטיפט צווישן עולם און שוין אפי׳ נישט געהאט וואו אוועקצולייגן זיין שטריימל האט ער זיך ארויף געלייגט זיין טלית אויפן שטריימל און ווען **דער רבי זי״ע** האט אנגעפאנגען ״מן המיצר״ האט זיך דער זיידע ז״ל ממש געווארפן פון גרויס געווייין״.

ווען **דער רבי זי״ע** איז געקומען קיין טאשנאד און געהאט זיין אכסניא ביי הנגיד מוה״ר **יצחק פראנקל** ז״ל האט דער זיידע מיטגענומען זיין יונגעל **יחזקאל׳ע** און עם געשטעלט ביים שליסל לאך ער זאל דארטן אריין קוקען און עם געזאגט: קוק אן די לעכטיגע צורה, אפי׳ דער בעסטער מעלער קען נישט אפמאלן קיין שענערס״. ער איז אויך געווען א מכובד ביי אנדערע צדיקים און ווען אונזער טאטע ז״ל האט געהאט א מוהל׳שאפט און הרה״ק **רא״ז מקרעטשניף** זי״ע איז געווען סנדק, האט ער געזאגט: ב״ה אז איך בין זוכה צו זען ר׳ **שלמה הערש׳נס** א קינד. דער זיידע מוה״ר **שלמה הערש** ז״ל איז געווען א אדם חשוב במלוא מובן המלה, און אלע טאשנאדער תלמידים אין אונזער תקופה האבן געערעדט פון עם מיט גרויס הערצה, און ער איז ליידער אומגעקומען עקדה״ש י״א סיון תש״ד הי״ד.

זיינע קינדער יארן

מנחם משיב נפשי • אין אייז קאלטע מקוואות • נישט אנדערש נאר אז מלאכים האבן געהאלפן • זיי נישט צובראכן גיי צו ר׳ שלמה הערש׳ן • דאס יונגעלע זאגט דער זידיטשויבער נוסח • געהאלטן שבת אין און דרייסיג שעה • וואו איך האב געזען א ערליכן איד בין איך עם נאכגעלאפן • מען האט געמיינט אז דער עמוד הייבט זיך אונטער • מיט קומען אין מקוה אלם משמש • תלמידי חביב נפשי • אפי׳ דער קעכער האט געפאסט • אלם באלוינונג באקומען איין קאווע • זיך מחי׳ געווען מיט א געבראטן קארטאפל.

דער טאטע ז"ל איז געבוירן פאר'חלש'טערהייט און זיין הייבאם האט עם קוים דערמונטערט. זי האט געהייסן ווייס נעמי, און ער פלעג מערערע מאל מאכן דאס ווערטל אז זי איז אין אלעם שולדיג... זיין ברית איז געווען י"א סיון, און דער טאג איז שפעטער געווארן דער יומא דהילולא פון זיינע עלטערן און משפחה וואס זענען פארברענט געווארן עקדה"ש אין אוישוויץ הי"ד.

זיין פאטער איז געווען דער מוהל, און דער קוואטער און סנדק איז געווען א אדם חשוב אבער א גרויסער מתנגד, און ער פלעג תמיד טשעפנען דעם קליינעם יחזקאל'ע: אז שיעור האב איך דיך אראפגעלאזט". זיין טאטע האט עם א נאמען געגעבן "**יחזקאל מנחם**" נאך זיין פעטער ר' יחזקאל ווידער ז"ל **נאנאשער שוחט**, און **מנחם** אלס נחמה נאך א קינד וואס זיי האבן פארלוירן ל"ע. דער זיידע ר' **שלמה הערש** ז"ל האט אין עם טאקע געזען א נחמה און ער שרייבט עם אין מערערע בריוון צו די ישיבה דעם טיטל: מנחם משיב נפשי שליט"א, און זיך אויס געדרוקט אז פון אלע קינדער האט ער דאס מערסטע נחת פון זיין **יחזקאל מנחם**.

אלס יונגעל פון זעקס יאר איז ער געגאנגען אין חדר שוין גאנץ פרי פארטאגס, און ער איז איינמאל ווינטער אריינגעפאלן אין א גרוב מיט שניי און נישט געקענט ארויס קומען ביז זיין מאמע ע"ה האט געברענגט א לייטער און האט עם ארויף געשלעפט.

איינער פון זיינע מלמדים אלס יונגעל איז געווען ר' **יחיאל אברהם בוים** ע"ה א ברודער פון אונזער באבע **מושקט** ע"ה וואס ער האט געוואוינט אין טאשנאד. דער קליינער **יחזקאל** איז געווען א מתמיד בתורה און א ירא שמים מנעוריו, ער איז געגאנגען אין די אייז קאלטע מקוואות נאך בעפאר די בר מצוה און מהדר געווען אליין צו צינדן חנוכה ליכט אלס יונגעל. זיינע עלטערנס הויז איז געווען א פרייליכע שטוב און מערערע טאשנאדער תלמידים האבן דארט געגעסן אינדערוואכן און שבתים. די באבע **אסתר רחמה** ע"ה איז געווען א אשת חיל און זיך געפלאגט מיט אירע הענד כדי צו צוהעלפן צו די פרנסה. זי האט

אליין געמאכט צוקערלעך און זיסווארג און פארקויפט פרייטאג אויפן מארק מען זאל האבן ברויט אין שטוב. דער טאטע ז"ל פלעג פיל מאל באוואונדערן וויאזוי זיין מאמע ע"ה איז אנגעקומען מיט די הכנות אויף שב"ק און זי האט אלעס אליין געבאקן לכבוד שב"ק. אויך געמאכט ערב ש"ק פאר יעדן קינד אזא פלעצל (פיתא) פון דעם חלה טייג און מען האט ממש געשפירט א טעם גן עדן. נישט אנדערש נאר אז מלאכים האבן צוגעהאלפן.

עס האט דערציילט הרה"ח הישיש ר' **גרשון פארקאש** נ"י פון בני ברק, אז ער איז געווען א יונגער בחור און געלערנט אין די טאשנאדער ישיבה, פלוצלינג האט ער באמערקט אז זיין קערפער איז פול מיט צרעת ל"ע, מען קען זיך פארשטעלן זיין צובראכנקייט, און ער האט זיך אויס געווויינט פארן רבי'ן **מהר"מ בריסק** זי"ע, האט ער עם געזאגט: מיין קינד, זיי נישט צובראכן גיי אריבער צו ר' **שלמה הערש שטויבער** און זאג אז איך האב דיך געשיקט, ווען ער איז אנגעקומען מיט גרויס בושה צום זיידן ז"ל אינדערהיים האט ער עם אויפגענומען מיט גרויס ליבשאפט און עם אריינגענומען לפני ולפנים און עם אויסגעטון און אויסגעשמירט מיט עפעס א טונקעל שמיראכץ מכף רגל ועד ראש, און עם געהאלטן אין זייער היים במשך דריי וואכן, ביז ער איז אויסגעהיילט געווארן כאחד אדם. און אזעלכע מעשיות האבן זיך פיל מאל איבערגעזאגט.

נעבן טאשנאד איז דא א שטעטעלע דרוויץ און דער מרא דאתרא הגה"צ **פנחס יודא כ"ץ** ז"ל איז יונגערהייט נפטר געווארן און איבערגעלאזט א אלמנה מיט קליינע קינדער, די אלמנה מרת **מאסא רייזל** ע"ה איז געווען א קאזינע מיט די באבע **אסתר רחמה** ע"ה און איז כסדר געקומען מיט אירע קינדער קיין טאשנאד נאך הילף, זיי זענען געווען עכטע בני בית ביים זיידן אין הויז, איינער פון די קינדער איז הרה"ג **אשר שמואל כ"ץ** ז"ל אב"ד **זשיבוי** ואח"כ במאנטריאל.

אין טאשנאד האט דער טאטע ז"ל זוכה געווען נאך אלס יונגעל מסתופף צו זיין בצילא דמהימנותא פון פילע צדיקי אמת וועלכע פלעגן צו קומען קיין טאשנאד צו הרה"ח ר' **יצחק פרענקל** ז"ל און נאך

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

מען געמיינט אז דער עמוד הייבט זיך אונטער. אלטע חסידים האבן דעמאלט געזאגט פארן טאטן ז"ל אז הרה"ק ר' **ישעי'** זצ"ל האט די זעלבע צורה ווי זיין הייליגער טאטע רביה"ק בעל **דברי חיים** זי"ע. יענעם שבת איז הרה"ק **מנאסויד** זי"ע אויך געקומען קיין מארגערעטן צו זיין ביי הרה"ק ר' **ישעי'לע** זצ"ל און פרייטאג ווען ער איז געגאנגען אין מקו' האט ער געבעטן דעם טאטן ז"ל ער זאל מיט קומען אלס משמש, און דער טאטע ז"ל האט עם דעמאלט משמש געווען.

ווינטער תרפ"ה איז מרן הגה"ק בעל **עצי חיים** זי"ע געווען אין טאשנאד און דער טאטע ז"ל האט זוכה געווען ער זאל עם בענטשן. אויך דער מרא דאתרא הגה"ק **מהר"ם בריסק** זי"ע האט עם זייער ליב געהאט און עם מקרב געווען מנעוריו, ביז נאך די חתונה. און ווען ער האט עם געשריבן די קבלה אויף שחיטות שרייבט ער: "הן בא לפני תלמידי חביב נפשי", און ער איז שוין ביי די עלף יאר אריין געגאנגען לערנען אין די טאשנאדער ישיבה. דער טאטע ז"ל האט געדענקט אז ווען מען האט אנגעהויבן צו לערנען מס' חולין אין די טאשנאדער ישיבה, האט דער **טאשנאדער** רב זצ"ל געפאסט יענעם טאג אינאיינעם מיט זיין גאנצע משפחה און אויך אלע בחורים פון די ישיבה. אפילו דער קעכער האט מיט געפאסט.

דער **טאשנאדער** רב זצ"ל האט אבער געהאלטן אז פאר זיין תכלית איז בעסער ער זאל מקיים זיין הוי גולה למקום תורה, און ווינטער תרפ"ו נאך בעפאר זיין בר מצוה איז ער געפארן לערנען קיין טורץ צו הגה"צ ר' **אברהם שלו'** ירוחם **פריעדמאן** זצ"ל הי"ד. דער **טורצער רב** זצ"ל איז קודם געווען דומ"ץ אין **טאשנאד** און האט געקענט דעם טאטן ז"ל פון אלס קליין יונגעל. אין טורץ איז דאס אריבמקייט געווען זייער גרויס און א גאנצן ווינטער האט דער טאטע ז"ל נישט געטרינקען קיין קאווע אדער מילך, אויסער איינמאל ווען ער איז געגאנגען צוהעלפן ביים ברענגען מילך פון די מעלקעריי האט ער אלס באלוינונג באקומען איין קאווע. אין די אכסניא ווי ער האט געוואוינט פלעגט די בעל הבית'טע באקען יעדן מיטוואך ברויט און פארקויפן און בשעת'ן אנהייצן דעם אויוועז האט זי אפגעבאקען אפאר קארטאפל און דאס נאכדעם

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

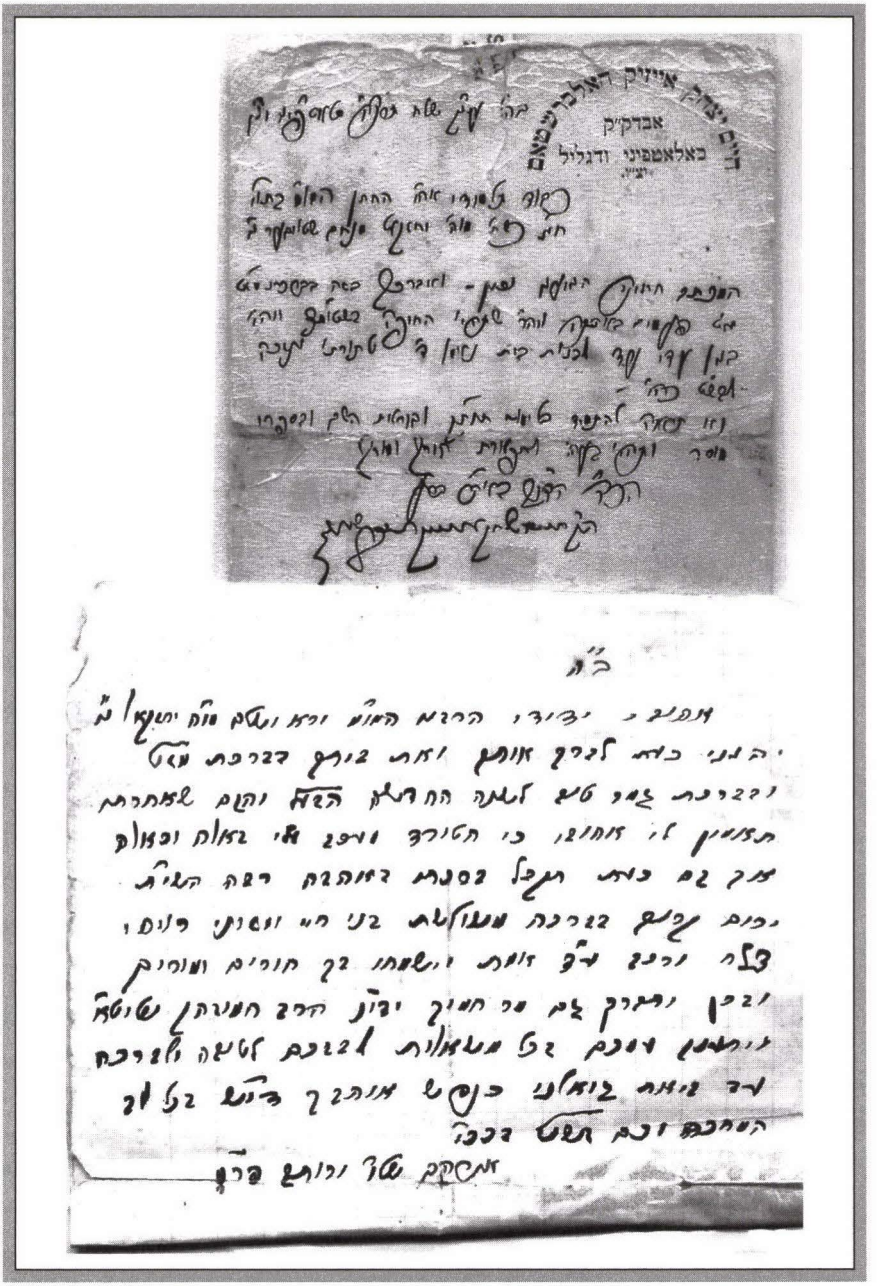

ברכות מז"ט פון הגה"ק מסלאטפינא זצ"ל הי"ד און הגה"ק מטורץ זצ"ל הי"ד

נוסח. אויך האט דער טאטע ז״ל געקענט דעם סלאטפינער דיין הגה״צ ר׳ ירמי׳ **קאהן** זצ״ל.

אין סלאטפינא האט דעמאלט געוואוינט זיין עלטערער ברודער ר׳ **אפרים פישל** ע״ה און ער האט דארט געהאט א טעקסטיל געשעפט און מען האט עם גערופן דער זיידענער קעניג. און ער איז געווען א חסיד׳ישער יונגערמאן מיט א שטריימיל, אבער ער איז ליידער נחמץ געווארן אין ציונות און בערך תר״צ געמאכט ״עלי״ קיין ארץ ישראל און נאר א דאנק זיין ווייב די צדקת מרת **מלכה** ע״ה איז ער געבליבן א שומר תומ״צ. ביי דעם ברודער האט ער געהאט א תמיכה צו קענען רואיג לערנען אנע דאגות און געבליבן אין סלאטפינא שנת תרפ״ז און תרפ״ח.

י׳ תמוז תרפ״ח איז אין סיגעט פארגעקומען די חתונה פון הגה״צ ר׳ **יוחנן ממוזשאי** ז״ל א זון פון הרה״ק ר׳ **פנחס מאוסטילא** זי״ע א איידעם פון הרה״ק **מהרי״ד מבעלזא** זי״ע מיט די טאכטער פון מרן הגה״ק בעל **עצי חיים** זי״ע, און די כלה איז געווען א יתומה מאב ואם און **רביה״ק מסאטמאר** זי״ע איז געווען דער הויפט מחותן מצד הכלה.

דער רבי ר׳ **פיניע׳לע** זצ״ל, איז געקומען קיין סיגעט מיט זיינע זעקס זון, איינער פון זיי הרה״צ ר׳ **ישעי׳ זושא** הי״ד איידעם פון הרה״ק ר׳ **אהרן מבעלזא** זי״ע, און זיין איידעם הרה״ק **מסקווירא** זצ״ל און נאך. ווי באקאנט איז דארט ענטשטאנען א ויכוח וועגן דעם מנהג טשערנאביל צו טאנצן מצוה טאנץ די נאכט פאר די חתונה ווייל עס איז דא א איסור פון מרן הגה״ק בעל **ישמח משה** זי״ע. ביי די חתונה האט דער טאטע ז״ל דאס ערשטע מאל מיט געהאלטן א גרויסארטיגע רבישע חתונה און האט געערעדט דערפון אלע יארן מיט גרויס בענקשאפט, אויך פונעם שבת שבע ברכות. ער האט ענוני געדענקט אז מנחה עש״ק האט געדאוונט דער זיידע הרה״ק ר׳ **שלום אליעזר** פון **ראצפערט** זי״ע קבלת שבת הרה״ק ר׳ **פיניעלע אוסטילער** זי״ע, פסוקי דזמרה הגה״צ ר׳ **יחזקאל׳ע ציעשינובער** זצ״ל, און שחרית **רביה״ק מסאטמאר** זי״ע,

דער בעל קורא איז געווען הגה"צ **מסלאטפינא** זצ"ל (ער איז געווען א בעל קורא נפלא), און מוסף האט געדאוועט דער **קלויזענבורגער** רב זי"ל.

ביי שלש סעודות איז דער זיידע הרה"ק **רש"א מראצפערט** זי"ע געזעסן מיט א עולם חסידים ביי זיך אויף די אכסניא און **רביה"ק** זי"ע האט געפירט אין ביהמ"ד, און מען האט ארויס געהערט דעם קול חוצב להבות אש פון **רביה"ק** זי"ע ביי די פסוקי היחוד ד' מלך וכו', האט זיך ר' **שלום אליעזר"ל** זי"ע אנגערופן: איך וואלט אויך אזוי געזאגט, ווען איך וואלט געהאט כח". יענעם זומער תרפ"ח איז אונזער טאטע ז"ל געפארן קיין **חוסט** נאך געלט פאר די מענזא פון די ישיבה, און פונקט דארט געווען ביי די לוי' פון הרה"ק ר' **ישראל יעקב** זצ"ל און געהערט דעם הספד וואו הגה"צ **מהרי"ץ דושינסקי** זצ"ל האט עם מספיד געווען בדמעות שליש.

אין די סעקעלהידער ישיבה

דורך זיין בדחנות אנגעטאן א שטריימל • זיך אלע יארן געהאלטן א ידיד • געגאנגען צום טייך אויסער די שטאט • געגאנגען צופום הושענא רבא ביינאכט • אין זיינע ד' אמות מוז מען ווערן א חסיד • פארוואס איז געפינטעלט דאס ווארט כתמר • די הכנה אליין דארף אויך א הכנה • א געטרייער סאטמארער חסיד • דער נאסוידער רב האט פארשפעטיגט די חופה • ידידו אוהבו לנצח כל הימים

ווינטער תרפ"ט איז ער געפארן לערנען קיין סעקעלהיד ביי הגה"ק ר' **יודא ראזנער** הי"ד בעמח"ס **אמרי יהודא** און דארט געלערנט צען זמנים ביז סוף שנת תרצ"ג, און ער האט זיך אלע יארן געהאלטן א תלמיד מובהק פון **סעקעלהידער** רב זצ"ל, און במשך די יארן איז ער געווען אויך דער בעל קורא אין די ישיבה, און האט אויך קאנטראלירט דאס אויפשטיין פון די בחורים יעדן פארטאגס, און בכלל א רוח החיים אין די גאנצע ישיבה. ובפרט פורים האט ער שטארק משמח געווען אין די ישיבה, און דורך זיין בדחנות האט ער געפועל'ט פורים אז דער **סעקעלהידער** רב זצ"ל האט זיך אנגעטאן א שטריימל אויף שב"ק.

זיין יוגענט חבר מוה"ר **מאיר פריעדמאן** ז"ל האט אונז געזאגט אז מיר אלע קינדער אינאיינעם קומען נישט לקרסוליו פון אונזער טאטן בימי בחרותו. ער האט געלערנט בחברותא און געשלאפן אין די זעלבע קוואטיר מיט הב' **אברהם יצחק קאהן** פון הוניאד וועלכער איז שפעטער נתפרסם געווארן אלס כ"ק **אדמו"ר מתולדות אהרן** זצ"ל, ער האט זיך טאקע אלע יארן געהאלטן א ידיד און תמיד געשיקט גריסן פארן טאטן ז"ל.

אויך האט ער דארט געהאט אלס חברים הגה"צ ר' **אבא לייפער** אדמו"ר **מפיטסבורג** זצ"ל, הגה"צ ר"מ **שפיטץ מביסטריץ** זצ"ל, הרה"ג **מרדכי דאווידאוויטש** אב"ד **בית מאיר** זצ"ל (ר' מרדכי שיבא'ער) הגה"צ ר' **אלעזר קליין** אב"ד **באר שבע** ז"ל, הרה"ג **יוסף חנוך קליינמאן** ז"ל, הרה"ח **פנחס דוד וועבערמאן** ז"ל, און נאך.

דעם ערשטן זומער ווען ער האט געלערנט אין סעקעלהיד האט דער טאטע ז"ל געהאט א נס ממש, ווייל דעם לעצטן פרייטאג פונם זמן עש"ק מברכים אלול איז ער געגאנגען מיט די אנדערע בחורים פון זיין קוואטיר זיך באדן אינם טייך אויסער די שטאדט. און פונקט דעמאלט איז געקומען א ערל א רוצח ל"ע און געשאסן דעם בעה"ב מיט די בעל הבית'טע פון יענע אכסניא אויף טויט ר"ל. און ווען זיי וואלטן געווען אין זייער קוואטיר וואלטן זיי אויך געקענט פאלן קרבנות ר"ל, און מען איז טאקע געווען אין אנהייב זייער דערשראקען ווייל מען האט זיי נישט געזען און נישט געווארט ווי זיי זענען. ווען זיי זענען אבער נאכדעם צוריק געקומען פונם טייך האט דער גאנצער עולם און בפרט הגה"ק **מסעקעלהיד** זצ"ל געהאט א גרויסע שמחה.

טראצדעם וואס ער האט נישט געלערנט אין קראלי איז ער אבער כסדר געפארן צו **רביה"ק** זי"ע ווייל קראלי איז נישט ווייט פון טאשנאד און יעדן זמן פארנדיג אין די ישיבה און קומענדיג איז ער אלץ דורכגעפארן קראלי להסתופף בצלו של **רביה"ק** זי"ע, אויך יעדן שבועות מיט א גאנצע קבוצה בחורים וואס האבן געלערנט אין סעקעלהיד. איינמאל איז ער געגאנגען צו פוס הושענא רבא ביינאכט פון

טאשנאד קיין קראלי אינאיינעם מיט זיין חבר מחו׳ מוה״ר **מרדכי הירש** ז״ל פון קרית יואל, זיי זענען געגאנגען א גאנצע נאכט א וועג פון אכט אוך צוואנציג קילאמעטער אוך זיך נישט געלייגט שלאפן נאר תיכף נאך די מקוה געכאפט א פלאץ צו קענען מיט האלטן די הייליגע עבודה, אוך מען האט עם זייער צוזאמענגעשטופט אוך אויך דורך די מידעקייט האט ער ביי פסוקי דזמרה שוין געשפירט ממש אפיסת הכוחות ר״ל, אבער ווען דער רבי זי״ע אלס שליח צבור האט געזאגט ״השיר והשבח לחי עולמים״, מיטן נוסח פון די ימים נוראים האט ער געשפירט ממש ווי עס גיסט זיך אריין א פרישער גייסט אוך כח ב״ה. ער האט אויך געדענקט דאס התעוררות ווען **רביה״ק** זי״ע האט געזאגט ״קול מבשר מבשר ואומר״, אוך מיט יארן שפעטער געריעדט דערפון מיט התרגשות.

אין די ישיבה אין סעקעלהיד זענען אויך געווען בחורים וואס האבן נישט געהאט קיין קשר מיט **רביה״ק** זי״ע, נאר אדרבה, זיי האבן געזוכט מבטל צו זיין אוך אווענק מאכן וכו׳, איינמאל איז געווען דארט א גרויסער ויכוח וועגן **רבי״ן** זי״ע, האט זיך אנגערופן איינער פון די בעסטע בחורים אין די ישיבה: דעם ר׳ **יואל״יש** טאר מען דאך נישט שטיין אין זיינע ד׳ אמות״, אוך אלע בחורים זענען געבליבן שאקירט ווייל יענער בחור איז געווען א שם דבר, האט דער בחור ממשיך געווען: ״ווייל אויב מען קומט נאר אין זיינע ד׳ אמות מוז מען בעל כרחו ווערן זיין חסיד, ער האט דאך אזא געוואלדיגן כח המושך״...

איינמאל איז **דער רבי** זי״ע געווען א שבת אין מארגארעטן אוך אסאך בחורים זענען געפארן פון סעקעלהיד אויף שבת, אוך דער טאטע ז״ל אויך צווישן זיי. דארט אין מארגארעטן האט מען געמאכט א גרויסן ברוכים הבאים טאוועל אוך צווישן אנדערע איז געשטאנען צדיק כתמר יפרח אוך אויף דעם ווארט כתמר זענען געווען אנגעצייכנט פינטעלעך, איז געווען דארט א געהויבענער איד אוך האט געפרעגט די בחורים צו זיי ווייסן פארוואס דאס ווארט כתמר איז געפינטעלט? האבן זיי געענטפערט מיט א פשטות ווייל דעם רבינס משפחה נאמען איז **טייטלבוים**, האט ער געזאגט: איך וועל ענק זאגן דעם פשט, כתמר איז ר״ת **כ׳ל ת׳נועותיו מ׳רים ר׳אש**״.

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

מען האט דעמאלט געשמועסט צווישן די בחורים אז א אדם חשוב האט אמאל געפרעגט דעם **רבי'ן זי"ע**, מילא דאס דאוועגן פונעם רבין זעט מען דאך אז עס איז א עבודה רבה, אבער מיר וואלטן געוואלט וויסן מיט וואס דער רבי גרייט זיך צו צו אזא געהויבן דאוועגן. האט **רביה"ק זי"ע** געענטפערט: די הכנה אליין דארף אויך א הכנה און אזוי כסדר".

אין יענע תקופה איז **דער רבי זי"ע** נאך געווען א יונגער רבי פון עטליכע פערציג יאר און אלטע חסידים וועלכע האבן נאך געקענט דעם הייליגן **דברי חיים** און **ייטב לֵב** זי"ע זענען געשטאנען פארן **רבי'ן זי"ע** כעבדא קמי מארי. אויך זיינע רבי'ס הגה"ק **מטאשנאד** הי"ד און הגה"ק **מסעקעלחיד** הי"ד האבן געהאט גרויס יראת הכבוד פאר **רביה"ק זי"ע** און דאס אלעס האט איבערגעלאזט אויפן טאטן ז"ל א רושם לטובה אז ער איז געווען דבוק ומקושר צום **הייליגן רבין** זי"ע בכל נימי נפשו און איבעראל וואו ער איז געווען און אלע זיינע יארן וואס ער האט געלעבט האט ער מיט זיך סימבאליזירט א געטרייער סאטמארער חסיד. דרך אגב, האט ער איבערגעזאגט בשם החסיד הידוע מוה"ר **משה יעקב לֵעווי** ז"ל הי"ד, אז ער איז אמאל אריינגעקומען אין ביהמ"ד און געזאגט: רבותי, איך בין שוין געווארן אויס קראלער חסיד", און ווען יעדער האט זיך געווינדערט צו הערן די מאדנע דיבורים האט ער ממשיך געווען: "ווייל **דער רבי** וואוינט שוין היינט אין סאטמאר"... ודפח"ח.

שנת תר"צ איז ער געווען אין קראלי, וועו **רביה"ק זי"ע** האט חתונה געמאכט זיין טאכטער הצדקנית מרת **רחל** ע"ה מיט הגה"צ ר' **זלמן לייב טייטלבוים** זצ"ל **סיגעטער** רב בן אחיו הרה"ק בעל **עצי חיים** זי"ע, עס איז געווען א וועלט באריימטע חתונה, און די אטמאספערע איז געווען אנגעצויגן ווייל דער חתן איז געווען א יתום מאב ואם ל"ע און דער זיידע הרה"ק ר' **שלום אליעזר** זי"ע האט געוואלט א אנדערן שידוך, און מען האט געווארט מיט די חופה אויף הרה"ק **מנאסויד** זי"ע אבער ער האט פארשפעטיגט און איז הערשט אנגעקומען צו די חתונה. וועו מען האט אויפגערופן דעם **נאסוידער** רב זי"ע צו מצוה טאנץ האט דער בדחן ר' **יהושע וועלוועלגער** הי"ד דעעשער שוחט

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

האט זיך געבראכן און ער איז ב"ה צוביסלעך געזונט געווארן. די פליאה עצומה פון די מעשה איז, אז מיר האבן לעצטנעס געטראפן א בריוו וואס דער זיידע ר' **שלמה הערש** ז"ל שרייבט פאר זיין זון דעם טאטן ז"ל מיט שבח והודי' אז ער איז שוין ב"ה געזונד און ער בעט עם ברחמים ער זאל אכטונג געבן אויף זיין געזונד וכו', און ער שרייבט דארט בתוך הדברים "שמענו אודות החלום וכו', ופלא שבאותו זמן היתה אמך תחי' **בסיגעט** אצל **הרב הצדיק שליט"א** היודעך ומכירך וכו'".

אלס ערהוילונג האט הגה"ק **מסעקעלחיד** הי"ד אפגעדינגען א צימער אונטער די שטאט צווישן די ווינגערטנער ווי די לופט איז געווען פיל בעסער און דארט האט זיך דער טאטע ז"ל ערהוילט. מען האט יעדן טאג געברענגט כשר עסן, און דער ווען איז געווען דורכן גויאישן בית הקברות, אבער דער **סעקעלחידער** רב זצ"ל האט נישט געלאזט מען זאל אדורך טראגן דאס עסן דורך דעם פגר טמא נאר מען האט יעדן טאג געמוזט מאכן א גרויסן אומוועג און אויס קרויזן. דער טאטע ז"ל איז שוין פון זיין יוגענד געווען זייער אפגעהיטן פון עסן א חשש איסור און האט שטענדיג מחמיר געווען אפילו אונטערוועגנס און געליטן הונגער, אבי נישט נכשל צו ווערן אין מאכלות אסורות.

ער האט דערציילט אז ארומגייענדיג בין הזמנים נאך געלד פאר די מענזא פון די ישיבה איז ער אמאל געגאנגען אין א דארף און די בעל הבית'טע האט עם מכבד געווען מיט א געשמאקען פוטער קוכן, און ער האט נאך יענעם טאג גארנישט געהאט געגעסן, אבער וויבאלד זי איז געגאנגען אין די אייגענע האר ל"ע האט ער נישט געוואלט מאכן קיין ברכה אין יענע שטוב נאר ער האט איר געזאגט אז ער וועט עס מיט נעמען און שפעטער אויפעסן. גייענדיג אונטערוועגנס האט ער זיך געמאכט א חשבון, ווער ווייסט צו דאס הויז האט א כשר'ע ווירטשאפט און ווי קען ער עסן פוטער פון א אומבאקאנט פלאץ, ער האט אבער מורא געהאט אז דער הונגעריגער יצר הרע וועט זיך מתגבר זיין, האט ער שנעל געגומען דעם קוכן מיט טרערן אין די אויגן און אריינגעווארפן אין די וואסער–אפרינע ביי די זייט פונעם וועג ער זאל עס נישט קענען מער עסן.

די אלע יארן וואס ער האט געלערנט אין סעקעלהיד, איז ער בין הזמנים געווען אין טאשנאד און זיך געדרייט ביים **טאשנאדער** רב זי"ע, אויך פורים איז ער געווען אין טאשנאד און כמה פעמים גאר שטארק משמח געווען דעם **טאשנאדער** רב זי"ע, אויך איז ער געווען פורים אין **קראלי** ביי **רביה"ק** זי"ע און דארט אויך משמח געווען אויפן רבי'נס טיש.

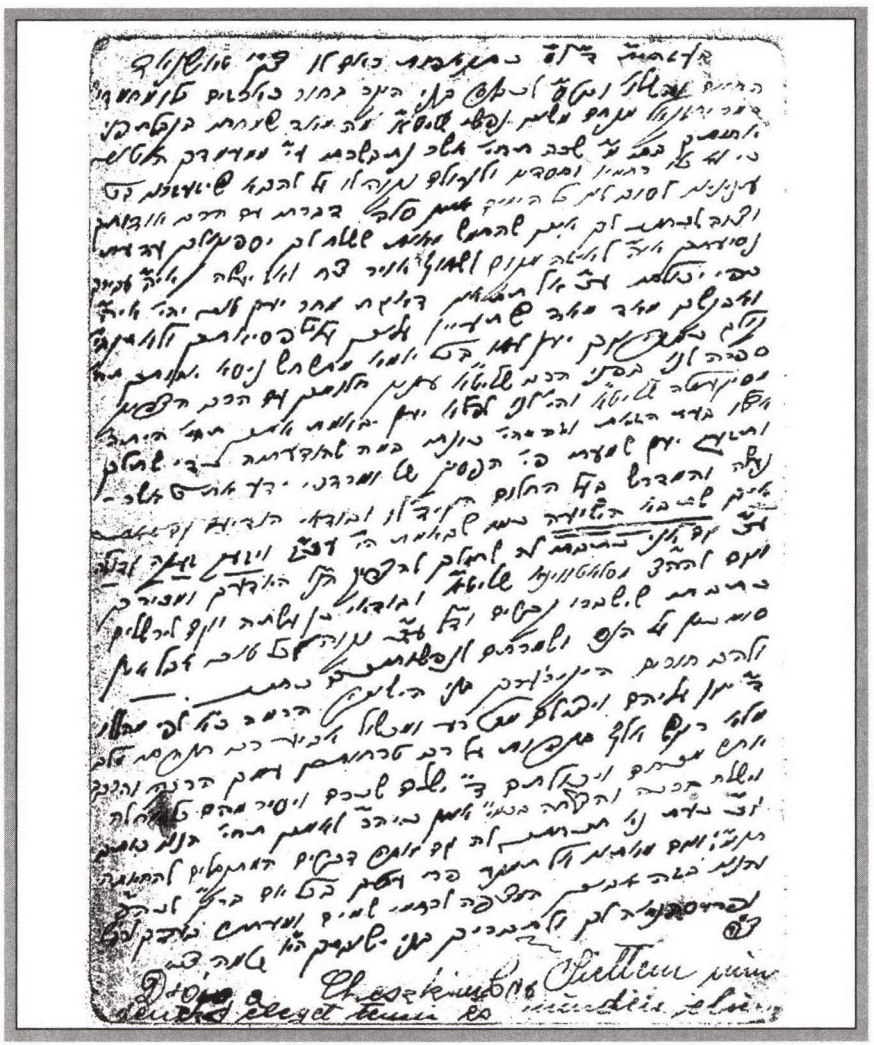

דער בריוו פונעם זיידן הרה"ח שלמה הערש הי"ד ווי ער דערמאנט דעם חלום מיט הגה"ק מסיגעט זצ"ל

שנת תרצ"ד איז ער געפארן אויף יוה"כ קיין סיגעט צו הגה"ק ר' זלמן לייב זצ"ל און ווען ער איז אנגעקומען ערב יוה"כ נאכמיטאג האט עם דער רב זצ"ל געזאגט: "יחזקאל, קום מיט מיר אין מקוה" און טראצדעם וואס דער טאטע ז"ל האט נאכנישט געהאט געגעסן קיין סעודת עיו"כ האט ער נישט אפגעזאגט און מיט געגאנגען אין מקוה. דעמאלט איז יוה"כ געפאלן אום שב"ק און מוצאי יוה"כ האט דער סיגעטער רב זצ"ל מחדש געווען די לבנה אין שטוב ביים פענסטער. שפעטער מיט אסאך יארן האט דאס דער טאטע ז"ל פארציילט פאר הרה"ק ר' יענקל זי"ע פון פשעווארסק, ווען זיי זענען אינאיינעם געגאנגען נאך געלט (אזוי ווי שפעטער באשריבן), און איינמאל ווען הרה"ק ר' איציקל זי"ע האט זיך סוף ימיו נישט גוט געשפירט מוצאי יוה"כ, האט זיין איידעם ר' ר' יענקל זי"ע, גע'פועל'ט ביים שווער דורך די מעשה אז ער זאל מחדש זיין די לבנה ביים פענסטער.

יענעם ווינטער תרצ"ד איז דער טאטע ז"ל געבליבן לערנען אין סיגעט, אין יענעם ווינטער איז ער אויך געווען איינמאל ביים פרייטאג צונאכטס טיש פון הרה"ק רא"ז מקרעטשניף זי"ע, אויך ביים דאווענען פון הרה"ק ר' משהל קאלובער זי"ע וועלכער איז געווען א גרויסער חלוש און געמוזט טרינקען מילך אפי' אינמיטן די שמונה עשרה, אבער ער האט געדאווענט שאגת ארי. דער טאטע ז"ל האט אויך געקענט מערערע רביים מגזע נאדווערנא, ווי: סלאטפינער רבי זצ"ל, פאווער רבי זצ"ל, וויזא'ער רבי זצ"ל, און אראדער רבי זצ"ל. דער טאטע ז"ל איז אויך געווען ביים זידיטשובער רבי הגה"צ ר' יהושע זצ"ל וואס האט געוואוינט אין גרויסווארדיין און ער האט עם געהערט לייענען פ' וישב דעם פסוק "והנה קמה אלומתי וגם נצבה" מיט א געוואלדיג פייער און האט דאס געדענקט זיין גאנץ לעבן.

כ"ט שבט ביי די יומא דהילולא פון מרן הגה"ק בעל קדושת יו"ט זי"ע איז זיין תלמיד דער ביקסאדער רבי זי"ע געקומען קיין סיגעט און דער טאטע ז"ל איז דערביי געשטאנען ווען ער האט געגעבן א קוויטל פאר הבחור החשוב משהל'ע ה"ה כ"ק מרן רבינו זצ"ל. יענעם ווינטער האט ער איינמאל פראבירט צופארן אויף א ש"ק קיין סלאטפינא

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

"וכאשר אני מכיר אותו מטל ילדותו נתגדל על ברכי התורה והיראה הן בבית מדרשי והן במקומות אחרים בישיבות מפוארות וראיתי דרכו בדרך התורה והיראה ודרכי החסידות ברוח ישראל סבא נענתי לו ראש והבאתיו לכור הבחינה וכו'".

זיין שידוך

ר' ברוך מיכל האט אנגעטראגען דעם שידוך • א גרויסער יחסן • געהאט פראטעקציע אינם קייזערליכן הויף • געהאלטן ר' חיים משה'ן ווי א דעעשער אייניקל • זיי האבן געהאט א אפענע שטוב • לכבוד יוה"כ זיך אנגעטאן אירע תכריכים • דער נאסוידער רב געזאגט גרויסע שבחים • פיר פינטלעך און נאכדעם משה בינער • פאר די קינדער געגעבן חלה מיט שווארצע קאווע • האבן ממש נישט וואס צו עסן • ער זאל ווערן שוחט און ש"צ * פארן שבת צום רבין און דארט ווילן זיי זיך טרעפן • ויואל משה לשבת את האיש • ער האט ב"ה געזונטע לונגען

דעמאלט האבן געלערנט אין די טאשנאדער ישיבה די צוויי ברידער הרה"ח זלמן בינער ז"ל און מוה"ר אברהם ז"ל, און זייער גוטער חבר מוה"ר ברוך מיכל ווידער ז"ל, וואס זיי האבן געוואוינט דעמאלט אין קארלסבורג, און אויף רומעניש אלבא יוליא האבן זיי געוואוינען א אויג אויף אונזער טאטן ז"ל אלס פאסיגער שידוך פאר זייער חשוב'ע שוועסטער לאה, אונזער טייערע מאמע זאל לעבן לאורך ימים ושנים טובים אמן.

ר' ברוך מיכל האט אנגעטראגן דעם שידוך פאר איר פאטער הרב הגה"צ מוה"ר חיים משה בינער ז"ל דער שוחט און מו"צ אין קארלסבורג. דער זיידע ר' חיים משה ז"ל איז געווען א זון פון ר' יקותיאל זלמן ז"ל וועלכער איז יונגערהייט נפטר געווארן און זיין רביצין די באבע מרת אסתר ע"ה איז געווען א טאכטער פון הרה"צ דוד פריעדלענדער ז"ל א זון פון הגה"צ משה פריעדלענדער ז"ל פון קליינווארדיין א גרויסער יחסן א אייניקל פון סמיכת חכמים, מהר"ל מפראג, ר' משה אוסטרא'ער בעל ערוגת הבשם און דער זיבעטער דור פונעם מהרש"א זכר כולם לברכה. ר' דוד פריעדלענדער'ס ברודער

הגה"צ ר' חיים זצ"ל מח"ס טל חיים וברכה איז געווען א איידעם וממלא מקומו פון הרה"ק ר' הערשלע ליסקער בעמח"ס אך פרי תבואה.

ר' דוד ז"ל איז געווען א שם דבר און געהאט פראטעקציע אינעם קייזערליכן הויף אין וויען און געטאן אסאך שתדלנות לטובת די ארטאדאקסיע פון אונגארין. ער איז געווען א מחותן מיט הרה"ק ר' משהלע דעעשער זי"ע, ווייל זיין זון הרה"צ יודא ז"ל איז געווען א איידעם אין דעעש.

דער זיידע ר' חיים משה זצ"ל איז געבליבן יונגערהייט א יתום מאביו און איז נתגדל געווארן ביים זיידן הרה"צ דוד פריעדלענדער ז"ל און ווען דער זיידע איז געפארן להשתקע קיין ירושלים עיה"ק ומנו"כ אויפן הר הזיתים, איז ר' חיים משה אריבער צו זיין פעטער הרה"צ יודא ז"ל דער בארגאפרוינדער רב און אזוי איז ער געווארן מקושר צום דעעשער הויז און געבליבן א חסיד פונעם כנסת יחזקאל זי"ע דער דעעשער רב, זיין זון הרה"צ ר' יוסף מדעעש זצ"ל אין וויליאמסבורג האט געזאגט אז אין דעעש האט מען געהאלטן ר' חיים משה'ן ווי א דעעשער אייניקל. דער זיידע ר' חיים משה איז געווען א תלמיד מובהק פון הגה"ק ר' יודא גרינוואלד זצ"ל אב"ד סאטמאר בעמח"ס שבט מיהודא וועלכער איז געווען א חשוכי בנים ל"ע און האט געהאלטן זיינע תלמידים ובפרט די יתומים ווי אייגענע קינדער, און אזוי שטייט אויף געשריבן אויף זיין מצבה, ער איז אויך געווען א תלמיד פון הגה"ק ר' משה דוד טייטלבוים זצ"ל אב"ד לאַפּאש און האט באקומען די הורמנא פון זיינע רבי'ס.

ר' חיים משה'ס רביצין אונזער באבע מושקט ע"ה איז געווען א טאכטער פון הרה"ח ישעי' יעקב בוים ז"ל וואס האט געוואוינט אינעם ישוב רעמיט, רומעניע, און איז כל ימיו געזעסן על התורה ועל העבודה און געווען א חסיד פון הרה"ק בעל אמרי יוסף מספינקא זי"ע. זיין רביצין די באבע מרת מאטל חי' ע"ה א טאכטער פון הרה"ח מנחם מענדל גליק ז"ל פון סילאַדי האט געפירט א געשעפט און געברענגט

די פרנסה און זיי האבן געהאט א אפענע שטוב מיט הכנסת אורחים, און אזוי שטייט אויך אויף די מצבה פונעם זיידן ר׳ **ישעי׳ יעקב** ז״ל אין קארלסבורג וואו ער האט געוואוינט סוף ימיו און נפטר געווארן כ״ט אייר תרצ״ו לפ״ק.

די באבע **מאטל** חי׳ ע״ה האט געהאט א מנהג אז יעדעס יאר לכבוד יוה״כ האט זי זיך אנגעטאן אירע תכריכים וואס זי האט אנגעגרייט אויף לאחר מאה ועשרים און אזוי געגאנגען אין שול א גאנצן טאג. זי איז ליידער דעפארטירט געווארן קיין אוישוויץ און פארברענט געווארן עקדה״ש י״ד סיון תש״ד הי״ד.

דער זיידע ר׳ **חיים משה** זצ״ל האט קודם געוואוינט אין קובלישא און נאכדעם אין הידאלמאש, דארט איז געבוירען געווארן אונזער מאמע תחי׳ און נאכדעם געווארן שוחט אין קארלסבורג, און למעשה האט ער געפסק׳נט אלע שאלות אין קארלסבורג. ער איז געווען א געהויבענער איד און דער **נאסוידער** רב זי״ע האט געזאגט אויף עם גרויסע שבחים, זיין יוגענט חבר הגה״צ **משארמאש** זצ״ל האט געהערט פון עם זייער גרויס. וועז ר׳ **חיים משה** איז אלט געווען זעקס און צוואנציג יאר איז ער געווען א חולה מסוכן ווייל ער האט געהאט א לונגען אנטצינדונג ל״ע און זיין רבי דער **שבט מיהודא** זצ״ל האט געהייסן מען זאל עם צוגעבן דעם נאמען ״**חיים**״ און ער איז ב״ה געזונט געווארן, און עס איז א פלא ווייל ער האט באקומען דרשה געשאנק פון הגה״ק בעל **שבט מיהודא** דעם ספר כתב סופר און ביים טיטל וואס ער האט עם אריינגעשריבן איז דא פיר פינטלעך און נאכדעם **משה בינער**, האט מען עם טאקע גערופן ״חיים משה״, זיין רביצין די באבע **מושקט** ע״ה איז געווען א באקאנטע אשה חכמה וצדקנית און זי פלעגט זאגן תהלים און תחינות אפי׳ אינמיטן די ארבעט בדמעות שליש.

וועז דער זיידע **רח״מ** איז געווען אין א סכנה האט זי זיך מתחנן געווען צום בוכ״ע ער זאל עם שענקען דאס לעבן און זי איז מקבל אויף זיך חיי דחקות צו האבן צער פון געלד זאכן, וכן הווה זיי האבן געליטן גרויס דחקות אבער גלייכצייטיג איז ביי זיי געווען א אפען הויז

און שטענדיג פול מיט אורחים און מען האט אוועק געגעבן דעם לעצטן ביסן פאר א אורח. מערערע מאל איז ביי די שבת׳דיגע סעודה נישט געווען גענוג צו עסן פאר די קינדער און מען האט זיי געגעבן חלה מיט שווארצע קאווע און אלעס אוועק געטיילט פאר די אורחים.

איינמאל וועז זייער זון **זלמן** ז״ל איז שוין געווען א גרעסער יונגעל און נישט געקענט צו קוקען דאס דחקות אין הויז, אין ער געגאנגען צו זיין **טאטן** זצ״ל אין שעכטהויז און געזאגט אז עס איז דא אין די שטאדט א ארימע פרוי מיט קליינע קינדער וואס האבן ממש נישט וואס צו עסן, האט דער זיידע ז״ל זיך געבארגט עפעס געלד ביים קצב און עם געגעבן, שפעטער וועז ער האט זיך דערוויסט פון די באבע ע״ה אז זלמן האט איר געגעבן געלד האט ער עם אנגע׳מוסר׳ט אז מען טאר נישט זיין קיין גונב דעת ח״ו.

וועז מען האט אנגעטראגן דעם שידוך האט דער זיידע ז״ל נישט געהאט קיין געלד צו געבן נדן כנהוג, נאר ער האט אנגעטראגן דער טאטע ז״ל זאל ווערן שוחט און שליח ציבור אין די מאדערנע קהלה אין קארלסבורג וועלכע האבן זיך אנגעשלאסן צו די ארטאדאקסען. אונזער מאמע תחי׳ איז אנפאנג ווינטער תרצ״ה געפארן קיין מעדיעש, א שטעטל נעבן סאטמאר וויל די באבע **מושקט** ע״ה האט דארט געהאט א שוועסטער וועלכע איז ל״ע נפטר געווארן יונגערהייט און איבער געלאזט עטליכע קליינע יתומות ר״ל (איינע פון זיי האט געווואוינט שפעטער אין ארץ ישראל און מען האט זי גערופן רחל ביינישׂ) און די מאמע תחי׳ האט דארט געהאלפן פירן די הויז ווירטשאפט. האט מען אויסגעארבעט אז זי זאל אריינפארן קיין סאטמאר צו איר קרוב הרה״ג **שמואל שווארץ** ז״ל וועלכער איז געווען א איידעם ביי החסיד המפורסם ר׳ **חיים הערש** זיף ז״ל א איידעם פון הרה״צ דוד **פריעדלענדער** ז״ל, און דער טאטע ז״ל וועט פארן אויף א שבת צום רבי׳ן זי״ע און דארט וועלן זיי זיך טרעפן. דער טאטע ז״ל האט מיט גענומען זיין שוועסטער **שרה** ע״ה וועלכע איז שטענדיג געווען ספעציעל געטריי פאר עם, זאל קודם זאגן מבינות אויף די מדוברת און נאכדעם געהאט א בעשוי אין סאטמאר, און **רביה״ק** זי״ע האט געגעבן זיין הסכמה

דער שטר תנאים געשריבן דורכ'ן זיידן הרה"צ חיים משה בינער זצ"ל

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

קמב • • •

פאַרפאַלן געווארן ח"ו. יעצט האט דער טאטע ז"ל זיך געמוזט שטעלן אין די וואך נאך פורים צום מיליטער, איז ער געפארן אויף פורים קיין סאטמאר צו **רביה"ק** זי"ע און געגראמט אויפן טיש ליל קריאת המגילה און ביי יעדן חרוז געענדיגט אז ער זאל פריי ווערן פון מיליטער. נאכן טיש האט ער געגעבן זיין קוויטל און **רביה"ק** זי"ע האט עם זייער ווארעם אנגעוואונטשן און נאכדעם האט דער **רבי** זי"ע ארומשפאצירט אין הויף מיט הרה"ג ר' **יהושע גלויק** ז"ל פון קראלי (דער פאטער פון ר' עזריאל נ"י) און געווען בדיחא דעתי', און געזאגט: הערסט יהושע, **יחזקאל** מוז איינריקען, **יחזקאל** מוז פריי ווערן! איך האף אי"ה אז אויף פסח וועט ער שוין זיין דא צוריק אי"ה". דער טאטע ז"ל איז אויך געפארן אויף א שב"ק צו הרה"ק בעל **אהבת ישראל מוויזשניץ** זי"ע און ער האט געהאט א מנהג אז פרייטאג צונאכטס פאר קידוש האט מען מזכיר געווען די בחורים וואס דארפן איינריקען צום מיליטער, ווען מען האט מזכיר געווען **יחזקאל מנחם בן אסתר רחמה** האט ער געגעבן א געשריי בכל כוחו "איינריקען? ארויס רוקען!" און אנגעווינטשן א ישועה שלימה.

דער טאטע ז"ל איז נאך עטליכע מאל געווען אויף א שבת ביים **וויזשניצער רבין דער אהבת ישראל** זצ"ל און ער פלעג אונז צו ווייזן אז דער **אהבת ישראל** זי"ע האט זיך צוקאכט ביים זינגען און געמאכט תנועות אזוי ווי מ'שפילט אויף א פידל. איינמאל איז ער געפארן צו **הרה"ק מוויזניץ** זי"ע מיט זיין חבר פון סעקעלהיד א וויזניצער חסיד. ביים שלום נעמען האט דער **אהבת ישראל** זי"ע געטשעפעט יענעם בחור אז ער איז נישט געקומען צום רבין נאר וועגן אנדערע זאכן (כדרכו בקודש אלס עניוות כידוע) נאכדעם האט דער רבי זי"ע א זאג געגעבן פארן טאטן ז"ל: און דו! ווער האט דיך געפרופן? האט דער טאטע ז"ל געענטפערט: איך בין געקומען אומגערופן" דער **אהבת ישראל** זי"ע האט הנאה געהאט פונם תירוץ און געגעבן א גלעט אויף די באקן אלס חביבות.

אויך האט ער אויפגעכאפט די תנועה וואס מ'זינגט אין וויזשניץ ביי שלש סעודות ביים זמר בני היכלא, און דאס געזונגען יעדן פסח ביינאכט

ביים סדר בשעת ער האט מסדר געווען די קערה. אויך מרגלא בפומי׳ בשם דער **אהבת ישראל** זי״ע אז פח״ד איז ר״ת פרנסה חיים דעת.

דעמאלט ווען ער האט געמוזט פריי ווערן פון מיליטער איז ער אויך געפארן צום **שימלויער** רב הגה״ק **שלמה זלמן עהרנרייך** זצ״ל און געזומען א ברכה פריי צו ווערן.

למעשה איז דער טאטע ז״ל געפארן נאך פורים זיך שטעלן און מען האט עם תיכף געוואלט אפשערן די בארד און פיאות ר״ל, און ער האט אנגעפאנגען צו ווייגען און זיך מתחנן געווען פאר דעם שגץ און געוויזן די פאפירן אז ער איז א ראבינער, און ב״ה אז דער שגץ האט רחמנות געהאט אויף עם און עם נישט צוגעזירט צו זיין צלם אלוקים, ער פלעג דאס דערציילן מיט גרויס התרגשות אז ער איז געווען ממש א יחיד אין די גאנצע מדינה וועמען מ׳האט נישט

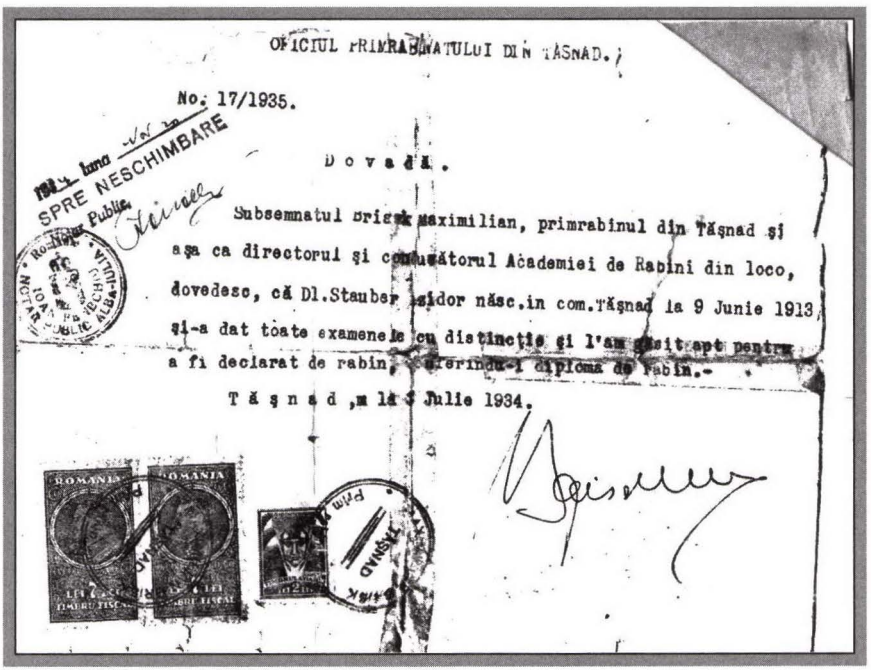
OFICIUL PRIMRABINATULUI DIN TĂSNAD.

No. 17/1935.

SPRE NESCHIMBARE

D o v e d ă .

Subsemnatul Grisak Maximilian, primrabinul din Tăşnad şi aşa ca directorul şi conducătorul Academiei de Rabini din loco, dovedesc, că Dl.Stauber Isidor născ.in com.Tăşnad la 9 Junie 1913, şi-a dat toate examenele cu distincţie şi l'am găsit apt pentru a fi declarat de rabin, căruia-i diploma de rabin.-

T ă ş n a d ,m la 5 Julie 1934.

ROMANIA

ROMANIA

א ״ראבינער סערטיפיקאט״ באפרייט צו ווערן אונטערגעשריבן דורך הגה״ק מטאשנאד זצ״ל הי״ד

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

באקומען רשות אויך דעם צווייטן סדר, און חוה"מ פסח איז ער צוריק אהיימגעפארן קיין טאשנאד צו זיינע עלטערן.

זייענדיג אין סאטמאר האט ער זיך דעמאלט אויך געזעגענט ביי הרה"ק **מביקפאד** זי"ע וועלכער איז כידוע געווען א גרויסער חלוש ל"ע, און ער האט געזאגט פארן טאטן ז"ל: דו ביזט דאך א חתן ווינטש מיר אן א רפו"ש, ווייל א חתן האט א ספעציעלן כח דערצו אזוי ווי מ'זאגט אין די זמירות "לארוס וארוסה להתקפא חלשין", אז חתן וכלה ברענגן א שטארקייט פאר די שוואכע. איינמאל זייענדיג במחיצתו פון הרה"ק **מביקפאד** זי"ע איז געקומען א בחור און געבעטן דער רבי זאל עם געבן קבלה אויף שחיטות. אבער הרה"ק **מביקפאד** זי"ע האט נישט געהאט קיין חשק דערצו און זיך משתמט געווען. אבער דער בחור האט מפציר געווען און האט זיך אנגעהויבן אליין אויסצורוהמען ווי געלונגען ער איז וכו'. בתוך הדברים האט ער געזאגט אז ער איז א בעל תפלה און קען זייער גוט דאוונען. האט זיך הרה"ק **מביקפאד** זי"ע אנגערופן: אזוי, איר קענט גוט דאוונען? הלואי וואלט איך געקענט גוט דאוונען" ודפח"ח.

אין סאטמאר איז דעמאלט געווען דער שוחט הרה"ח **עזריאל שווארץ** ז"ל וועמען מ'האט געפרעגט דער רבי פון די שוחטים און דער טאטע ז"ל האט פון עם אויך מקבל געווען פארשידענע ענינים בהל' שחיטות, און שפעטער געווארן מחותנים וויל מוה"ר **אנשל שעהר** שליט"א איז בן בתו פון ר' **עזריאל'ן**.

נאך די חתונה אין קארלסבורג

אפי' די קאווע האט ער געטרינקען בדמעות שליש • א ספעציעל מתנה פון הימל אזעלכע געהויבענע געסט • זיך געהאלטן פעלזן פעסט און נישט נאכגעלאזט קיין קוצו של יו"ד • ער האט אפאך מקבל געווען פון זיין שווער • דער רבי האט געזאגט "זה הכסא" • מזל טוב, נתגלה העטרה • זי איז מיין אסיסטענט • אויפגעגעבן דעם ברית אבי נישט מאכן מציצה שלא ע"פ הלכה • נישט עולה על דעתו אננעמען א פאסטען ביי א שטאטוסקוא געמיינדע • יוה"כ שחרית געשטאנען ביים עמוד זעקס שעה • לאזן זי מיך גיין מיט דעם שולחן ערוך •

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

נאך די חתונה איז ער תיכף געווארן דער ש"צ אין די אשכנז'ישע שול פון קארלסבורג און געהאט אויס צו שטיין גרויסע נסיונות צווישן די מאדערנע מענטשן, ובפרט אז דער רב אליין איז געווען גאנץ א שוואכער. אבער דער טאטע ז"ל האט זיך ב"ה געהאלטן פעלזן פעסט און נישט נאכגעלאזט קיין קוצו של יוד פון זיינע חסידישע דרכים און ווען ער האט געהאט א געלעגנהייט איז ער געגאנגען צו הגה"צ ר' **נחמן** זצ"ל און אסאך נהנה געווען מזיוו והודו און זיך געהאלטן אלע יארן זייער נאנט, און שפעטער אויך געווארן מחותנים ווייל בן בנו מוה"ר **שלום יעקב ישראל ישורון כהנא** שליט"א איז זיין יונגסטער איידעם.

דער טאטע ז"ל איז געווען ווי א אייגן קינד ביי זיין שווער הגה"צ ר' **חיים משה בינער** ז"ל וועלכער האט עם זייער ליב געהאט און ער האט אסאך מקבל געווען פונם שווער און האט כל ימיו געערעדט פון עם מיט גרויס יראת הכבוד, ער האט זיך ביי עם אויך משתלם געווען אין הל' שחיטה ווי אויך פראקטיש צו לערנען שחט'ן, דעמאלט האט אויך נאך געלעבט דער זיידע מוה"ר **ישעי' יעקב בוים** ז"ל א גרויסער ת"ח און מתמיד עצום און ער האט אויך געקענט שחט'ן ער איז נפטר געווארן אין קארלסבורג כ"ט אייר תרצ"ו. דער טאטע ז"ל איז אויך געפארן קיין קלויזענבורג און געזומען שימוש ביי השו"ב מוה"ר **אהרן הלוי ווערצבערגער** ז"ל און אויך געזומען קבלה ביי דעם זקן בעלי ההוראה הרה"ג **אברהם משה שטיין** ז"ל דומ"ץ **קלויזענבורג**.

ער איז סעפציעל געפארן קיין גרויסווארדיין זיך לערנען מוהל'שאפט ווייל דארט איז געווען א מקום מוכשר דערצו און טראצדעם וואס ער איז בטבע געווען א רך הלבב איז ער ב"ה געווארן א מוהל מומחה מיט א געוואלדיג אומנות און זריזות. דאס ערשטע קינד וואס ער האט גע'מל'ט אין גרויסווארדיין איז געווען א "שתוקי" און נאכדעם האט ער גע'מל'ט א קינד אין גראסווארדיין מיט הרה"ק **רא"ז מקרעטשניף** זי"ע אלס סנדק און דער רבי האט געזאגט "זה הכסא" בנוסח נאדווערנא כידוע, און נאכן ברית האט ער עם געזאגט: א חיתוך האסטו געמאכט ווי א מומחה, און פריעה מוזטו זיך נאך אביסל משלים זיין". און שפעטער איז טאקע דער טאטע ז"ל געווען א אומן נפלא אין פריעה,

און טראצדעם וואס ער האט קיינמאל נישט "מפריד געווען" פאר דעם ברית און אויך זיך נישט באנוצט מיט קיין צוועגל, ביז ממש סוף ימיו, דאך האט ער געמאכט די פריעה אין א רגע ממש ב"ה, און אויסגערופן מיט א שמחה "מז"ט נתגלה העטרה". אסאך מאל האט ער אויך צוגעזאגט "טוב ומטיב" אדער האט ער געזאגט "מ'זאל אזוי זוכה זיין צו התגלות החסדים". ביי די ערשטע ברית'ן האט ער געהאט א גרויס פחד נאכ'ן ברית צו דאס קינד לעבט נאך, און אפילו שפעטער איז ער אלע יארן צוגעגאנגען צו א ברית מיט פחד ורעדה, און זיין געטרייע אשת חיל **אונזער מאמע** תבלחט"א האט עם טאקע אלע יארן צוגעהאלפן מיט אזא געטריישאפט און מיט געגאנגען ביי אלע ברית'ן פאשלען דאס קינד, און נאכן ברית צו אנווייזן פאר די יולדת וויאזוי צו באהאנדלען די וואונדע, און אינעם דריטן טאג געגאנגען באָדן דאס קינד און אראפנעמען די בענדעלעך. דער טאטע ז"ל האט געהאט פון דעם א געוואלדיגן קורת רוח און פלעגט צו זאגן "זי איז מיין אסיסטענט". ד' יאריך ימי' בטוב ובנעימים.

דער טאטע ז"ל האט זייער אכטונג געגעבן ביי יעדן ברית אויף די מעדיצינישע און היגיענישע כללים, עס זאל חלילה נישט גורם זיין קיין אינפעקציע וכדומה, אבער ער האט נישט געוואלט משנה זיין פון די אלטע דרכים קיין קוצו של יוד. אין קארלסבורג האט עם איינמאל עפעס א מאדערענער איד מכבד געווען מיט מוהל'שאפט, און דער בעל ברית האט געהאט א ברודער א דאקטאר וואס האט איינגערעדט פארן בעל ברית ער זאל נישט לאזן מאכן מציצה מיטן מויל אזוי ווי די הלכה נאר מיט א כלי, וויבאלד עס איז דעמאלט ארומגעגאנגען א געוויסע קראנקהייט ר"ל. אבער דער טאטע ז"ל האט בשום אופן נישט געוואלט נאכלאזען כאטש ער איז נאך געווען א יונגערמאן און ווייט פון א בעל פרנסה, האט ער אויפגעגעבן דאס מוהל'שאפט ביי דעם קינד אבי ער זאל נישט מאכן מציצה שלא ע"פ הלכה ח"ו. ער פלעגט נאכזאגען בשם הגה"ק ר' יהודא **אסאד** זצ"ל אז ווי איידער צו מאכן מציצה נישט מיטן מויל, זאל מען ענדערש לאזן דאס קינד בלייבן א ערל ח"ו און נישט האבן א האנד אין אזא פירצה ר"ל.

די פרנסה אין קארלסבורג איז געווען א שוואכע און כדי צו בלייבן באפרייט פונעם מיליטער די גאנצע דריי יאר, האט מען יעדן חודש געמוזט משחד זיין דעם אפיציר כנ"ל און ער האט אווען געגעבן דאס האלבע געהאלט יעדן חודש. מען האט עם דעמאלט אנגעטראגן א פאסטען אין א אנדערע שטאדט אבער עס איז געווען א שטאטוסקווא קהלה און דאס געהאלט וואלט געווען פינף פאכיג ווי אין קארלסבורג, אבער עס האט עם נישט עולה על הדעת געווען אנצונמען א פאסטען ביי די שטאטוסקווא געמיינדע. אויך די פאסטען אלץ ש"צ איז געווען א שווערע ובפרט אז נוסח אשכנז איז אנדערש ווי ביי די חסידים, און למשל יוה"כ שחרית האט ער געדאוונט פון יגדל ביז נאך שחרית און עס האט געדויערט זעקס שעה, צוליב די פילע סליחות וואס זיי האבן געזאגט און זיינע קניען האבן שוין געציטערט פון מידעקייט. אויסער דעם איז דער רב פון די שול געווען א שווערער מענטש און דעם ערשטן ערב שבת חנוכה האט ער באפוילן דעם טאטן ז"ל ער זאל גיין צינדען חנוכה ליכט נאך מנחה און עס איז שוין געווען היבש נאך די שקיעה און דער טאטע ז"ל האט עם געזאגט: רב, מען טאר נישט ע"פ שולחן ערוך, האט ער געענטפערט בייזערהייט: "לאזן זי מיך גיין מיטן שולחן ערוך" וכהנה.

פון דעם אלעם איז דער טאטע ז"ל געווען זייער ענטוישט און געוואלט אויפגעבען די שחיטה וויל עס איז זייער א גרויס אחריות וכו', און ווען ער איז געוואויר געוואָרן אז הרה"ק ר' **שלום אליעזר"ל מראצפערט** זי"ע איז אין קלויזענבורג, וויל די קלויזענבורגער רביצין ע"ה איז געווען זיין אייניקל, איז ער אריבער געפארן און אריינגעגאנגען מיט א קוויטל און זיך זייער מתמרמר געווען אז ער האט לכתחלה נישט געוואלט ווערן קיין שוחט נאר מען האט עם איינגערעדט אז דאס איז א פאסטען וואס ער וועט שפעטער קענען פארקויפן אבער למעשה איז דאס אחריות זייער גרויס וכו', האט עם הרה"ק **רש"א** זי"ע געענטפערט: "הארכזשע יונגערמאן, צום הייליגן טאטן ז"ל דער **דברי חיים** זי"ע איז אמאל אריינגעקומען אזא מאדע יונגערמאן ווי דו און געזאגט אז ער ווייל נישט זיין קיין שוחט, האט עם דער טאטע ז"ל געזאגט: אויב דו

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

אויך נישט, נו ווער דען יא" די הייליגע ווערטער פון הרה"ק הנ"ל, וועלכער האט עם געקענט נאך פון אלס קינד אין טאשנאד, איז געווען א געוואלדיגער חיזוק פארן טאטן ז"ל אויף כל ימי חייו.

זיין התנהגות אין קארלסבורג איז געווען ממש למופת און מען האט געזאגט אויף עם אז ער פירט זיך אין קארלסברג פונקט אזוי ווי ער וואלט געווארינט אין סאטמאר און ער האט נישט נאכגעלאזט קיין קוצו של יוד. אויך זיין באנעמונג צו די מענטשן בין אדם לחבירו האט ארויסגערופן א קידוש ד' ממש, ובפרט אז אין יענע צייט פלעגן די מענטשן אליין ברענגן צו שחט'ן ביים שוחט ובפרט עופות אדער שטאפ גענז וכו', און דער טאטע ז"ל האט זייער מקפיד געווען פאר יעדן איינעם שיין צו גריסן אפי' פאר ערלים להבדיל ובפרט פאר אידישע קינדער, אויך האט ער מדייק געווען יעדן איינעם צו רופן ביים אידישן נאמען, און עס זענען געווען אסאך אנשים פשוטים וואס קיינער האט זיי נישט גערופן נאר ביי די אונגארישע נעמען און דער טאטע ז"ל האט יעדן גערופן ביים אידישן נאמען און זיי פלעגן שטאלצירן אז דער "שוחט באטשי" רופט מיר ר' **יעקב**, ר' **משה** וכו'. אויך האט ער געהאט זייער א שיינע שטימע ובפרט אין די יונגע יארן און מען האט עם געמוטשעט ער זאל זיך לערנען חזנות וואס איז דעמאלט געווען שטארק פאפולער, אבער דער טאטע ז"ל האט בשום אופן נישט געוואלט, און אדרבה ער האט דוקא משנה געווען ביים דאוונען און ביים זינגען כדי נישט געכאפט צו ווערן אין די נעץ פונעם יצה"ר ח"ו.

איינמאל תחלת נאך זיין חתונה איז אגעקומען אינדערפרי קיין קארלסבורג אין ביהמ"ד הרה"ק ר' **אהרן ראטה** זצ"ל בעל **שומר אמונים** און האט צוגעקוקט דעם טאטענס עטיפת הטלית נאכדעם האט ער עם צוגערופן און געזאגט: יונגערמאן, עס שטייט אין שולחן ערוך אז ביי די עטיפה זאל דער טלית דערגרייכן ביז צום מויל "עד פיו". דער טאטע איז זייער נזהר געווען בטבילת המקו' יעדן טאג פארן דאוונען און שוין אלס בחור האט ער כמה פעמים אויפגעבראכן דאס אייז אין די מקוה און זיך געטובל'ט ובפרט אלס יונגערמאן, און ער האט כל ימיו מקפיד געווען נישט צו שחט'ן אנע טבילה אזוי ווי ער האט מקבל

געווען פון זיין **שווער** זצ"ל אז עס שטייט אין ספר "**מרדכי**" בשם הלכות ארץ ישראל אז אויב מען שח'ט בלי טבילת עזרא איז שחיטתו נבילה ר"ל. אויך האט ער קיינמאל נישט געמ'ט קיין אידיש קינד אנע טבילה במקו' חוץ יוה"כ אדער תשעה באב כמובן.

דארט אין קארלסבורג האט ער אויך זוכה געווען מקבל פנים צו זיין מערערע גדולים וצדיקים ווי צ.ב.ש. הרה"ק ר' **יעקב אלימלך מדעעש** זצ"ל וואס פלעגט צו קומען קיין קארלסבורג אויפן ציון פון זקינו הגה"ק בעל **מראה יחזקאל** זי"ע, און ער האט עם אויך געגעבן קבלה אויף שחיטות, הרה"ק ר' **ישראל מהוניאד** זצ"ל דער זון פונעם **נאסוידער** רב זי"ע, הגה"צ רז"ל **ראזענבערגער מדיערעש** זצ"ל, הגה"צ ר' **חיים מרדכי ראלער מניאמץ** זצ"ל, און הגה"ק ר' יי"י **רובין מסאספרעגען** זצ"ל, הגה"צ ר' **צבי קינסטליכער מסעבען** זצ"ל, הגה"צ ר' **דוד שפערבער מבראשאוו** זצ"ל און נאך.

איינמאל איז **רביה"ק מסאטמאר** זי"ע אדורכגעפארן קארלסבורג אויפן וועג קיין בוקארעשט צו א אסיפת הרבנים, און וועז **רביה"ק** האט דערזען דעם טאטן ז"ל האט ער געזאגט: אז איך זע **יחזקאל**'ן ווייס איך שוין אז איך בין אין קארלסבורג. דער טאטע ז"ל האט זיך דעמאלט זייער מתמרמר געווען פארן **רבי**'ן זי"ע אז ער זיצט נעבן אזא שוואכן רב און אפי' דער ארטאדאקסישער רב אין **קארלסבורג** איז אויך נישט געווען לויט דעם מושג פון רבנים וואו ער איז אויפגעוואקסען אין טאשנאד אדער סעקעלהיד וכדומה. האט עם **רביה"ק** געזאגט: דו ווייסט? עס זענען דא אזעלכע רבנים וואס הייסן מ'זאל זיין שלעכט "זיי הייסן כאטש נישט זיין שלעכט".

אויף פסח תרצ"ו זענען זיי געפארן קיין טאשנאד צו זיינע עלטערן הי"ד, און אויף שבת חוה"מ האט ער איבערגעלאזט זיין אשת חיל תבלחט"א אין טאשנאד און איז געפארן קיין סאטמאר צו **רביה"ק** זי"ע. אויך שפעטער האט עם זיין טאטע דער זיידע ר' **שלמה הערש** ז"ל געשיקט יעדעס יאר שמורה ווייץ קיין קארלסבורג און עס זענען נאך געבליבן עטליכע פאסט קארטלעך ווי ער שרייבט דערוועגן.

השי״ת האט מקדים געווען די רפואה פאר די מכה

אריינגעשריבן אלע קינדער אינם ספר ראשית חכמה • מיהאיפאלווא איז געווען א חסידישע שטאט • עס זענען געבליבן קליינע יתומים • דא זענען ב״ה אלע געבליבן לעבן לאויט • עס גייט א עולם הבירור • צדיקים ווייזט מען פאר די פטירה גרויסע זאכן • יעדן טאג געלערנט מיט עם אינם שעכט שטיבל • ער איז א פיינער מענטש • אויסגעפועלט אין די אשכנזישע שול הלל און הקפות • קוק זיידי איז דא • ער זעט דאך אוים פונקט ווי ר׳ יואלישע

כ״ו אב תרצ״ו איז עם געבוירן זיין ערשטע טאכטער רחל שתחי׳ לאויט״א און ער האט אריינגעשריבן איר געבורט און נאמען אינם ספה״ק ראשית חכמה וואס ער האט אין יענע יארן געלערנט מיט גרויס התלהבות, און אזוי האט ער במשך פון די יארן אריינגעשריבן אלע קינדער אינעם ספה״ק ראשית חכמה. דער טאטע ז״ל האט געזוכט די געלעגנהייט אוועק צו גיין פון די מאדערנע שטאט קארלסבורג און ווינטער שנת ת״ש נאכדעם ווי עס איז עם געבוירן דער עלטסטער זון הרה״ג מוה״ר **ישעי׳ יעקב** שליט״א, און דער זיידע מוה״ר **שלמה הערש** ז״ל איז געקומען צו פארן צום ברית האט ער עם אנגעטראגען בשם זיין זון מוה״ר **בערל** ז״ל וועלכער האט געוואוינט אין מיהאיפאלווא אז מען זוכט דארט א שוחט, און דער טאטע ז״ל איז געפארן אויף פראבע און מען האט עם דארט אויפגענומען אלס שו״ב און עס איז עם געווען א שמחה רבה ווייל מיהאיפאלווא איז געווען א חסידישע שטאט ממש אין צענטער פון טראנסילוואניע און עס איז געווען אפגעמאכט אז נאך פסח וועלן זיי זיך אריבער ציען. דערווייל האט מען פון הימל אנדערש אויסגערעכנט ווייל זיין שווער הרה״צ **חיים משה** ז״ל איז קראנק געווארן אויף די לונגען און אויפגעהערט צו שחט׳ן און זיין קראנקהייט האט זיך ליידער מתגבר געווען און י״ב אלול ת״ש איז ער נפטר געווארן ביים יונגען עלטער פון אכט און פערציג יאר ל״ע און עס זענען געבליבן קליינע יתומים און דער טאטע ז״ל האט געהאט דאס אחריות זיי מגדל צו זיין, און בשנת תש״א האט זיך געטיילט די מדינה און גאנץ טראנסילוואניע איז אריבער צו אונגארן און קארלסבורג איז געבליבן רומעניע און עס איז שוין נישט געווען קיין מעגליכקייט זיך אריבער צו ציען. דער מסבב כל הסיבות האט דאס אזוי געפירט כדי זיי

זאלן אלע בלייבן לעבן, ווייל פון מיהאיפאלווא און גאנץ טראנסלוואניע האט מען ליידער יעדן דעפארטירט קיין אוישוויץ און די פרויען מיט די קליינע קינדער האט מען תיכף געשיקט אויף די לינקע זייט אין גאז קאמער ר"ל כידוע, און דא זענען אלע ב"ה געבליבן לעבן לאורך ימים ושנים, אויסער איין טאכטער'ל זיסל ע"ה וועלכע איז געבוירן תרח"ץ און נפטר געווארן פון א קינדערקראנקהייט ט"ז תמוז תש"ב תנצב"ה.

ווען די וועלטס מלחמה האט זיך אנגעפאנגען אלול תרצ"ט איז דער פחד געווען זייער גרויס און ערב יוה"כ שנת ת"ש נאכן שחט'ן די כפרות אינאיינעם מיט זיין שווער רח"מ ז"ל און זיי האבן געציילט דאס געלד האט דער טאטע ז"ל אנגעפאנגען צו ווינען און געזאגט: מיר בריכן רחמי שמים מען זאל נאך קענען אויפנוצן דאס געלד אין פריידן" האט דער זיידע ר' **חיים משה** זצ"ל געענטפערט: מיין קינד איך וועל דיר עפעס זאגען, עס גייט א עולם הבירור און מ'מוז זיך שטארק מחזק זיין" האט דער טאטע ז"ל עם געפרעגט: אפשר מיינט דאס שוין אז עס קומט די גאולה שלימה? האט ער געענטפערט: נאכנישט, אויב יא וואלט מען געדארפט עפעס צו שפירן". ווען דער זיידע ר' **חיים משה** זצ"ל איז קראנק געווען פאר זיין פטירה האט דער טאטע ז"ל געפרעגט זיין שוויגער די באבע **מושקט** ע"ה פארוואס זי קען נישט אויסבעטן איר מאן ער זאל האבן א רפו"ש? האט זי געענטפערט: איינמאל האב איך עם געקענט אויסבעטן, אבער דאס צווייטע מאל ווייס איך נישט אויב עס וועט גיין". ווען דער זיידע ר' **חיים משה** זצ"ל איז געווען אין שפיטאל האט ער איינמאל געוויזן פארן טאטן ז"ל אז עס שטייט אין זוהר הק' אז פאר צדיקים ווייזט מען פאר די פטירה גרויסע זאכן, און שפעטער אין טאג פון די פטירה ווען ער האט שוין שוואך געוועדט צוליב די לונגען קראנקייט ר"ל האט ער דערמאנט דעם טאטן ז"ל פון דעם זוה"ק און אזוי האט מען פארשטאנען אז עס האלט שוין קרוב ליציאת נשמה, און מען האט געברענגט א מנין און אנגעצינדן לעכט ויצאה נשמתו בקדושה י"ב אלול ת"ש לפ"ק, זי"ע.

נאך די פטירה פונעם זיידן זצ"ל האט דער טאטע ז"ל איבערגענומען דאס הכנסת אורחים און די דירה איז געווארן א בית פתוח לרווחה,

אויך האט ער זיך שטארק אפגעגעבן מיט די קליינע יתומים ובפרט מיט זיין שוואגער יבלחט"א מוה"ר **יחזקאל בינער** שליט"א וואס איז דעמאלט אלט געווען צען יאר און דער טאטע ז"ל האט מיט עם יעדן טאג געלערנט אין זיין שעכט שטיבל, אויך מיט הרה"ח **אלקנה אוויטש** נ"י און נאך יוגענטליכע אין קארלסבורג וועמען ער האט מחנך געווען לתורה וחסידות.

שנת תש"א איז געווען זייער א שווערע תקופה אין קארלסבורג ווייל די "גארדיסטען" א פארטיי וואס האט זיך אנגעשלאסן מיט די נאציס ימ"ש האבן זייער גע'רודפ'ט די אידן און מען האט יעדן ארויפגערופן צו די באהערדע און הגה"צ ר' **נחמן מספינקא** זצ"ל האט דעמאלט געכאפט מכות אכזריות ר"ל און קוים ניצל געווארן מיטן לעבן, און דער טאטע ז"ל האט דעמאלט געהאט א נס א דאנק זיינע **מדות טובות**. ווייל ממש נעבן די דירה פונעם זיידן ר' **חיים משה** זצ"ל איז געווען א מיליטערישע קאסערנא, און דארט איז געווען דער שומר הפתח א פארוואונדעטער סאלדאט וואס האט געהאט פאלשע הענט פון גומי ר"ל, און יעדער האט עם אפגעשפעט, אבער דער טאטע ז"ל האט עם אלעמאל שיין געגריסט און עם אפילו געגעבן פון מאל צו מאל א שטיקל פלייש אדער לעבער וואס איז געווען טריפה, און שפעטער ביי די צרות צייטען איז דער קריפל סאלדאט געווארן א גאנצער שלעגער און געשלאגן מיט די גומינע הענט אלע אידן מכות אכזריות ר"ל, אבער ווען ער האט דערזען דעם טאטן ז"ל האט ער געזאגט: ער איז א פיינער מענטש" און האט עם דארט ערגיץ באהאלטן קיינער זאל עם נישט שלאגן. דעמאלט האט מען אויך פארשיקט דעם טאטן ז"ל אין מיליטער אבער ער איז ב"ה באפרייט געווארן נאך איין חודש. אבער מען האט עם ליידער אפגעשניטן די בארד און פיאות ר"ל און ווען ער איז אהיימגעקומען האט עם זיין קליינע טאכטער רחל תבלחט"א נישט דערקענט און מורא געהאט פון עם.

די גאנצע שטאט קארלסבורג האט עם זייער ליב געהאט און מיט זיין פריינטליכקייט האט ער אויסגע'פועל'ט אין די אשכנז'ישע שול מען זאל זאגן הלל פסח ביינאכט און פראווען הקפות שמיני עצרת ביינאכט.

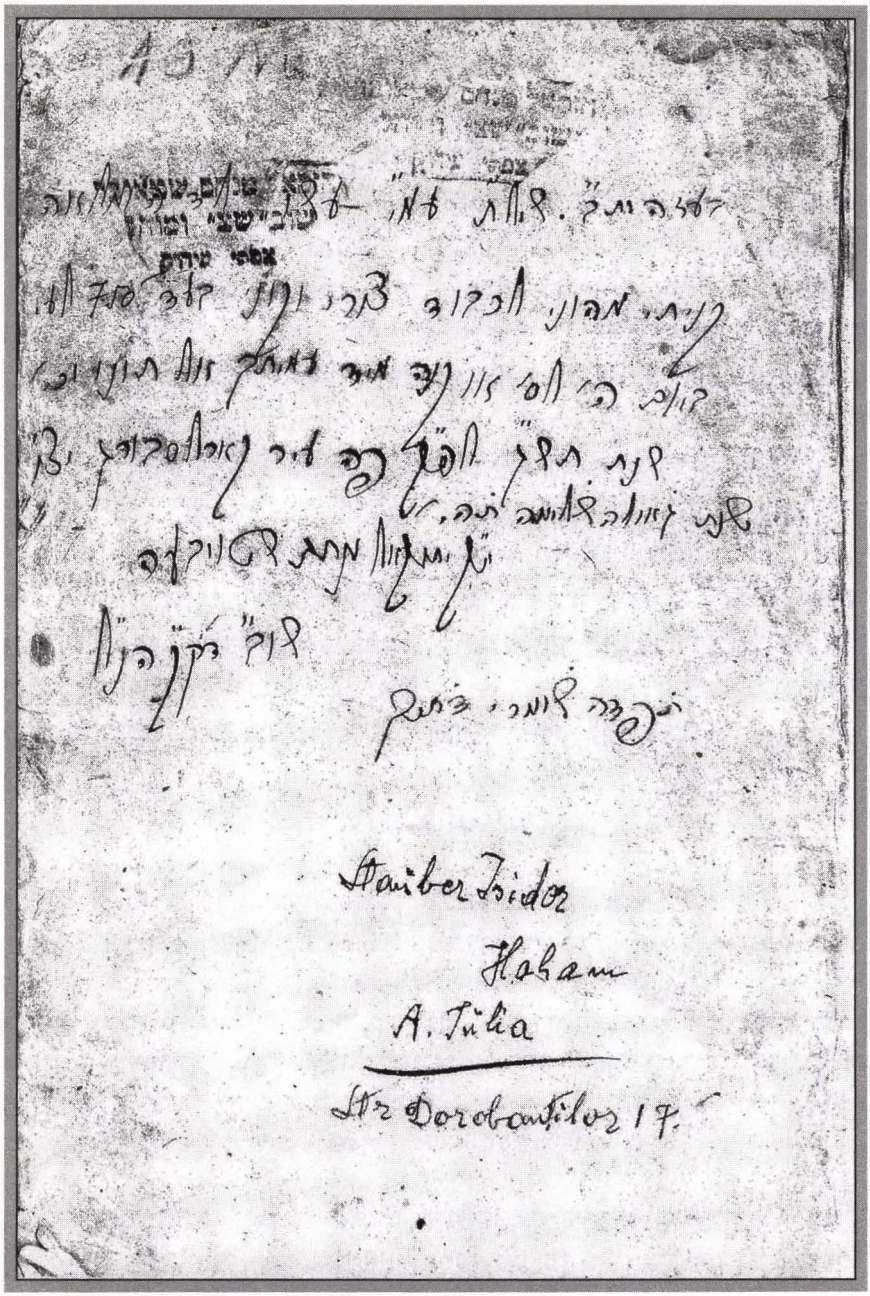

אינמיטן די מלחמה, געשריבן ר"ת פון די יארן מיט אמונה און בטחון

כ״א כסלו תש״ב איז געבוירן אונזער ברודער מוה״ר **חיים משה** שליט״א און זיין ברית איז געווען דעם פערטן טאג חנוכה כ״ח כסלו און זיין סנדק איז געווען הרה״צ **יוסף פריעדלענדער** ז״ל א זון פון הגה״צ ר׳ **יודא מבארגאפרוינד** ז״ל, און בשעת דעם ברית, וואס יעדער האט געוואוסט מלכתחלה אז מען וועט עם געבן דעם נאמען ״חיים משה״ נאכן זיידן וועלכער איז נפטר געווארן אנדערהאלבן יאר פריער, האט אונזער שוועסטער רחל תחי׳ וועלכע איז דעמאלט געווען א קינד פון פינף א האלב יאר און האט נאך געדענקט דעם זיידן ז״ל, געשריגן אינמיטן ברית מיט איבעראשונג: קוק, זיידי איז דא! כסלו תש״ג האט דער טאטע ז״ל אפגעשוירן זיין עלטסטען זון מוה״ר **ישעי׳ יעקב** שליט״א און עם געמאכט לאנגע פיאות כמנהג ישראל סבא און געמאכט אינדערהיים א לחיים לכבוד דעם אפשערן און מפני הכבוד האט ער אויך געמוזט רופן דעם רב פון זיין קהלה וועלכער איז שוין געווען אביסל מאדערניזירט כנ״ל, ווען דער רב האט דערזען דאס יונגעלע מיט די לאנגע פיאות האט עס עם פארדראסן און האט זיך אנגערופן מיט א ליצנות: אה, ער זעט דאך אויס פונקט ווי ר׳ **יואליש** און ב״ה אז דעם טאטענס אלע קינדער זענען ב״ה געבליבן חתום בחותמו של כהן גדול.

די ביטערע מלחמה יארן

עם זענען אנגעקומען גאנצע משפחות אויפאמאל • ביינאכט האט מען גע׳שחט׳ן באהאלטענערהייט • אין די ענגשאפט איז געבוירן חיים משה • געבן דאס כפרה געלט פאר די מילבאכער שוחט׳קע • מ׳האט אלץ געהאפט אויף בשורות טובות • דעמאלט איז הערשט נתגלה געווארן דער שרעקליכער חורבן • דער זיידע האט געוויזן אויף די קוימענס • אומגעקומען עקדה״ש בערך דריי הונדערט נפשות הי״ד • אנגעפירט די חופה און משמה געווען ביי די חתונה • געגראמט ביי רבישע חתונות • מען זוכט א שוחט אין אראד • געפירט א שמועס מיט די ציצה אויפן גראס

אין יענע צייט ווען די וועלט מלחמה איז ליידער געווען מיטן פולן ברען ל״ע איז זייער הויז נאך מער אפען געווען פאר אורחים ווי אונטער נארמאלע אומשטענדן, ווייל מען האט דעמאלט פארטריבן אידן פון די דערפער און קליינע ישובים און זיי האבן געפליכטעט אין די גרויסע

שטעט און עס זענען אנגעקומען גאנצע משפחות אויפאמאל, צווישן זיי איז אויך געווען הרה"ח **אברהם בערגער** ז"ל מיט זיין משפחה און זיי האבן געוואוינט אין די עלטערנס הויז א לענגערע צייט, און דעמאלט איז דער טאטע ז"ל געווארן מיט ר' **אברהם**'ן ידידים נאמנים און חברים ממש, און דאס האט אנגעהאלטן שפעטער אין אראד, אין ארץ ישראל און אפי' אין אנטווערפען וועו ר' **אברהם** פלעגט צו קומען פון לאנדאן וכדומה. אויך הרה"ח **וואלף מאטצען** ז"ל איז געקומען מיט זיין משפחה און ער איז געווען קודם סעקעלהידער שו"ב און זיין רביצין מרת **מלכה** ע"ה איז געווען א טאכטער פונעם פעטער ר' **יעקב פריעדמאן** ז"ל פון סיגעט א ברודער פון די באבע אסתר רחמה ע"ה, און אלס בחור האט דער טאטע ז"ל ביי זיי געגעסן אסאך שבתים. אויך הרה"ח **אליעזר ליימזידער** ז"ל מיט זיין משפחה זענען אנגעקומען קיין קארלסבורג און איינגעשטאנען ביי אונז, אויך דער **טעמעשווארער** רבי הרה"צ **אהרן ארי' לייפער** זצ"ל איז איינגעשטאנען ביי אונז אין קארלסבורג.

אינמיטן די מלחמה זענען געווען שווערע צייטן וואס מען האט נישט געלאזט שחט'ן און די אידן זענען געווען זייער אונטערדריקט און ג'רודפ'ט, אבער אזוי ווי רומעניע איז באקאנט פאר א פאלק וואס מיט געלט קען מען דארט אסאך אויפטאן, האט מען אונטערגעשמירט געוויסע פויערן און ביינאכט האט מען ג'שחט'ן באהאלטענערהייט, און דער טאטע ז"ל האט זיך אהיימגעשלעפט אינמיטן די נאכט מיט פעקלעך פלייש וואס מען פלעגט צו געבן פארן שוחט און גייענדיג אונטערוועגנס האט ער אנגעקלאפט ביי ארימעלייט אין שטוב און פארטיילט אומזינסט א גרויסען חלק פון די פלייש כדי זיי זאלן האבן וואס צו עסן. אין יענע צייט האבן די רשעים אריינגעטריבן אלע אידן פון די קלענערע שטעטלעך קיין קארלסבורג און טראצדעם וואס אונזערע עלטערין האבן געהאט א קליינע דירה פון צוויי צימערן מיט א קאך האבן זיי אווענק געגעבן די האלבע דירה פאר די שוויגער עלטערן פון הרה"ח **אברהם בערגער** ז"ל מיט זייערע צוויי טעכטער, און אזוי אין די ענגשאפט איז דארט געבוירן אונזער ברודער מוה"ר **חיים משה** שליט"א כ"א כסלו תש"ב לפ"ק.

איינע פון די שטעטלעך ארום קארלסבורג האט געהייסן מילבאך, און דער דארטיגער שוחט מוה"ר **הערש אבראהאם** ע"ה האט נישט געהאט קיין ערלויבעניש צו שחט'ן אין קארלסבורג בשעת די מלחמה, אויסער דעם האט מען עם נעבעך געזומען אויף צוואנגסארבייט און זיין משפחה האט נעבעך געליטן הונגער און נויט ל"ע, און ווען עס איז געקומען ערב יוה"כ און דער טאטע ז"ל האט געשחט'ן די כפרות האט ער געבעטן די פרוי פונם שוחט זי זאל דארט בלייבן אינם שעכט שטיבל, און ווען עס איז געקומען א איד פון די גלילות מילבאך האט דער טאטע ז"ל געהייסן געבן דאס כפרה געלט פאר די מילבאכער שוחט'קע און אזוי האט זיך איר אנגעזאמעלט א שיינער סכום מפרנס צו זיין איר משפחה. אויך אין די שפעטערע יארן אין אנטווערפען האט דער טאטע ז"ל אוועקגעטיילט די גאנצע הכנסה פון כפרה–געלט פאר צדקה צוועקן.

כ"ג כסלו תש"ד איז געבוירן אונזער שוועסטער מרת יענטא תחי' און סוף ווינטער האט מען ליידער געהערט די ביטערע בשורה אז די נאציס ימ"ש האבן באזעצט אונגארין און אז די צרות זענען זייער גרויס אבער מען האט נישט געוואוסט קיין קלארע זאכן ביז נאכן באפרייען, און מען האט אלץ געהאפט און געווארט אויף בשורות טובות, אויף א ספר האט דער טאטע ז"ל דעמאלט אויפגעשריבן שנת ת'פדה ש'ומרי ד'תך. נאך די ימים טובים תש"ה האט מען אלארמירט אז די נאציס קומען אריין קיין רומעניע און מען זאל אנטלויפן טיפער אריין פון די גרענץ, דעמאלט זענען אונזערע עלטערן מיט די משפחה געגאנגען קיין הערמאנשטאט–סעבען אויף עטליכע וואכן ווייל דארט האט געוואוינט אונזער פעטער הרה"ח **זלמן בינער** ז"ל ומשפחתו, דארט איז דער טאטע ז"ל געווארן א יריד מיט הרה"צ **משה הלל קאהן** ז"ל פון סענזשארץ וועלכער איז שפעטער געווארן זיין מחותן וויל זיין זון הרה"ג **בעריש** שליט"א איז זיין איידעם.

ווען די ביטערע מלחמה האט זיך געענדיגט האבן אנגעהויבן צו שטראמען פילע פליטים וואס זענען ניצול געווארן און איבערגעלעבט די לאגערן און דעמאלט איז הערשט נתגלה געווארן דער שרעקליכער

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

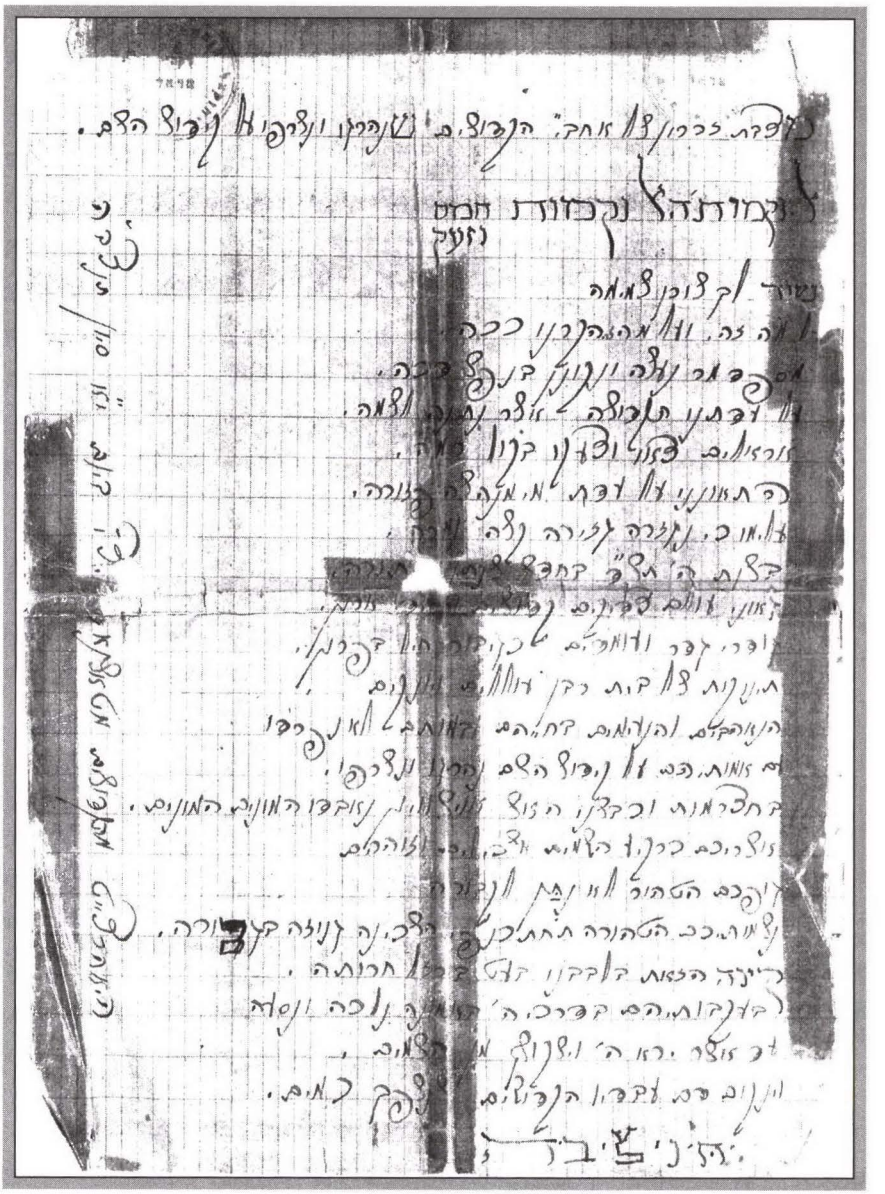

א קינה וואם דער טאטע ז"ל האט געשריבן אויף די קדושי טאשנאד הי"ד

מאמע תחי׳ תבלחט״א זענען געווען די אונטערפירער, און דער טאטע ז״ל האט געשריבן די תנאים און די כתובה און אנגעפירט די חופה און געגראמט און משמח געווען ביי די חתונה, אזוי האבן זיי געהאט מערערע חתונות אין יענע תקופה.

אויך האט ער דעמאלט געגראמט ביי רבי׳שע חתונות אין בוקארעשט, ביי די חתונה פון הגה״צ **אהרן ארי׳ כ״ץ** ז״ל פון סאטמאר מיט די טאכטער פון כ״ק אדמו״ר ר׳ **אלעזר מפאלטישאן** זצ״ל און ביי די חתונה זענען געווען אסאך רבי׳ס פון די **טשערנאבלער** און **רוזשינער** גזע. אויך האט ער געגראמט ביי די חתונה בזוו״ש פון כ״ק האדמו״ר ר׳ **מאטעלע** מוויזשניץ שליט״א מיט די טאכטער פון הרה״ק **מסקווירא** זצ״ל.

נאך די מלחמה איז דאס אידישקייט אין קארלסבורג נאך שוואכער געווארן, אויך הרה״ק ר׳ **נחמן מספינקא** זצ״ל האט זיך אריבער געצויגן קיין קלויזענבורג און דאס יונגעלע **ישעי׳ יעקב** נ״י האט נישט געהאט קיין געהעריגן מלמד און מען האט געזען אז עס איז נישט קיין תכלית צו בלייבן וואוינען אין קארלסבורג, אבער די פירער פון די קהלה האבן נישט מסכים געווען דער טאטע ז״ל זאל גיין זוכן א פאסטען ערגעץ אנדערש און זיי איבערלאזן, דעריבער אנפאנגווינטער תש״ו לפ״ק ווען דער טאטע ז״ל איז געפארן צו די חתונה פון אונזער מומע מרת **מרים ריזל** שתחי׳ לאויט״א מיט איר מאן הרה״ח **אפרים שוואַרץ** ז״ל איז ער דארט געווואויר געווארן אז מען זוכט א שוחט אין אראד, און ער האט זיך פון דארט אריבער געכאפט קיין **אראד** וואס איז דעמאלט געווארן א קהלה נאה וחסודה און זיי האבן עם באלד אויפגענומען אלס שו״ב אויפן פלאץ פון הרה״ח **וואלף מוטצען** ז״ל.

ביי די חתונה פון די מומע **ריזל** תחי׳ האט דער טאטע ז״ל שטארק משמח געווען לכבוד חתן וכלה און לכבוד זיין שוויגער די באבע **מושקט** ע״ה די מאמע פון די כלה וכו׳, און אינמיטן גראמען האט ער באמערקט אז בשעת ער האט זיך אנגעטון זיין בעקיטשע אין איילעניש האט זיך דער טלית קטן אריינגעכאפט אין זיין ארבל און עס האט ארויסגעהאנגען

קסד • • •

אנגעקומען, און עטליכע האבן אפי׳ נישט געהאט קיין קאפלעך אויפן קאפ ל״ע, און דער טאטע ז״ל האט ארויפגעלייגט זיין שטריימל אויף זייערע קעפ זיי זאלן קענען מאכן קידוש וכו׳.

אלס ביישפיל פון זייער אפענע שטוב איז אין אראד געווען א צודרייטער נעבעך וואס האט געהייסן דוד׳ל, און קיינער האט עם נישט געוואלט געבן צו שלאפן און ער איז געווען אין א סכנה די פאליציי זאל עם נישט אווענק טראגן ר״ל, האט מען עם אויסגעבעט אין אונזער הויז מיט שטרוי אין די וואנע ווי מען באדט זיך און דארט איז ער געשלאפן וד״ל.

דער טאטע ז״ל איז אין אראד געווען א מוסטער פאר די ישיבה בחורים פון א חסיד׳ישען יונגערמאן מיט א ברען און התלהבות פאר יעדע דבר שבקדושה וואס ער האט אנגעהאלטן זיינע אלע יארן, ובפרט דעמאלט אין זיינע שענסטע יארן און יעדער האט עם זייער ליב געהאט אפי׳ די אנשים פשוטים ביי די שחיטה, און בפרט ביי זיין מוהל׳שאפט וואס ער האט גע׳מל׳ט אידישע קינדער מיט גרויס זריזות און זיין סבר פנים יפות פאר יעדן איינעם, אויך דער **אראדער רב** הנ״ל האט עם זייער ליב געהאט און ביים אנפאנג ווען דער טאטע ז״ל איז געווארן שו״ב האט דער **רב** ז״ל געהאט אויף עם א תרעומות פארוואס ער האט געוויזן דעם חליף פאר הרה״ח **פייש כ״ץ** ז״ל אנע זיין רשות, אבער דער טאטע ז״ל האט מפייס געווען דעם **רב** און שפעטער האבן די שטאטסלייט געזאגט אז דער **רב** האט ליב דעם שוחט ווי גלייך ער וואלט געווען זיין אייגן קינד. דער **אראדער רב** זצ״ל איז געווען א גרויסער בעל צדקה וחסד און אסאך געהאלפן אריימעלייט און פליטים. ער פלעגט יעדן טאג ביי מנחה מעריב ארומגיין אין ביהמ״ד מיט צוויי זעקלעך און נעמען געלט פאר צדקה פונם ציבור און דאס צוטיילן פאר די נצרכים.

אונזער מחותן הגה״צ ר״מ **כהנא** שליט״א **ספינקער רבי פון לאנדאן** דערציילט מיט נאסטאלגיע אז ווען ער איז אנגעקומען קיין אראד לערנען אין די ישיבה אינאיינעם מיט זיין ברודער הגה״צ ר׳ **משה אליקים בריעה** שליט״א **ספינקער רבי פון בני ברק**, און דער טאטע

ז״ל האט זיי דערזען אויף די גאס און ווי׳באלד ער האט זיי דאך געקענט פון קארלסבורג האט ער זיי מקבל פנים געווען מיט גרויס ליבשאפט און באלד אינם ערשטן טאג געגאנגען צווישן עולם צוזאמען נעמען געלד פאר די צוויי רבי׳שע קינדער זיי זאלן האבן גענוג אויף צו עסן און טאשן געלט, און זיי איינגעלאדענט אין זיין הויז וואס וועט שטענדיג אפן זיין פאר זיי און זיי זאלן זיך שפירן ווי אין די אייגענע היים.

אין אראד האט דער טאטע ז״ל אונטערגעפירט און משמח געווען אסאך חתנים וכלות כנ״ל, צווישן זיי ידידו הנאמן הרה״ח ר׳ **יעקב צבי פריעדמאן** ז״ל הנקרא ר׳ **הערשל סופר**, וואס איז שפעטער געווארן צוויי מאל א מחותן, ווייל נכדיו מוה״ר **בערל** ב״ר **שלמה הערש שטויבער** נ״י און מוה״ר **חיים יוסף** ב״ר **אברהם וואלף שטויבער** נ״י זענען איידעמער ביי בנו מוה״ר **שמעון עוזר פריעדמאן** נ״י.

איינמאל ווען דער טאטע ז״ל איז געווען אויף א שלום זכר פרייטאג צונאכטס פאר פורים האבן עם עטליכע אינשי דלא מעלי אנגעטרינקען מיט קונצען ביז ער איז געווארן שיכור, ווי׳באלד א שוחט איז נישט געווואוינט צו טרינקען קיין משקה המשכר, און זייער כוונה איז געווען עם מבזה צו זיין, אבער ווען עס איז געווארן נכנס יין יצא סוד, האט ער אנגעפאנגען צו רעדן דברי תורה וחסידות, און געזאגט מוסר ווייל זיי האבן געערעדט נבול פה ר״ל, און די גאנצע שטאדט האט נאכדעם געערעדט דערפון מיט גרויס התפעלות אז דער שוחט איז א אמת׳ער ירא שמים מרבים און איז מלא וגדוש בתורה וחסידות און שמחה של מצוה. דעם ערשטן **פורים תש״ו** האט דער טאטע ז״ל זייער שיין משמח געווען דעם עולם און רוב אידן זענען דאך געווען צובראכענע שארבן אנע משפחות איז געווארן א גרויס התעוררות ביי זיין גראמען און די דברי חיזוק זענען געבליבן אין די ביינער אויף אסאך יארן.

פסח שני י״ד אייר תש״ו איז געבוירן אונזער ברודער שלמה צבי נ״י, און דער טאטע ז״ל האט געהאט א גרויסע שמחה אז ער וועט קענען געבן א נאמען נאך זיין טאטן הי״ד, און האט מכבד געווען דעם אלטן שוחט הרה״ח **מרדכי שאבסאוויטש** ז״ל מיט סנדקאות. דער

ספר

ראשית חכמה

אשר חבר הנאון החסיד המקובל האלהי כמהורי"ר
אליהו בן מוהרר משה די ווידאש זללה"ה.

פתלטרין האשל ד[illegible] שמוד התורה ויסוד הקבלה
כמהורי"ר יצחק [illegible] זללה"ה.

[illegible] לחת הבנה ומהרה לבואים לחקור
[illegible] מיוסרים על אדני פז פרדשו ותפוני
[illegible] וצ"ל. עם כל הפרקים הנוספים,
[illegible] אליהו רבה, ואור עולם.

ווארשא

בדפוס ר' יצחק נאלדמאן נ"י.

ראשית חכמה יראת ידוד לנצ

РЕЙШИСЪ ХОХМѢ,

т. е. НАЧАЛО МУДРОСТИ.

Съ Варшавскаго изданія 1868 г.

ВАРШАВА.

Въ Типографіи И. Гольдмана,

Муравовская № 24.

1875.

שוחט איז געווען א וויזניצער חסיד, און איין טאג פאר דעם ברית איז אנגעקומען קיין אראד הגה"צ בעל **אמרי חיים מווויזשניץ** זצ"ל האט ער געזאגט פארן טאטן ז"ל אז ער קען נישט זיין קיין סנדק אויב זיין רבי איז אין די שטאדט, דעריבער וויל ער מען זאל עס איבערגעבן פארן וויזשניצער **רבי'ן** ז"ל, און דער טאטע ז"ל האט טאקע אזוי געטאן און מכבד געווען דעם וויזשניצער **רבי'ן** זצ"ל מיט סנדקאות.

אינם יאר תש"ח האבן זיך די קאמוניסטען פארפעסטיגט אין די רעגירונג פון רומעניע, און עס איז געווארן א גרויסער פחד וואס וועט זיין מיט דעם אידישקייט, ווייל זייער שיטה איז געווען באוואוסט אויס צו רייסן די אמונה ר"ל. אבער צרת רבים חצי נחמה, און די טויזענטער אידן שארית הפליטה האבן זיך מחזק געווען מיט אמונה ובטחון און געבעטן השי"ת מען זאל ווי שנעלער קענען אויסגעלייזט ווערן פון זייערע הענט. עס איז אויך געווען א גרויסער חיזוק ווען מען האט געהערט אז **רביה"ק מסאטמאר** זי"ע איז ניצול געווארן מעמק הבכא מיט נסים ונפלאות און איז אנגעקומען קיין אמעריקע און עס איז געווען א שטיקל פארבינדונג דורך די פאסט.

שב"ק פ' בלק י' תמוז תש"ח בין איך הק' **מרדכי** געבוירן בשטום"צ און מיין ברית איז געווען ש"ק פ' פנחס י"ז תמוז שיתהפך במהרה לששון ולשמחה, און מיין סנדק איז געווען דער **טשעקא'ער** רב הגה"צ **אהרן צבי בריסק** זצ"ל און מען האט מיר געגעבן דעם נאמען "**מרדכי**" נאך זיין פאטער הגה"ק **מטאשנאד** זצ"ל וועלכער האט ליב געהאט דעם טאטן ז"ל אהבת הנפש כנ"ל, און ווען דער טאטע ז"ל האט פארשריבן מיין געבורט אין ספה"ק ראשית חכמה שרייבט ער צו: ועמו יבוא השלום לעולם בכלל ולאחבנ"י בפרט".

דעמאלט אפאר טעג פאר מיין ברית איז אנגעקומען דעם טאטענס ברודער יבלחט"א ר' **משה שטויבער** נ"י פון רוסלאנד ווי ער איז געווען געפאנגען זעקס יאר און די שמחה איז געווען זייער גרויס ב"ה.

אין מרחשון תש"ט האב איך באקומען א געהירן אנטצינדונג ל"ע און איך בין געווען אין א גרויסע סכנה ר"ל, און לויט די סימנים

געווען באוואוסטלאז ל״ע, און איך בין געלעגן א גאנצן חודש אין שפיטאל. אין אראד האט געווואוינט א אידישער ״דאקטער האַבער״ וואס ער איז געווען א ידיד פונם טאטן ז״ל דורך די פילע מוהל׳שאפט וואס ער האט געהאט, און דער דאקטער האט זיך אפגעגעבן מיט מיר מיט גרויס איבערגעגעבנקייט, און דעמאלט איז אנגעקומען קיין רומעניע די פעניצילין און דאס האט געראטעוועט מיין לעבן, ב״ה השם נפשנו בחיים לאויט״א.

דער קאמוניסטישער רעזשים האט זיך געשטארקט און אלע חרד׳ישע אידן אין רומעניע האבן זיך געשפירט ווי אין איין גרויסע תפיסה ר״ל, און עס איז געווען א עת צרה ליעקב, אבער השי״ת דער מסבב כל הסיבות האט געפירט לטובת אחבנ״י אז עס איז געווען א אידישע פרוי א טאכטער פון שומרי תומ״צ וואס האט זיך אנגעשלאסן אין די קאמוניסטישע פארטיי און זי איז געווארן א גאנצע פיגור ביי די רעגירונג, איר נאמען איז געווען ״אַננע פויקער״ און זי איז געווען באפריינדעט מיט די ראשי הציונים וועלכע האבן דעמאלט געגרינדעט די ציוניסטישע מדינה און זענען געווען אידעאלאגיש זייער נאנט צו די קאמוניסטען, און זי האט אויסגע׳פועל׳ט ביי די רומענישע רעגירונג מען זאל לאזן ארויס פארן אלע אידן וועלכע ווילן גיין וואוינען אינעם נייעם ״אידישן״ לאנד. פארשטייט זיך אז טויזענטער אידן ובפרט די שומרי תומ״צ האבן זיך ארויף געכאפט אויף די מציאה און זיך רעגיסטרירט צו מאכן ״עלי״ אין די יארן תש״י תשי״א, און דעמאלט האבן אונזערע עלטערן אויך איינגעגעבן צו באקומען פאספארטן, און ענדליך נאך פסח תש״י האבן זיי באקומען די פאספארטען און מען איז געפארן מיט די באן ביז קיין קאָנסטַאנציע און פון דארט מיט א שיף דורכן שווארצן ים און אנגעקומען קיין ארץ ישראל בשטומ״צ ר״ח סיון תש״י.

אין רומעניע האט דער טאטע ז״ל געהאט פרנסה בריוח ב״ה, און פאר זיי זענען ארויס געפארן האט ער זיך אנגעזאמעלט אמעריקאנער דאלארן וואס מען האט מיט מסינ״פ ארויס געשמוגעלט פון רומעניע, אויך האט מען געקענט לעגאל מיט נעמען אלע זאכן אפי׳ דאס זילבערווארג ווי צ.ב.ש. די שבת׳דיגע לייכטערס, די עס צייג וואס עס איז ארויפגעקריצט

"שג" און נאך כלים און אלע ספרים האט מען ב"ה מיט געגומען קיין ארץ ישראל.

פאר זיין אוועק פארן האט דער טאטע ז"ל געגומען א המלצה בריוו פון זיין ידיד נעורים הגה"צ **טשעקער** רב ז"ל און ער שרייבט אויף עם א לאנגען בריוו פול מיט לויב און פירט אויס: והוא מן המיעוט שאינו מצוי, ואשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך ויאכלו ענוים וישבעו", אויך שרייבט ער וועגן זיין מומחיות אין מילה: וכבר מל יותר מאלף ילדי בני ישראל וכו', וכל הרואה משתומם על גודל הזריזות ועושה מלאכתו מלאכת הקודש בכוונה וכו' כחסידים הראשונים". אויך שרייבט דער אויבענדערמאנטער קינדער דאקטער ר' **בנימין זאב האבער** ע"ה: הרבה פעמים עמדתי על גביו וכו' ולא אפריז על המדה בהדגישי כי הוא אחד מן המומחים המועילים ברומעניע וכו' ושם לב לדקדק כחוט השערה בכל משפטי ושיטות הבריאות".

פארן אוועקפארן פון רומעניע האט דער טאטע ז"ל אפגעקויפט ביי א היימישען איד א אלט מוהל מעסערל וואס מען האט געזאגט אז דער הייליגער ייטב לב זי"ע האט מיט דעם גע'מל'ט, און אזוי ווי עס איז שוין געווען א אלט מעסער האט ער מורא געהאט עס צו נוצען, אבער ער פלעג עס אונטערשטעלן ביים קאפ פון די קינדער ביי די וואך נאכט אלס שמירה.

שפעטער ווען ער איז געווען ביי **רביה"ק זי"ע** אין אמעריקע האט ער געוויזן פארן **רבי'ן** זי"ע דאס מעסערל און דער **רבי** האט עס שטארק באטראכט און גארנישט רעאגירט, אבער מען האט דערקענט על פניו הק' אז ער גלייבט נישט אז דאס איז געווען דאס מעסערל פון זיין הייליגן זיידע זי"ע, און א קורצע צייט דערויף איז דאס מוהל מעסערל ערגיץ אוועק געקומען און מער נישטא עד היום הזה.

דער צפת'ער שוחט

אין ירושלים איז שוין דא געניג שוחטים • געפארן יעדן שבת מברכים קיין ת"א אדער קטמון • יא, יא, זיי האבן ב"ה לאנגע פיאות • דער צפת'ער שוחט שטייט שוין ביים עמוד• • אבער

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

נאך זייענדיג אונטערוועגענס אויף די שיף האט זיך דער טאטע ז״ל געפֿחזר׳ט אז ער ווייל האבן די זכי׳ צו זיין אויף שבועות ביי הרה״ק **מבעלזא** זי״ע, אבער עס האט אויסגעקוקט ווי א חלום. וועז מען איז אנגעקומען קודם קיין ״שער עליה״ און מען האט פון דארט יעדן ערגיץ פארשיקט, האט מען דעם טאטען ז״ל מיט די משפחה יבלחט״א געשיקט קיין צפת ווייל דארט האט מען געדארפט האבן א שוחט, און הגם דער טאטע ז״ל האט געוואלט גיין קיין ירושלים האבן זיי אבער געפֿטענה׳ט אז אין ירושלים איז שוין דא געגוג שוחטים.

מיר זענען אנגעקומען קיין צפת ג׳ סיון און צוויי טעג שפעטער איז דער טאטע ז״ל געפארן קיין תל אביב צום **בעלזער רב** זצ״ל, און פון וועז ער איז אנגעקומען קיין בעלזא דאס ערשטע מאל האט ער געהאט גרויס התקרבות ביים הייליגען רב ז״ל און ער האט עם תמיד געפרופן ״דער צפת׳ער שוחט״, און דער טאטע ז״ל איז געפארן יעדן שבת מברכים קיין תל אביב אדער קטמון, אויך יעדן שבועות במשך די דריי יאר וואס ער האט געוואוינט אין ארץ ישראל, און אויך מערערע מאל מיט געגומען די קינדער. וועז ער האט דאס ערשטע מאל מיט געגומען די צוויי גרויסע יונגלעך **ישעי׳ יעקב** און **חיים משה** נ״י און מען האט געזאגט פארן **רב** ז״ל אז דער צפת׳ער שוחט האט צוויי יונגלעך מיט לאנגע פיאות, האט זיך דער **רב** ז״ל אויפגעהויבן זיינע הייליגע אויגען און זיי גוט אנגעקוקט און געזאגט מיט א שמייכל: יא, יא, זיי האבן ב״ה לאנגע פיאות״, און עס איבער גע׳חזר׳ט דריי מאל כדרכו בקודש. וועז ער האט צום ערשטן מאל מיט געגומען **שלמה הערש** נ״י אנשטאט **חיים משה**׳ן האט דער **רב** ז״ל ביים שלום נעמען געזאגט: דאס איז נישט דאס יונגעל וואס איז שוין דא געווען״.

דער **בעלזער** רב זצ״ל האט כמה פעמים מכבד געווען דעם טאטן ז״ל צו דאווענען פארן עמוד, און איינמאל האט דער טאטע ז״ל געדאווענט שחרית שבת אינדערפרי, און נאכדעם איז געווען ביז צום ליינען א הפסקה פון פינף שעה, און וועז דער **רב** ז״ל איז אריינגעקומען צום ליינען האט ער באלד געפרעגט: דער צפת׳ער שוחט שטייט שוין ביים עמוד? וועז אונזער פעטער מוה״ר **אפרים שוואריץ** ז״ל איז געגאנגען

צום **בעלזער** רב זי"ע מיט זיינע קינדער האט דער גבאי געזאגט: דעם צפת'ער שוחט'ס שוואגער".

אין צפת האבן דעמאלט געוואוינט הגה"צ ר' **וואלף טירנויער** ז"ל אב"ד **שאץ** און זיין איידעם הגה"צ ר' **אהרן יחיאל לייפער** ז"ל **מנאדווערנא** און דער טאטע ז"ל האט געהאט א גרויס שייכות מיט זיי, אויך האט דארט געוואוינט הגה"צ ר' **שלום אייכענשטיין** זצ"ל האדמו"ר **מזידיטשויב** און ער האט דארט געהאט א ביהמ"ד, און יעדעס מאל ווען דער טאטע ז"ל האט זיך געזעגענט ביים **בעלזער רב** זי"ע האט דער רב ז"ל עם געזאגט: איר זאלט מקרב זיין דעם **צפת'ער רבי**". און דער טאטע ז"ל איז געגאנגען צו עם בדרך כלל יעדע וואך צו שלש סעודות. ווען דעם **זידיטשויבער רבי'ס** טאכטער איז שטארק קראנק געווען ל"ע האט דער טאטע ז"ל אסאך ארויס געהאלפן און דער **זידיטשויבער** רבי ז"ל האט מיט גענומען דעם טאטן ז"ל צום **בעלזער רב** זי"ע ער זאל אויך מפציר זיין אז דער **רב** ז"ל זאל איר מבטיח זיין א רפו"ש, און דער **רב** ז"ל האט געהאלטן אין איין ווינטשען ברכות אבער נישט קיין רפו"ש, און זי איז ליידער נפטר געווארן יונגערהייט און איבער געלאזט קליינע יתומים'לעך ר"ל.

אין צפת האט דעמאלט אויך געוואוינט הרה"ג הישיש ר' **אייזיק קליינמאן** ז"ל דער פאטער פון יבלחט"א הגה"צ הישיש דער **מארגערעטינער** רב שליט"א און ער האט געפירט א ישיבה, און דער טאטע ז"ל האט זיך געקענט מיט עם נאך פון קארלסבורג.

אויך האבן דעמאלט געוואוינט אין צפת חסידים ואנשי מעשה ווי צ.ב.ש.: הרה"ג **שלום ראזענטאהל** ז"ל, הרה"ח **אנשיל ברוין** ז"ל, הרה"ח **הערצקא קנאפ** ז"ל, הרה"ח **ישעי' שטערן** ז"ל והרה"ח **טובי' שטיינער** ז"ל און נאך, און ברוחניות איז זייער גוט געווען מען איז זיך צוזאמענגעקומען יעדן פרייטאג צונאכטס צו א "באָטע" וכו'. אבער דער גשמיות'דיגער מצב איז געווען זייער שווער, ובפרט אין די ערשטע צייט האט דער טאטע ז"ל ממש געליטן הונגער ווייל מען האט געגעסן פונם "בית עולים" און ער האט נישט געוואלט ניצן זייערע הכשרים,

און אפי׳ ער איז געווען א שוחט האט ער נישט געהאט קיין שטיקל פלייש טועם צו זיין, נאר וואס ער האט באקומען שיריים ביים **בעלזער רב** זי״ע ביים טיש.

די מאמע תבלחט״א האט מורא געהאט פאר זיין געזונד, און האט מיט עם גע׳טענה׳ט אז אין בעלזא ניצט מען אויך פלייש פון רבנות הראשית און פארוואס וויל ער אינדערהיים נישט עסן דערפון, האט דער טאטע ז״ל געענטפערט: דאס וואס דער **בעלזער רב** גיבט מיר מיט זיין הייליגע האנד אויף דעם פרעג איך נישט קיין שאלות, אבער חוץ מזה וויל איך נישט עסן פון א צווייפעלהאפטיגן הכשר״. ביז ערב יוה״כ ווען ער האט געוואלט שלאגן כפרות און אליין שחט׳ן כמנהג ישראל, אבער דעמאלט האט מען נאך אין ערגיץ נישט געקענט קויפן קיין עופות לעגאל, האט דער טאטע ז״ל געקויפט א עוף בגניבה ביי א אראבער אין א דארף, און געכאפט א טרעמפ מיט א פאליציי אויטא און אזוי אריינגעשמוגעלט דאס עוף אין שטוב אריין און דעמאלט האט ער געהאט דאס ערשטע מאל א שטיקל פלייש אין ארץ ישראל.

אבער אפי׳ ער האט זיך זייער געמוטשעט מיט פרנסה און די דירה איז געווען זייער ענג איז דער טאטע ז״ל געווען אין אר״י זייער בשמחה, ער פלעג אין די שפעטערע יארן נאך צו זאגן בשם **האור החיים הקדוש** אז ארץ ישראל איז מסוגל צו שמחה, און האט מוסיף געווען אז ווען ער האט דארט געוואוינט האט ער עס געשפירט בחוש.

די שטאדט צפת איז אין שכינות פון מירון און דער טאטע ז״ל איז אסאך מאל דארט געווען ביים ציון הקדוש **פון רשב״י** און דארט זיך באקענט מיט הרה״צ המקובל ר׳ **אשר זעליג מרגליות** ז״ל און מיט הרה״צ **יואל אשכנזי** ז״ל פון טבריא.

קיין צפת פלעג אויך קומען הרה״ק ר׳ **ישראל מגור** זצ״ל זיך אפרועון אויפן הר כנען און דער טאטע ז״ל איז געווען עטליכע מאל בצל קורתו, אויך האט ער געהאט א מוהל׳שאפט ווי דער **בית ישראל** ז״ל איז געווען דער סנדק און דעם טאטענס יראת שמים האט נושא חן געווען ביים **גערער רבי׳ן** זצ״ל. איינמאל האט ער עם באגלייט ה׳ אב צום ציון פון **אריה״ק** ז״ל ביומא דהילולא, און דער **גערער רבי** זצ״ל

איז דארט געשטאנען צוקאכט און פלוצלונג האט ער זיך אנגערופן: שוין גענוג! עטס מעגט שוין אויפשטיין" און עס האט אנגעכאפט א פחד פאר די באגלייטערס כמובן, אבער באלד האט ער עס פראבירט צו פארוואסערן כדרכו און זיך אנגערופן צום גבאי'ן: הערסט יהושע נח דו וועסט ווערן אויס גבאי, און שוין".

אין ארץ ישראל וואו עס וואוינען אידישע קינדער אין אלע דערפלעך האט דער טאטע ז"ל געהאט ברית'ן אנע אויפהער, און כמעט יעדן טאג זיך מטריח געווען צו פארן אין דעם אדער יענעם ישוב און מל זיין אידישע קינדער. פארשטייט זיך אז דארט איז נישט געווען אנגעגרייט קיין סעודה, און דער טאטע ז"ל איז בכלל נזהר געווען און נישט געגעסן אין די אלע מקומות און אסאך מאל כמעט געפאסט א גאנצן טאג, און אסאך מאל איז בכלל נישט געווען קיין מנין ביים ברית אבער ער האט געמאכט זיין עבודת הקודש באמונה, און אזוי האט ער גע'מל'ט ב"ה טויזענטער אידישע קינדער במשך די דריי יאר וואס ער האט געוואוינט אין ארץ ישראל.

דאם בית המדרש אין צפת, אויך דער תלמוד תורה איז דארט געווען

אונזער הויז אין צפת איז געווען ב"ה א בית פתוח לרווחה און ווי ענג די דירה איז געווען האט מען אלץ געהאט פלאץ און ליבשאפט פאר אורחים און צובראכענע נפשות וואס האבן זיך שטענדיג געדרייט ביי אונז אין הויז. אויך האט מען זוכה געווען צו חשוב'ע אורחים ווי הרה"ק ר' **משה ארי' פריינד** זצ"ל מעיה"ק **ירושלים**, און דער טאטע ז"ל האט זיך גוט געקענט מיט עם נאך פון זיין זיידן **נאסוידער** רב זי"ע און זיין פאטער **הוניאדער** רב זצ"ל, אויך הרה"ק אדמו"ר **מתולדות אהרן** זצ"ל איז געווען א לינת לילה ביי אונז. אויך האבן זיך צוזאמענגעקליבן אין צפת אונזער גאנצע משפחה דהיינו די **באבע מושקט** ע"ה וועלכע איז אריסגעקומען פון רומעניע שפעטער פון אונז און האט געהאט א דירה אין צפת, אינאיינעם מיט איר טאכטער מרת **חנה** ע"ה וועלכע איז דעמאלט נאך געווען א מיידל און יבלחט"א איר זון מוה"ר **יחזקאל בינער** שליט"א וועלכער האט דעמאלט געלערנט אין ירושלים אבער שטענדיג געקומען אהיים קיין צפת. אויך דער פעטער מוה"ר **אפרים שוואריץ** ז"ל און יבלחט"א די **מומע רייזל** שתחי' מיט אירע קינדער הי"ו האבן געוואוינט אין צפת, ווייל ווען זיי זענען געקומען קיין ארץ ישראל האבן זיי קודם געוואוינט אין נתני' אבער די געגענט איז געווען זייער אויסגעלאסן און בעל כרחם האבן זיי אנגענומען דעם טאטן ז"ל'ס עצה צו קומען וואוינען קיין צפת, און דער טאטע ז"ל איז דארט געווען דער ראש המשפחה און זיין שוויגער די **באבע מושקט** ע"ה האט שטענדיג געהאט גרויס דרך ארץ פאר עם. אין צפת האט אויך געוואוינט א ברודער פון די באבע מושקט ר' **הלל בוים** ע"ה און ער האט געוואוינט אויפן הר כנען.

דאס ערשטע יאר ימים נוראים תשי"א האט דער פעטער מוה"ר **אברהם בינער** ז"ל וועלכער האט שוין געוואוינט אין ארץ ישראל אסאך פריער, ערלעדיגט פארן טאטן ז"ל ער זאל דאוונען פארן עמוד אין א שול אין נתני' די שטאט ווי פעטער אברהם ז"ל האט געוואוינט כדי עפעס צו פארדינען און ער האט זיך מיט געגומען דאס עסן פון דערהיים, און יוה"כ האט ער באמערקט אין די שול אז דער ש"צ פאר נעילה וועט זיין עפעס א מזרח'יסט איז דער טאטע ז"ל באצייטענס אוועק

געגאנגען און איז געגאנגען א מהלך רב בית צום בית המדרש'ל פון יבלחט"א הרה"צ ר' **מיכל'ע** שליט"א, און מיט יארן שפעטער זענען זיי געווארן מחותנים, ווייל זיין אייניקל מוה"ר **משה הערש מעכל'אוויטש** נ"י איז א איידעם ביי אונזער ברודער ר' **שמואל מאיר** נ"י.

יענעם ווינטער תשי"א האט דער טאטע ז"ל איינמאל באקומען א שיינעם עפל ביי א ברית וואס איז בימים ההם געווען א יקר המציאות אין ארץ ישראל, האט ער אוועק געלייגט דאס עפל עס זאל בלייבן פריש ביז פסח און עס נוצן פאר חרוסת בליל הסדר.

ל"ג **בעומר תשי"א**, דער ערשטער ל"ג בעומר וואס מיר זענען געווען אין ארץ ישראל, האט דער טאטע ז"ל מיך געטראגן קיין **מירון** צו "חאלאקען" כמנהג ארץ ישראל, און די מאמע תבלחט"א איז אויך מיט געפארן און דארט אין מירון איז דעמאלט נאך געווען זייער א קליינער עולם לפי ערך, אבער עס איז געווען א שמחה עצומה עד לב השמים, און עס זענען דארט געווען די אדמורי"ם פון וויזשניץ און **סאדיגער** און המקובל ר' **אשר זעל'ג מרגליות** און נאך, זכר כולם לברכה.

שנת תשי"ב איז געווען א **שנת השמיטה** און עס איז דעמאלט זייער שווער געווען צו באקומען פירות און ירקות אפגעהיטן מיט קדושת שביעית און דאס אריבקייט איז אזוי אויך געווען געווג גרויס, אבער דער טאטע ז"ל האט זיך מוסר נפש געווען און געווען פון די גבורי כח עושי דברו, און נעבן צפת איז דא א אראביש דארף "עכברא" און פון דארט האט מען געברענגט דאס ביסל פירות און ירקות צום לעבן.

שב"ק פ' וישב כ"ג כסלו תשי"ב איז געבוירן אונזער ברודער **אברהם וואל'ף** נ"י אין שפיטאל אין טבריא ווייל צפת האט נאך דעמאלט נישט געהאט קיין שפיטאל פאר יולדות, און דער ברית איז געווען שבת חנוכה און עס איז אויך געווען ראש חודש. זיין סנדק איז געווען הרה"ג **אברהם שמחה קאפל'אן** ז"ל דער מרא דאתרא פון צפת און ביי די סעודה האט ער געדרשנ'ט אז די דריי זאכן וואס די יוונים האבן

געוואלט מבטל זיין איז שבת, חודש, ומילה, און יעצט זענען אלע דריי נתקיים אום חנוכה דורך א איד וואס איז גלייך ווי די חשמונאים א שומר משמרת הקודש און איז נישט משנה כקוצו של יוד. ער האט זייער מחשיב געווען דעם טאטן ז"ל, און ווען דער טאטע ז"ל איז ארויס געפארן קיין אנטווערפען האט ער עם געשריבן זייער א שיינעם המלצה בריוו.

ל"ג בעומר תשי"ב איז דער טאטע ז"ל מיט געפארן קיין מירון צום "חאלאקעץ" פון ש"ב מוה"ר **משה שווארץ** נ"י, און די שמחה איז געווען זייער גרויס, און פון די צוויי יארן ל"ג בעומר וואס דער טאטע ז"ל איז געווען אין מירון איז ער געבליבן מקושר בעבותות אהבה צום מקום קדוש אין מירון, און יעדעס יאר ל"ג בעומר האט ער געגעבן צו שפירן אז עס איז א יומא דפגרא, און פרייטאג צונאכטס פאר ל"ג בעומר האט ער געזונגען אין סאטמארער ביהמ"ד נאכן דאווענען **בר יוחאי** מיט זיינע קינדער לכבוד ל"ג בעומר, און טראצדעם וואס עס זענען געווען קריטיקער, איז ער נישט נתפעל געווארן לגודל קדושת היום והמקום.

רביה"ק זי"ע אין ארץ ישראל

געטאנצט ביים קבלת פנים און געמאכט שהחיינו בדמעות שליש • אויסגעשווענקט די הערצער און מוחות פון טויזענטער אידן • איך וויל וויסן די שיטה וואס מען האלט דא אין שטוב • פונקט אזוי ווי א מענטש מוז יעדן טאג עסן ברויט • דא אין צפת איז יחזקאל דער מרא דאתרא • אשר יצק מים על ידי אליהו • דא איז עוז והדוה במקומו • אריינגעפרעגלט אין די קינדער זיי זאלן זיין מקושר

תמוז תשי"ב איז **רביה"ק מסאטמאר** זי"ע געקומען אויף א באזוך קיין ארץ ישראל ת"ו און איז אנעקומען מיט די שיף קיין חיפה און דער טאטע ז"ל איך אויך געפארן מקבל זיין פני קדשו, און דעמאלט זענען געווען טויזענטער היימישע אידן וועלכע האבן נאכנישט געזען דעם **רבי'ן** זי"ע זייט די ביטערע מלחמה און דאס התרגשות איז געווען מורא'דיג גרויס וויאזוי טויזענטער אידן האבן געטאנצט ביים קבלת פנים און געמאכט ברכת שהחיינו בדמעות שליש, וואס מיר קענען זיך אפילו

נישט פארשטעלן. און וועו דער טאטע ז"ל האט דאס דערציילט מיט יארן שפעטער האט ער תמיד אויסגעבראכן מיט א געוויין פאר התרגשות.

די אלע וואכן וואס דער **רבי** זי"ע איז געווען אין ארץ ישראל האט דער טאטע ז"ל מיט געהאלטן אלע שבתים אין ירושלים ת"ו און אין בני ברק אויך מיט געגומען די קינדער זיי זאלן זיך מתחמם זיין לאורו הק', און דעמאלט האט **רביה"ק** זי"ע געעפענט די אויגען פון די שארית הפליטה מען זאל נישט נאכגעשלעפט ווערן מיט די ציונים און זייערע רעליגיעזע נאכשלעפער, און דער **רבי** זי"ע האט מיט זיינע דרשות אויס געשוועגקט די הערצער און מוחות פון טויזנטער אידן וואס זענען געבליבן דער לגיון של מלך מ"ה הקב"ה.

דער טאטע ז"ל איז אויך מיט געגאנגען מיטן **רבי'ן** זי"ע באזוכן דעם חזון **איש** זצ"ל אין בני ברק, און אזוי ווי דער חזון **איש** זצ"ל האט געהאט אביסל א שווערע אויסשפראך איז יבלחט"א **הגר"ש וואזנער** שליט"א געווען דער מתורגמן. און דער רבי זי"ע האט עם געזאגט: הגם די חז"ל זאגען מלך לא דן ולא דנין אותו אבער איך וויל וויסן די שיטה וואס מען האלט דא אין שטוב", און דער חזון איש זצ"ל האט געענטפערט אז ער האלט פונקט אזוי ווי דער **סאטמארער רבי**.

אויך האט המקובל ר' **אשר זעליג מרגליות** ז"ל דעמאלט מפציר געווען דעם **רבי'ן** זי"ע אז דער **רבי** זאל צוריק קומען וואוינען קיין ארץ ישראל, אבער דער **רבי** זי"ע האט עם ערקלערט פארוואס ער האלט נישט דערביי, און איינס פון די טעמים האט דער **רבי** געזאגט ווייל ער איז געווואוינט צו טיילען אסאך צדקה און דא אין ארץ ישראל איז גרויס דאס עניות ר"ל וועט ער נישט קענען טיילן. האט **רא"ז** געזאגט פארן **רבי'ן** זי"ע אז מען האט איז מען מחויב צו טיילן אבער אויב מ'האט נישט איז מען נישט מחויב", אויף דעם האט דער **רבי** זי"ע געענטפערט: וואס זאל איך טאן, פונקט אזוי ווי א מענטש מוז יעדן טאג עסן ברויט, אזוי מוז איך יעדן טאג טיילן צדקה".

די היימישע אידן פון צפת זענען דעמאלט געפארן קיין בני ברק צו **רביה"ק** זי"ע ווען ער איז איינגעשטאנען ביי הרה"ח **יחיאל בענעדיקט**

ז"ל איינצולאדענען דעם **רבי** זי"ע אויף ש"ק קיין צפת. וויבאלד זונטאג איז די הלולא פון **אריה"ק** זי"ע האבן זיי געמיינט אז דער **רבי** זי"ע וועט אננעמען די איינלאדענונג, און זיי האבן מיט גענומען דעם טאטן ז"ל ער זאל משפיע זיין אויפן **רבי'ן** זי"ע. דער **רבי** זי"ע האט טאקע געפרעגט דעם טאטן ז"ל: נו, וואס זאגסטו **יחזקא**ל? און דער טאטע ז"ל האט פראבירט משתדל זיין דער **רבי** זי"ע זאל קומען אויף שבת, אבער **רביה"ק** זי"ע האט געהאט זיינע נימוקים און האט עס נישט אנגענומען.

זונטאג ה' אב ביומא דהילולא פון מרן **האר"י** ז"ל איז **רביה"ק** זי"ע אנגעקומען קיין צפת מיט א גאנצן עולם און דער טאטע ז"ל איז געגאנגען נעבן **רבי'ן** זי"ע און געוואלט דער מורה דרך ביי די קברי צדיקים, און איינער פון די עסקנים האט עפעס אנגעטראגן אנדערש ווי דער טאטע ז"ל האט געוואלט, האט זיך **רביה"ק** זי"ע אנגערופן בצחות לשונו: דא אין צפת איז **יחזקא**ל **דער מרא דאתרא**".

אויפן בית החיים האט דער טאטע ז"ל געהאט א ענין נפלא, ווייל **רביה"ק** זי"ע איז געגאנגען אויף קטנים ביי די זייט פונם פעלד און קיינער האט נישט געהאט אנגעגרייט קיין וואסער, און דער טאטע ז"ל האט זיך גענומען לויפן זוכן וואסער און אקעגנאיבער איז געווען א חורבה און ביי די טיר פון די חורבה האט ער געטראפן שטיין א פול קריגל מיט וואסער, און ער איז צוגעלאפן מיט א שמחה וואשן די הייליגע הענט פונם רבי'ן זי"ע און מקיים געווען אשר יצק מים על ידי אליהו. נאכן ענדיגן דאס השתטחות אויף אלע ציונים הק' און עס איז געווען שרעקליך הייס, און יעדער איז געווען מיד, האט **רביה"ק** זי"ע געדאוועט מנחה אין ביהכ"נ האר"י ז"ל און געדאוועט זייער א לאנגע שמונה עשרה בדביקות נפלאה. דער **רבי** זי"ע איז געבליבן נעכטיגן אין צפת אין מלון מרגליות און דעם אנדערן אינדערפרי געפארן קיין מירון.

אין מירון האט **רא"ז מרגליות** ז"ל געפרעגט דעם **רבי'ן** זי"ע אזוי ווי דא איז א מנהג אז מען זינגט שטענדיג דעם באקאנטן שיר "בר

יוחאי", אבער יעצט איז דאך אין די ניין טעג אויב מעג מען עס אויך זינגען, האט **רביה"ק זי"ע** געענטפערט אז דא איז עוז וחדוה במקומו און בר יוחאי איז אויך א תפלה ממילא מעג מען, און דער גאנצער עולם האט אנגעפאנגען צו טאנצן און **רביה"ק זי"ע** האט מיט געקלאטשט מיט די הענט, דער טאטע ז"ל האט אויך מיט געזומען אונזער ברודער **שלמה הערש** נ"י קיין ירושלים אויף שב"ק צו **רביה"ק זי"ע**, און נאכדעם ווען ער האט עם געזומען קיין תל אביב צו הרה"ק **מבעלזא** זי"ע און דארט איז נאר געווען א קליינער עולם האט **שלמה הערש** נ"י געזאגט: ביים סאטמארער רבין האט מען זיך אזוי געשטופט! די ברודער מוה"ר **ישעי' יעקב** ור' **חיים משה** הי"ו דערציילן אז אפילו ווען דער טאטע ז"ל איז מיט זיי געפארן צו הרה"ק **מבעלזא** זי"ע אויף שבתים ויו"ט האט ער געשמועסט אויפן וועג די גדלות פון **רביה"ק מסאטמאר** זי"ע און אריינגעפרעגלט אין די קינדער זיי זאלן זיין מקושר צו **רביה"ק זי"ע** אזוי ווי ער פלעג שטענדיג צו זאגן די מליצה "אין לנו שיור אלא התורה הזאת".

די ערשטע בר מצוה

ביים לערנען הל' תפילין איז נולד געווארן א גרויסע שאלה • זאלסט דיך פירן ווי דער טאטע פירט זיך • די חופה איז געווען אין אונזער הויף • דארט האט ער משמח געווען ממש כמעין הנובע • מעולם נתקנאתי במי שיכול לשמח חתנים וכלות • און זיין השתדלות האט ב"ה געהאלפן • און באלד נאך די שחיטה האט זיך איין טויב געזומען פליען • אבער פאר די טעכטער איז נישט געווען קיין געהעריגער חינוך • און זיי האבן אפגעשמועסט אז תיכף נאך פסח וועט ער פארן • און דארט האט מען געזאגט קידוש החמה • ביתו הוא בבחי' בית המדרש מעט • וואס, ער איז נישט געפארן•

י' כסלו תשי"ג איז בר מצו' געווארן אונזער עלטסטער ברודער מוה"ר **ישעי' יעקב** שליט"א און דער טאטע ז"ל האט געמאכט א גרויסע סעודה ביי אונז אינדערהיים און מיט עם געלערנט דאס פשעטל פון הגה"ק בעל **עצי חיים** זי"ע אויף די סוגיא פון המוצא תפילין מכניסן זוג זוג, אויך האט ער עם אויסגעלערנט "מגידות" צו זאגן נאכן פלפול אזוי ווי דער מנהג איז געווען אין דער אלטער היים. ער האט אויך

אליין געלערנט מיטן בר מצוה בחור הלכות תפילין פון **שלחן ערוך הרב**. ביים לערנען הל' תפילין איז נולד געווארן א גרויסע שאלה, בכן מיר בני אשכנז זענען זיך נוהג צו מאכן די ברכה על מצות תפילין ביים אנטאן דעם תפילין של ראש, אבער די צפת'ער אידן פירן זיך לויטן פסק פון **בית יוסף** ז"ל וועלכער איז דארט מרא דאתרא נישט צו מאכן קיין ברכה אויפן של ראש, און דא ווערט ער בר מצוה אין צפת, נו, זאל ער משנה זיין ממנהג אבותיו אדער נישט? האט זיך דער טאטע ז"ל מיישב געווען אז ער וועט פרעגן דעת קדשו פונעם **בעלזער רב** זי"ע און אזוי וועט מען טאן.

אויף שבת מברכים כסלו האט דער טאטע ז"ל מיט גענומען דעם בר מצוה בחור נ"י צו **הרה"ק מבעלזא** זי"ע, און מוצאי שב"ק זענען זיי זיך אריינגעגאנגען געזעגענען און וועז דער **רב** ז"ל האט אנגענומען די האנט פונעם בר מצו' בחור האט מיין טאטע ז"ל געפרעגט די שאלה הנ"ל, און דער **רב** ז"ל האט זיך פאר'מוח'ט כדרכו בקודש און האט אנגעהאלטן זיין האנד יבלחט"א אפשר פופצען מינוט און נאכדעם האט זיך דער רב ז"ל אנגערופן: זאלסט דיך פירן ווי דער טאטע פירט זיך" דער טאטע ז"ל האט אלע יארן געהאלטן פאר א זכי' אז זיין עלטסטער זון נ"י האט באקומען אזא שטארקע הדרכה פונם צדיק יסוד עולם ממשיך צו זיין בדרכי אבותיו.

ווינטער תשי"ג איז אויך געווען אין צפת די חתונה פון אונזער מומע מרת **חנה** ע"ה, די יונגסטע טאכטער פונעם זיידן ר' **חיים משה** זצ"ל מיטן חתן מוה"ר **שמואל וואלף לעווי** ז"ל וואס ער האט געוואוינט אינם דארף גמזו, די חופה איז געווען אין אונזער הויף און די חתונה סעודה אינם זידיטשויבער ביהמ"ד, און עס זענען געקומען געסט צו די חתונה מצד החתן ובראשם הגה"צ **אברהם ברוך ראזענבערגער** זצ"ל אב"ד **גמזו**, און פון צד הכלה אונזער פעטער מוה"ר **זלמן בינער** ז"ל און אונזער פעטער ר' **אברהם בינער** ז"ל ומשפחתם הי"ו. אויך די חשוב'ע ברודער **ווערטהיימער** פון בני ברק הרה"ח **אברהם יודא** שליט"א ולהבחל"ח מוה"ר **יהושע** ז"ל וועלכע זייער מוטער ע"ה איז געווען א שוועסטער פון אונזער **באבע מושקט** ע"ה, און דער טאטע

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

דער טאטע ז"ל האט אויך געגראמט אין חיפה ווען דער **סערעט־ ויזשניצער** רבי ז"ל האט חתונה געמאכט זיין זון דער **היינטיגער רבי** שליט"א מיט די טאכטער פון הרה"ח **שלום עוזר ברוין** ז"ל וואס ער האט זיך געקענט מיט זיין משפחה נאך פון הערמאנשטאט–סעבען. אויך האט דער טאטע ז"ל משמח געווען אין דעם דארף **מסמי־בני ראם** ווען הרה"ק **נחמן מספינקא** ז"ל האט דארט חתונה געמאכט זיין ר' **יוסף מאיר** ז"ל, און ש"ב יבלחט"א הגה"צ **ברוך כהנא** שליט"א פון אנטווערפען וועלכער איז דארט געווען ביי די חתונה פארציילט אז דעמאלט האט ער געקענט א אנדערן ר' **יחזקאל** ווי שפעטער אין אנטווערפן, דארט האט ער משמח געווען ממש כמעיין הנובע.

אויך האט דער טאטע ז"ל משמח געווען אין תל אביב זומער תשי"ב ווען הרה"ק ר' **איציקל פשעווארסקער** זי"ע איז געקומען פון פאריז חתונה מאכן זיין ניכטע מיט החתן הרה"ח **יעקב אליעזר דירענפעלד** נ"י און זייענדיג בחצר הקודש פונם **בעלזער רב** זי"ע האט הרה"ק ר' **איציקל** איינגעלאדענט דעם טאטען ז"ל ער זאל קומען משמח זיין און הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע האט א גרויסע הנאה געהאט פונם טאטענס גראמען. און מיט עטליכע יארן שפעטער ווען דער טאטע ז"ל האט שוין געווואוינט אין אנטווערפען האט ער באקומען א בריוו פון הרה"ק ר' **איציקל** מיט א איינלאדענונג משמח צו זיין א חתונה פון צוויי עלענדע מענטשן וואס הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע האט זיי חתונה געמאכט און ר' ר' **איציקל** זי"ע שרייבט דארט: מעולם נתקנאתי במי שיכול לשמח חתנים וכלות", א שאד אז דער בריוו איז ערגיץ פארלוירן געווארן. עס איז אבער יא געבליבן א בריוו וואס הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע שרייבט פאר ר' **אפרים צוויבל** ז"ל קיין אנטווערפען וועגן די זעלבע חתונה: "ואגב אבקשו היות כשהייתי בארץ ישראל על חתונה של ש"ב הי' שם השו"ב שלכם ויש לו כח וזכי' לשמח חתן וכלה תמחול לבקשו בשמי שיקדיש איזה יום לבוא לשמח שמחת מצו' ומאד הפליגו חכז"ל הענין לשמח חתן וכלה".

זייענדיג אזוי אפט בצילא דמהימנותא ביי הרה"ק **מבעלזא** זי"ע האט דער טאטע ז"ל דארט געהאט די געלעגנהייט צו באגעגענען הרה"ק

ר׳ **שלום משאש** זצ״ל פון לאנדאן און הרה״צ ר׳ **צבי אלימלך** זצ״ל פון **טאמאשוב** וואס האט דעמאלט געוואוינט אין אנטווערפען און נאך אנדערע אנשים גדולים וחשובים.

אין יענע צייט האבן אויך געוואוינט אין ארץ ישראל די געשוויסטער פון טאטען ז״ל זיין עלטערער ברודער ר׳ **אפרים פישל** ע״ה האט געוואוינט אין ירושלים און זיין ברודער מוה״ר **בערל** ז״ל און להבחל״ח זיין ברודער מוה״ר **יצחק משה** נ״י אין פתח תקוה. אויך האט דארט דעמאלט געוואוינט זיין שוואגער **יודל גליק** ע״ה מיט זיין משפחה ווייל זיי האבן געמאכט ״עלי״ פון אנטווערפען אבער ער האט דארט אנגעזעצט אסאך געלט איז ער צוריק געקומען וואוינען קיין אנטווערפען.

דער טאטע ז״ל האט פראבירט זיי אלע מקרב צו זיין און משפיע זיין זיי זאלן צוריק גיין צום דרך ישראל סבא, און זיין השתדלות האט ב״ה געהאלפן און זיין ברודער ר׳ **משה** נ״י איז נתקרב געווארן צו הרה״צ ר׳ **יצחק מאיר אייכענשטיין** ז״ל אדמו״ר **מזידיטשוב** אין פתח תקוה און געווארן גבאי אין זיין ביהמ״ד וואס ער האלט נאך אן עד היום הזה ב״ה. און זיין עלטערער ברודער ר׳ **בערל** ז״ל איז געווען א ווארימער חסיד׳ישער איד און איז ליידער נפטר געווארן פון די ביטערע מחלה זאת חנוכה ב׳ טבת תשט״ז זלה״ה, און ליידער נישט איבערגעלאזט קיין זש״ק ת.נ.צ.ב.ה.

די פרנסה אין ארץ ישראל איז געווען זייער בדוחק, מענטשן פלעגן קומען מיט עופות אהיים זיי צו לאזן שחט׳ן, איינמאל איז געווען א אינטערעסאנטע מעשה, אז א ספרד׳ישער איד איז געקומען מיט צוויי טויבן מען זאל זיי שחט׳ן, און טויבן מוז מען צובינדען די פליגלעך בעפאר די שחיטה ווייל אויב נישט קענען זיי נאך אוועק פליען, און דעמאלט האט דער טאטע ז״ל אין איילעניש נישט געמערקט און גע׳שחט׳ן די טויבן און די פליגלעך זענען נישט געווען צוגעבינדן, און באלד נאך די שחיטה האט זיך איין טויב געגומען פליען פון איין הויף צום אנדערן און עס איז אריינגעפלויגן אינעם הויף פון דעם אייגענטימער וואו מ׳האט עס פון דארט גע׳גנב׳ט, און דער בעה״ב האט געופן די

פאליציי און זיי זענען געקומען צום שוחט אויס צו פרעגן און אזוי איז מען דערגאנגען די מעשה.

אבער אויסער דאס ארימקייט איז אין צפת אויך געווען א גרויסער פראבלעם מיט חינוך ווייל עס זענען שוין געווען ב"ה גרויסע קינדער אין שטוב, און די יונגלעך האבן געלערנט אין די מארגערעטענער ישיבה וואס האט אנגעפירט הרה"ג **אייזיק קליינמאן** ז"ל, אבער פאר די טעכטער איז נישט געווען קיין געהעריגער חינוך, און דער נסיון העוני האט ליידער גורם געווען אין צפת אז עטליכע גרויסע טעכטער פון די שענסטע הייזער זענען ארויס לתרבות רעה ר"ל. ענדליך האט מען איינגעשריבן אונזער שוועסטער מרת רחל שתחי' אין א חרד'ישען מוסד ספעציעל פאר גרויסע מיידלעך מיט א אינטערנאט פאר אש"ל און דער מנהל איז געווען א יעקישער איד א גוטער פעדאגאג און זי איז דארט געווען זייער צופרידן, אבער ווען דער טאטע ז"ל איז אמאל געפארן איר באזוכן און ער האט באמערקט אז דער מנהל איז נישט נזהר צו געבן די האנט פאר א פרוי ר"ל האט ער בשום אופן נישט מסכים געווען אז זי זאל דארט בלייבן. איז נישט געווען קיין שום אנדערע עצה נאר זיך אריבער צו ציען קיין ירושלים אדער בני ברק, אבער צו אזא שריט דארף מען אסאך געלד פאר א דירה וכו', און דא איז דאך עיקר חסר מן הספר. דעריבער ווען זיי זענען געווארן געווויר געווארן אז מען זוכט אין אנטווערפען א שוחט האט די מאמע שתחי' לאויט"א צוגערעדט להבחל"ח דעם טאטן ז"ל ער זאל זיך קאנדידאטירען אלס שוחט, און אויב מען ווען עם איננעמען וועט ער קענען במשך א תקופה זיך אנזאמלען געלד צו דינגען א דירה אין ירושלים. אויף פסח תשי"ג איז מוה"ר **יוסף ראטענבערג** ז"ל פון די ראשי קהלה אין אנטווערפען געווען אין ארץ ישראל ביי זיין שווער אין תל אביב און ער האט זיך געטראפן מיטן טאטן ז"ל און ער האט ב"ה נושא חן געווען, אויך האט ער באקומען א שיינע הסכמה פון הרה"ק **מבעלזא** זי"ע און זיי האבן אפגעשמועסט אז תיכף נאך פסח וועט ער פארן קיין אנטווערפען יצ"ו בעז"ה.

כ"ג ניסן תשי"ג לפ"ק ד.ה. אסרו חג הפסח אין חו"ל איז פארגעקומען די זעלטענע געלעגנהייט פון "**ברכת החמה**" אדער ווי מיר האבן דאס

געורפן "קידוש החמה" וואס געשעט נאר איין מאל אין אכט און צוואנציג יאר, מען איז אויפגעשטאנען מיטוואך גאנץ פרי צו דאוונענען ותיקין אין ביהכ"נ האריז"ל און פון דארט איז מען אלע אינאיינעם ארויפגעגאנגען צו א הויך פלאץ וואס מ'רופט "מצודה" און דארט האט מען געזאגט קידוש החמה און דער טאטע ז"ל איז געווען דער שליח ציבור מיט זיין הויכע און זיסע שטימע, און מען האט נאכדעם געטאנצט און געזינגן מיט גרויס התרגשות אז מען האט די זכי' מקיים צו זיין אזא זעלטענע מצוה וואס קומט פאר נאר איינמאל אין אכט און צוואנציג יאר, ובפרט אז אין דעם פארגאנגענעם מחזור גדול איז נעבעך פארגעקומען די ביטערע וועלט מלחמה וואס האט ליידער פארטיליגט א דריטל פונעם כלל ישראל הי"ד, און דא שטייען רובם ככולם אודים מוצלים גאראטעוועט פון דעם קאלך אויוועז בחסדי השי"ת.

נאך קידוש החמה האט דער טאטע ז"ל געהאט די געלעגנהייט זיך צו געזעגענען פון די פילע ידידים ואוהדים וואס ער האט געהאט אין צפת ובתוכם אלטע צפת'ער אידן אזוי ווי ר' **ברוך ברזל**, הרב **בערל זילבערמאן** וכו', ובראשם דער שטאטס רב הרה"ג **אברהם שמחה קאפלאן** ז"ל וועלכער האט עם געשריבן זייער א שיינע המלצה בריוו און ער שרייבט דארט: ביתו הוא בבחי' בית המדרש מעט וכו'". אויף שב"ק מברכים אייר איז דער טאטע ז"ל געפארן צו הרה"ק **מבעלזא** זי"ע און מוצש"ק האט עם דער **רב** ז"ל זייער שיין געזעגנט און געזאגט בתו"ד: "איר זאלט מחזק זיין דאס (בעלזער) שטיבל אין אנטווערפען", און איינער פון די משמשים בקודש האט דערציילט אז צוויי וואכן שפעטער איז הרה"ח **נפתלי הערצקא קנאפ** ז"ל געווען אויף א שבת אין בעלזא און מען האט געזאגט פארן **רב** ז"ל אז דער צפת'ער שוחט איז דא האט דער **רב** ז"ל אויפגעציטערט און געפרעגט: וואס, ער איז נישט געפארן? האט מען עם געזאגט אז דאס איז אנדערער שוחט האט זיך דער **רב** ז"ל בארואיגט.

קפח • • •

שפיטאל. דעם ערשטן שבת האט דער טאטע ז״ל געגעסן ביי איינעם פון די ראשי הקהלה וועלכער האט עם איינגעלאדנט, און אזוי ווי ער איז נישט געגאנגען מיטן שטריימל אויף די גאס האט ער גלייך ביים אנקומען אין שטוב ארויס געגומען זיין שטריימל פון שאכטל און זיך עס אנגעטאן. דארט האט אויך געגעסן א אדם חשוב ות״ח עצום וואס ער איז געווען א קרוב מיטן בעה״ב, ווי ער האט דערזען דעם טאטן ז״ל מיטן שטריימל האט ער עס געגעבן א כאפ אראפ פון זיין קאפ און זיך עס אנגעטאן בפני קהל ועדה און צוגעלאפן צום שפיגעל אריינקוקען און רעאגירט: נא, בין איך שיין?״ אזוי ווייט איז אנטוועקומען דעמאלט געווען אנטי חסיד׳יש געשטימט, און דער טאטע ז״ל מיט זיין ערליכקייט און זיין פריינטליכקייט איז געווען א גרויסער פיאנער אין די גייסטיגע רעוואלוציע וואס אנטוועקומען האט דערלעבט ב״ה.

מען האט דעם טאטן ז״ל באלד אויך אויפגענומען אלס **בעל קורא** אין גרויסן **ביהמ״ד אסטען** און דארט האט ער געדאוונט יעדן שב״ק אינדערפרי, דעמאלט האבן דארט געדאוונט די פני העיר, און פרייטאג צונאכטס האט ער בקביעות געדאוונט אין **ביהמ״ד סאטמאר** צווישן אנ״ש, און דעמאלט איז עס נאך געווען א קליין שטיבל אויף די וואַן אימערזעל שטראַס 12 אויפן ערשטן שטאק, און צו שלש סעודות איז ער געגאנגען אין **בעלזער שטיבל** וואס איז געווען אויף סטאָם שטראַס מקיים צו זיין וואס **הרה״ק מבעלזא** זי״ע האט עם געזאגט ביים געזעגענען. ער האט זיך געדונגען א צימער ביי ידידו יבלחט״א מוה״ר **פרץ לעפקאוויטש** שליט״א וועלכער איז אויך געווען א פרישער תושב מיט קליינע קינדערלעך, און געהאט דארט קאסט און קוואטיר.

אין חודש תמוז האט דער טאטע ז״ל געשריבן פאר תבלחט״א די מאמע תחי׳ אז עס איז פאר עם אוממעגליך צו בלייבן אליין אין אזא מצב, דעריבער אדער קומט די גאנצע משפחה קיין בעלגיע אדער פארט ער צוריק קיין ארץ ישראל. און די מאמע תחי׳ חכמת נשים בנתה ביתה האט פארשטאנען אז אויב וועט ער צוריק אהיימקומען וועט ער נישט אזוי שנעל ארויספארן, און זייענדיג א חכם הרואה את הנולד האט זי באשלאסן אליין נאכצוקומען מיט די גאנצע משפחה, און אזוי ווי זי

איז שוין דעמאלט געווען אין די הויכע חדשים האט זי אויסגערעכנט אז חודש אב וועט זי שוין זיין נאך די לידה און האט באשטעלט שיף קארטען אויף פרייטאג ה' אב ארויס צו פארן פון חיפה קיין מארסייל–פראנקרייך, זי האט אויך אפגעמאכט אז אויב עס וועט געבוירן ווערן א יונגעל וועט דער טאטע ז"ל קומען צו פליען לכבוד דעם ברית און נאכדעם מיטפארן אלע אינאיינעם.

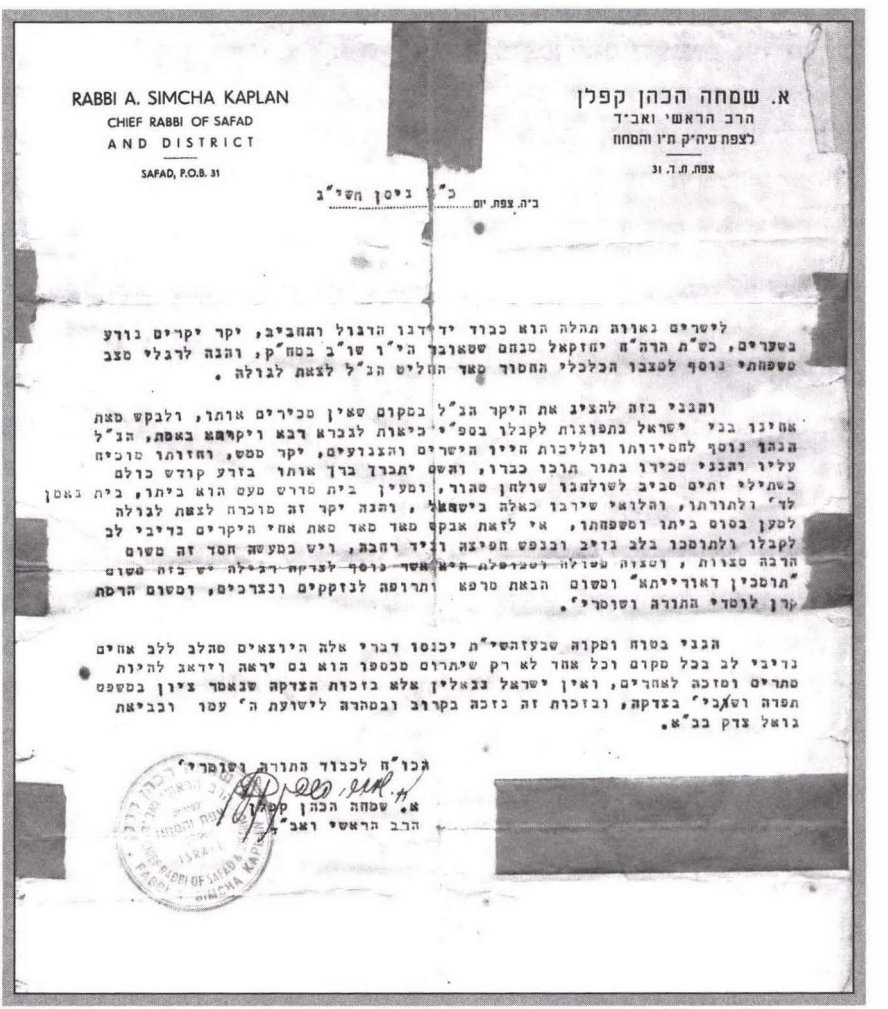

RABBI A. SIMCHA KAPLAN
CHIEF RABBI OF SAFAD
AND DISTRICT
SAFAD, P.O.B. 31

א. שמחה הכהן קפלן
הרב הראשי ואב"ד
לצפת עיהק תו"ו והסחה
צפת, ת.ד. וכו

בית צפת, יום כ"ו ניסן תשי"ג

לישרים נאורה תהלה הוא כבוד יהדנו הרבנל והחביב, יקר יקרים נורע בשערים, כש"ת הרה"ח יחזקאל סבתם ששאובך ה"ו שו"ב בטח"ק, והנה לרגלי מצב טשפחתי נוסף לסצבו הכלכלי החסרך סאד התליש הנ"ל לצאת לגולה.

והנני בזה להציב את היקר הנ"ל בסקום שאין סכירים אותו, ולבקש סאת אחינו בני ישראל בתפוצות לקבלו בסף"י כיאות לגברא רבא ויקרא באסת, הנ"ל הנהו נוסף לחסידותו והליכות היין הישרים והצנועים, יקר סמש, וחזותו סוכיח עליו והנני סכירו בתור תוכו כברו, ושש יתברך ברך אותו בזרע קודש כולם כשתילי זתים סביב לשולחנו שלחן סהור, ומעין בית סרוש סעט הוא ביתו, בית באסן לד' ולתורתו, והלואי שירבו כאלה בישראל, והנה יקר זה סוכרח לצאת לגולה למען בטוח ביתו ומשפחתו, אי לזאת אבקש סאד סאת אחי היקרים נדיבי לב לקבלו ולתוסכו בלב נדיב ובנפש חפיצה וביד רחבה, ויש במעשה חסד זה משום הרבה סצוות, ושנה שנולה ושנדפלה היא אשר כוסף לצדקה רבילה יש בזה משום "תוסכין דאורייתא" ומשום הבאת סרפא ותרופה לנזקקים ונצרכים, ומשום הרסת קרן לנוסדי התורה ושוסריה.

והנני בטוח ומקוה שבעזהשי"ת יכונסו דברי אלה היוצאים סהלב ללב אחים נדיבי לב בכל סקום וכל אחד לא רק שיתרום מכספו הוא גם יראה וידאג להיות סתרים ומזכה לאחרים, ואין ישראל נגאלין אלא בזכות הצדקה שנאסר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה, ובזכות זה בזכה בקרוב ובסהרה לישועת ה' עסו ובביאת גואל צדק בב"א.

בכ"ח לכבוד התורה ושוסריה

א. שמחה הכהן קפלן
הרב הראשי ואב"ד

RABBI OF SAFAD
RABBI A. KAPLAN

די שיינע המלצה פונעם צפת'ער רב ז"ל

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

יעקב פריעדמאן ז"ל פון סיגעט און עם געבעטן אויב ער קען עמיצען אין מארסייל וואס קען זיין בייהילפיג פאר זיין משפחה. ר' **ליפא** האט זיך אנגעטראגען אז ער וועט אריבער פארן אויף שב"ק קיין מארסייל און שטיין צו הילף פאר די משפחה ביז זיי וועלן ווייטער פארן אי"ה.

שב"ק זענען מיר געווען אין א האטעל און ר' **ליפא** ז"ל האט געוואלט גיין מיט אונז דאווענען אין א שול, דערווייל איז נאר געווען א שול מיט א ארגעל ר"ל האט מען געדאווענט אינדערהיים. מוצש"ק איז מען געפארן א גאנצע נאכט מיט די באן ביז פאריז, און ר' **ליפא** האט אונז ארויפגעזעצט אויפן צוג וואס פארט קיין בעלגיע און מיר זענען אנגעקומען קיין אנטווערפען בשטומ"צ זונטאג פארנאכט פ' עקב תשי"ג לפ"ק. דער טאטע ז"ל האט געדינגען א דירה אויף טערליסט שטראַס 29 מיט א שטיקל הויף און דארט האבן מיר געוואוינט ביז חודש כסלו תשכ"א און פון דארט זיך געצויגען אויף לאנגע לעעם שטראַס 299.

א ברילאנט אין די שטאט פון ברילאנטען

די גאנצע שטאט האט געקענט די שטויבער קינדער מיט די לאנגע פיאות • דאס אלעם האט עם זייער באליבט געמאכט ביי די מענטשן • שפעטער האט זיך ארויסגעצייגט אז ער האט ממש געראטעוועט • דאס קינד טאר מען נישט מלעזן • א איד אנע החתימת זקן • דער ברית איז פארגעקומען אום יום הקדוש

אין אנטווערפען האט זיך אנגעפאנגען א נייע תקופה ווייל מען האט געהאט ב"ה א גרויסע דירה לויט די דעמאלטדיגע באגריפן, אפי' מען האט נישט געהאט קיין צענטראל הייצונג און אפי' נישט קיין פרידזשידער, אבער עס איז ב"ה געווען צו עסן בהרחבה און דער טאטע ז"ל האט דעמאלט געשריבן פאר זיינס א ידיד קיין ארץ ישראל אז דא אין אנטווערפען איז ער כאטש א "עושה ואוכל"... דעמאלט איז אנטווערפען נאך געווען א קליין שטעטל און די גאנצע שטאט האט געקענט די שטויבער קינדער מיט די לאנגע פיאות, און דער טאטע ז"ל האט אונז מיט געגומען שבת אינדערפרי אין אסטען ביהמ"ד און שטאלצירט מיט זיינע חסיד'ישע קינדער ב"ה. און ווייל דער טאטע ז"ל

איז געווען א שוחט און דעמאלט איז די גאנצע שטאט נאך געווען צוגעוואוינט צו די אלטע היים אויסשפראך און יעדער האט עם געפופן "ר' **חאַסקל שוחט**" און ער איז געווען דער הויפט מוהל אין די שטאט, אויך איז ער געווען דער **בעל תפלה**, **ובעל קורא**, **ובעל תוקע** אין גרויסן שטאטישען ביהמ"ד, ממילא איז ער געווארן א צענטראלער פיגור אין די שטאט, און יעדער האט עם ליב געהאט מיט זיין פריינטליכקייט און ערליכקייט, אויך האט ער געפופן מערערע מענטשן ביי זייערע אידישע נעמען וואס קיינער האט דאס נישט געטאן בעפאר וכדומה.

ובפרט ביי די ברית'ן ווי ער האט געמאכט סיי די אומנות המילה מיט אזא געשיקטקייט און מיט הארץ, ווי אויך דאס התעוררות און שמחה של מצוה בשעת די הייליגע עבודה, אנגעפאנגען פונעם דאוונען שחרית פארן עמוד און זינגען וכרות, און נאכדעם די פסוקים פארן ברית, און דער מי שברך ביים סוף פונם ברית ווי ער האט אויסגעלאזט "ונאמר אמן מזל טוב" אז דאס ביהמ"ד האט געקלינגען, דאס אלעס האט עם זייער באליבט געמאכט ביי די מענטשן. און די מאמע שתחי' לאויט"א האט עם אלעמאל צוגעהאלפן סיי ביים ברית איז זי מיט געקומען און געפאשעלט דאס קינד פארן ברית, און דעם דריטן טאג שלישי למילה איז זי געגאנגען באדען די בעיבי, און אנווייזן פאר די יולדת וויאזוי מען באהאנדעלט עס ווייטער און דער טאטע ז"ל האט זייער געשעצט איר הילף להבחל"ח און האט זי אנגערופן "מיין אסיסטענט". אויך זענען אסאך ברית'ן פארגעקומען אין שפיטאל, ווייל דעמאלט האט מען געלאזט די יולדת בלייבן צען טעג אין שפיטאל, און די גאנצע מאנשאפט פון די קאטוילישע שפיטעלער האבן געהאט גרויס רעספעקט פארן טאטן ז"ל, און ער האט ארויס געפופן א גרויסן קידוש ד' מיט זיין איידעלע און פריינטליכע באנעמונג.

דער טאטע ז"ל איז געווען א גרויסער מחמיר ביי געזונדהייט פראבלעמען פון די ניי געבוירענע קינדער, אויך ביי געלקייט האט ער מחמיר געווען פיל מער ווי די דאקטוירים, און האט נישט געלאזט מאכן דעם ברית ביז דאס געלקייט איז אינגאנצען אראפ, ער פלעגט

נאכצוזאגען בשם הרה"ק **משיניווע** זי"ע אז אפי' אויב דאס קינד ווייניט מער ווי געווענליך זאל מען שוין חושש זיין. עס זענען געווען מערערע מאל וואס דער טאטע ז"ל האט זיך קעגנגעשטעלט מיט מסירת נפש קעגן דעם דאקטער און די גאנצע משפחה, און נישט געוואלט מל זיין דאס קינד און שפעטער האט זיך ארויס געצייגט אז ער האט ממש גערעטעוועט די קינדער פון ערנסטע פראבלעמען. דער טאטע ז"ל האט אויך מחמיר געווען נישט צו מל'ען א קינד וואס האט נישט די געוויכט פון דריי קילא. עס האט דערציילט א גערער חסיד אז הרה"ק בעל **בית ישרא**ל זצ"ל האט איינמאל געפרעגט ביי זיין קינד פארוואס דער ברית איז נאכנישט געווען, און ער האט געענטפערט: ר' **יחזקא**ל וויל נישט מל'ען ווייל דאס קינד וועגט נאכנישט קיין דריי קילא", האט דער **גערער** רבי זצ"ל געזאגט: כאטש ער האט נאך קיינמאל נישט געהערט אזא חומרא, אבער ער זאל זיך פארלאזן אויפן מוהל".

איינמאל בין איך דערביי געווען ביי א נגיד'ישען ברית וואס האט געזאלט פארקומען שב"ק אין די וואַן דען נעסטליי שול, און דער אבי הבן זייענדיג א גרויסער נגיד מיט פילע קרובים און באקאנטע האט אנגעגרייט א קידוש כיד המלך. אבער דאס קינד האט ערב שב"ק באקומען עפעס א אינפעקציע אויפן אויג און עס איז ארויס געקומען א געלע פליסיגקייט, און די באבע פונם קינד האט מורא געהאט אז דאס וועט אפשטופן דעם ברית, האט זי אונטערגעקויפט א ניורס אין שפיטאל זאל דאס כסדר אוועק ווישען און למעשה איז געלונגען עס צו פארשטעקען, ביז דאס קינד איז שוין געלעגען אויפן **כסא של אלי' ז**"**ט** און ווען דאס קינד האט נאכאמאל אנגעפאנגען צו ווייניען און דער טאטע ז"ל האט באמערקט דאס געלע פליסיגקייט האט ער זיך באלד אנגעורופן: דאס קינד טאר מען נישט מל'ן. נו פארשטייט זיך אז עס איז געווארן א גערודער, האט דער טאטע ז"ל געזאגט: אדרבה! רופט אהער דעם רב און ער זאל זאגען אויב מען מעג, און מען האט צוגערופן **הרב צווייג** ז"ל און אז ער האט געזען אז דער טאטע ז"ל איז ביי זיך אזוי פעסט האט ער געשטיצט די סברא אז מען טאר טאקע נישט מל זיין דאס קינד מיט א אויגען קראנקהייט, און בלית ברירה האט מען צוריק

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

א דאנק די פילע ברית׳ן האבן מיר געהאט א טעלעפאן אינדערהיים באלד פון אנפאנג כדי צו קענען ערר׳יכן דעם מוהל.

דער טאטע ז״ל איז געווען רוב יארן בעל שחרית ימים נוראים אין ביהמ״ד אסטען. ראש השנה תשט״ו האט דער טאטע ז״ל זיך דערזען מיט א סענסיטיוועז פראבלעם אז דער בעל מוסף פון יום הקדוש וועט זיין א איד אנע חתימת זקן, ווייל אין די ערשטע יארן נאך די מלחמה זענען געווען היבש חשוב׳ע אידן אנע בערד. אבער דער טאטע ז״ל האט אלע יארן, אין רומעניא און אין ארץ ישראל געהאט בעלי מוספים מיט בערד, און פונקט אין אנטווערפען זאל ער נכשל ווערן דערמיט? מה עשה הקב״ה אום צום גדלי׳ איז געבוירן א יונגעל ביי זיין קאלעגע מוה״ר גדלי׳ רייכמאן ז״ל שו״ב אין דער ברית איז פארגעקומען אום יום הקדוש אין בעלזער שטיבל, און ער האט מכבד געווען דעם טאטן ז״ל מיט מוהל׳שאפט, און אזוי איז דער טאטע ז״ל שוין געבליבן דאוועגען אינם בעלזער שטיבל מיט חסיד׳ישע בעלי תפלות ב״ה.

בית ועד לחכמים

זיך אהיימגעשלעפט פון שעכט הויז מיט א שווערע טאשקע • דער זמיגראדער רבינ׳ס סעקרעטאר • עם האט ארויס געפופן א גרויסן חידוש בימים ההם • שטייענדיג אונטערן פענסטער האט ער זיך אויסגעלערנט דעם ניגון • אייגענטליך בין איך היער דער מרא דאתרא • מיט געגומען די קינדער זאלן זעען און קענען ערליכע אידן

אונזער היים איז געווארן א בית פתוח לרווחה אויף א גרויסן פארנעם ב״ה, און ביז אדר תשי״ז ווען הרה״ק ר׳ **איציקל** זי״ע האט זיך באזעצט אין אנטווערפען איז די ערשטע אדרעס פון הכנסת אורחים געווען ביי ״ר׳ יחזקאל **שוחט**״. עס האבן זיך דורכגעדרייט אורחים און משולחים אדער סתם שלעפערס מכל המינים, און דער טאטע ז״ל האט זיך אהיים געשלעפט פון שעכט הויז מיט א שווערע טאשקע אנגעפולט מיט רויט–פלייש, לעבער, מילץ, גראשיץ, און מארך ביינער, און טיילמאל אויך לונגלעך און מען האט געהאט צו געבן עסן בהרחבה פאר אידישע קינדער, אויך האט מען פארקויפט אביסל לעבער דא און דארטען און אסאך אווענ געטיילט אומזינסט פאר אנטווערפענער ארימעלייט.

מיר האבן אויך געהאט חשוב'ע געסט וואס זענען ביי אונז איינגעשטאנען אין אנטוווערפען ווי צ.ב.ש. הרה"ק **נחמן מספינקא** זצ"ל און ער האט געפירט ביי אונז דעם טיש פרייטאג צו נאכטס, הגה"צ **אברהם ברוך ראזענבערגער** ז"ל אב"ד גמזו, הרה"ג **מרדכי דאוויד אוויטש** ז"ל אב"ד **ראסא־אכמא־בית מאיר**, הרה"ג **שלום דוב טענעבוים** אב"ד **מילדוי** ז"ל, הגה"צ **יהושע עהרנרייך** ז"ל אב"ד **שימלוי**, הרה"ג **אלעזר קליין** ז"ל אב"ד **באר שבע**, הרה"ג **אשר שמואל כץ** ז"ל אב"ד **זשיבוי**, הרה"ג **משה יעקב בעק** ז"ל **יפו'ער רבי**, הרב **מארקאוויטש** ז"ל און זיין איידעם הרב **זיל־בערבערג** ז"ל ביידע ליטווישע גדולים, הרה"ח **ישעי' קליין** ז"ל, הרה"ח **צבי מאשקאוויטש** ז"ל מירושלם עיה"ק, הרה"ח **יוסף פריעד** ז"ל דער פירער שוחט, דער **האצענער** רב, און הרה"ח **לייביש פרענקל** ז"ל מיט זיין גאנצע משפחה, אויך הרה"ח **שלום מערמלשטיין** שליט"א וועלכער איז מיט יארן שפעטער געווארן א מחותן ווייל ר' **ישעי' יעקב** ב"ר **בעריש קאהן** נ"י האט חתונה געהאט מיט זיין אייניקל תחי'. אויך איז געווען א תקופה ווען הגה"צ האדמו"ר הישיש **מזשמיגראד** זצ"ל האט געווואוינט מיט זיין משפחה אין אנטווערפען אין זעלבן הויז ווי אונז, ממש העכער אונזערע קעפ און דער טאטע ז"ל איז עם שטארק געשטאנען לימינו און פאר זיי געזארגט, און אונזער ברודער מוה"ר **ישעי' יעקב** שליט"א האט זיך פארגעשטעלט אויפן טעלעפאן אלס דער זמיגראדער **רבינס** סעקרעטאר. אויך וועז דער **פרעמישלאנער רבי** זצ"ל איז געקומען וואוינען קיין אנטווערפען האט עם דער טאטע ז"ל זייער מקרב געווען און געבליבן אלע יארן ידידים נאמנים, ווייל זיין גרויסער פאטער דער **טעמעשוואר־רבי** זצ"ל איז איינגעשטאנען אין אונזער היים אין קארלסבורג. אויך וויל די **פרעמישלאנער רביצין** ע"ה איז געווען א קינד פון די דעעשער משפחה.

כ"א כסלו תשט"ו לפ"ק איז געווען די בר מצוה פון אונזער ברודער מוה"ר **חיים משה** שליט"א און ער האט עולה געווען לתורה אין אסטען ביהמ"ד און דארט האט מען געגעבן א גרויסן קידוש נאכן דאוונען. און דעמאלט איז געווען דער מנהג אין אנטווערפען אז דער בר מצוה בחור האט אנגעטאן לכבוד שב"ק א בלויען אנצוג מיט א קורץ רעקל און א

בלויען פלאכען דאשיקעל "שאָפקאָ" און שפעטער וועט מען איז געפארן אין די ישיבה האט מען זיך אנגעטאן א קנייטש היטל לכבוד שב"ק, אבער דער טאטע ז"ל האט אנגעטאן פאר חיים משה נ"י א בעקיטשע מיט א ביבער הוט כנהוג בבית אבותיו, און עס האט אויסגערופן א גרויסן חידוש בימים ההם.

דא מוז מען דערמאנען לשבח דעם ידיד ונדיב הרבני מוה"ר פרץ גראס ז"ל וועלכער האט געקויפט דעם ביבער הוט פאר חיים משה'ן נ"י און שפעטער האט ער פאר אונז אלע געקויפט די ביבער הוטען צו די בר מצוה. דעם ביבערהוט האט מען דעמאלט באשטעלט פון לוגאנא–שווייץ ביי מוה"ר משה שווימער ז"ל.

אין יענע תקופה איז אין אנטווערפען נאך געווען די פאראיניגטע געמיינדעס "מחזיקי הדת" און "שומרי הדת" און די שוחטים האבן געדינט פאר ביידע קהלות וועלכע האבן נאכנישט געהאט קיין געהעריגע רבנים, נאר הרה"ג חיים יעקב ראטנבערג ז"ל איז געווען דער דיין מצד די מחזיקי הדת, און הרה"ג מאיר לאנדא ז"ל דער דיין מצד שומרי הדת, דער טאטע ז"ל איז געווען בידידות מיט אלע ביידע, אויך מיט הרה"ג שמואל זאב ראטה ז"ל דער אוהעלער דיין, און הרב לאנדא ז"ל איז געווען אונזער שכן און איז געקומען דאס ערשטע יאר פסח ביינאכט אונטער הערן אונזער סדר, און שטייענדיג אונטערן פענסטער האט ער זיך אויסגעלערנט דעם ניגון "שבשפלנו זכר לנו כי לעולם חסדו" וואס דער טאטע ז"ל פלעגט יעדעס יאר צו טאנצען ביים סדר מיט גרויס התלהבות. און אפי' שפעטער וועט עס איז ליידער געווארן א גרויסע מחלוקת קעגן הרה"ג ח"י ראטענבערג ז"ל האט זיך דער טאטע ז"ל נישט געמישט און געווען גוט מיט ביידע צדדים. אויך איז אין אנטווערפן געווען א דומ"ץ הרה"ג עקיבא אשר ליפמאן ז"ל א פארצייטישער פוילישער איד, און דער טאטע ז"ל איז געווען מיט עם שטארק בידידות. דעמאלט האט נאך אנטווערפען פארמאגט א "אויבערראבינער" ער האט געהייסן הרב שפירא און געדאוועט אין די האלענדישע שול, דאס ערשטע מאל האט דער טאטע ז"ל געמוזט גיין צו עם מפני הכבוד זיך פארצושטעלן, און ער האט געזאגט פארן טאטן ז"ל בתוך דבריו: אייגענטליך בין איך דאך דער מרא

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

טוב און אסאך ארויס געהאלפן און געשטאנען צו די האנד פארן טאטן ז"ל און די גאנצע משפחה.

אויך זענען אין יענע יארן געקומען קיין אנטווערפען די פאלגענדע אדמורי"ם: (עפ"י סדר הא"ב) **אזשערובער** רבי זצ"ל, **אלכסאנדערער** רבי זצ"ל, **באבובער** רבי זצ"ל, **באיאנער** רבי זצ"ל, **ביאלאער** רבי זצ"ל, **בעהושער** רבי זצ"ל, **ביקסאדער** רבי זצ"ל, **דעעשער** רבי זצ"ל, **טעמעשוואראר** רבי זצ"ל, **טשערנאבלער** רבי זצ"ל, **לובלינער** רבי זצ"ל, **לעלובער** רבי זצ"ל, **סאדיגורא-פשעמישלער** רבי זצ"ל, **סטיטשינער** רבי זצ"ל, **סערעט-וויזשניצער** רבי זצ"ל, ספינקער רביים: **רי"מ כהנא** זצ"ל **ר"נ כהנא** זצ"ל **רי"י וויים** זצ"ל, **סקולענער** רבי זצ"ל, **פאלטישאנער רבי** זצ"ל, **תולדות אהרן** רבי זצ"ל, ואחרון חביב **כ"ק אדמו"ר** זצ"ל דעמאלט **סיגעטער רב**, און כ"ק אדמו"ר **מקרעטשניף** זצ"ל.

אויך חשוב'ע רבנים ווי דער **וואוידיסלאווער** רב זצ"ל, דער **וויצענער** רב זצ"ל, **טשעקער** רב זצ"ל, דער מ' **אויוואראר** רב זצ"ל, דער **סטריזשובער** רב זצ"ל, דער **שימלויער** רב זצ"ל, און יבלחט"א די דעמאלטדיגע וויזשניצער רבנים שליט"א פון ארץ ישראל און אמעריקע.

לוחם מלחמת ד'

מכבד געווען מיט קבלת שבת • עס זענען אנגעקומען פארשידענע אומקלארע שמועות פון אר"י • מען זאל מאכן א אייגענע תלמוד תורה • און דאס האט מכריע געווען • אין יענע פרשה אליין געטראפן פופצן גרייזן

חודש סיון תשט"ו לפ"ק איז **רביה"ק** זי"ע געווען צוויי שבתים אין לאנדאן אונטערווועגנס קיין ארץ ישראל, און דער טאטע ז"ל איז געפארן מיט יבלחט"א זיינע צוויי בחורים להסתופף בצילא דמהימנותא, און **רביה"ק** זי"ע האט עם זייער מקרב געווען און מכבד געווען מיט קבלת שבת.

זומער תשט"ו לפ"ק ווען **רביה"ק** זי"ע איז געווען אין ארץ ישראל לוחם צו זיין מלחמת ד' אקעגן אנטיילנעמען אין די בחירות פון די

ציוניסטישע רעגירונג, איז ליידער געווארן דער פירוד צווישן **בעז"ז** און **סאטמאר** וואס מען האט עס דעמאלט גערופן "די מחלוקה". אונזער משפחה איז דעמאלט געווען זומער אין היידע אינאיינעם מיט הרה"ח **פרץ לעפקאוויטש** שליט"א און זיין משפחה, און עס זענען אנגעקומען פארשידענע אומקלארע שמועות פון ארץ ישראל און מען האט נישט געווואוסט פונקטליך וואס עס גייט פאר, און אויף שבת מברכים אלול איז **רביה"ק** זי"ע געווען אין וויען יצ"ו און זעלבסט פארשטענדליך אז דער טאטע ז"ל האט זייער געוואלט פארן, אבער מיט זיין איזראעלישן פאספארט האט ער בשום אופן נישט באקומען קיין וויזא וויבאלד עס איז דעמאלט געשטאנען אריינגעדריקט אין פאספארט "לכל הארצות פרט לגרמניא" און דער טאטע ז"ל האט געהאט גרויס צער און עגמת נפש דערפון, אבער שפעטער האט מען געזען אז עס איז געווען מן השמים לטובה ווייל מען האט גערעדט פאר אונזער שוועסטער רחל תחי' א שידוך וואס איז נישט געווען צום הארצן פארן טאט'ן ז"ל און זיי האבן געוואלט מען זאל זיך טרעפן אין וויען, און ויבאלד ער איז נישט דארט געווען איז עס בטל געווארן.

אין וויען יצ"ו האט **רביה"ק** זי"ע בכבודו ובעצמו מסביר געווען פאר אנ"ש פון אנטווערפען דעם מצב, און געבעטן מען זאל מאכן א אייגענע תלמוד תורה פאר אונזערע קינדער, און ווען דער עולם איז צוריק געקומען קיין אנטווערפען איז דער טאטע ז"ל געווען אין א גרויסע מבוכה ווייל די בעלזער חסידים אין אנטווערפען זענען געווען גרויס בכמות ובאיכות און רוב מוהל'שאפטן האט דער טאטע ז"ל געהאט ביי זיי אין ביהמ"ד, ווידער די סאטמארער חסידים זענען געווען במתי מעט און פוחת והולך ווייל אפי' ווינטער תשט"ז האבן נאך עטליכע משפחות זיך געצויגן קיין אמעריקע, אויך איז אונזער ברודער ר' **ישעי' יעקב** שליט"א שוין געווען גרייט צו פארן אויף די ימים נוראים קיין בעלזא און דארט בלייבן לערנען אין די בעלזער ישיבה אינאיינעם מיט זיין שכן מוה"ר **מרדכי דוד צוויבל** נ"י. דעמאלט האט דער טאטע ז"ל באקומען א בריוו פון ירושלים פון זיין שוואגער מוה"ר **זלמן בינער** ז"ל ווי ער שילדערט אביסל וויאזוי עס איז ליידער מושפל געווארן דער

כבוד פון **רביה"ק זי"ע** דורך די מערכה, און ער האט מדגיש געווען אז אויב וועט ער יעצט שיקען זיין זון לערנען אין די בעלזער ישיבה וועט עס זיין א שטארקע פגיעה אין **רביה"ק זי"ע**, און דאס האט מכריע געווען ביים טאטן ז"ל ער זאל זיך שטעלן אין גאנצן אויף די זייט פון סאטמאר און אויך ארויסנעמען די יונגלעך פון די בעלזער ת"ת, און זיי שיקען אין די ניי געגרינדעטע סאטמארער ת"ת.

יענעם זומער אין היידע איז געווען דעם ערשטן שבת א בעל קורא פון בריסעל וואס מיר די קינדער האבן עם געזען אינדערוואכן גיין אין בלויזן קאפ ר"ל, און דער טאטע ז"ל האט געטענה"ט ער זאל נישט ליינען, אבער די בריסעלער אידן האבן זיך אנגענומען פאר עם. ביים ליינען האט דער טאטע ז"ל עולה געווען אחרון און אינמיטן ליינען האט ער באמערקט א גרייז אין די ספר תורה און האט באלד צוגערופן א איד מוה"ר **וואלף בערקאוויטש** ע"ה וועלכער איז געווען א שטיקעל סופר און מען האט מחליט געווען תיכף זונטאג בודק צו זיין נאכאמאל, און זונטאג בשעת'ן בודק זיין האט מען אין יענע פרשה אליין (דברים) געטראפן פופצען גרייזן ר"ל. פארשטייט זיך אז יענער האט מער נישט געליינט און דער טאטע ז"ל האט איבערגענומען דאס ליינען.

יענעם זומער האט דער טאטע ז"ל געהאט מסינ"פ פאר טבילה ש"ק אינדערפרי ווייל דארט איז געווען א וואסער וואס מען האט נישט געקענט געהעריג אריינגיין און ער האט זיך דארט געטובל'ט, אויך האט ער געהאט א שווערע מילטער וואס ער האט זיך אליין אפגעגאסן תשעה קבין.

א נייע תקופה - חתונה מאכן קינדער בשטומ"צ

א גרויסער בעל מסירת נפש אין לאנדאן • די וועלט זאגט דאך א איידעם א שטיק שווער • אויב אזוי זאגט ער גארנישט • האט געטאנצט מצוה טאנץ באריכות מיט גרויס התלהבות • איינער פון די עדות א זקן מופלג • ראש חודש איז איר יום טוב • קודם ביי זיין חתונה און נאכדעם וועט מען זען • א שווערע ארבייט צו פירן די שטוב אליין • א סאטמארער זומער קאלאניע פאר יונגלעך • אבער ביי יעדן ברית האט ער דעם זעלבן רגש

דעם ערשטן טאג סליחות תשט"ו איז אונזער שוועסטער רחל תחי' א כלה געווארן למז"ט מיט איר חתן **אשר אנשיל שעהר** נ"י פון לאנדאן יצ"ו, און זיין מוטער מרת **זעלדא** ע"ה איז געווען די טאכטער פון הרה"ח **עזריאל שווארץ** ז"ל שו"ב אין סאטמאר. פארן טאטן ז"ל איז געווען א געוואלדיגע שמחה אז ער האט זוכה געווען אין יענע שווערע צייט צו באקומען א חתן א ת"ח ויר"ש און א סאטמארער חסיד פון א גאר היימישע און חשוב'ע משפחה ב"ה, זיין פאטער הרה"ח **שלום יצחק** ז"ל איז געווען א שו"ב און א גרויסער בעל מסירת נפש אין לאנדאן און דער חתן נ"י האט געמאכט זייער א פיינעם רושם אין אנטווערפען מיט זיין בעלבתי'שקייט און ארדענונג.

עס איז כדאי צו פארצייכענען א עפיזאד וואס דער טאטע ז"ל האט מערערע מאל דערציילט, אז איינער פון די אויפגעקלערטע מתפללים אין אסטען ביהמ"ד וועלכער פלעגט אסאך טשעפען דעם טאטן ז"ל איבער זיין כאניאקישקייט, האט עם געזאגט ווען ער האט דערזען דעם חתן נ"י: זעט איר ר' **יחזקאל** אייער איידעם געפעלט מיר שטארק, ער איז פעדאַנט און צוזאמענגענומען וכו'", האט עם דער טאטע ז"ל געענטפערט: נו, די וועלט זאגט דאך א איידעם איז א שטיק שווער"...

אין יענע צייט איז הרה"ק ר' **איציקל פשעווארסקער** זי"ע געווען אויף א שבת אין אנטווערפען און ער איז איינגעשטאנען ביי מוה"ר **פנחס פריעדמאן** ז"ל מגדולי חסידי בעלזא, און הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע האט פראבירט משתדל צו זיין אז דער טאטע ז"ל זאל נישט ארויס נעמען די קינדער פון די בעלזער ת"ת און עכ"פ זאל ער איינטיילן און שיקן סיי דא און סיי דארט, דער טאטע ז"ל האט עם געפרעגט צו ער נעמט אויף זיך די הקפדה פון **רביה"ק** זי"ע, האט הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע געענטפערט: אויב אזוי זאגט ער גארנישט (עיין בדברי יואל מכתבים חלק ב' מכתב קל"ז). דער נסיון איז ביים טאטן ז"ל געווען פון די שווערסטע אין זיין לעבן, ווייל ער האט זייער אסאך געליטן דערפאר, אבער ער איז געווען א איש אמת און דבוק אין **רביה"ק** זי"ע בכל נימי נפשו ממילא איז ער גרייט געווען אויף אלעם.

JOEL TEITELBAUM
GRAND RABBI OF SATMAR

500 BEDFORD AVENUE
BROOOKLYN 11, N. Y.

יואל טייטלבוים
אבדק"ק
סאטמאר והגלילות
ברוקלין, נ. י.

רביה"ק זי"ע שרייבט פאר הרה"ק ר' איציקל זי"ע און דערמאנט וועגן די ת"ת אין אנטוווערפען

ערב ש"ק פ' יתרו כ"א שבט תשט"ז לפ"ק איז געווען די חתונה פון אונזער שוועסטער מרת רחל תחי' מיטן שוואגער ר' **אשר אנשיל** שליט"א. דער חתן נ"י איז שוין געווען א יתום מאביו הרה"ח **שלום יצחק שעהר** ז"ל און זיין אונטערפירער איז געווען דער ברודער הרה"ח הנגיד **מרדכי שעהר** ז"ל פון לאנדאן. אויך זענען מיט געקומען עטליכע חברים פונם חתן און איינער פון זיי מוה"ר **אברהם הכהן מאטיאש** ז"ל פון לאנדאן, וועלכער איז מיט יארן שפעטער געווארן א מחותן מיטן טאטן ז"ל ווייל זיין אייניקל מוה"ר **חיים סענדר עסטרייכער** נ"י איז א איידעם ביי אונזער ברודער מוה"ר **יוסף שלמה הערש שטויבער** נ"י.

די חופה איז געווען פרייטאג נאכמיטאג און די סעודה פרייטאג צונאכטס, און הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע איז ספעציעל געקומען פון פאריז מסדר קידושין זיין, און ביי די חתונה איז ער געקומען פארן בענטשן און האט געטאנצט מצוה טאנץ באריכות מיט גרויס התלהבות, און הרה"ח **שאול הוטערער** נ"י האט זייער שיין געגראמט אינמיטן די סעודה און ביי מצוה טאנץ ווייל דאס איז געווען די ערשטע חסיד'ישע חתונה זייט ר' **שאול** נ"י האט געוואוינט אין אנטווערפען. אויך ר' **פישל שטיינבאך** ע"ה האט געזאגט בדחנות און מוה"ר **חנוך דוד שווארץ** ז"ל וואס איז דעמאלט ביי אונז איינגעשטאנען האט משמח געווען בשירה ורקידה.

שבת בייטאג איז הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע געקומען צו שבע ברכות ביי אונז אינדערהיים, און ווייל די כלה תחי' איז געווען אין פאריז פאר די חתונה זיך לאזן דארט מאכן די שטאפיר צו די חתונה האט הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע זי שטארק משבח געווען, אויך האט ער געקענט דעם חתן ר' **אנשיל** נ"י פון פריער און געזאגט אז ער האט עם אינזינען פרייטאג צונאכטס ביי "ולשדך הבנות". מוצאי שב"ק איז געווען א מלוה מלכה אין סאטמארער ביהמ"ד און ר' **שאול הוטערער** נ"י האט געשפילט מיט א פידל און הרה"ח המפו' מוה"ר **זלמן בריזל** ז"ל מיקירי ירושלים האט זייער שיין געטאנצט מיט נאך ארץ ישראל אידן.

ביי די חופה איז געווען איינער פון די עדות א זקן מופלג מוה"ר **ברוך בין** ז"ל וועלכער האט נאך געדענקט די לוי' פונם הייליגן דברי

חיים זי"ע און דער **שניוווער** רב זי"ע איז געווען זיין מסדר קידושין און זיין זון מוה"ר **זלמן** שו"ב ז"ל איז געווען א חבר מיט הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע.

צו די חתונה איז געקומען פון ארץ ישראל אונזער באבע מרת **מושקט** ע"ה און איז געבליבן ביי אונז ביז נאך פסח און עס איז געווען פאר די אייניקלעך זייער א גוטער חינוך ווייל זי האט אונז געזאגט מוסר, און מיר האבן צוגעקוקט איר התנהגות וויאזוי זי פלעגט זאגן תחנה אויף אידיש אפי' אינמיטן די הויז ארבייט און די טרערן זענען געפלאסן פון אירע אויגען אויפן ביגעלאייזען וכדומה.

זי האט געהאט א מנהג אז יעדן ראש חודש האט זי זיך אנגעטאן דאס ווייסע טיכל מיטן שבת'דיגן פארטוך און געלייגט א ווייסן טישטוך אויפן טיש און אנגעצונדן צווויי ליכט ביי די סעודה, און זי פלעגט צו זאגן אז ראש חודש איז איר יום טוב, און די פלא איז אז זי איז נפטר געווארן ראש חודש. זי האט זייער מכבד געווען איר איידעם דעם טאטן ז"ל און ביי יעדן בריוו וואס זי האט כסדר געשריבן פון ארץ ישראל האט זי אלעמאל געשריבן "ערעב כאזקל" (זי האט נישט געקענט קיין לשון הקודש)....

פרייטאג צונאכטס נאך די חתונה איז דער טאטע ז"ל צוגעגאנגען צו זיין שוויגער ע"ה איר אן צו וואונטשן א מז"ט כנהוג, און זי האט דעמאלט געהאלטן **שלמה הערש** נ"י"ן אין אירע ארעמס האט זי געענטפערט: דער אייבערשטער זאל מיר העלפן איך זאל זוכה זיין צו דערלעבן **שלמה הערש'עלעם** חתונה" און דער טאטע ז"ל האט רעאגירט: אי"ה ביי אסתר רחמה'לעס חתונה" (זי איז דעמאלט געווען די יונגסטע), אבער די **באבע** **מושקט** ע"ה האט געקלאפט אויף יבלחט"א **שלמה הערש'ם** פלייצע און געזאגט: קודם ביי זיין חתונה און נאכדעם וועט מען זען" און כך הוו' ווייל **שלמה הערש** נ"י האט חתונה געהאט טבת תשכ"ז לפ"ק און זי האט זיך דעמאלט שוין נישט אזוי גוט געשפירט און נאכדעם איז נתגלה געווארן די ביטערע מחלה ר"ל און זי איז נפטר געווארן אדר"ח אייר תשכ"ז תנצב"ה.

אויך זענען געקומען צו די חתונה פון ארץ ישראל דער פעטער ר' **אפרים פישל** ע"ה מיט זיין ווייב מרת **מלכה** ע"ה, זי איז געווען זייער א ערליכע און איז במסינ"פ שטענדיג געגאנגען מיט בגדי צניעות און אין איר זכות איז ער געבליבן א שומר תומ"צ. אויף זיינע אלטע יארן האט ער פארלוירן א אייניקל ביי די מלחמת יוה"כ תשל"ד און דאס האט עם אויפגעוועקט און ער פלעגט א גאנצן טאג זיצן ביי די גמרא.

זומער תשט"ז לפ"ק האט אונזער מאמע תחי' לאויט"א שטארק געליטן פון די גאל שטיינער און דער טאטע ז"ל האט מורא געהאט פון א אפעראציע, און זי איז געווען א לענגערע צייט אין שפיטאל אין האלאנד ביז נאך יוה"כ און אהיימגעקומען אויף סוכות, און אונזער שוועסטער רחל תחי' איז געפארן וואוינען קיין לאנדאן האט דער טאטע ז"ל געהאט א שווערע ארבייט צו פירן די שטוב אליין, און מוה"ר **ישעי' יעקב** שליט"א וואס איז דעמאלט געווען דער גרויסער בחור און געלערנט אין ישיבת עץ חיים קאפעלן איז שטארק געשטאנען צו הילף יומם ולילה און געהאלפן פירן די וירטשאפט, און דעריבער האט ער געשפעטיגט מיט זיין נסיעה קיין אמעריקע אין די סאטמארער ישיבה ביז פ' ויצא תשי"ז און ער איז אוועק געפארן אינם טאג פון ברית ביי הרבני הנגיד מוה"ר **יעקב יוסף לעפקאוויטש** נ"י.

זומער תשט"ז האט מען דאס ערשטע מאל געמאכט א סאטמארער זומער קאלאניע פאר די יונגלעך און דער אנפירער איז געווען מוה"ר **יוסף צבי הכהן ראזנבערג** ז"ל און עס איז געווען אין קאפעלן נישט ווייט פון די ישיבה, און דער טאטע ז"ל האט אויך צו געהאלפן און איז מערערע מאל ארויס געקומען, אויך האט ער דארט אפגעשוירן און געמאכט פיאות פאר אונזער ברודער ר' **שמואל מאיר** נ"י, און ביים סוף סעזאן האט ר' **יוסף ראזענבערג** ז"ל געהאט א קריזיס פון א שבר און מען האט עם דרינגענד געמוזט אפערירן אינמיטן די נאכט, און דער טאטע ז"ל איז מיטגעגאנגען אין שפיטאל אין קאפעלן אינאיינעם מיט יבלחט"א מוה"ר **ישעי' יעקב** שליט"א און אפי' געהאלפן ארויפלייגען אויפן אפעראציע טיש, דער טאטע ז"ל פלעגט שפעטער צו זאגען אז

מ׳קען זיך פארשטעלן וואס פאר א געפיל ער האט געהאט צו שטעלן אזא היימישן איד צום אפרירן, אבער ביי יעדן ברית האט ער דעם זעלבן רגש און גייט צו מיט א פחד נאר ער איז מתפלל אויף סייעתא דשמיא

ווינטער תשי״ז איז אנגעקומען הרה״ח **לייביש פרענקל** ז״ל מיט זיין משפחה הי״ו פון ארץ ישראל און זיי האבן געוואוינט איין וואך ביי אונז אינדערהיים מיט זעקס קינדערלעך כ״י, ווייל ער איז געווען א חבר פונם טאטן ז״ל נאך פון טאשנאד. אויך הרה״ח מוה״ר **ישראל בריף** ז״ל מיט זיין טאכטער א אלמנה ל״ע און קליינע יתומים זענען דעמאלט געקומען און דער טאטע ז״ל האט זיי אסאך צוגעהאלפן. און שפעטער זענען זיי געווארן מחותנים ווייל זיין אור אייניקל מוה״ר **יצחק יהודה בריף** נ״י איז א איידעם ביי אונזער ברודער מוה״ר **שמואל מאיר** נ״י.

דער פשעווארסקער הויף אין אנטווערפען

ער איז זייער נתפעל געווארן פונם איכות הלימוד • די מאמע מאכט א גוטן קוגעל • סאטמאר האט אבים אנגעהויבן צו בליען • ר׳ ר׳ איציק׳ל ז״ע קומט אונז מבקר חולה זיין • געלאזט מטיב חלום זיין ביי דריי אידן • זיי זאלן אלע דריי אריבער גיין צו מחזיקי הדת • מיט געגומען די בריוועז צו מלוה דמלכה און עם פארגעלערנט ברבים • זי זאל קומען צו די חתונה וויל עם וועט זיין א גרויסער עת רצון • מען האט ממש נישט געקענט אויפשטעלן די חופה • איבעראל גע׳שמ׳ט מיט זייער שטרענג חסידישען חינוך

סוף חודש אדר א׳ תשי״ז איז הרה״ק ר׳ **איציקל** זי״ע אנגעקומען קיין אנטווערפען יצ״ו אינאיינעם מיט זיין חדב״נ הרה״ק ר׳ **יענק׳לע** זי״ע און זיי האבן זיך באזעצט אינם הויז וואס מען האט פאר זיי געקויפט אויף מערקאטאר שטראס 56 און באלד דעם ערשטן שב״ק איז דער טאטע ז״ל געגאנגען צו שלש סעודות און האט אונז מיט געגומען, און נאך הבדלה האט הרה״ק ר׳ **יענק׳לע** זי״ע אונז פארהערט מס׳ ביצה וואס מען האט דעמאלט געלערנט אין סאטמארער ת״ת ביים חשוב׳ן מלמד הרה״ח **משה עמרם גראד** ז״ל און ער איז זייער נתפעל געווארן פונם איכות הלימוד אין די ת״ת.

דער טאטע ז"ל איז געגאנגען קיין פשעווארסק בקביעות יעדע וואך צו ש"ס און געהאט די חזקה צו זיין בעל קורא ביי מנחה און זינגען ידיד נפש, ער האט די חזקה אנגעהאלטן אלע יארן וואס ער האט געווואוינט אין אנטווערפען. טיילמאל איז ער אויך געגאנגען צום טיש פרייטאג צו נאכטס און יעדעס יאר כ"א אדר צו די יארצייט סעודה פון רבי ר' **אלימלך** זי"ע.

די קינדער הי"ו האט ער געשיקט יעדן שבת מיטאג צום טיש און די מאמע שתליט"א האט יעדן צווייטן שבת געמאכט א לאקשן קוגעל צום טיש און הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע האט אונז געזאגט: די מאמע מאכט א גוטן קוגעל". הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע האט אמאל געזאגט פארן טאטן ז"ל אז ער עסט פרייטאג צונאכט פיר צימעסן: פערפל, מייערן, פירות, לעבער, און ער האט זיך געמאכט א סימן די ר"ת פון **פ**'סח **מ**'צרים **פ**'סח **ל**'עתיד.

חודש אדר ב' תשי"ז זענען געקומען וואוינען קיין אנטווערפען אונזער פעטער הרה"ח **זלמן בינער** ז"ל ומשפחתו הי"ו אינאיינעם מיט הרה"ח **יעקב צבי פריעדמאן** ז"ל ומשפחתו הי"ו, און פאר אונזער משפחה איז דאס געווען א גרויסער געווינס ובפרט פארן טאטן ז"ל ווייל ער איז געווען א חבר מיט ר' **זלמן** ז"ל נאך פון טאשנאד און מיט ר' **הערשל סופר** ז"ל פון אראד. אויך איז יענעם ווינטער געקומען מוה"ר **אהרן הערש** ווינבערגער שליט"א מיט זיין משפחה, און אלע האבן ב"ה געהאט יונגלעך, האט סאטמאר אביסל אנגעהויבן צו בליען ב"ה.

יענעם זומער תשי"ז איז אויך געקומען וואוינען קיין אנטווערפען הרה"ח **אברהם שלמה** גרינפעלד ז"ל וועלכער איז געווען א רוח החיים פאר סאטמאר, און האט אסאך יארן געלערנט יעדן טאג בחברותא מיטן טאטן ז"ל און זיי זענען געווען חברים וידידים נאמנים.

זומער תשי"ז האט סאטמאר נאכאמאל געמאכט א זומער קאלאניע פאר די יונגלעך אין די מינעראלישע שטאט "**ספא**" און הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע איז אויך דארט געווען. ער האט געהאט א עקסטערע דירה און א

אייגען מנין אבער ער איז מערערע מאל געקומען באזוכן די קאלאניע און געבן חיזוק. ער האט אויך געשריבן א בריוו פאר נדיבים מען זאל שטיצן די הייליגע תשב"ר.

איינמאל איז אונזער ברודער ר' **שלמה הערש** נ"י און איך הק' געלעגן אין בעט מיט א האלדז ענטצינדונג און די שלאפצימערן זענען געווען אויפן צווייטן שטאק, און אויפאיינמאל איז הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע אנגעקומען אונז מבקר חולה זיין אין באגלייטונג פון זיין אייניקל יבלחט"א הרה"צ ר' **לייביש** שליט"א, ער איז נאך דעמאלט געווען א בחור.

דער טאטע ז"ל איז אויך ארויסגעקומען אויף עטליכע וואכן קיין **ספא**, און מיט גענומען זיין קליינע טאכטערל אסתר רחמה תחי', און די מאמע שתחי' איז דעמאלט געווען נאכן געבורט פון אונזער יונגסטע שוועסטער מאטל חי' שרה שתחי' איז זי געבליבן אליין אינדערהיים מיט די בעיבי זיך אויס צו רועזן.

דארט אין ספא איז זונטאג פ' ראה תשי"ז אנגעקומען די ביטערע ידיעה אז הרה"ק **אדמו"ר מבעלזא** זי"ע איז נסתלק געווארן, און מען האט אונז יונגלעך אראפגעזעצט אויף די ערד און מתאבל געווען אפאר מינוט כדבעי, און דעמאלט האט הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע פארציילט אז ער האט זיך פרייטאג געלאזט מטיב חלום זיין ביי דריי אידן, און דער טאטע ז"ל בתוכם, ווייל ער האט געחלומ'ט אז דער ברודער פונעם **פאקמירער** רב איז נפטר געווארן, און הגם ער האט געוואוסט אז **רביה"ק** זי"ע האט נאר געהאט איין ברודער **דער עצי חיים** זי"ע אעפ"כ האט ער זיך מטיב חלום געווען, און יעצט זעט ער אז אין הימל איז דער **בעלזער** רב זי"ע געזעכנט ווי א ברודער מיטן **פאקמירער** רב זי"ע.

דער טאטע ז"ל וואס איז געווען זייער מקושר אין הרה"ק **מבעלזא** זי"ע איז געווען זייער צובראכן פון זיין הסתלקות, און ביי די שלשים איז געווען א גרויסער הספד אין אסטען ביהמ"ד און הרה"ק **מפאפא** זצ"ל איז ספעציעל געקומען קיין אנטווערפען און מספיד געווען בדמעות שליש און דער טאטע ז"ל האט אויך געווויינט בכיות נוראות.

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

יעדן בריוו איז געווען געשריבן א חלק אדער די גאנצע תורה פון **רביה"ק** זי"ע וואס ער האט געזאגט ביי שלש סעודות אדער פון פרייטאג צו נאכטס, און דער טאטע ז"ל האט געהאט פון דעם א ענג רוחני כמובן, און ער פלעגט טיילמאל מיט נעמען די בריוועז אין סאטמארער ביהמ"ד צו מלוה מלכה און עס פארגעלערנט ברבים, און דאס האט אזוי אנגעהאלטן א שיינע פאר יאר. די געשריבענע תורות פון **רביה"ק** זי"ע זענען דעמאלט געווען פארן טאטן ז"ל כמים קרים על נפש עייפה ווייל ער האט אין יענע תקופה געליטן גרויס רדיפות און געהאט אסאך עגמת נפש, ווייל מען האט פון עם צוגענומען אסאך מוהל'שאפט און אלעס נאר ווייל ער איז א געטרייער סאטמארער חסיד, און טראצדעם וואס דאס אלעס האט עם זייער ווי געטאן אבער מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, און ער איז געבליבן מקושר אין דעם אילנא דחיי **רביה"ק** זי"ע מיט א קשר של קיימא.

חודש כסלו תשי"ח איז פארגעקומען די גרויסע רבי'שע חתונה פון הרה"צ **ברוך כהנא** שליט"א מיט די טאכטער פון הרה"ק ר' **יענק'לע** זי"ע און דאס ערשטע איניקל פון הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע, און ר' ר' **איציקל** זי"ע האט געבעטן דעם טאטן ז"ל ער זאל עם צו העלפן צו די שמחה. הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע האט דעמאלט אויך געשריבן א בריוו פאר די **סאטמארער ריביצין** הרבנית הצ' מרת **אלטא פיגא** ע"ה זי זאל קומען צו די חתונה ווייל עס וועט זיין א עת רצון געהאלפן צו ווערן מיט קינדער. דער טאטע ז"ל האט זיך געשפירט ווי א מחותן משני הצדדים וויבאלד דער זיידע פונם חתן הרה"צ **מספינקא** זצ"ל איז געווען זיין מסדר קידושין און דער פעטער הרה"צ ר' **נחמן** זצ"ל האט געווארנט אין קארלסבורג ווי אויבנדערמאנט, אויסערדעם האט דער **חתן** שליט"א געמוזט אווען פארן פון ארץ ישראל צוליב דעם פראבלעם פון מיליטער און איז געקומען קיין אנטווערפען נאך פאר די ימים נוראים און געהאט זיין אכסניא ביי אונזער שכן הרה"ח **אפרים צוויבל** ז"ל און מיר האבן געגעסן אינאיינעם אין די סוכה וכו', און ווען זיינע עלטערן זצ"ל זענען געקומען צו די חתונה האבן זיי געשפירט אז זיי האבן אין אנטווערפען נאנטע מענטשן **משפחת שטויבער**.

זיין אויפרופן איז געווען אין ביהמ"ד **בית יצחק פשעווארסק** און הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע האט מכבד געווען דעם טאטן ז"ל צו זיין דער בעל קורא, און די **ספינקער רביצין** ע"ה וועלכע איז געווען באקאנט אז זי האט מקפיד געווען אויף יעדן קלענסטן מנהג פון די אבוה"ק זי"ע, האט מפציר געווען אז דער טאטע ז"ל זאל זאגן דברי כיבושין פארן חתן ביים קבלת פנים און דער טאטע ז"ל האט טאקע געזאגט מפני הכבוד. ביי די חופה איז ער געווען דער משורר און עס איז געווען א געוואלדיגער געדרענג און שטופעניש און מען האט ממש נישט געקענט אויפשטעלן די חופה, און דער טאטע ז"ל וועלכער איז געווען א בעל כח אינאיינעם מיט להבחל"ח מוה"ר **סענדער פריעד** נ"י האבן געמאכט ארדענונג מען זאל קענען שטעלן די חופה געהעריג, און דער טאטע ז"ל איז געגאנגען מיטן שטריימל ביי די חתונה און אפי' פאר די קינדער שי' אנגעטאן בגדי שבת. אויך האט ער זיך משתתף געווען גאנץ שבת שבע ברכות ביי אלע טישן.

זומער תשי"ח איז אונזער ברודער מוה"ר **ישעי' יעקב** שליט"א א חתן געווארן למז"ט עב"ג מרת פריידא רבקה שתחי' די טאכטער פון הרה"ח **משה אהרן האפמאן** ז"ל פון די חשוב'ע סאטמארער חסידים אין וויליאמסבורג, און כאטש דער טאטע ז"ל האט עם נישט געקענט פערזענליך האט ער אבער געוואוסט צו זאגן פון עם ווייל ער האט געוואוינט אין טעמעשוואר און דארט איבערגעלעבט די מלחמה מיט זיין גאנצע משפחה און שפעטער האבן זיי געוואוינט אין פאריז און איבעראל גע'שמ'ט מיט זייער שטרענג חסיד'ישען חינוך און צניעות'דיגע טעכטער. אויך האט דער טאטע ז"ל געקענט זיין שוואגער הרה"ח הנגיד ר' **געצל בערגער** פון לאנדאן, אויך איז יענעם ווינטער תשי"ח ר' **געצל** ז"ל געקומען קיין אנטווערפען אינאיינעם מיט הרה"ח **שלמה בראווער** ז"ל שאפען געלט פארן **שיכון קרית יואל** אין **בני ברק** וואס **רביה"ק** זי"ע האט דארט געבויעט, און דער טאטע ז"ל איז געשטאנען צו זייער רעכטע האנד אזוי ווי ער האט שטענדיג געטאן פאר יעדע סאטמארער זאך ובפרט פאר די הייליגע מוסדות אין ארץ ישראל ת"ו.

די ערשטע נסיעה קיין אמעריקע

דער אטלאנטישער אוקיינוס איז געווען זייער שטורמיש • מען האט געקענט מיינען אז דער רבי קומט יעצט ארויס פון לאגער • דער רבי איז זייער נתפעל געווארן פון זיינע חלפים • שחורה בימות החול ונאוה ביום השבת • ר׳ איציקל איז א אמת׳ער ידיד • לעולם זענען ביידע ארימעלייט • געבליבן גרויסע ידידים ביז זיי האבן זיך משדך געווען • די טעיפערעקארדערס האבן אויסגעזען ווי א נירמאשין • זיי זענען אנגעקומען קיין פאריז ערב שב״ק • מיט אידישקייט האט מען זיך נישט וואס צו שעמען • וועז עס איז געקומען צו טאן א טובה פאר גוטע שכנים • ער זאל אליינס לייענען קריאת המפטיר אין די ס״ת

ווינטער תשי״ט איז דער טאטע ז״ל מיט יבלחט״א די מאמע שתחי׳ געפארן דאס ערשטע מאל קיין אמעריקע צו די חתונה פון מוה״ר **ישעי׳ יעקב** שליט״א, די חתונה איז פארגעקומען י״ב טבת אבער דער טאטע ז״ל האט שוין געוואלט זיין די ימי החנוכה בצילא דמהימנותא פון **רביה״ק** זי״ע און דעריבער זענען זיי שוין געפארן פריער. קיינער פון די קינדער זענען נישט מיטגעפארן און מען האט אונז אלע צוטיילט ביי היימישע משפחות, און זיי זענען געפארן מיט די שיף פון פראנקרייך און ביז אהין מיט די באן. עס איז דעמאלט געווען ווינטער און דער אטלאנטישער אוקיינוס איז געווען זייער שטורמיש און די מאמע שתחי׳ האט זיך זייער נישט גוט געשפירט אונטערוועגנס, און צוליב דעם האבן זיי אויפגעשטוישט דעם וועג צוריק אויף א אנדערע שיף וואס פארט לאנגזאמער ממילא ווארפט עס זיך אביסל ווייניגער.

זיי זענען אנגעקומען קיין וויליאמסבורג כ׳ כסלו און יענעם אויפדערנאכט אור ליום **כ״א כסלו** איז געווען די סעודת הודי׳ כנהוג אינם טאג וואס **רביה״ק** זי״ע איז ניצול געווארן פון די נאצים ימ״ש, און דער טאטע ז״ל האט א לאנגע תקופה געערעדט מיט התרגשות פון דעם געהויבענעם מאמענט וועז **רביה״ק** זי״ע איז אריינגעקומען אין ביהמ״ד צו די סעודה און דער גאנצער עולם האט געטאנצט און געזונגען ״חסדי ד׳ כי לא תמנו״ מיט דעם באקאנטן ניגון, און דאס התעוררות איז געווען אזוי גרויס אז מען האט געקענט מיינען אז דער **רבי** זי״ע קומט יעצט ארויס פון לאגער מאפילה לאורה.

צו די חתונה האט זיך דער טאטע ז"ל געקויפט א נייע רעזשעוואלקע און שיך און זאקען אזוי ווי ער איז געגאנגען אין ארץ ישראל, און דער **רבי** זי"ע איז געווען מסדר קידושין און אויך געקומען צו א שבע ברכות, און ביי די שבע ברכות האט דער טאטע ז"ל געגראמט פון א צעטל לכבודו של **רביה"ק** זי"ע. במשך די וואכן וואס דער טאטע ז"ל איז געווען אין וויליאמסבורג האט ער זיך געווייקט ביים רבין זי"ע יומם ולילה אלע נעכט חנוכה און נאכדעם די שובבי"ם תורו'ת, און בכלל האט ער זיך משתדל געווען צו זיין יעדן טאג ביים רבינ'ס דאוענען און צוקוקען די עבודת הקודש ביים תפילין לייגען וכו', אויך האט ער דעמאלט געוויזן פאר **רביה"ק** זי"ע זיינע חלפים און דער **רבי** זי"ע איז זייער נתפעל געווארן דערפון.

דער טאטע ז"ל האט געהאט חשק זיך צו באזעצן אין וויליאמסבורג אבער ווען ער איז ארויס געפארן אין שעכטהויז און צוגעקוקט דאס יאגעניש וואס עס הערשט דארט האט ער זיך געטוישט די מיינונג, און בכלל האט ער נישט געקענט פארנעמען וויאזוי דער עולם דארט איז א גאנצע וואך פאריאגט און פארפלאגט, און ער האט איבער גע'חזר'ט דעם מדרש "שחורה אני בימות החול ונאוה ביום השבת" ווייל ווען עס איז אנגעקומען דער שב"ק און מען האט געזען הונדערטער אידן מיט שטרייימלעך און רעזשעוואלקעס און בחורים און יונגלעך מיט לאנגע געקרייזעלטע פיאות וכו', ובפרט די לעכטיגע תפלות און טישן ביים **רבין** זי"ע איז עס געווען ממש מעין עולם הבא אבער א גאנצע וואך איז דער עולם נעבעך פארשווארצט געווארן צוליב די פרנסה.

דער טאטע ז"ל האט דעמאלט מיט גענומען פאר **רביה"ק** זי"ע א קוויטל וואס הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע האט מיט געשיקט, און הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע האט זיך נוהג געווען אז קודם האט ער געשריבן א קוויטל פארן רבי'ן אליין "**יואל בן חנה** וכו'", און נאכדעם א קוויטל פאר זיך מיט זיין משפחה און דער **רבי** זי"ע האט עס געליינט מיט גרויס התפעלות, און נאכדעם געמאכט א שמועס וועגן ר' ר' **איציקלען** און בתוך דבריו האט ער געזאגט: ר' **איציקל** איז א אמת'ער ידיד". דער **רבי** זי"ע האט דעמאלט געוואלט אז מוה"ר **ישעי' יעקב** שליט"א זאל

ווערן א שוחט וויבאלד ער איז ב"ה א יר"ש מרבים, אבער דער טאטע ז"ל האט בשיטה נישט געוואלט אז זיינע קינדער זאלן זיין שוחטים, ווייל ער האט געהאלטן אז ער האט שוין יוצא געווען מיט די שווערע נסיונות אויך פאר די קומענדיגע דורות, האט ער געזאגט פארן **רבי'ן זי"ע**: אויב דער רבי הייסט אז ער זאל זיין שוחט בין איך מחויב צו פאלגען און בין מבטל מיין דעת אבער אויב דער רבי פרעגט מיין מיינונג, בין איך דערקענען כנ"ל", האט דער **רבי זי"ע** געפרעגט: און וואס וועט ער טאן פאר פרנסה? האט דער טאטע ז"ל געענטפערט: "ער קען זיין א מלמד", ווייל דעמאלט איז נאכנישט געווען קיין סאטמאר כולל און אלע כלי קודש זענען געווען מלמדים. האט **רביה"ק זי"ע** געזאגט בצחות לשונו: דער טאטע ז"ל דער **קדושת יו"ט** פלעגט צו זאגען אז וואס איז דען דער חילוק צווישן א שוחט און א מלמד?, לעולם זענען ביידע אריבעלייט, נאר א שוחט איז א בלוט-ארימאן".

דעמאלט זייענדיג אין ווילי'אמסבורג האט זיך דער טאטע ז"ל מתיידד געווען מיט מיין שווער הרה"ח מוה"ר **שלמה גפן** ז"ל וועלכע האט געוואוינט בשכינות מיט יבלח"ט מוה"ר **ישעי' יעקב** שליט"א, און אפי' זיי האבן זיך נישט געקענט פערזענליך פון פריער זענען זיי געווארן גאר נאנטע ידידים און געבליבן גרויסע ידידים ביז זיי האבן זיך מיט ניין יאר שפעטער משדך געווען ב"ה. אויך איז ער דעמאלט געווארן א נאנטער ידיד מיט הרה"ח **אברהם** וו**ערצבערגער** ז"ל און להבחל"ח הרה"ח **עזריאל גליק** שליט"א און ביידע זענען געווען שוחטים, און שפעטער מיט יארן זענען זיי געווארן מחותנים ווייל מוה"ר **שלמה הערש שעהר** נ"י איז א איידעם ביי מוה"ר **יקותיאל הערש** וו**ערצבערגער** שליט"א א איידעם פון מוה"ר **אברהם** ז"ל, און מוה"ר **אברהם** וו**אלף שטויבער** ב"ר **ישעי' יעקב** נ"י איז א איידעם ביי מוה"ר **עזריאל גליק** שליט"א.

דער טאטע ז"ל האט שטענדיג געטראכט מיט וואס ער קען זיין א גוטער טאטע פאר זיין הויזגעזונד, און ווען ער איז געווען דעמאלט אין אמעריקע איז ער געגאנגען צו איינעם פון די שכנים פון מוה"ר **ישעי' יעקב** נ"י און אראפגעכאפט אויף טעיפס אלע מיני נגונים און חזנות וואס יענער האט געהאט אויף פלאטען אזוי ווי עס איז דעמאלט

געווען איינגעפירט. אויך האט ער געבעטן מוה"ר **אברהם** **ווערצבערגער** ז"ל ער זאל ארויפזינגען מערערע סאטמארער ניגונים וואס מען האט עס אין אנטווערפען נאכנישט געקענט, און ער האט אהיימגעבערענגט דריי גרויסע טעיפס וואס האבן אויסגעזען אזוי ווי רעדלעך און די טעיפערעקארדערס זענען געווען אזוי גרויס ווי א ניי מאשין, און מיר האבן באקומען א אלטן טעיפערעקארדער פון משפחת גליק און יעדן מוצאי שב"ק נאך ויתן לך האט דער טאטע ז"ל אונז געזאגט: יעצט גייען מיר אנצינדן דאס קעסטל".

דעם וועג אהיים פון אמעריקע האבן זיי געמאכט מיט א שיף וואס פארט אכט טעג אנשטאט פינף און פארשטייט זיך אז ביי יענע נסיעות האט מען זיך געמוזט מיטשלעפן כשר עסן ווייל אין די שיף איז געווען עפעס א כשר'ע קאך אבער נישט פאר קיין אפגעהיטענע אידן, און זיי האבן מיטגענומען קאנזערוון פושקעס וואס מען האט אליין אנגעגרייט און געלאזט פארשליסן. זיי זענען אנגעקומען קיין פאריז ערב שב"ק און שוין נישט פארכאפט אנצוקומען אויף שב"ק קיין אנטווערפען זענען זיי געגאנגען אין א האטעל, און געגעסן ביים שו"ב מוה"ר **שמחה** **יאקובאוויטש** ז"ל וואס דער טאטע ז"ל האט עם געקענט ווייל ער פלעגט קומען צו הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע, און זיי זענען יארן שפעטער אויך געווארן מחותנים ווייל זיין אייניקל מוה"ר **חיים** **שמחה** **וויים** נ"י איז א איידעם ביי אונזער ברודער מוה"ר **אברהם** **וואלף** נ"י.

פון וועלן דער טאטע ז"ל איז צוריק געקומען פון אמעריקע טבת תשי"ט האט ער זיך אנגעטאן אין אנטווערפען דאס שטריימל אויף די גאס מיט די רעזשעוואלקע און די שיך און זאקען און ער איז אזוי געגאנגען בריש גלי, און געזאגט אז יעצט איז ער געווען ביים **רבי'ן** האט ער זיך אויסגעלערנט אז מיט אידישקייט האט מען זיך נישט וואס צו שעמען נאר אדרבה, די אינציגע זאך אז אנשטאט ווייסע זאקן איז ער געגאנגען מיט שווארצע, און הערשט אויף פסח תשכ"ט האט ער אנגעטאן אין אנטווערפען ווייסע זאקען.

דער טאטע ז"ל האט אונז געהאלטן אין איין דערציילן וויאזוי עס זעט אויס ביים הייליגן **רבי'ן** זי"ע דער שבת, דאס דאוונען, די טישען,

די שובבי"ם תורה, חנוכה לעכט וכו' וכו', און האט אין די קינדער אריינגעפרעגלט א התקשרות צום צדיק יסוד עולם און צו זיין הייליגן דרך, און גלייכצייטיג א שנאה צום רעיון הציוני און די מדינה הציונית מיט אלע רעליגיעזע פארטייען וואס שלעפן זיך נאך זיי.

עס איז אויך כדאי צו דערמאנען דרך אגב אז ווען דער טאטע ז"ל מיט יבלחט"א די מאמע שתליט"א זענען געווען אין אמעריקע זענען זיי ספעציעל אריבער געפארן קיין איסט סייד צו די שוויגער עלטערן פון מוה"ר **מרדכי דוד צוויבל** נ"י, כדי זיי איבער צו רעדן זיי זאלן מסכים זיין צו שיקען זייער טאכטער שתחי' וואוינען קיין אנטווערפען וויבאלד ער איז א בן יחיד צו זיינע עלטערן, און טראצדעם וואס דער טאטע ז"ל איז געווען דעמאלט זייער פארווייטאגט אויפן בעלזער ציבור אין אנטווערפען ווייל זיי האבן עם באיקאטירט דאס מוהל'שאפט, אבער ווען עס איז געקומען צו טאן א טובה פאר לאנג יעריגע שכנים האט ער נישט געהאלטן קיין חשבונות.

פסח שני תשי"ט איז בר מצוה געווארן אונזער ברודער מוה"ר **שלמה הערש** נ"י און דער טאטע ז"ל האט מיט עם געלערנט דאס פשעטיל פון ספה"ק **עצי חיים** אויף די סוגיא פון המוציא תפילין וכו', אויך דברי מגידות אויף פ' בהר און הלכות תפילין פון **שו"ע הרב**, און דאנערשטאג נאכט האט מען געמאכט א גרויסע סעודה אינדערהיים און שב"ק א גרויסן קידוש אין אסטען ביהמ"ד פאר די גאנצע שטאט. דעמאלט איז געווען דער מנהג אז דער בר מצוה בחור האט עולה געווען מפטיר און וויבאלד ער איז בר מצוה געווארן פרייטאג און שב"ק איז ער שוין געווען א גדול, האט דער טאטע ז"ל געוואלט ער זאל אליינס ליינען קריאת המפטיר אין די ס"ת כדי צו ווייזן אז ער איז שוין א גדול, און דער טאטע ז"ל האט עם אויסגעלערנט סיי דאס ליינען און סיי די הפטורה מיט די ברכות אויפן היימישען נוסח.

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

להבחל"ח געפארן קיין לאנדאן און מיר זענען איינגעשטאנען ביי מחו' מוה"ר **מרדכי שעהר** ז"ל, און דער טאטע ז"ל האט געמוזט אהיימפארן צו די שחיטה און ער האט אונז איבערגעלאזט אין לאנדאן מיר זאלן יעדן טאג זיין ביים רבינס דאוונענען און אלעס מיטהאלטען, און ער איז צוריק געקומען אויפן צווייטן שבת און געבליבן ביז דינסטאג ר"ח תמוז ווען דער **רבי** זי"ע איז אוועק געפארן און מיר האבן עם באגלייט ביז דאוואר. עס האט קודם געהייסן אז דער **רבי** זי"ע וועט קומען קיין אנטווערפען אויף דריי טעג צווישן די צוויי שבתים און וועט האבן די אכסניא ביי אונז אינדערהיים און ער וועט מסדר קידושין זיין ביי מוה"ר **יוסף צבי פריעדמאן** ז"ל מקאשוי, אבער אזוי ווי דער **רבי** זי"ע האט דערשפירט אז ער קען ווערן פארמישט אין די מחלוקת וואס מען האט געפירט אין אנטווערפען קעגן הרה"ג **חיים יעקב ראטנבערג** ז"ל האט ער זיך אנטזאגט פון צו קומען.

הרה"ח ר' **עזריאל** גליק שליט"א וועלכער האט באגלייט דעם **רבי** זי"ע ביי די נסיעה האט דערמאנט אין זיין הספד בפני מיטתו של אבינו ז"ל, אז דעמאלט אין לאנדאן איז דער **זידיטשויבער** רבי ז"ל אריינגעקומען צום רבי'ן זי"ע און געבעטן אז ער וויל מקבל שבת זיין פארן עמוד, האט עם **רביה"ק** זי"ע געענטפערט: דעם ערשטן שבת איז נישטא וואס צו רעדן, דאס געהער פאר ר' **יחזקאל** פון אנטווערפען", און דער טאטע ז"ל האט טאקע מקבל שבת געווען פארן עמוד. דער טאטע ז"ל האט זיך איינגעקויפט אין לאנדאן גוטע ידידים מוה"ר **יעקב פיקסלער** ז"ל, מוה"ר **שלמה טאגער** ז"ל, מוה"ר **ליפא העניג** ז"ל, מוה"ר **שלמה ראזען** שו"ב ז"ל, מוה"ר **שלמה קליינמאן** ז"ל, מוה"ר **מרדכי ליב גאטעסמאן** ז"ל, ובפרט זיין ידיד וחבר נעורים מהו"ר **אברהם בערגער** ז"ל.

אויך האט ער געהאט א שייכות אין הערצה צו די רבנים אין לאנדאן ווי הרה"צ **משולם אשכנזי** זצ"ל וואס איז אויך געווען דער בעל אכסניא פון **רביה"ק** זי"ע, און הרה"ק **משאש** זצ"ל וואס ער איז געווען איינמאל צוזאמען ביי א ברית אין לאנדאן, און הרה"צ **מטריסק** זצ"ל וועלכער איז געווען דער מחותן פון ר' **אברהם בערגער** ז"ל, און

זיין זון הרה"צ **חיים מאניע** שליט"א האט זיך אלע יארן געהאלטן א ידיד נאמן, און נאכדעם זענען זיי געווארן מחותנים ווייל זיין אייניקל מוה"ר **אלי' לאנגבערג** נ"י איז א איידעם ביי אונזער ברודער מוה"ר **שלמה הערש** נ"י. און א גרויסע הערצה האט דער טאטע ז"ל געהאט צו הרה"ג **שמואל יוסף ראבינאוו** זצ"ל און ער האט נאכגעזאגט דברי תורה משמו.

ווען דער **רבי** זי"ע איז צוריק געקומען פון ארץ ישראל איז ער געווען אין שווייץ אין א קליין ארטשאפט וואס הייסט "שולץ" און היינט רופט מען עס סקוּאָל, און דער **רבי** זי"ע האט געהאט מיט זיך ר' **עזריאל** נ"י אלס שו"ב. אבער אינמיטן האט ר' **עזריאל** געמוזט אהיימפארן ווייל זיין ווייב ע"ה האט דעמאלט געבוירן א יונגעל למז"ט האט **רביה"ק** זי"ע גערופן דעם טאטן ז"ל אז ער זאל פאר עם שחט'ן, און ער האט נאכאמאל באקוקט דעם חליף און גרויס הנאה געהאט דערפון און דאס איז געווען פארן טאטן ז"ל א גרויסער חיזוק אז מען האט עם אויסגעווועלט פון אלע היימישע שוחטים וואס זענען דעמאלט געווען אין אייראפע.

דער טאטע ז"ל האט מיט געזומען **שלמה הערש** נ"י קיין שולץ ער זאל דארט זיין די גאנצע צוויי וואכן בצילא דמהימנותא, און דעמאלט זענען די גשמיות'דיגע אומשטענדן דארט געווען זייער שוואך מען איז געשלאפן אויף פשוט'ע שטרוי זעק און נישט געהאט קיין געהעריגע בעטן. אויך איז דאס עסן אינדערוואכן געווען זייער קנאפ, און עס איז דארט נישט געווען קיין מקוה נאר מען האט זיך גע'טובל'ט אין א פלוס וואס איז אראפגעלאפן פון די בערג, און עס איז געווען אזוי קאלט אז דער אטעם האט זיך ממש אפגעשטעלט ל"ע, אבער די אלע זאכן האבן נישט צוריק געהאלטן דעם טאטן ז"ל פון זיין בצילא דמהימנותא ביידע שבתים.

דעמאלט אין שולץ איז געשען א אומגליק אז בשעת הגבהה האט זיך אייַן זייט פון די ס"ת אראפגעקוילערט ביז צו דער ערד ר"ל, און **רביה"ק** זי"ע האט געהייסן אז יעדער מוז פאסטען איין טאג, און

שלמה הערש נ״י איז געווען זייער א דארער און א יונג בחור׳ל האט ער געפרעגט דעם רבי׳ן זי״ע אויב ער מוז אויך פאסטען, זיין שאלה איז געווען וויבאלד ער האט נישט מיט געדאוועט מיט דעם מנין אבער ער איז יא דארט געווען בשעת מעשה, האט דער רבי זי״ע עם אזוי באטראכט און האט אנגעכאפט ביי זיין אָרעם און אזוי געטאפט און געפרעגט: פארוואס ביזסטו אזוי דאַר? דיין טאטע געבט דיר נישט גענוג צו עסן? דער טאטע ז״ל פלעגט איבער חזר׳ן די ווערטער פון רביה״ק זי״ע פאר די קינדער ביי פארשידענע געלעגנהייטן.

סוף ווינטער תש״כ איז אנגעקומען קיין אנטווערפן הרה״ק מסקולען זי״ע מיט יבלחט״א זיין זון אדמו״ר שליט״א און די משפחה, זיי זענען ארויס געקומען ע״י נסים ונפלאות און האבן געוואוינט אין אנטווערפען ביז נאך שבועות. דער טאטע ז״ל האט עם זייער מקרב געווען און מחזק געווען ווייל ער האט עם נאך געקענט פון בוקארעסט תיכף נאך די מלחמה און געוואוסט פון זיין געוואלדיג מסינ״פ פאר אידישקייט אין רומעניע, ובפרט אז דעמאלט האט אויך געוואוינט אין אנטווערפען הגה״צ ר׳ משה שפיטץ ז״ל אב״ד ביסטריץ וואס ער איז געווען א יוגענט חבר מיט״ן טאטן ז״ל און זייער נאנט מיט הרה״ק מסקולען זצ״ל.

עליונים ששו ותחתונים עלזו

עם טוט עם לייד פארוואס ער האט נישט געמאכט קיין קאפיע • געבט מען עם יעצט א מתנה פון הימל • מיט געפארן מיט דעם אויטאבום וואס מען האט ספעציעל צו געשטעלט • דארט האט דער טאטע דערזען דעם ריכטיגען אמעריקאנער בלאף • מען האט כסדר געדארפט אנשעפן קוילן אין קעלער און אריינגיסן • זייער ווייניג אידן וואס האבן געהאט א אייגענע סוכה • אינמיטן די נאכט איז די סוכה אינגעפאלן • דער רבי זי״ע עם געהייסן פארן קיין מאנטריאל

אויף שבועות תש״כ איז דער טאטע ז״ל געפארן קיין אמעריקע להסתופף בצילא דמהימנותא ביי רביה״ק זי״ע ווייל זיינע געגועים זענען געווען אויסערגעווענליך, און די מאמע תבלחט״א האט אויך

צוגעשטופט ער זאל פארן ווייל איינע פון די קינדער האט געמוזט דורכגיין א אפעראציע ל"ע און זי האט געוואלט פארשפארן פארן טאטן ז"ל דאס עגמת נפש. ער איז געפלויגן מיטן עראפלאן און צוריק געקומען מיט די שיף. דער **סקולענער** רבי זי"ע האט מיט געשיקט א לאנגען בריוו פאר **רביה"ק** זי"ע וואס דער רבי האט עס געליינט מיט גרויס אויפמערקזאמקייט, און דער טאטע ז"ל פלעגט זאגען אז עס טוט עם לייד פארוואס ער האט נישט געמאכט קיין קאפיע דערפון.

יענעם שבועות האט **רביה"ק** זי"ע אריינגעגעבן א ספר תורה וואס איז געשריבן געווארן דורך א סופר מוה"ר **חנינא וואלצער** ז"ל, און דער **רבי** זי"ע האט אליין אראפגעברענגט די ס"ת פון די טרעפ ביי זיין דירה און מען האט געטאנצט א גאנצן וועג ביז צום ביהמ"ד, און דער **רבי** זי"ע איז ארומגעלאפן מיט די נייע ס"ת אזוי ווי ביי די הקפות און נאכדעם האט דער **רבי** זי"ע געזאגט לדוד מזמור כנהוג, און דער טאטע ז"ל האט ביי זיך געטראכט אז ויבאלד ער קען נישט קומען אויף די ימים נוראים ווייל ער איז א ש"צ געבט מען עם יעצט א מתנה פון הימל קודם הקפות ווי שמחת תורה און נאכדעם לדוד מזמור אזוי ווי ראש השנה.

דעמאלט האט זיך דער טאטע ז"ל אויסגעלערנט דעם ניגון אויף "עליונים ששו" וואס מען זינגט אין סאטמאר, און דער טאטע ז"ל פלעגט יעדעס יאר שבועות ליינען אינדערהיים פאר זיין משפחה דעם ערשטן טאג די תנאים און דעם צווייטן טאג די כתובה, און נאכדעם האט ער מיט אונז געזונגען דעם ניגון וואס ער האט זיך אויס געלערנט בצילא דמהימנותא. זיין אהבה און התקשרות צו **רביה"ק** זי"ע איז געגאנגען אזוי ווייט אז דעם פרייליכן ניגון וואס ער האט ליב געהאט צו טאנצן דערויף עד סוף ימיו (באקאנט אין די משפחה) איז געקומען ווייל ער האט זיך דאס אויס געלערנט ביים **רבין** זי"ע דעם ערשטן כ"א כסלו וואס ער איז דארט געווען. ביי יענע נסיעה איז דער טאטע ז"ל געבליבן צוויי וואכען אין אמעריקע און דעמאלט האט דער **העלמעצער** רבי זצ"ל בעמ"ח **טהרת** יו"ט נאך געוואוינט אין קליוולאנד און דארט חתונה געמאכט א טאכטער מיט הגה"צ **אהרן ישעי' פעקעטע** שליט"א

א זון פון **נאנאשער** רבי זצ"ל, און ווּיבאלד דער טאטע ז"ל האט זיך מיט עם געקענט פון אנטוועדרפן און מוה"ר **חיים משה** שליט"א איז געפארן צו די חתונה אלס חבר פונם חתן איז דער טאטע ז"ל אויך מיט געפארן מיט דעם אויטאבוס וואס מען האט ספעציעל צוגעשטעלט, און דארט האט ער זיך באקאנט מיט הרה"צ **צבי אביגדור פעקעטע** זצ"ל נאנאשער רבי, און נאכדעם האט זיך ארויס געווּיזן אז מד' מצעדי גבר כוננו ווייל איין יאר שפעטער האט מען אנגעטראגען די טאכטער שתחי' פון **נאנאשער** רבי ז"ל פאר אונזער ברודער מוה"ר **חיים משה** שליט"א און דער טאטע ז"ל האט שוין גוט געקענט די חשוב'ע משפחה.

אויך האט עמיצער דעמאלט מיט געשלעפט דעם טאטן ז"ל צו די "גרויסארטיגע חתונה" וואס דער **ליסקער** רבי וועלכער האט געוואוינט אין די בראנקס האט געמאכט פאר זיין טאכטער וויבאלד פון משפחת **בינער** זענען מיר קרובים מיט די משפחת **פריעדלענדער**, און דארט האט דער טאטע ז"ל דערזען דעם ריכטיגען אמעריקאנער בלאף ר"ל און עס איז עם ממש געווען א גיעול נפש דער גאנצער טראסק.

אנפאנג שנת תשכ"א האבן די עלטערן געדינגען א הייזל אויף לאנגע לעעם שטראס 299, ווייל ביז דעמאלט האבן מיר געוואוינט אויף טערליסט וואו מען האט געמוזט אליין אנהייצען יעדעס צימער באזונדער, און מען האט געהאט אויוועגס פון קוילען וואו מען האט כסדר געדארפט אנשעפן קוילן אין קעלער און אריינגיסן, און אויך אוועק גיסן די פארברענטע אש, אויך האט מען געהאט אין איין שטוב א "מאַזוט אייווועלע" וואו מען האט געמוזט כסדר קויפן מאַזוט און אריינגיסן, אבער אין די לאנגע לעעם איז שוין געווען צענטראל הייצונג ד.ה. אז מען האט אליין געהייצט אין קעלער מיט קוילן און נאכדעם האט דאס געווארימט אלע צימערן.

די דירה אויף די טערליסט איז דאך געבליבן מיט די מערסטע זכרונות אין אונזער משפחה, ווּיבאלד דאס איז געווען די איינציגע דירה וואו אלע קינדער הי"ו האבן דארט געוואוינט אנגעפאנגען פון די עלטסטע שתחי' וועלכע איז פון דארט געגאנגען צו די חופה כ"א

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

שבט תשט"ז ביז צו די יונגסטע שתחי' וועלכע איז דארט געבוירן כ"ג סיון תשי"ז און איז אלט געווען דריי און אהאלב יאר וועז מען האט זיך אריבערגעצויגען.

דער טאטע ז"ל האט נאר מסכים געווען צו א דירה וואו מען קען מאכן א געהעריגע סוכה, און דעמאלט זענען אין אנטווערפען געווען זייער וויניג אידן וואס האבן געהאט א אייגענע סוכה, און רוב עולם האבן זיך נעבעך געשלעפט מיט די עסן–טרעגערס און די סוכות פון די בתי מדרשות אדער געגעסן אין די רעסטאראנטן וואס האבן געהאט א סוכה.

דער טאטע ז"ל פלעגט מיט די קינדער יבלח"ט גיין יעדן מוצאי יוה"כ תיכף נאך הבדלה בויען די סוכה און אונז מחזק געווען צו מאכן אליין די נוי סוכה וכו'. איין יאר האבן מיר געוואלט האבן א גרויסע סוכה אויך פאר שכנים וכו' און מען האט געמאכט די סוכה דאפעלט גרויס ווי געווענדליך מיט א דיקערן באלקען וואס האט געהאלטן אלע ברעטער, אבער למעשה האט זיך ארויס געשטעלט אז דער באלקען איז געווען א פארפוילטער און די ערשטע נאכט סוכות אינמיטן די נאכט איז די סוכה איינגעפאלן, און מיר האבן נישט געהאט קיין ברירה נאר צו גיין עסן יו"ט אין די שכינות'דיגע סוכה פון טערליסט שול, און מוצאי יו"ט ראשון האט דער טאטע ז"ל צוריק אויפגעבויט א נארמאלע סוכה.

חודש אייר תשכ"א איז אונזער ברודער מוה"ר **חיים משה** שליט"א א חתן געווארן בשטומ"צ מיט מרת בילא תחי' די טאכטער פון הרה"צ **מנאנאש** זצ"ל און עס איז געווען א גרויסע שמחה פארן טאטען ז"ל וועלכער האט געקענט די מחותנים כנ"ל.

אויך וויל ר' **חיים משה** נ"י האט זייער געליטן צוליב זיינע שריפטען, אינאיינעם מיט א גאנצע גרופע בחורים וועלכע האבן געהאט בירגערשאפט פון מדינת הציונים, און וועז עס איז אנגעקומען די צייט צו גיין אין מיליטער האבן זיי מער נישט געוואלט פארלענגערן די פאספארטען און דעריבער נישט געקענט בלייבן מער אין אמעריקע, און

רוב בחורים זענען ע"פ פקודת **רביה"ק זי"ע** אנטלאפן קיין ארגענטינא און נאך לאנגע מאטערנישן זיך דארט ערלעדיגט נייע שריפטען, און פאר **חיים משה** נ"י האט דער **רבי זי"ע** געהייסן פארן קיין מאנטריאל, און דארט איז ער נתקרב געווארן צו הרה"ק **מטאהש** שליט"א וועלכער איז בן אחותו פון להבחל"ח דעם **נאנאשער רבין** זצ"ל, און יעצט אז ער איז א חתן מיט א אמעריקאנער בירגערן האט ער גרינג געקענט באקומען די גרינע קארד ב"ה.

וועז דער טאטע ז"ל איז געווען אין שווייץ ביי **רביה"ק זי"ע** זומער תשי"ט, האט ער מזכיר געווען זיין זון יבלחט"א מוה"ר **חיים משה** שליט"א אז ער וועלט שוין באלד אכצען יאר און ער וועט האבן א פראבלעם מיט זיין איזראעלישן פאספארט וויבאלד ער מוז, לויט זייער געזעץ, גיין אין מיליטער. האט **רביה"ק זי"ע** זיך אנגערופן מיט א שמייכל: זארג דיך נישט פאר חיים משה'ן, ער וועט שוין נישט ווערן קיין ציוניסט". דא איז כדאי צו דערמאנען אז מוה"ר **חיים משה** שליט"א איז אסאך יארן געשטאנען לימינו פון **רביה"ק זי"ע** ביי די מערכות וואס דער **רבי זי"ע** האט אנגעפירט קעגן די ציוניסטען און זייער מדינה, ער האט מערערע מאל געהאלטן דרשות אויף ענגליש פאר טויזענטער פארזאמלטע און האט געהאט אויסצושטיין גרויסע רדיפות, אבער **רביה"ק זי"ע** האט עם שוין יונגערהייט ארויסגעוויזן א חביבות, און וועז ער האט אין א געוויסע תקופה געארבעט אין א ליטווישען מוסד האט עם **רביה"ק זי"ע** אמאל באגריסט בצחות לשונו: וואס הערט זיך ר' **חיים מֵעישה** (אזוי ווי די ליטווישע זאגען "משה), דער טאטע ז"ל האט געהאט גרויס נחת און קורת רוח אז זיין זון איז פון ראשי הצבא ביי די הייליגע מערכות וואס **רביה"ק זי"ע** פירט אן פאר כבוד השי"ת ותוה"ק.

מיין בר מצוה

אויסגעהערט דאם פשט'ל מיט הנאה • איך בין דאך שוין א אלטער יונג אבער איך געדענק עם נאך • בעטן ער זאל עם לאזן ליינען אין די מגילה • רבנים בעלי בתים און כלי קודש און קיינער האט נישט באמערקט דעם טעות • תענוג תמידי אינו תענוג • וועז נישט דער

סאטמארער רבי וואלטן מיר שוין אפי' קיין תפילין נישט געלייגט • עס איז א אב מלאכה • אינאיינעם גיין נאך געלט פארן טשערנאבלער רבין

שב"ק פ' חקת י' תמוז תשכ"א איז געווען מיין **בר מצוה** און מען האט געמאכט א גרויסן קידוש אין אסטען ביהמ"ד, און דארט האב איך געזאגט דאס פשעטל וואס הרה"ק ר' **יענק'ל מפשעווארסק** זי"ע האט מיט מיר געלערנט און דער טאטע ז"ל האט עם געוואלט באצאלען אבער ער האט בשום אופן נישט געוואלט נעמען קיין געלד, און הלכות תפילין האט דער טאטע ז"ל מיט מיר אליין געלערנט פון **שלחן ערוך הרב**. אויף יענעם שבת איז געקומען קיין אנטוווערפען הרה"ק ר"א **טוויערסקי פאלטישאנער** רבי זצ"ל, און ער האט נאך געקענט דעם טאטן ז"ל פון בוקארעשט ווען ער האט געגראמט ביי זיין טאכטערס חתונה און מיר זענען געגאנגען צום טיש פרייטאג צונאכטס, און שבת אינדערפרי האט ער אויך געדאווענט אין אסטען ביהמ"ד און איז געבליבן ביים קידוש און אויסגעהערט דאס פשעטל מיט הנאה, און ווער ער איז נאכדעם געפארן קיין ארץ ישראל און דארט געטראפן אונזער פעטער מוה"ר **יחזקאל בינער** שליט"א האט ער עם געגעבן א גרוס פון די בר מצוה.

צו שלש סעודות זענען מיר געגאנגען אזוי ווי יעדע וואך קיין **פשעווארסק** צו הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע, און ר' ר' **איציקל** זי"ע האט מיך מכבד געווען מיט בענטשען ווייל איך בין געווארן בר מצוה בו ביום, כאטש געווענליך האט ער יעדע וואך אליין געבענטשט על הכוס. און מוצש"ק האט מען געגעבן מלוה מלכה אין סאטמאר און דארט האב איך נאכאמאל געזאגט דאס פשעטל.

זונטאג איז דער טאטע ז"ל געגאנגען מיט מיר צו הרה"ק ר' **איציקל'ען** זי"ע ער זאל מיר לייגען תפילין, און הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע האט דערציילט די מעשה פון רבי ר' **שמעון יערוסלאווער** זי"ע, אז דער רבי ר' **אלימלך** זי"ע האט עם אנגעטאן תפילין ביי זיין בר מצוה און האט עם געזאגט: קום איך וועל דיר אנטאן תפילין דמארי עלמא" האט רבי ר' **שמעון** זי"ע צוגעלייגט: איך בין דאך שוין א אלטער יונג

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

ליידער נישט קיין קינדער, ווייל וועז מ׳טרעפט וועז דעם גרייז וואלט בטל געווארן די גאנצע הכנסת ספר תורה. און דער טאטע ז״ל האט מוסיף געווען אז דאס מיינען די חז״ל צו זאגן ״הכל תלוי במזל אפי׳ ספר תורה שבהיכל״.

אין חודש כסלו תשכ״ב איז געווען די חתונה פון אונזער ברודער מוה״ר **חיים משה** שליט״א עב״ג מרת בילא תחי׳ אין וויליאמסבורג און דער טאטע ז״ל מיט יבלחט״א די מאמע תחי׳ זענען געפארן מיט די שיף און זיי האבן מיט געגומען אונזער שוועסטער יענטא תחי׳ וואס איז דעמאלט שוין געווען א גרעסער מיידל און דער טאטע ז״ל האט זייער געוואלט זי זאל זיין בצילא דמהימנותא פון **רביה״ק** זי״ע און באקומען די ריכטיגע השקפה, אויך איז מיטגעפארן אונזער ברודער מוה״ר **שלמה הערש** נ״י און איז דעמאלט אריינגעגאנגען אין די סאטמארער ישיבה. זיי זענען דארט געווען כ״א כסלו און גאנץ חנוכה און דער טאטע ז״ל איז צוריק געקומען אנגעזאפט מיט חסידות און ווארימקייט.

עס איז באמת שווער צו שילדערן ווי שטארק ער איז געווען דבוק ומקושר אין דעם אילנא דחיי דער הייליגער **רבי** זי״ע, און וויאזוי ביי א פשוט׳ן שחרית ווען דער **רבי** זי״ע האט געזאגט הויעך די ברכות השחר האט ער געגאסן מיט טרערן און געזאגט מיט התרגשות פאר די בחורים הי״ו: איי ווייסט עטס נישט וואס פאר א פארמעגן עטס פארמאגט ווייל עטס זענט דא כסדר, תענוג תמידי אינו תענוג״. ער האט אויך דערציילט אז כ״א כסלו אינדערפרי האט ער געדאוונט שחרית אין נאנאשער בית המדרש וואס איז דעמאלט געווען אויף סאוט פינף, און דארט האבן אויך געדאוונט נישט סאטמארער חסידים, און ווען עס איז געקומען צו תחנון האט דער ש״צ געזאגט קדיש, האט איינער פון די מתפללים געפרעגט: פארוואס זאגט מען נישט קיין תחנון? האט מען געענטפערט ווייל עס איז דער יום הצלה פון **רביה״ק מסאטמאר** זי״ע, האט דער פרעמדער מתפלל געטענה׳ט: נו, עס איז אבער נאר א הצלת יחיד און וועגן דעם זאל מען נישט זאגן קיין תחנון? האט זיך אנגערופן דער **נאנאשער** רבי ז״ל: איך בין ב״ה ניצול געווארן אין די מלחמה מיט עלף קינדער כ״י קען איך אייך זאגען אז ווען נישט דער

סאטמארער רבי וואלטן מיר שוין אלע נישט געלייגט קיין תפילין ח"ר".

ביי די חתונה פון מוה"ר **חיים משה** עב"ג הי"ו איז **רביה"ק** זי"ע אויך געווען מסדר קידושין און געקומען אהיים אויף א שבע ברכות און דער טאטע ז"ל האט געגראמט ביי די שבע ברכות פון א צעטל לכבודו פון **רביה"ק** זי"ע, און מיט א צייט שפעטער האט מוה"ר **ישעי' יעקב** שליט"א אויפגערופן **רביה"ק** זי"ע צו מצוה טאנץ ביי א חתונה פון משפחת הרה"ח ר' **שמעון לויפער** ז"ל וואס דער **רבי** זי"ע איז געווען א פעטער פאר זיין רביצין ע"ה, און דער **רבי** זי"ע האט דעמאלט געזאגט אויף זיין גראמען: עס איז א אב מלאכה ווייל דער טאטע קען גוט גראמען".

אין יענע תקופה פלעגט דער טאטע ז"ל אסאך מאל גיין נאך געלט אין אנטווערפען אינאיינעם מיט הרה"ק ר' **יענק'לע** זי"ע וואס בחייו פון זיין שווער הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע האט ער זיך געפירט מיט גרויס פשטות און אסאך ארומגעגאנגען נאך געלט.

איינמאל ווען הרה"צ ר' **זושא מטשערנאבל** זצ"ל איז געקומען קיין אנטווערפען צוליב הכנסת כלה און הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע האט געהאלטן אז עס איז נישט לפי כבודו וכבוד אבוה"ק זי"ע ער זאל אליין ארום גיין נאך געלט, האט הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע געבעטן דעם טאטען ז"ל ער זאל זיין א שיתוף מיט זיין איידעם הרה"ק ר' **יענק'לע** זי"ע און אינאיינעם גיין נאך געלט פארן **טשערנאבלער רבינ"ס** הכנסת כלה, און דער טאטע ז"ל איז טאקע געגאנגען מיט הרה"ק ר' **יענק'לע** זי"ע, און צוזאמענגעשטעלט א סכום נכבד ב"ה.

אויך איז דער טאטע ז"ל געגאנגען יעדעס יאר פאר די סאטמארער מוסדות בארה"ק מיט זיין ידיד נאמן מוה"ר **אברהם שלמה גרינפעלד** ז"ל אדער מיט יבלחט"א מוה"ר **פריץ לעפקאוויטש** שליט"א, אויך האט ער געהאט א חזקה צו גיין מיט הרה"ח בנש"ק ר' **בערטשי שפירא** ז"ל, אויך א קביעות מיט הרה"צ ר' **אברהם'לע בידערמאן** זצ"ל דעמאלט דעם לעלובער רבינס זון – שפעטער לעלובער רבי אין ירושלים, וועלן זיי זענען געקומען קיין אנטווערפען.

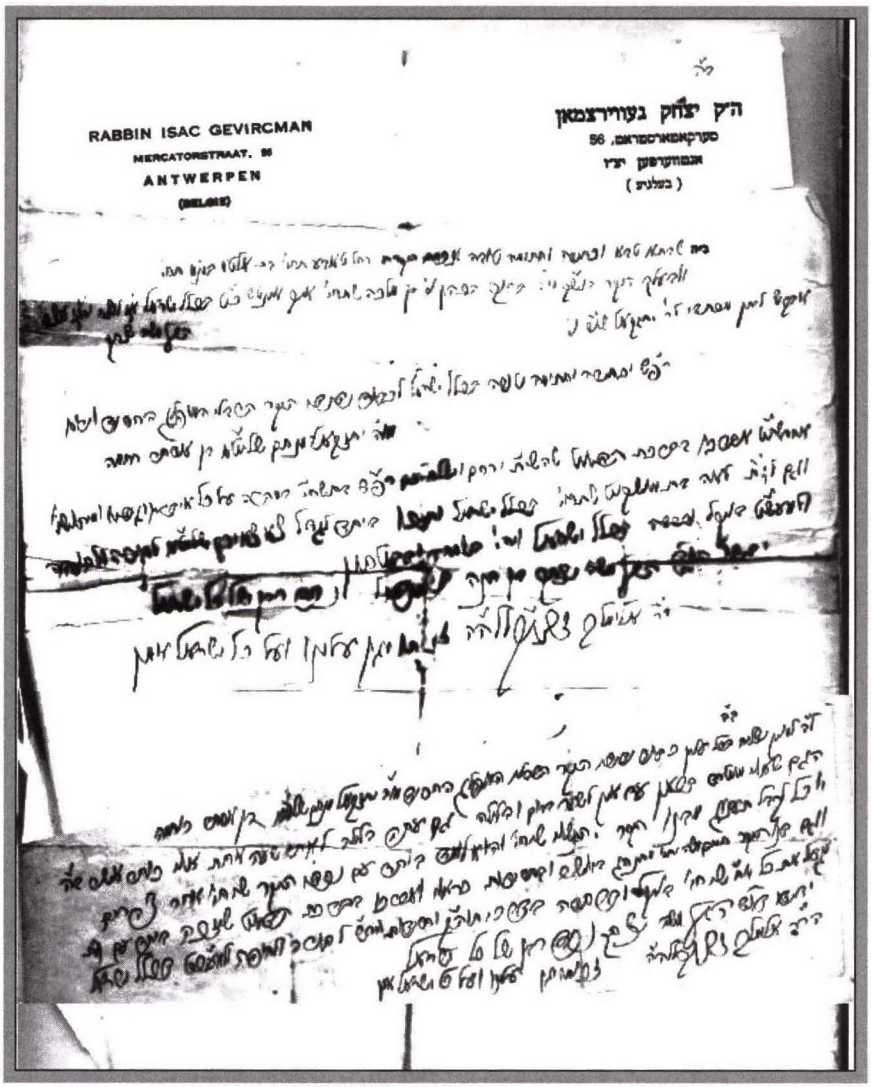

בריוון פון הרה"ק ר' איציק'ל זי"ע צום טאט'ן ז"ל און שרייבט זיך אונטער מיט זיין מאמע'ס נאמען

עטרת זקנים בני בנים

געראדט פארזענליך מיט מערערע סוחרים • עם איז גרויסע סענזאציע אין אנטווערפען • ר׳ יחזקאל׳ס עם איז כדאי געווען איר זאלט קומען אנע שטרייכל • זיך אנגעהויבן אונטערצוזינגען דעם זעלבן ניגון • זיך געלאזט אפערירן די גאל־שטיינער

סוף שנת תשכ״ב לפ״ק זענען אנגעקומען קיין אנטווערפען אונזער שוואגער מוה״ר **אשר אנשל שעהר** שליט״א ונו״ב מרת רחל שתחי׳ מיט זייערע קינדערלעך הי״ו פון ארגענטינא וואו זיי האבן געוואוינט עטליכע יאר און עס איז געווען א גוטער מקום פרנסה. אבער אינצווישן האט די זיך דער מצב דארט פארערגערט און זיי זענען געקומען וואוינען קיין אנטווערפען. דער טאטע ז״ל כאטש ער איז בכלל נישט געווען קיין ביזנעסמאן האט צוגעהאלפן פאר זיינע קינדער איבער זיינע מעגליכקייטן, און האט אויך געראדט פערזענליך מיט מערערע סוחרים פון זיינע ידידים און געבעטן זיי זאלן געבן סחורה פאר זיין איידעם דער מעקלער מוה״ר **אנשל** נ״י.

דארט אין ארגענטינא איז שוין דעמאלט געווען דער רב הרה״ג ר׳ **קלמן אליעזר עקשטיין** זצ״ל, און דער טאטע ז״ל האט געשריבן פאר זיינע קינדער יבלח״ט אז ער קען זיך גוט מיט **הרב עקשטיין** נאך פון ארץ ישראל און **הרב עקשטיין** ז״ל האט זיי טאקע דארט שטארק מקרב געווען. און מיט יארן שפעטער אויך געווארן מחותנים מיטן טאטן ז״ל וויל זיין אייניקל מוה״ר **חיים סופר** נ״י איז א איידעם ביי אונזער שוואגער מוה״ר **חיים יודא רוטנער** שליט״א.

מיט זייער קומען קיין אנטווערפען האט זיך אנגעפאנגען א נייע תקופה אז דער טאטע ז״ל האט שוין געהאט ב״ה אייניקלעך כשתילי זתים סביב לשולחנו, און ער האט אלע זיינע יארן ארויסגעוויזן פאר אלע אייניקלעך א גרויס חביבות כידוע.

בין כסא לעשור תשכ״ג לפ״ק בין איך געפארן לערנען אין די סאטמארער ישיבה קיין אמעריקא און מסתופף זיין בצילא דמהימנותא און דער טאטע ז״ל האט מיר געגעבן אסאך דברי חיזוק וואס פאר

א זכי׳ דאס איז בלויז אנצוקוקען די ליכטיגע און הייליגע צורה פון רביה״ק זי״ע.

ראש חודש מרחשון תשכ״ג לפ״ק איז אונזער שוועסטער מרת יענטא תחי׳ א כלה געווארן למז״ט מיט איר חתן הרה״ג **בעריש קאהן** שליט״א א תלמיד חביב פון **רביה״ק** זי״ע און ממש פון די בעסטע בחורים אין די סאטמארער ישיבה, און עס איז געווען א גרויסע סענזאציע אין אנטווערפען ווייל די כלה תחי׳ האט געארבעט אין זייער א בארימטע דיאמאנט ביורא און יעדער האט געמיינט אז זי וועט באקומען א חתן א ביזנעסמאן מיט געלט, און מען האט זיך נישט פארגעשטעלט אז מען וועט אויפטוישן גשמיות פאר רוחניות ב״ה, ובפרט אז זי באקומט א עכטן סאטמארער בחור און דער קידוש ד׳ איז געווען זייער גרויס ב״ה.

אויף שבת חנוכה תשכ״ג לפ״ק איז דער טאטע ז״ל געפארן קיין אמעריקע צו זיין ביי **רביה״ק** זי״ע, אויך איז דעמאלט געווען די חתונה פון ש״ב מוה״ר **חיים משה בינער** ז״ל און עס זענען געבוירן צוויי יונגלעך אייניקלעך **יצחק** ב״ר **חיים משה שטויבער** נ״י און **יודל** ב״ר **ישעי׳ יעקב שטויבער** נ״י, און די מאמע תחי׳ תבלחט״א האט עם שטארק צוגעזעדט אז ער זאל נישט פארפאסן אזא געלעגנהייט און פארן מיטן פליגער און ער איז אנגעקומען איין טאג פאר יצחק׳ס ברית.

דעם אנדערן טאג איז דער טאטע ז״ל אנגעקומען צום **רבי׳ן** זי״ע׳ס מנין דארט ווי דער ברית איז געווען און ער האט נישט אנגעטאן זיין שטריימל, און דער **רבי** זי״ע איז שוין געשטאנען אנגעטאן מיט טלית ותפילין און ווען ער האט באמערקט דעם טאטן ז״ל האט ער עם געווינקען: נו? און ארויפגעלייגט זיין הייליגע האנד אויפן קאפ ווי איינער זאגט: ווי איז דאס שטריימל? האט דער טאטע ז״ל זיך אנגערופן: איך בין דאך נאר דער זיידע״, האט דער **רבי** זי״ע געווינקען: נו! אז דער זיידע זאל אויך גיין מיט א שטריימל. פארשטייט זיך אז אונז זעמיר באלד געלאפן ברענגען דאס שטריימל פארן טאטן ז״ל, און צווישן די

מתפללים איז אויך געווען הרה"ק ר' **הערשעלע ספינקער** זצ"ל וועלכער האט יעדן טאג דארט געדאוונט אין רבינס ביהמ"ד, האט ער זיך אנגערופן: ר' **יחזקאל**, עס איז כדאי געווען איר זאלט קומען מיט דעם הוט כדי מיר זאלן געוואויר ווערן דעם רבינס מיינונג אז דער זיידע זאל גיין מיט א שטריימל. (אין יענע צייט איז ליידער כמעט נישט געווען קיין זיידעס נאך אזא ביטערן חורבן ר"ל), און ביים צווייטן ברית פון יוד**ל** נ"י האט שוין דער טאטע ז"ל געוואוסט אז דער זיידע גייט מיט א שטריימל.

ביי איינעם פון די פרייטאג צונאכטס טישן האט **רביה"ק** זי"ע מכבד געווען דעם טאטן ז"ל מיט כל מקדש און ויבאלד דער טאטע ז"ל איז נישט געווען גערישט דערויף, האט ער געזונגען א באקאנטן ניגון וואס ער פלעגט דאס צו זינגען יעדן ראש חודש אויף ברכי נפשי, און א טייל עולם האבן געוויזן א תנועה פון אנטוישונג אז אזא בארימטער בעל מנגן ווי ר' **יחזקאל שטויבער** פאסט זיך ער זאל זינגען עפעס א קנאקעדיגען כל מקדש. און ווען ער האט געענדיגט זינגען און עס איז שטיל געווארן איז דער **רבי** זי"ע געזעסן פאר'דביקות'ט כדרכו בקודש, און זיך אנגעהויבן אונטערזינגען דעם זעלבן ניגון מיט אזא נעימות, און זעלבסטפארשטענדליך אז פארן טאטן ז"ל איז עס געווען א גרויסער חיזוק.

ביי יענע נסיעה האט אונזער מאמע תחי' לאויט"א אויסגענוצט די געלעגנהייט פון איר מאנ'ס אפוועזנהייט און זיך געלאזט אפעירן די גאל–שטיינער אין א שפיטאל אין האלאנד מיט די הסכמה פון הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע, ויבאלד דער טאטע ז"ל איז געווען א פחדן און עס כסדר פראבירט אפצושטופען. ווען דער טאטע ז"ל איז אנגעקומען אהיים און געוואויר געווארן אז די מאמע תחי' איז אין שפיטאל האט ער תיכף ומיד נאך זייענדיג מיד גענומען די באן און געפארן ביז צום שפיטאל, און זיך געפריידט צו זען אז זי תבלחט"א איז שוין אלעס אריבער ב"ה און ערהוילט זיך, און ער האט זי געבענטשט מיט כל מיני ברכות פאר דעם אויסערגעווענליכן געטרייישאפט ב"ה.

לוחם מלחמת ד׳ קעגן ציוניזם

טראג ארויס דעם שטויבער ווייל איך באקום א הארץ אטאק • נישט געקוקט איף נארנישט און מקיים געווען חובת מחאה • ביני לביני האבן זיך די חברה געכאפט וואס ער האט דורכגעשמוגלט • משמח געווען מיט זיין באקאנטע בדחנות ״לאמיר מאכן א טויש״ • א ת״ח עצום און א חכם מחוכם • די קינדער האבן אלעמאל געהאט רשות אהיימצוברענגען אורחים • עם איז געווען פלאץ צו מאכן די סוכה • ווען די אלע יונגווארג זאלן כאטש קומען קיין אנטווערפען • און זיך דעמאלט אויך ערלעדיגט די גרינע קארט • אויסגעבראכן א שרעקליכע שריפה אין אסטען ביהמ״ד • ווען ער איז דעם ערשטן טאג ארויס געגאנגען אויף די גאס

דעמאלט איז אין אמעריקע נתעורר געווארן דער פלאן אז דער טאטע ז״ל מיט די גאנצע משפחה זאלן איינגעבן פאר אימיגרעישאן פאפירן קיין אמעריקע און באקומען א גרינע קארט, וויבאלד דער עלטסטער זון מוה״ר **ישעי׳ יעקב** שליט״א איז דעמאלט שוין געווען א אמעריקאנער בירגער האט ער געזעצליך געקענט איינלאדענען זיינע עלטערן זיי זאלן אויך אימיגרירען קיין אמעריקע. און דער טאטע ז״ל האט געזען אין דעם א גרויסע הצלה ובפרט פאר די קינדער שי׳ וויבאלד אלע זענען דעמאלט געווען בירגערס פון מדינת הציונים און מען האט פון זיי געליטן צרות צרורות וועגן מיליטער, און אפי׳ די טעכטער האבן זיך געמוזט ערלעדיגען א ״פטור״ לויט זייערע חוקי סדום.

עס כדאי צו נאטירן אז במשך די יארן וואס דער טאטע ז״ל איז נאך געווען א איזראעלישער בירגער איז עם אויסגעקומען מערערע מאל צו זיין ביים ציוניסטישען קאנזולאט אין בריסל, און ער האט זיי דארט מכבד געווען מיט נזיפה אז זיי זענען רשעים און זייערע געזעצן זענען חוקי סדום וכו׳, אנע שום פחד אדער בושה. ער האט זיך אזוי ווייט געווואגט אז דער ויצע קאנסול וואס איז געווען א רומענישער איד האט איינמאל געשריגען פאר זיין סעקרעטאר: טראג ארויס דעם **שטויבער** ווייל איך שפיר אז איך באקום א הארץ אטאק״. אויך ווען דער טאטע ז״ל איז עטליכע מאל געווען זומער אויף דאטשע אין היידע און דארט איז געווען א געבויעט ביהמ״ד וואס איז אנגעפירט געווארן דורך מזרחי׳ניקעס, און

מען האט יעדן שבת געמאכט א "מי שברך" פאר די מדינת הציונים ר"ל, אדער ווי דער טאטע ז"ל פלעגט עס צורופן "מדינה של גיהנם", האט זיך דער טאטע ז"ל אלעמאל אויפגעהויבן און ארויס געגאנגען אלס מחאה, כאטש פארשידענע מענטשן האבן געקריצט מיט די ציין האט ער נישט געקוקט אויף גארנישט און מקיים געווען חובת מחאה.

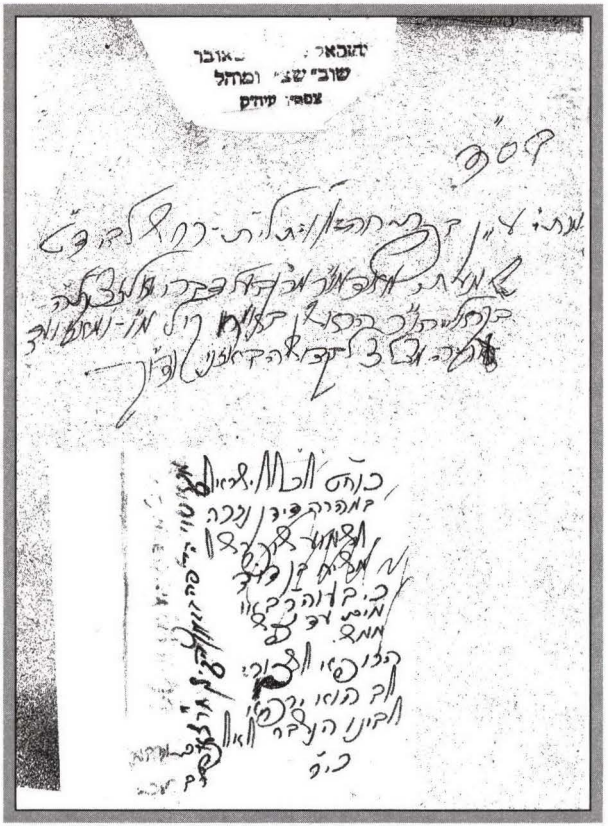

אויפגעצייכענטע דברי חיזוק אויף גליונות הספרים

איינמאל איז ער געווען אין בריסל אויף שב"ק מברכים אלול ווייל ער האט געהאט א ברית אום שב"ק און איך בין להבחל"ח אויך מיט געפארן. און ווען מען האט עם מכבד געווען מיט מוהל'שאפט האט ער געזאגט פארן אבי הבן אז ער קען עס נאר אננעמען אויב ער וועט זיך קענען טובל'ען אין א מקוה שב"ק צופרי ווייל ער איז מקפיד דערויף ובפרט ביי א ברית, מל'ט ער קיינמאל נישט אנע מקוה. דער בעל ברית האט געזאגט אז צו גיין ביז צו די שטאטס מקוה איז א מהלך רב, אבער זיי ווואינען אין א שטילע גאס און דארט איז דא א פארק מיט א וואסערל און מ'קען עפעס מסדר זיין. דערווייל ווען מ'איז אנגעקומען

פרייטאג נאכמיטאג קיין בריסל האט מען געזען אז פון טובל'ען אין דעם פארק איז בכלל נישט קיין רעדע, און בלית ברירה האט דער בעל ברית באגלייט דעם טאטן ז"ל שבת צופרי ביז צו די מקוה און אינאיינווועגס האט ער אליין זיך שוין אויך געטובל'ט לכבוד די מצוה.

דער וועג אהין און צוריק האט געדויערט איבער צוויי שעה, און דער טאטע ז"ל איז געווען דורכגעווייקט פון שווייס אבער פריילעך אז ער איז געווען אין מקוה. און זיי האבן עם מכבד געווען מיט שחרית אבער דער טאטע ז"ל איז געווען א חכם הרואה את הנולד האט ער געזאגט אז ער וועט ענדערש דאווענען מוסף, און זיי האבן עם מכבד געווען מיט ר"ח בענטשן און מוסף, און תיכף נאך ר"ח בענטשן האט ער שנעל געזאגט אשרי און יהללו מיט זיין הערליכע שטימע און שוין אנגעפאנגען קדיש פון מוסף, און ביני לביני האבן זיך די חברה געכאפט אז ער האט דא דורכגעשמוגעלט די "תפלה לשלום המדינה הציונית" און עס איז געווארן דארט א גרויסע קאכעריי, אבער דער טאטע ז"ל איז נישט נתפעל געווארן און אנגעפאנגען חזרת הש"ץ און כתר מיט זיין שטארקע שטימע און אזוי האט זיך צוביסלעך בארואיגט דער מצב.

כ"א סיון תשכ"ג איז געווען די חתונה פון אונזער שוואגער הרה"ג **בעריש קאהן** שליט"א מיט אונזער שוועסטער יענטא תחי' און דער מסדר קידושין איז געווען דער מרא דאתרא הגר"ח **קרייסווירטה** זצ"ל, און הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע איז נישט געקומען צו די חופה און מען האט געזאגט א תירוץ אז די פיס טוען עם וויי, ווייל דעמאלט איז געווען אביסל א שפאנונג בנוגע סידור קידושין און דער טאטע ז"ל האט געהאט גרויס עגמת נפש דערפון, אבער הרה"ק ר' **יענק'לע** זי"ע איז יא געווען ביי די חופה און ביי די חתונה. צו די חתונה זענען דעמאלט געקומען צו פארן אונזערע ברידער מוה"ר **ישעי' יעקב** און מוה"ר **חיים משה** נרם יאיר און ר' **חיים משה** האט אויך געזאגט בדחנות אינאיינעם מיט להבחל"ח ר' **הערש אלימלך זינגער** ז"ל, אבער דער עיקר האט געגראמט מוה"ר **שאול הוטערער** שליט"א וואס האט זיך געהאלטן א שטיקל מחותן אויך מצד החתן, ווייל ער איז געווען אינאיינעם מיטן **סענזשארזער** רב הרה"צ **משה הלל קאהן** ז"ל אין עסטרייך נאך די

מלחמה. אויך האט מוה"ר **חיים יודא פריעדמאן** ז"ל משמח געווען מיט זיין באקאנטע בדחנות "לאמיר מאכן א טויש".

פרייטאג צונאכטס איז מען געגאנגען צום טיש פון הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע און ער האט געטאנצט מצוה טאנץ, און וועו ר' **שאולי הוטערער** נ"י האט אויפגערופן האט ער געזאגט: ביי די פריערדיגע טאכטער איז דער רבי געקומען פון פאריז, און יעצט האט עם דאהי וויי געטאן די פיס". גאנצע שבעת ימי המשתה האט זייער שיין משמח געווען הרה"ח **שלמה יעקב שוואַרץ** ז"ל א שוואגער פון אונזער פעטער מוה"ר **זלמן בינער** ז"ל און יבלחט"א מוה"ר **חיים אהרן שטאַרק** שליט"א און זיי האבן דעמאלט אויך געוואוינט דא אין אנטווערפען, און ער איז געווען א ת"ח עצום און א חכם מחוכם און א זון פון החסיד ר' **אשר ישעי'** ז"ל דער גבאי בבית צדיקי סיגעט זי"ע. און איין טאג נאך די לעצטע שבע ברכות איז ליידער זיין ווייב מרת **טעמערל** ע"ה, די טאכטער פון אונזער עלטער פעטער הרה"ח **אהרן פריעדמאן** ז"ל פון סעבען פלוצלונג נפטר געווארן און די שמחה איז ליידער פארוואנדעלט געווארן אין א טרויער ר"ל, אויך פעטער ר' **זלמן** ז"ל איז געווען א הויפט מחותן ביי די שמחה ווייל ווי אויבענדערמאנט האט הרה"ג **משה הלל קאהן** ז"ל מיט זיין משפחה הי"ו געוואוינט אין סעבען און זיי זענען געווען זייער נאנט.

צו די חתונה איז אויך געקומען די באבע **מושקט** ע"ה און זי איז געווען אין אנטווערפען פון פאר פסח ביז אינמיטן זומער, אויך יבלחט"א אונזער פעטער ר' **משה שטויבער** נ"י פון פתח תקוה איז דעמאלט געקומען צו די חתונה.

אין די צייט וועו מען האט געוואוינט אויף לאנגע לעעם האט מען געהאט מער פלאץ אויף הכנסת אורחים ב"ה און די קינדער האבן אלעמאל געהאט רשות אהיימצוברענגען אורחים אויף די אייגענע האנד. אויך האט געוואוינט ביי אונז א לאנגע תקופה מוה"ר **שלמה גאלדבערגער** נ"י א ברודער פון הרה"ח **יהושע גאלדבערגער** ז"ל וואס דער טאטע ז"ל איז געווען זיין חבר אין די ישיבה, און מו"ה **שלמה** איז שפעט ארויס געקומען פון רומעניע שבור ורצוץ און עס האט לאנג געדויערט

ביז ער האט זיך געקענט ערלעדיגען די שריפטען צו עמיגרירען קיין אמעריקע האט ער געוואוינט ביי אונז און דאס איז עם געווען א חיזוק בגוף ובנפש, און עד היום זאגט ער פאר זיינע קינדער און אייניקלעך הי"ו אז נאר א דאנק ר' יחזקאל שטויבער ומשפחתו איז ער געווארן דאס וואס ער איז ב"ה.

אין אנפאנג תשכ"ד האט מען זיך געמוזט ארויס ציען פון די לאנגע לעעם ווייל מען האט פארקויפט דאס הויז און ויבאלד די משפחה אינדערהיים איז נאר באשטאנען פון פיר קינדער הי"ו, די צוויי ברידער אברהם וואלף און שמואל מאיר נ"י און די צוויי שוועסטערס אסתר רחמה און מאטל חי' שרה תחי' האט מען געדינגען א דירה אויף די סימאנסשטראס 12, אויפן ערשטן שטאק, און עס איז געווען א פלאץ צו מאכן די סוכה העכער א געשעפט אויפן דאך. אויף שבועות תשכ"ד איז דער טאטע ז"ל געפארן קיין אמעריקע צו זיין בצילא דמהימנותא פון רביה"ק זי"ע און דעמאלט האט ער שוין געהאט די אימיגראציע וויזע און באקומען א גרינע קארט.

אויפן וועג צוריק איז ער געפארן אינאיינעם מיט מוה"ר ברוך קרוים ז"ל וואס האט זיך דעמאלט באזעצט אין אנטווערפען און זיי זענען ביידע געפארן מיט די שיף, און מיר די קינדער שטויבער הי"ו דריי יונגעלייט און צוויי בחורים, מיט די קינדער קרוים צוויי יונגעלייט און צוויי בחורים זענען געווען צוזאמען ביים האַפען צו באגלייטן די עלטערן כנהוג, און דארט האט זיך ר' ברוך קרוים אנגערופן צום טאטן ז"ל: ר' יחזקאל, איר זעט ווען די אלע יונגווארג זאלן כאטש קומען קיין אנטווערפען וואלט שוין סאטמאר דארט געהאט א שטיקעל פנים", ביי איינע פון די נסיעות קיין אמעריקע איז דער טאטע ז"ל געפארן אויף די שיף אינאיינעם מיט הרה"ק ר' יענק'ל זי"ע, און הרה"ק ר' יענק'ל זי"ע האט זיך זייער שלעכט געשפירט אז פרייטאג צו נאכטס האט ער נישט געקענט מאכן קיין קידוש און האט געמאכט שבת אינדערפרי אזוי ווי די הלכה.

אויף יוה"כ תשכ"ה איז די מאמע תחי' לאויט"א געקומען קיין אמעריקע מיט אברהם וואלף נ"י וועלכע האט געהאלטן פאר זיין בר

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

דעמאלט האט מען נישט געדאוועט אין אסטען ביהמ"ד, ווייל ליל פסח תשכ"ג האט אויס געבראכן א שרעקליכע שריפה אינם ביהמ"ד און עס זענען פארברענט געווארן פילע ספרי תורה ר"ל, און הונדערטער ספרים און דאס גאנצע ביהמ"ד איז געווארן א חורבה ל"ע און עס האט געדויערט צוויי יאר ביז מען האט עס איבער געבויט פונדאסניי און אין צווישענצייט האט מען געדאוועט אינם זאל פון די יסודי התורה. דער טאטע ז"ל האט געהאט גרויס צער פון די שריפה ובפרט אז ער איז געווען בעל קורא אין די אלע ספרי תורה.

יענעםווינטער תשכ"ה האט דער טאטע ז"ל באקומען די מחלה וואס הייסט געלבזוכט ל"ע און ער האט געמוזט זיין א שטיקל צייט אין שפיטאל און נאכדעם אפאר וואכן אינדערהיים און ער איז געווארן זייער אפגעשוואכט, אבער ב"ה אז ער האט זיך צוזאמענגעקליבן און געזונד געווארן. וועז ער איז דעם ערשטן טאג ארויס געגאנגען אויף די גאס איז עם אנטקעגן געקומען א היימישער איד און ער האט געמאכט א זויער פנים און געזאגט: ר' יחזקאל, איר זעט דאך אויס ממש שרעקליך", און כאטש יענער האט עס זיכער נישט געמיינט שלעכט האט אבער דער טאטע ז"ל געהאט דערפון גרויס צער און האט שפעטער פארציילט פאר זיינע קינדער הי"ו כדי מדריך צו זיין אז מען טאר קיינמאל נישט זאגען יענעמס חסרון נאר די מעלות.

ביי רביה"ק זי"ע אין לאנדאן און שווייץ

מחמת פחד זיך נישט געווען אונטער נעמען • געדריקט דעם טאטענס האנד מיט א שטארקען כח • איין איד אין דור וואס איז זיך מבזה פארן כבוד שמים • שיקט עם צו מיר און איך וועל עם שוין אויסלערנען • ער וויל נישט זען נאך אזא גוטען בעל תפלה

זומער תשכ"ה איז רביה"ק **מסאטמאר** זי"ע געפארן א נסיעה קיין ארץ ישראל ת"ו און דער טאטע ז"ל האט געהאט גרויס חשק מיט צו פארן, אבער ע"פ סיבה האט ער עס נישט געקענט אויספירען. און אויפן וועג צוריק איז רביה"ק זי"ע געווען שב"ק פ' מטות מסעי אין לאנדאן יצ"ו און דער טאטע ז"ל איז געפארן און מיט געמומען די קינדער הי"ו

און ער האט געדאוועט קבלת שבת פארן עמוד, און בייטאג האט זיך **רביה"ק** זי"ע נישט גוט געשפירט און נישט געוואלט ליינען כדרכו תמיד, האט דער רבי זי"ע מכבד געווען דעם טאטן ז"ל ער זאל ליינען, אבער דער טאטע האט מחמת פחד זיך נישט געוואלט אונטער נעמען ובפרט אז עס זענען צוויי שווערע פרשיות, האט דער רבי זי"ע געבעטן מיין שווער הרה"ח **שלמה גפן** ז"ל און ער האט געליינט און דער טאטע ז"ל האט אויפגערופן און געמאכט מי שברך'ס.

הרה"ק ר' **איציקל פשעווארסקער** זי"ע איז אויך געווען אויף שבת און ווען ער האט עולה געווען לתורה האט ער געבעטן פונם **רבי'ן** זי"ע ער זאל מאכן א מי שבירך לחולנית פאר זיין אייניקל מרת **חנה** תחי' וואס איז דעמאלט געווען אין שפיטאל ל"ע, אבער דער רבי זי"ע האט נישט געוואלט און געזאגט אז ביי זיי איז נישט קיין מנהג נאר אז דער גבאי מאכט דעם מי שבירך אויך. הרה"ק איציקל זי"ע האט נישט געוואלט אז דער טאטע ז"ל זאל מאכן ווייל אפשר וועט ער דאך פועל'ן און דער רבי זי"ע וועט יא מסכים זיין צו מאכן, האט ער געדריקט דעם טאטענס האנט מיט א שטארקן כח. און דער טאטע ז"ל האט זיך געווינדערט צו זען אז הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע איז אזא בעל כח, צום סוף האט הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע אליין געמאכט דעם מי שבירך.

דעמאלט ווען הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע האט שלום געגומען פון **רביה"ק** זי"ע איז דער טאטע ז"ל אויך דערביי געשטאנען און געהערט ווי הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע זאגט פארן **רבי'ן** זי"ע: איך בין יעצט נישט געקומען צוליב חסידות ווייל איך האב אצינד נישט קיין כח דערצו, נאר ווייל עס איז נאך דא איין איד אין דור וואס איז זיך מבזה פאר כבוד שמים וועגן דעם בין איך געקומען". און די ווערטער זענען געווען פאר **רביה"ק** זי"ע כמים קרים על נפש עייפה.

נאכדעם איז **רביה"ק** זי"ע געפארן קיין שוויי"ץ אויף דריי שבתים און דעם ערשטן שבת חזון האט מען נישט געלאזט קומען דעם עולם, אבער נאך תשעה באב האט דער טאטע ז"ל געדינגען דארט א דירה'לע

רמד • • •

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

אונטער געוואקסען ב"ה, און דעמאלט האט מען ע"פ פקודת **רביה"ק זי"ע** אנגעפאנגען מיט א קינדער גארטען וואס פון דעם איז ב"ה אויס געוואקסען דער הערליכער מוסד **בית רחל דמאטמאר** אין אנטווערפען עד היום הזה.

אום ווינטער תשכ"ו האט מען זיך ווידער געמוזט ארויס ציען פון די דירה אויף סימאנס שטראס און מען האט זיך אריבער געצויגען אויף קאנסיענס שטראס 19 אויפן צווייטען שטאק, און מען האט דארט געהאט אידישע שכנים ב"ה און איינער פון זיי מוה"ר **אליעזר כאנעם** נ"י ומשפחתו וואס זענען געבליבן ידידים נאמנים אלע יארן.

אויף פסח תשכ"ו איז געקומען אונזער ברודער מוה"ר **ישעי' יעקב** שליט"א מיט זיין רביצין שתחי' און זייער זון **יודא'לע** נ"י, און רביה"ק זי"ע האט אים עטליכע מאל מרמז געווען אז די אנ"ש פון אנטווערפען בעטן אז דער רבי זאל זיי שיקן ר' ישעי' יעקב וואוינען קיין אנטווערפען כדי מחזק זיין דאס ביהמ"ד און די ת"ת און בית רחל, ובפרט אז עס פאנגט זיך אן א תקופה פון פרישע יונגעלייט ב"ה. אבער רביה"ק זי"ע האט שטענדיג געזאגט כדרכו בקודש אז ער הייסט קיינעם נישט וואו צו וואוינען. אבער יעצט אז ר' ישעי' יעקב ומשפחתו זענען געקומען אויף פסח האט דער טאטע ז"ל פאראַרבעט מעשים אז זיי זאלן זיך באזעצן אין אנטווערפען. דער טאטע ז"ל האט אפגעשמועסט מיט די צוויי טייערע אידן הנגידים מוה"ר **חיים יודא פריעדמאן** ז"ל און מוה"ר **ברוך קרויס** ז"ל זיי זאלן גרייט זיין צו צו לייגן א פינאנציעלע פלייצע פאר אזא פראיעקט, אבער די גרעסטע פראנטוואַרטליכקייט האט דער טאטע ז"ל געטומען אויף זיך.

דעמאלט איז פונקט ליידיג געווארן א דירה אינם זעלבן בנין אויף קאנסיענס האט זיך ר' **ישעי' יעקב** ומשפחתו דארט אריינגעצויגן, און דער טאטע ז"ל האט עם אונטערגעשטיצט בשמחה רבה ווייל עס האט עם צו געגעבן א שטיק חיות צו האבן אזא חשוב'ן זון ומשפחתו הי"ו נעבן זיך. אויסערדעם האט ר' **ישעי' יעקב** נ"י מיט זיין וואוינען אין אנטווערפען אויפגעהויבן דעם כבוד פון סאטמאר סיי אין **ביהמ"ד** און

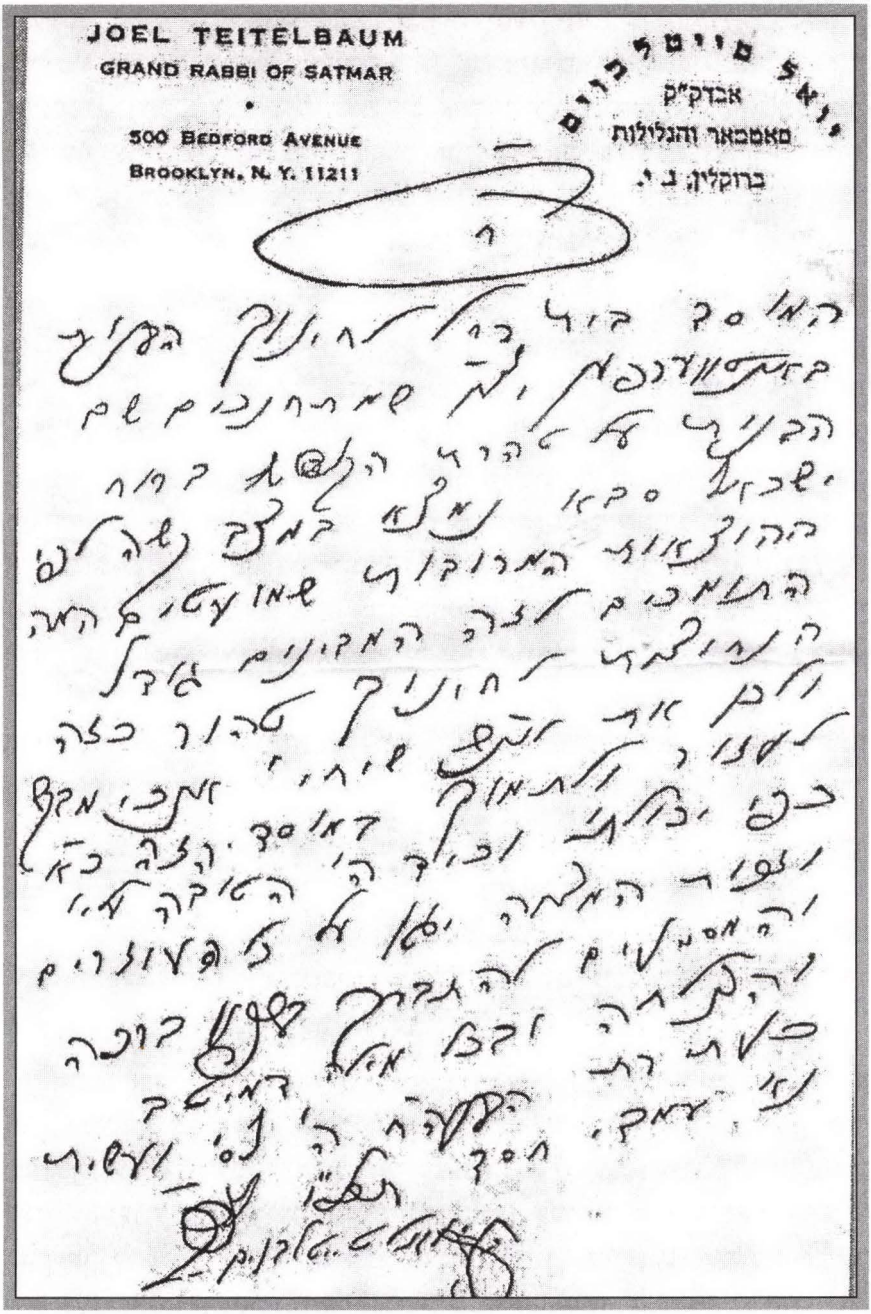
JOEL TEITELBAUM
GRAND RABBI OF SATMAR
500 BEDFORD AVENUE
BROOKLYN, N. Y. 11211
אבדק"ק
סאטמאר והגלילות
ברוקלין, נ. י.

מכתב קודש פון רביה"ק זי"ע מחזק צו זיין דעם בית רחל אין אנטווערפען

די **ת"ת** וואס ער האט אריינגעלייגט גרויסע כוחות ברוחניות ובגשמיות, און סיי אין די גאנצע שטאדט וואו ער איז געווען זייער באליבט און געשעצט. דער טאטע ז"ל האט עם אויך אריינגענומען אין די "ביזנעס" און עם אויסגעלערנט מוהל'שאפט און ער איז ב"ה געווארן א מוהל מומחה עד היום הזה, און ער האט געוואוינט אין אנטווערפן ביז תשל"ה און נאכדעם זענען זיי צוריק געפארן קיין אמעריקע.

עס איז כדאי צו פארצייכענען אז **רביה"ק** זי"ע האט מסכים געווען אז מוה"ר **ישעי' יעקב** נ"י זאל גיין וואוינען קיין אנטווערפען און בתוך דבריו הק' האט ער געזאגט: ער וועט מיר נאך דא אויספעלן" און נאכדעם אין שנת תשכ"ח וועז **רביה"ק** זי"ע איז ליידער פארשלאפט געווארן ליל שבת שקלים און געליטן א שווערן סטראוק ל"ע און איז געווען דעמאלט אין א גרויסע סכנה, און מען האט מעורר רחמים געווען אין די גאנצע וועלט לרפואתו איז מוה"ר **ישעי' יעקב** שליט"א געפארן קיין סיגעט ביי די יארצייט פון רביה"ק בעל **קדושת יו"ט** זי"ע און דארט שטארק איינגעריסן אינאיינעם מיט אונזער שוואגער מוה"ר **בעריש קאהן** שליט"א, און ב"ה אז די תפלות זענען אנגענומען געווארן און **רביה"ק** זי"ע האט נאך געלעבט קרוב צו צוועלף יאר און באלויכטן די וועלט כידוע.

אין יענע צייט איז אויך געקומען וואוינען קיין אנטווערפען מוה"ר **ארי' לייב גראס** נ"י מיט זיין משפחה פון ארץ ישראל און זיך געלערנט דיאמאנט קליוועז, אבער ער האט נישט געהאט פון וואס צו לעבן האט דער טאטע ז"ל זיך אונטער גענומען און עם געשאפען א גאנץ יאר פרנסה ער זאל האבן פון וואס צו לעבן.

חודש אייר תשכ"ו איז אונזער ברודער מוה"ר **שלמה הערש** נ"י א חתן געווארן בשטוומ"צ עב"ג מרת חוה תחי' בת הגה"צ ר' **פנחס זעליג שטערן** ז"ל אב"ד **סערענטש** אין לאנדאן, און דער טאטע ז"ל האט עם שוין געקענט פון פריער און זיינע זענען געווען ידידים נאמנים אלע יארן עד להפליא. אויך האט דער טאטע ז"ל זיך שוין געקענט פון פריער מיט זיין שוואגער הרה"ח **מרדכי לייב גאטעסמאן** ז"ל פון קראלי וואס ער האט אויך געוואוינט אין לאנדאן.

כ״ז תמוז תשכ״ו איז געווען די בר מצוה פון אונזער ברודער מוה״ר שמואל מאיר נ״י און דער טאטע ז״ל האט געלערנט מיט עם דאס פשעטל און אויך הלכות תפילין פון **שו״ע הרב**, אבער די שמחת הבר מצוה איז נישט געווען בשלימות ווייל דער טאטע ז״ל איז דעמאלט נישט געווען געזונד, און איין דאקטאר האט עם אפגעשראקען אז ער האט פראבלעמען מיט זיין הארץ ח״ו און אז ער מוז שטרענג ליגן אין בעט, און דעריבער האט מען נאר געמאכט א קליינע סעודה אינדערהיים און דער טאטע ז״ל האט זיך דארט משתתף געווען, און דעם אנדערן אינדערפרי צום תפילין לייגן האט ער נישט געקענט מיט גיין צו הרה״ק ר׳ איציקל זי״ע און ער האט זעלבסטפארשטענדליך געהאט גרויס צער און עגמת נפש דערפון, ובפרט אז ביי שמואל מאיר נ״י איז ער ביי זיין ברית אויך נישט געווען. אבער עס איז מקויים געווארן ״וסופן שלוה״ ווייל ער האט ב״ה דערלעבט און זיך משתתף געווען ביי די חתונות פון זיינע פינף טעכטער שי׳, און זיין זון יואל נ״י, אויך איז דורך מוה״ר שמואל מאיר נ״י מקויים געווארן ״ותשחק ליום אחרון״ ווייל ער איז געקומען אפנעמען דעם מז״ט פונם שידוך וואס ער האט געטאן מיט זיין זון שלמה זלמן נ״י אפאר שעה פארן טאטענס פטירה לחיי ה״ה, און דער טאטע ז״ל האט געטאנצט מיט ביידע חתנים יבלחט״א משה יצחק און שלמה זלמן נ״י.

חודש טבת תשכ״ז איז געווען די חתונה פון אונזער ברודער מוה״ר שלמה הערש נ״י אין לאנדאן יצ״ו און דער אויפרוף איז געווען שב״ק ויחי אין אנטווערפען אינם אסטען ביהמ״ד, און צום קידוש איז געקומען א ריזיגער עולם בלע״ה טראצדעם וואס עס האט דעמאלט שטארק געריגענט, און דער חזן מוה״ר נחום מאליק נ״י האט דעמאלט געזאגט פארן טאטן ז״ל: ר׳ יחזקאל, לויט דעם עולם וואס איז געקומען צו אייער שמחה זעט מען אז אייער שמייכל איז נישט קיין פאלשער״.

ר׳ נחום מאליק נ״י איז געווען א שוואגער מיט להבחל״ח אונזער פעטער ר׳ הלל בוים ע״ה א ברודער פון די באבע מושקט ע״ה וועלכער האט געווואוינט אין צפת אויפן הר כנען, און דער טאטע ז״ל האט פאר ר׳ נחום׳ען פארשאפט די חזנות פאסטען אין אנטווערפען. ר׳ נחום נ״י

קען ביז היינט נישט פארגעסן אז דער טאטע ז"ל האט עם געשריבן קיין אר"י: נא לשיר פרק חזנות בתוך הקעסטל".

די חתונה פון מוה"ר **שלמה הערש** נ"י איז געווען מיטוואך פ' שמות אין לאנדאן יצ"ו, דעמאלט איז דארט געווען א חשוב'ער גאסט הגה"צ **מריסקעווע** זצ"ל דער מחותן פון הרה"ג ר' **העניך פדווא** זצ"ל, און דער טאטע ז"ל האט זיך מיט עם געקענט נאך פון רומעניע ובפרט אז זיין איידעם הגה"צ **מזשיבוי** זצ"ל איז געווען מיטן טאטען ז"ל א נאנטער חבר און קרוב, ווי אויבן דערמאנט.

ביי די חופה איז אויך געקומען ספעציעל צו פארן הרב קרויס ע"ה פון קארלסבורג, ער האט דעמאלט געוואוינט אין ליעדז, א שטאט אין ענגלאנד און זיין זון קאפל נ"י איז געווען ביי אונז אין אנטווערפען ווען ער האט געזוכט א שידוך און איז אסאך אריינגעקומען אין אונזער הויז, דעריבער איז פאר די קינדער שי' געווען זייער אינטערעסאנט קענען צו לערנען דעם הרב קרויס ע"ה. ביי די חתונה האט געגראמט הרה"ח הישיש מוה"ר **משה דוד שטראם** שליט"א און ער איז געווען א ידיד מיטן טאטן ז"ל להבחל"ח, אויך איז מוה"ר **הערש אלימלך זינגער** ז"ל ספעציעל געקומען פון אנטווערפען צו די חתונה כדי משמח צו זיין.

ביי די שמחה האט זיך דער טאטע ז"ל שטארק מתיידד געווען מיט די צוויי חשוב'ע ברידערס הרה"צ **שמואל קרויס** זצ"ל והרב ר' **שלמה ארי' קרויס** ז"ל, שוואגערס פונם **סערענטשער** רב ז"ל און זיך מיט זיי משתעשע געווען א גאנצע שבעת ימי המשתה. מיט יארן שפעטער זענען זיי געווארן מחותנים ווייל אונזער איידעם מוה"ר **ישעי' קרויס** נ"י איז א אייניקל פון הרה"צ ר' **שמואל** ז"ל.

די פטירה פון די באבע מושקט ע"ה

עס איז שוין ליידער נישטא וואס צו מאכן • מען האט פלוצלונג געטראפן גרויסע שטיקער חמין בפסח

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

הייליגע מלחמה קעגן די פאלשע נסים און האט געזאגט די באקאנטע "נשא תורה" וכו' און האט דעמאלט גע'אסר'ט צו גיין צום **כותל המערבי**, אבער די גאנצע וועלט האט ליידער געלאכט און געשפעט פון זיין שיטה הקדושה וואס מען קען אפי' נישט אראפשרייבן, און דער טאטע ז"ל האט זיך געהאלטן פעלזן פעסט צו די פייערדיגע רייד פון **רביה"ק** זי"ע און זיך נישט געשעמט מיט זיינע הייליגע דיבורים.

דעמאלט האבן די אנטוועדפענער אידן געמאכט א ריזיגן געלט קאמפיין פאר די ציונים כמובן, און ארויסגעגעבן א ארדער פאר אלע אידישע פאטראנען זיי זאלן אראפנעמען פון יעדן אידישן איינגעשטעלטן צוויי וואכן געהאלט און דאס געבן פארן מגבית הציוני. די הנהלת הקהלה פוו מחזיקי הדת האבן דאס אויך געטאן מיט אלע שוחטים וכלי קודש וכו', אבער דער טאטע ז"ל האט זיך עמטליך אקעגנגעשטעלט אז ער איז נישט מסכים בשום אופן צו שטיצן א מדינה וואס איז מיוסד אויף עקירת התורה, און די מלחמה איז אויך נגד התורה און כאטש מען האט עם זייער געסטראשעט האט ער זיך בכלל נישט דערשראקן, און ווען עס איז ארויסגעקומען דער ספר "**על הגאולה ועל התמורה**" האט עס אנגעמאכט א גרויסן רעש ובפרט אין אזא ציוניסטישע שטאט ווי אנטוועדפען אבער דער טאטע ז"ל האט געטרינקען מיט דארשט יעדעס וואכן.

אויף די ימים נוראים תשכ"ח בין איך געפארן להסתופף בצילא דמהימנותא פון **רביה"ק** זי"ע און דעמאלט האט מען מיר געזעדט דעם שידוך מיט זוג' הצו"ח מרת חי' שרה שתחי' די טאכטער פון הרה"ח המפורסם מוה"ר **שלמה גפן** ז"ל, און חול המועד סוכות איז דער טאטע ז"ל געקומען קיין אמעריקע צום **רבי"ן** זי"ע אויף די צווייטע טעג סוכות, און דאס איז געווען דאס ערשטע מאל נאך די מלחמה וואס ער איז געווען בייַ **רביה"ק** זי"ע אויף די צווייטע טעג, און ער איז געווען ממש אין זיבעטן הימל כמובן. דעמאלט איז שמחת תורה אויסגעפאלן אום פרייטאג און דער טאטע ז"ל האט מקבל שבת געווען פארן עמוד, און מוצש"ק בערך צוויי אזייגער ביינאכט זענען מיר אריינגעגאנגען אל הקודש פנימה און דער טאטע ז"ל האט געפרעגט דעת קדשו פון **רביה"ק** זי"ע וועגן דעם שידוך און דער **רבי** זי"ע האט געענטפערט בתוך

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

דבריו הק׳: איר מעגט עס טאן״ און זונטאג פר׳ נח איז אונזער שידוך נגמר געווארן בשטומ״צ, און דער טאטע ז״ל איז ב״ה געווען זייער בשמחה און האט געזאגט פאר זיין מחותן הרה״ח ר׳ **שלמה גפן** ז״ל בשם הרה״ק **מנאסויד** זי״ע, אז צוויי ידידים נאמנים מוזן זיך במשך פון די יארן אמאל משדך זיין.

זונטאג נאכט האט מען געשריבן תנאים בבית **רביה״ק** זי״ע און זעלבסטפארשטענדליך אז דער **רבי** זי״ע האט עס געלייענט, און עס זענען דארט געווען אסאך אנ״ש פון די גאנצע וועלט וועלכע האבן געווארט זיך צו געזעגענען, און די צוויי עדות זענען געווען מוה״ר **אברהם שלמה גרינפעלד** ז״ל און מוה״ר **יעקב צבי פריעדמאן** סופר ז״ל ביידע פון אנטווערפען.

בעפאר דער **רבי** זי״ע האט אנגעפאנגען צו ליינען די תנאים האט די **רבנית הצדיקת** ע״ה געבעטן מען זאל נאך ווארטען ווייל זי גייט ברענגען א טעלער צום צוברעכן, און עס האט אביסל געדויערט האט דער **רבי** זי״ע געפרעגט: אויף וואס ווארט מען? האט עמיצער געענטפערט: מען איז געגאנגען זוכן א טעלער״ האט זיך **רביה״ק** זי״ע אנגערופן מיט א שמייכל: אמאל האט מען געזוכט וואס אריינצולייגן אינם טעלער און היינט זוכט מען וואס פאר א טעלער צו נעמען״ (די רביצין ע״ה האט געזוכט א טעלער מיט שיינע בלימעלעך כדי צו קענען נאכדעם מאכן א תכשיט פונם שטיקל טעלער).

אגב איז דא כדאי צו דערמאנען אז ווען דער טאטע ז״ל איז איינמאל אריין אל הקודש פנימה צום **רבי׳ן** זי״ע און דער רבי האט עם געזאגט ״איר״ אנשטאט ״דו״, האט עס דעם טאטען ז״ל זייער ווי געטאן און האט זיך מתנצל געווען פארן **רבי׳ן** זי״ע פארוואס דער רבי רעדט מיט עם נישט קיין ״דו״, און געזאגט: איך בין דאך א תלמיד פונם רבי׳ן נאך פון קראלי״, האט דער **רבי** זי״ע עם געענטפערט: אבער דו האסט דאך שוין א ווייסע בארד״ למעשה האט דער **רבי** זי״ע געזאגט אמאל ״איר״ און אמאל ״דו״.

איינמאל האט דער טאטע ז״ל געפרעגט פון **רביה״ק** זי״ע ווען דעם פראבלעם וואס פלעגט אין יענע יארן אסאך פארצוקומען אין אנטווערפען,

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

עש"ק פ' משפטים–שקלים תשכ"ח אין מיטן מנחה האט **רביה"ק** זי"ע געליטן א שרעקליכן סטראוק און איז אוועק געפאלן אין א זייער מסוכן'דיגען מצב ר"ל, מען האט אלארמירט קיין ארץ ישראל דורך די פאליציי אז תומ"י מוצאי שב"ק זאלן מען פארן איינרייסן אויף די מקומות הק' אין מירון צפת וטבריא, און אזוי איז מוצש"ק אנגעקומען די ידיעה קיין אנטווערפען דורך ארץ ישראל (ווייל אין אמעריקע איז נאך געווען שבת), מען קען זיך פארשטעלן דעם צער פון אלע סאטמארער חסידים אנ"ש ובתוכם דער טאטע ז"ל וועלכער איז געווען מקושר צו **רביה"ק** זי"ע בכל נימי נפשו, און מען האט דעמאלט ארגאניזירט פון אנטווערפן מען זאל שיקן צוויי שלוחים אונזער ברודער הרה"ג **ישעי' יעקב** שליט"א און אונזער שוואגער הרה"ג **בעריש קאהן** שליט"א קיין סיגעט אויף כ"ט שבט די יומא דהילולא פון רביה"ק בעל **קדושת** יו"ט זי"ע זיי זאלן פארן איינרייסען פארן מצב הבריאות פונם **רבי'ן** זי"ע, און דער טאטע ז"ל האט זיי אויסגעלערנט אביסל רומעניש זיי זאלן וויסן וויאזוי צו קאמוניקירען, און זיי האבן ב"ה אויסגעפירט זייער שליחות ווי שוין אויבן דערמאנט.

אויך אין אנטווערפען האט מען געפאסט כ"ט שבט ערב ר"ח און געזאגט יו"כ קטן און געליינט ויחל און אבינו מלכינו, און דער טאטע ז"ל האט פארגאסן טייכן טרערן. דאנערשטאג אדר"ח אדר האט מען ב"ה געהערט די ערשטע גוטע בשורה אז עס איז אריינגעקומען א גרויסע השתנות לטובה און דער **רבי** זי"ע האט זיך ב"ה דערוועקט און צוריק געקומען צום באוואוסטזיין, און מען האט געלויבט השי"ת אויף דעם גרויסן נס אבער געבעטן ווייטער אויף זיין געזונד און אריכות ימים.

דעמאלט האט זיך אנגעפאנגען א נייע תקופה פון תפלות ותחנונים פארן מצב הבריאות פונם **רבי'ן** זי"ע און דער טאטע ז"ל האט ביי יעדע געלעגנהייט ווי שבת ויום טוב אדער ביי א שמחה און סתם א לחיים תמיד געווינטשן: **דער רבי** זאל האבן א רפו"ש במהרה און אונז פירן אקעגען משיח'ן במהרה בקרוב". דער טאטע ז"ל האט זיך דעמאלט זייער אסאך באנוצט מיט די מליצה: אין לנו שיור אלא התורה הזאת" אויך האט ער אסאך מאל נאכגעזאגט בשם הרה"ח מוה"ר **מענדל**

הערש ניימאן ז"ל אז ראש השנה און יום כיפור צובראכט דער **רבי** זי"ע דעם עולם אויף שטיקער, אבער די צווייטע טעג סוכות הייבט ער זיי אויף גאר הויעך".

ז' ניסן תשכ"ח ביי די יארצייט פונם רבי'נס מוטער הרבנית הצ' מרת **חנה** ע"ה איז מוה"ר **ישעי' יעקב** שליט"א נאכאמאל געפארן קיין סיגעט אינאיינעם מיט להבחל"ח מוה"ר **הערשל סופר** ז"ל, און פון דעמאלט אן איז ער געווארן א שליח קבוע צוויי מאל א יאר כ"ח תמוז ביי די יומא דהילולא פון הגה"ק בעל **ישמח משה** זי"ע און כ"ט שבט כנ"ל.

שפעטער האט די רבנית הצ' מרת **אלטא פיגא** ע"ה געשיקט א גאנץ מנין און ר' **ישעי' יעקב** האט אנגעפירט די חבורות, אבער דער טאטע ז"ל האט קיינמאל נישט געוואלט מיט פארן ווייל ער האט נישט געקענט צוקוקען די אלע שטעט בחורבנם און פלעגט זאגן: כי איככה אוכל וראיתי באבדן מולדתי". און בפרט האט עם זייער ווי געטאן אלע זיינע יארן אז זיינע חשוב'ע עלטערן ז"ל זענען אומגעקומען אויף אזא טראגישן אופן עקדה"ש און מען האט זיי פארברענט און זענען אפי' נישט געקומען צו קיין קבר ישראל הי"ד.

כ"א סיון תשכ"ח איז געווען מיין חתונה בשטומ"צ עב"ג מרת חי' שרה שתחי' לאויט"א און איך בין שוין געפארן פאר שבועות ווייל איך האב געהאפט זיך צו קענען עפעס מסתופף זיין בצילא דמהימנותא, אבער ליידער איז **רביה"ק** זי"ע נאכנישט געווען אין קיין מצב אריינצוקומען צווישן עולם און איז געבליבן שבועות אויך אין בעל הארבאר מיט א מנין מצומצם. מען האט אונז אבער ב"ה געלאזט ארויס פארן געזעגענען פאר די חתונה, און דער **רבי** זי"ע איז נאך געווען שטארק אפגעשוואכט אבער ער האט געוויזן פארן טאטן ז"ל א פנים שוחקות און אנגעווינטשן גאנץ לאנג, מען האט אבער נישט פארשטאנען קלאר.

אונזער מסדר קידושין איז געווען כ"ק **מרן אדמו"ר בעל ברך משה** זצ"ל, דעמאלט **סיגעטער רב**, ווייל מען האט געוואוסט אז דאס איז דער רצון פון **רביה"ק** זי"ע, אויך ביי אונזערע ברידער מוה"ר **אברהם וואלף**

נ״י און מוה״ר **שמואל מאיר** נ״י האט דער **רבי** זצ״ל מסדר קידושין געווען און ער איז געווען א נאנטער ידיד מיטן טאטן ז״ל נאך פון די יונגע יארן ווי שוין אויבן דערמאנט.

ביי אונזער חתונה האט זיך אויך באטייליגט הרב החסיד המפורסם מוה״ר **יואל אשכנזי** ז״ל פון טבריא וואס איז דעמאלט ספעציעל געקומען פון ארץ ישראל מבקר חולה זיין שא״ב **רביה״ק** זי״ע און דער טאטע ז״ל האט זיך געקענט מיט עם פון צפת און האט עם איינגעלאדענט צו די חתונה.

זומער תשכ״ח האט אונזער ברודער מוה״ר **אברהם וואלף** נ״י געלערנט אין די ישיבת עץ חיים ווילרייק, א דערפל נעבן אנטווערפן, און ווען עס איז געווען זייער הייס פלעגן די בחורים גיין שווימען צווישן מיטאג אין א טייכל נישט ווייט פון די ישיבה. איינמאל אינמיטן שווימען אינם טיפן וואסער האט **אברהם וואלף** נ״י באקומען שטארקע מאגן קרעמפען און האט נישט געקענט כאפן דעם אטעם און האט זיך אנגעהויבן צו דערטרענקען ר״ל, און דאס וואסער איז געווען טיף און די אנדערע בחורים האבן אנגעהויבן צו שרייען און רופן הילף אבער קיינער פון זיי האט נישט געקענט ראטעווען, און ממש אין די לעצטע רגעים איז געקומען צו לויפן א ערל און איז אריינגעשפרינגען אין וואסער מיט זיינע קליידער און עם ארויס געשלעפט עוד בו נשמתו ב״ה. מען האט עם גענומען אין שפיטאל און ארויס געפאמפט דאס וואסער וואס ער האט אריינגעשלינגען ר״ל, און ביז דער טאטע ז״ל איז געווארן איז ער שוין ב״ה געווען ארויס פון די סכנה. ווען דער טאטע ז״ל איז געגאנגען דערציילן פאר הרה״ק ר׳ **איציקל** זצ״ל דעם גרויסן נס און מזכיר געווען אויף ווייטער האט זיך הרה״ק ר׳ **איציקל** זי״ע אנגערופן: ווער ווייסט, אפשר איז עס געווען אליהו הנביא״?

אין יענע צייט איז אין בעלגיע ארויס געקומען א געזעץ אז אלע איינוואינער קענען אנפרעגן און באקומען בירגערשאפט פון בעלגיע. און טראצדעם וואס דער טאטע ז״ל האט געהאט א אמעריקאנער גרינע קארט

אבער פאר איינעם וואס וואוינט אויסער אמעריקע ברענגט עס נישט קיין גרויסע נוצען. דעריבער האט דער טאטע ז״ל זיך פארלייגט מיט אלע כוחות וואס שנעלער איינצוגעבן פאר די בעלגישע בירגערשאפט פאר זיך און פאר די גאנצע משפחה. ער איז אליין ארומגעלאפן אין אלע אפיציעלע ביוראוען און זיך פארשאפט אלע נייטיגע שריפטן און עס איינגעגעבן מיט די האפענונג וואס שנעלער פטור צו ווערן פון די איזראעלישע בירגערשאפט.

עס זענען געווען גוטע פריינד וועלכע האבן עם אפגעשראקען אז אין בעלגיע נעמט מען אלע בחורים צום מיליטער און ער וועט האבן פראבלעמען מיט זיינע זין הי״ו, אבער דער טאטע ז״ל האט געהאט בטחון אז השי״ת וועט זיי נישט פארלאזן. ענדליך האט ער באקומען די בעלגישע בירגערשאפט, און דורכדעם האבן אונזערע ברידער מוה״ר **אברהם** וואלף נ״י און מוה״ר **שמואל מאיר** נ״י געקענט פארן לערנען קיין אמעריקע אין די סאטמארער ישיבה. דעם טאטנס ידיד און יוגענט חבר מוה״ר **יהושע פריינד** ז״ל פלעג זיך ווערטלען אז דער בעלגישער קעניג **באדעווין** איז גליקליך צו האבן אזא עהרן בירגער ווי ר׳ **יחזקאל שטויבער**. למעשה האבן זיך אלע קינדער הי״ו שיין ארויסגעדרייט פון מיליטער פליכט און ענדערש אויסגעוועלט צו זיין סאלדאטן פאר השי״ת.

שנת תשכ״ט האט אונזער פעטער הרה״ח **יחזקאל ביינער** שליט״א פון בני ברק געשיקט זיינע צוויי עלטסטע זין קיין אנטווערפען ווייל זיי האבן נישט געקענט פארטראגן דעם קלימאט אין בני ברק, און **חיים משה** נ״י האט געוואוינט ביים פעטער מוה״ר **זלמן** ז״ל און **אהרן הערש** נ״י האט געוואוינט ביי אונז און דער טאטע ז״ל האט זיי ביידע זייער מקרב געווען. און מיט צוויי יאר שפעטער איז דער פעטער מוה״ר **יחזקאל** שליט״א מיט זיין גאנצע משפחה געקומען וואוינען קיין אנטווערפען און געוואוינט א מלמד אין די סאטמארער תלמוד תורה און דער טאטע ז״ל האט זיי אויך צו געלייגט א פלייצע כמובן, זיי זענען געווען א גרויסע משפחה בלע״ה און נישט געקענט באקומען קיין דירה מיט אזויפיל קינדער כ״י, דעריבער האבן זיך אונזערע עלטערן אריבערגעצויגן אין

א נייע דירה אקעגנאיבער די גאס אויף קאנסיענס 18 און איבערגעגעבן זייער דירה פארן פעטער ר׳ יחזקאל **בינער** שליט״א.

דא איז אויך די געלעגנהייט צו דערמאנען אז וועז דער פעטער ר׳ יחזקאל שליט״א האט חתונה געהאט בשטומ״צ ווינטער תשי״ז מיט די מומע שתחי׳ א בת ת״ח מוה״ר **אליעזר בערלינגער** ז״ל, און א דירה אין בני ברק איז דאך נישט געווען פון די גרינגע זאכן, האט דער טאטע ז״ל געארבעט בלב ונפש און געשיקט דאס געלט פאר הכנסת כלה, און דער פעטער ר׳ יחזקאל יבלחט״א האט טאקע געזאגט ביי זיין הספד ביום הקמת המצבה פונם טאטן ז״ל אז ער איז געווען פאר עם אזוי ווי א טאטע. שפעטער האט זיין שווער מוה״ר **אליעזר בערלינגער** ז״ל געווואוינט א צייט אין אנטווערפען ווייל ער האט חתונה געהאט בזוו״ש מיט מרת **שרה** ע״ה וואס זי איז געווען בזוו״ר אשת מוה״ר **יעקב יוכט** ע״ה, א גרויסער ת״ח און דער טאטע ז״ל האט זיך מיט עם אסאך משתעשע געווען אין דברי תורה, און זי איז געווען פאר אונז אזוי ווי א מומע מען האט איר גערופן: ״טאנטי שרה״, זי האט ליידער נישט איבערגעלאזט קיין זש״ק תנצב״ה.

רגלי חסידיו ישמור

דער אקם האט עם געשטויסן אין די דיכט • דאס ערשטע מאל וואס אלע צען געשווימטער זענען געזעסן ביי איין טיש • מורא געהאט אז אזא געריכט וועט שטערן די מערכה פון די שחיטה • מיט דעם גרעסטן דאקטער גייט מיט דער מלאך רפאל • דער רבי האט עם אויסטערליש שיין אנגעווינטשן • נאכדעם האט טאקע השי״ת געהאלפן • דעמאלט זאל מיר דער רבי געבן א איסור • ער האט טאקע מבטל געווען די גאנצע חינגא • עם איז נישט גרינג געווען אווועק צו שיקען קינדער פונדערהיים • מען באווארפט א חתן כדי אפצוקומען סקילה • האט ער זיך אויפגעכאפט און אריבער געפארן קיין בעלז

ווינטער תש״ל האט דער טאטע ז״ל געהאט א גרויסן נס אין שעכטהויז וואס ער האט אנגערופן ״שלאָבריק״, אז מאנטאג אינמיטן די גרעסטע שחיטה און דער טאטע ז״ל איז געשטאנען מיט זיין גרויסן חליף וואס מען שעכט בהמות גסות, האט זיך א אקס צעווילדעוועט

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

מלוה מלכה מיט א סעודת הודי׳ אויפן נס פונם אקס און די אפעראציע, און ביי יענע מלוה מלכה איז געווען דאס ערשטע מאל וואס אלע צען געשווויסטער שי׳ זענען געזעסן ביי איין טיש מיטן טאטן ז״ל און להבחל״ח די מאמע שתליט״א.

אונז די קינדער האבן מיר געוועכנט מיט א פשטות אז פון אזא אומגליק דארף מען מאכן א צימעס ד.ה. מען זאל אנקלאגן דאס שעכטהויז און געריכט און בעטן אנטשעדיגונג, ובפרט אז דאס איז א אפיציעל פלאץ און קיינער ווערט נישט פריוואט בא׳עולה׳ט. אבער דער טאטע ז״ל האט בשום אופן נישט מסכים געווען און נישט צוגעלאזט מען זאל איינגעבן סיי וועלכע אנקלאגע. וויבאלד דעמאלט האבן די שוחטים געפירט א מערכה מען זאל נישט ענדערן דעם סיסטעם פון די שחיטה, ווייל די גוים האבן געוואלט איינפירן מען זאל שעכטן די בהמות הענגענדיג, און דער טאטע ז״ל איז דאך תמיד געשטאנען בראש פון יעדע מערכה מען זאל גארנישט משנה זיין פון אמאל, דעריבער האט ער מורא געהאט אז אזא געריכט וועט שטערן די מערכה און וועט גורם זיין עפעס א שינוי אין די שחיטה, האט ער מוותר געווען אויף סיי וועלכע מעגליכקייט צו פארדינען געלט אויפן חשבון פון די שחיטה המהודרת ב״ה.

תשל״א האט מען אפערירט דעם טאטן ז״ל אויף א שבר (בראך) וואס ער האט געליטן דערפון מערערע יארן און געגאנגען א ספעציעל גארטל און זיך געמוטשעט, ביז א דאקטאר האט עם געזאגט אז ביי די יארן איז בעסער זיך צו לאזן אפערירען צוליב פארשידענע געזונטהייטס סיבות, האט דער טאטע ז״ל מסכים געווען צו די אפעראציע. מען האט געגומען א מומחה וואס האט אויך געארבעט אין אוניווערזיטעט פון גענט און ער זאל מאכן די אפעראציע. וועו מיר זענען געגאנגען מזכיר זיין ביי הרה״ק ר׳ **איציקל** זי״ע האט ער דערציילט די מעשה פון הרה״ק ר׳ ר׳ **בער** פון **מעזריטש** זי״ע אז מיט יעדן דאקטער גייט מיט א מלאך און מיט דעם גרעסטן דאקטאר גייט מיט דער מלאך רפאל אליין, און האט אנגעווינטשען אז דער מלאך רפאל זאל דא אויך מיט גיין. און בשעת די אפעראציע האט מען ענטדעקט אז דער שבר איז צוזאמענגעוואקסן

מיט די בלאַזע און די אפעראציע איז געווען פיל קאמפליצירטער ווי עס האט אויסגעזען לכתחלה, און די אפעראציע האט געדויערט א דריי שעה בערך, און דעמאלט האט מען פארשטאנען פארוואס הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע האט אזוי געזאגט.

אין יענע תקופה האט מען אנגעפאנגען צו ארגאניזירן ביליגע רייזעס קיין אמעריקע מיט טשארטער פליגערס וואס מוה"ר **ברוך מיכל ווידער** ז"ל האט אנגעפירט, און דער טאטע ז"ל האט אויסגענוצט די געלעגנהייט צו פארן צו **רביה"ק** זי"ע אויף שבועות אדער סוכות און ביז צום הסתלקות פון **רביה"ק** זי"ע כ"ו אב תשל"ט איז ער יעדעס יאר געפארן. ביי איינע פון די נסיעות האט זיך געטראפן אז וועג ער איז אנגעקומען צוריק אהיים האט ער געזען איינע פון זיינע טעכטער שי' איז געווען זייער נישט געזונד און געהאט שרעקליכע קאפווייטאג שוין עטליכע טעג, און דער דאקטער האט דערשראקן אז מען מוז זי דרינגענד אריינפירן אין שפיטאל. און פונקט דעמאלט איז דער טאטע ז"ל אנגעקומען פון עירפארט און צו געזען דעם פאניק וואס האט געהערשט אינדערהיים, האט ער באלד בארואיגט די משפחה הי"ו אז מען זאל זיך נישט זארגן און דער מצב וועט אי"ה באלד בעסער ווערן, און דערציילט אז נעכטן ממש פארן אוועק פארן איז ער אריינגעגאנגען מיט א קוויטל צו **רביה"ק** זי"ע, און דער **רבי** זי"ע האט עם אויסטערליש שיין אנגעווינטשן, און בשעת מעשה האט ער געטראכט אז זיכער לייזט עם דער רבי אויס פון עפעס א צרה וואס איז געווען אנגעגרייט אויף עם אדער עמיצען פון די משפחה ח"ו, דעריבער האט ער יעצט אזא שטארקען בטחון אז דער רבי מיט זיין ברכה האט פאראויס מתפלל געווען אויף דעם מצב און מען זאל זיך גארנישט זארגען און אזוי איז טאקע געווען ב"ה.

איינמאל וועג ער האט מזכיר געווען ביי **רביה"ק** זי"ע זיין אייניקל חי' **אסתר רחמה קאהן** (פערלמוטער) ע"ה וואס האט נאך אלס קינד געליטן פון שווערע מיחושים, האט **רביה"ק** זי"ע זיך אנגערופן: אבער אזוי איז זי דאך א געזונד קינד" און די הייליגע ווערטער זענען דעמאלט געווען א גרויסע פלא ווייל דער מציאות האט ליידער אנדערש

אויסגעזען, אבער דער טאטע ז"ל האט אין אלע אירע שווערע מצבים איבער גע'חזר'ט די דברות קודש פון **רבי'ן** זי"ע, און נאכדעם האט טאקע השי"ת געהאלפן און זי האט חתונה געהאט און זוכה געווען אראפ צו ברענגן פיר לעכטיגע קינדער בלע"ה און איבער געלאזט א דור ישרים יבורך בכוחו של אותו זקן זי"ע.

עס איז כדאי צו פארצייכענען אז איינמאל ווען דער טאטע ז"ל איז געווען ביי **רביה"ק** זי"ע אין אמעריקע ביי איינע פון די ערשטע נסיעות און **רביה"ק** זי"ע האט זיך אינטערעסירט איבערן מצב היהדות פון אנטווערפען, האט דער **רבי** זי"ע געפרעגט דעם טאטן ז"ל פארוואס דער שטאטס רב **הגר"ח קרייסווירטה** ז"ל זאגט א דרשה אין טאג פון די ציוניסטישע חגא ה' איר? דער טאטע ז"ל האט עם געוואלט פארענטפערן האט ער געזאגט פארן **רבי'ן** זי"ע אז די גאנצע דרשה זאגט ער בעל כרחו, אבער ער פרעדיגט נישט קיין ציונות ח"ו, נאר אדרבה ער זאגט בדרך מוסר אז אידן מוזן זיך נאר פירן ע"פ התורה וכו'. האט דער **רבי** זי"ע געזאגט: עס איז געווען אמאל א מעשה ביים **נאסווידער** רב זי"ע איז געקומען א קצב און געבעטן דער רבי זאל עם געבן א הכשר אויף זיין יאטקע, האט עם דער הייליגער **נאסווידער** רב זי"ע געזאגט: ווי קען מען דיר דען געבן א הכשר, דו ביזט דאך א קל ל"ע", האט דער קצב געענטפערט: דעמאלט זאל מיר דער רבי געבן א איסור, אבער נאר בכתב" האט עם דער **נאסווידער** רב זי"ע געפרעגט: דיר איז נישט קיין חילוק א הכשר אדער א איסור? האט דער קצב געענטפערט: אז איך וועל ארויסהענגן אויף מיין פענסטער א בריוו פונם **נאסווידער** רב וועלן ניין און ניינציג פראצענט מענטשן עס נישט ליינען נאר זיי וועלן מיינען אז עס איז א הכשר, נאר די געציילטע מענטשן וואס וועלן עס ליינען וועלן געוואויר ווערן אז עס איז א איסור, פאר דעם לוינט זיך עס מיר צו האבן". "דער נמשל איז פארשטענדליך" האט **רביה"ק** זי"ע אויסגעפירט: די וועלט ווייסט נישט וואס **הרב קרייסווירטה** זאגט אין זיין דרשה, מען ווייסט נאר אז ער דרש'נט ה' אייר לכבוד די ציוניסטישע מדינה". ווען דער טאטע ז"ל איז אהיימגעקומען קיין אנטווערפען האט ער איבער דערציילט פאר הגר"ח

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

איינמאל האט דער טאטע ז"ל געהאט שמועס מיט **רביה"ק זי"ע** וועגן די מאדערנע קהלה שומרי הדת, וואס דער טאטע ז"ל האט געהאלטן בשיטה אז מען טאר נישט עסן פון זייער שחיטה, נישט נאר אלס חומרא נאר טאקע ע"פ הלכה, און ער האט אביסל מסביר געווען פארן **רבין זי"ע** וואס פאר א ווירטשאפט עס איז דארט דא ביי זיי, האט זיך **רביה"ק זי"ע** אנגערופן בצחות לשונו: שומרי הדת אדער שומר הצעיר?" (א לינקע אפיקורס'ישע ארגאניזאציע).

אין שנת תש"ל האט מען ב"ה צוריק באנייט דעם מוסד **בית רחל דסאטמאר** און פריש אנגעפאנגען מיט א קינדערגארטן און דער טאטע ז"ל האט שטארק מעודד געווען, סיי מיך און סיי אונזער שוועסטער מרת יענטא קאהן שתחי' אז מיר זאלן ארבעטן פארן אויפבלי פונם בית רחל בלב ונפש אויס צו פירן דאס הייליגע שליחות און רצון פון **רביה"ק זי"ע**, אז מען זאל קענען אין אנטווערפען מגדל זיין אידישע טעכטער בדרך ישראל סבא מיט א ריינעם חינוך על טהרת הקודש. ער האט געשיקט די צוויי יונגערע טעכטער מרת אסתר רחמה תחי' און מרת מאטל חי' שרה תחי' זיי זאלן פארן לערנען קיין בני ברק אין די סאטמארער שולע וויבאלד דארט איז געווען א סעמינאר צו ווערן לערערינס כדי זיי זאלן זיך אויסאיבן צו זיין גוטע לערערינס פאר די בית רחל, און הגם עס האט אפגעקאסט אסאך געלט און עס איז נישט גרינג אוועק צו שיקן טעכטער פון דער היים ובפרט די יונגסטע אבער ער האט אלעס פארקוקט פארן ריכטיגן תכלית.

זומער תשל"א איז אונזער ברודער מוה"ר **אברהם וואלף** נ"י געווארן א חתן בשטומ"צ עב"ג מרת פיגא תחי' די טאכטער פון הרה"ח **אברהם בער נידערמאן** ז"ל פון די חשובי אנ"ש אין וויליאמסבורג, און דער טאטע ז"ל האט זיך זייער געפריידט צום שידוך ווייל זיין רביצין תחי' איז די טאכטער פון הרה"ג **אשר אנשל גרינוואלד** ז"ל מחבר פון **מטה אשר** אויפן שמלה חדשה לשו"ב און **זוכר הברית** לעניני מילה, וואס דער טאטע ז"ל האט זיך אסאך באנוצט מיט די ספרים.

זייער חתונה איז פארגעקומען בשטומ"צ י' סיון תשל"ב און דער אויפרוף איז אויסגעקומען שב"ק ב' דשבועות, און דער טאטע ז"ל האט

זיך געפריידט אז ער קען זיין אויף שבועות בצילא דמהימנותא פון **רביה"ק זי"ע**, און היות עס זענען געווען מערערע חתנים און יו"ט מאכט מען נישט קיינע הוספות האט **רביה"ק זי"ע** געהייסן מען זאל ווארפן גורל און **אברהם וואלף** נ"י האט ב"ה אויך זוכה געווען בגורל.

עס איז כדאי צו פארצייכענען א אינטערעסאנטער אינצידענט וואס איז פארגעקומען אין אנטווערפען, א שטיקל צייט פריער איז דער באקאנטער מתיר ממזרים ר"ל **שלמה** גורן געווען דא אויף א באזוך, און אונזער ברודער מוה"ר **אברהם וואלף** נ"י האט עם באגעגענט אויף די גאס האט ער געגעבן א שפיי און געזאגט "פוי ימ"ש". נו, עס פארשטייט זיך אז עס איז געווארן דערפון א גרויסער רעש אין די שטאט, און עטליכע יונגאטשעס פון די מזרחי האבן געשריבן פארן טאטן ז"ל א שארפן בריוו, און בתוך הדברים געשריבן דעם פסוק "ויוציאו את המקלל וירגמו אותו וגו'". אבער דער טאטע ז"ל האט זיך גארנישט דערשראקן נאר אדרבה ער האט הנאה געהאט פון יעדן מעשה קנאות וואס זיינע קינדער האבן געטאן, און ער האט מחזק געווען זיין זון יבלחט"א אז עס שטייט אין די ספה"ק אז מען באווארפט א חתן כדי אפצוקומען סקילה ר"ל און בזכות זה וועט ער זוכה זיין אז מען וועט עם באווארפען ביי **רביה"ק זי"ע**, וכן הוה.

דער טאטע ז"ל פלעגט אסאך מאל נאכצוזאגן א ווערטל פון הרה"ק ר' **יהושע מבעלזא** זי"ע אז אין זיינע גלילות האט געוואוינט א אדם חשוב א גרויסער מכניס אורחים, און איינמאל איז אנגעקומען א אורח א בנש"ק וואס ער איז נישט געווען קיין אדם הגון און געזוכט כבוד וכו', און וויפיל ער האט עם מכבד געווען איז ער נישט געווען צופרידן, און סוף פסוק האט ער געשאלטן דעם בעה"ב מיט קללות ר"ל, און דער איד האט געהאט עג"נ און אויך א פחד ווער ווייסט צו די קללות פון א בנש"ק קענען נישט האבן קיין ווירקונג ח"ו, האט ער זיך אויפגעכאפט און אריבער געפארן קיין בעלז און דערציילט די מעשה פארן רב ז"ל, האט עם דער **בעלזער** רב זי"ע געזאגט: פאר אהיים און דו זאלסט גארנישט מורא האבן, ווייל דער בנש"ק איז דא געווען אויך ביי מיר

און איך האב עם מכבד געווען מיט בענטשן, און לויט ווי זיין בענטשן האט אויס געזען דארף מען נישט חושש זיין אויף זיין שעלטן..."

רויט טויג נישט, אפי' ביי א אויטא

אבער ער האט דוקא געוואלט פארן מיט מיין אויטא • עס איז ב"ה גארנישט געשען פאר קיינעם • ער וועט קענען ליידען דערפון אלם שטאט שוחט און מוהל • וועלן מען וועט פארטיג ווערן מיט אלע ריכטיגע מקולקלים • א ציוניסט האט עם ארויס געווארפן מיט בזיונות פון די דיאמאנט קרינג • דעמאלט זענען געקומען אסאך פליטים קיין אנטווערפען • בשם כל ישראל

דער טאטע ז"ל און יבלחט"א די מאמע תחי' זענען אהיימגעקומען פון אמעריקע פון די חתונה ביי מוה"ר **אברהם וואלף** נ"י מאנטאג אינדערפרי פ' שלח, און איך האב דעמאלט געהאט א אינטערעסנטע מעשה מיט הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע, אז דאנערשטאג בעפאר האט ער מיך געבעטן איך זאל עם צופירן מיט מיין אויטא ביז צו זיין אייניקל יבלחט"א הרה"צ **ברוך כהנא** שליט"א, און איך האב מיך מתנצל געווען אז עס איז מיר טאקע א גרויסע זכי' צו פירן דעם רבין אבער איך האב נישט קיין בכבוד'יגע אויטא, אבער הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע האט דוקא געוואלט פארן מיט מיין אויטא. נאכדעם האט ער מיך געבעטן אז איך זאל עם קומען אהיימנעמען אין א דריי פערטל שעה ארום, די גאצע זאך איז מיר געווען א גרויסע פלא, ווייל כידוע פלעגט הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע נישט אויסנוצן קיין דרייווערס נאר שטענדיג נעמען א טעקסי, און ביים צוריק פארן בין איך געבליבן שטיין ביי א רויטן לאמפ, פרעגט מיך הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע: פארוואס שטייט מען? האב איך געענטפערט: ווייל עס איז רויט און מען מוז ווארטען" רופט זיך אן הרה"ק זי"ע: זעסט! רויט טויג נישט, רויט טויג קיינמאל נישט, אפילו ביי א אויטא אויך נישט".

מאנטאג אינדערפרי בין איך געגאנגען מיט דעם זעלבן אויטא צום עירפארט אפענעמען די עלטערן פון די חתונה, און מיר זענען געווען זייער צוזאמענגעשטופט אין דעם קליינעם אויטא און עס האט אויך געריעגענט, און מיר זענען געשטאנען ביי א רויטן לאמפ. פלוצלונג האט

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

וועלן מיר זיך נעמען טראכטן וועגן דעם חשוב'ן בחור. דאס זעלבע איז אויך דאהי אין אנטווערפען, לאמיר קודם ארויס ווארפען פון די קהלה אלע מחללי שבתות וכו' און נאכדעם וועט מען דן זיין איבער די גרויסע "עבירה" וואס ר' יחזקא"ל האט געמאכט..."

עס איז כדאי דא צו דערמאנען דאס מסירת נפש פון הגה"צ מוה"ר **ישכר בער דאכנער** זצ"ל **באניער** רב, וואס ער איז אויך מיט געגאנגען צום פראטעסט און נאכדעם געפערליך געליטן פון די גאליציאנער ציונים וועלכע האבן עם אויפגעהערט צו שטיצן, אבער ער האט אלעס מקבל געווען באהבה פארן דרך האמת. אויך האט הרה"ח **ברוך מיכ"ל** ווידער ז"ל פארלוירן זיין פרנסה אלס דיאמאנט מעקלער ווייל ער האט אנגעפירט דעם פראטעסט, און א ציוניסט האט עם ארויס געווארפען מיט בזיונות פון די דיאמאנט קרינג. ער האט דעמאלט אנגעפאנגען צו ארבעטן מיט טשארטער פליגערס קיין אמעריקע ווי אויבן דערמאנט, און אין שנת תשל"ג ווען **רביה"ק** זי"ע האט מייסד געווען "**חברת רב טוב**" צו העלפן פאר די רוסישע פליטים וואס האבן דעמאלט אנגעפאנגען צו שטראמען איז ר' **ברוך מיכ"ל** ז"ל געווארן דער מנהל פון רב טוב אין אייראפע. דעמאלט זענען געקומען אסאך פליטים קיין אנטווערפען און דער טאטע ז"ל האט אויך צוגעהאלפן און מעודד געווען זיינע קינדער מיט צו העלפן, ווייל יעדע זאך וואס **רביה"ק** זי"ע האט געהייסן איז געווען ביי עם הייליג און טייער אנע צו פרעגן קשיות.

ווען די רוסישע אידן זענען ארויס געקומען און האבן אנגעהויבן אביסל צו דערציילן פון די צרות און רדיפת הדת וואס זיי האבן געהאט אין רוסלאנד, וואס עס איז שווער אפילו צו שילדערן ווי ווייט מען האט פראבירט פון זיי אויס צו ריסן יעדן זיק של יהדות, האבן מיר די **שטויבער קינדער** זיך צוריק דערמאנט אז דער טאטע ז"ל האט אונז געזאגט יעדעס יאר ביים סדר טיש, ווען מען זאגט מערערע מאל לשם יחוד און מען זאגט "בשם כל ישראל" אז מען זאל זיך פארשטעלן וויפיל אידן זענען נעבעך פארהאן אין רוסלאנד און אין אנדערע מדינות וואס וואלטן זייער געוואלט אפרעכטן א געהעריגן סדר טיש נאר ליידער לאזט מען זיי נישט, דעריבער מוזן מיר אינזינען האבן ביי יעדע זאך

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

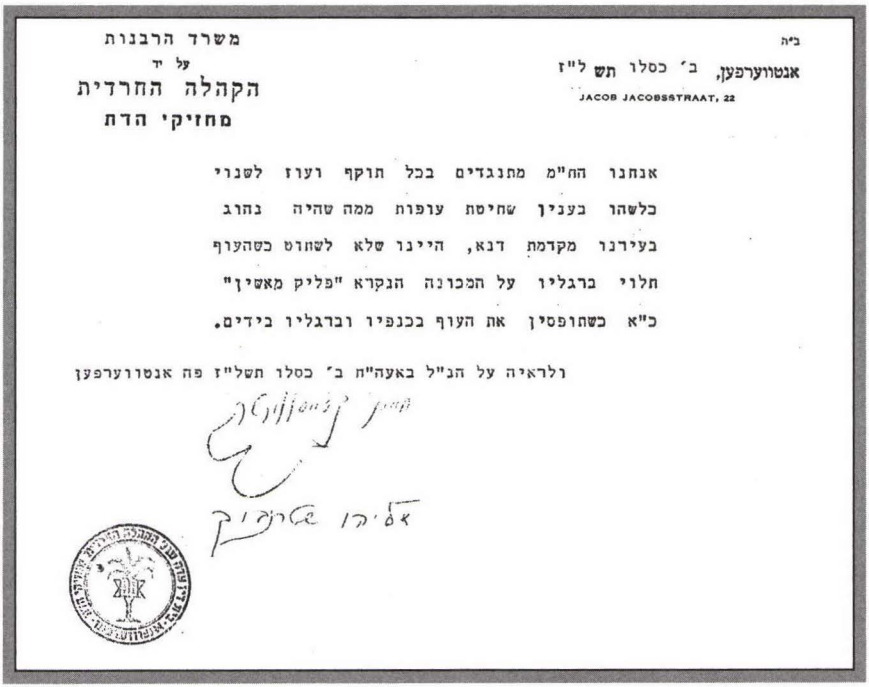

משרד הרבנות
על יד
הקהלה החרדית
מחזיקי הדת

ב"ה
אנטווערפען, ב' כסלו תש ל"ז
JACOB JACOBSSTRAAT, 22

אנחנו הח"מ מתנגדים בכל תוקף ועוז לשנוי
כלשהו בענין שחיסת עופות ממה שהיה נהוג
בעירנו מקדמת דנא, היינו שלא לשחוט כשהעוף
חלוי ברגליו על המכונה הנקרא "פליק מאשין"
כ"א כשתופסין את העוף בכנפיו וברגליו בידים.

ולראיה על הנ"ל באעה"ח ב' כסלו תשל"ז פה אנטווערפען

דער אנטווערפענער בית"צ איז מחזק די מערכה פאר די שחיטה המהודרת

אמאל געזאגט ביי א חתונה פון משפחת שטערן, אז ווי‌באלד זיי זענען קרובי משפחה מיט הגה"ק בעל לקוטי מהרי"ח זצ"ל וועלכער ברענגט אין זיין ספר אז מען קען אויך חתונה מאכן כ"ב לחודש האבן זיי זיך אויף וועמען צו פארלאזן. און מיין שווער מוה"ר שלמה גפן ז"ל איז שנעל אהיימגעלאפן שרייבן א פרישע כתובה אויף יום כ"ב, און דער טאטע ז"ל האט עם זייער מכיר טובה געווען דערפאר.

די סליחות טעג און ראש השנה ביים רבי'ן זי"ע איז געווען פארן טאטען ז"ל א ספעציעלע איבערלעבעניש, כאטש דעמאלט איז רביה"ק זי"ע שוין שוואך געווען און די תפלות און די תקיעות זענען שוין נישט געווען כבימי קדם, איז אבער דאס התעוררות געווען זייער גרויס ובפרט מיט אזא חשובע ציבור, און דער טאטע ז"ל פלעגט פיל מאל איבער צו חזר'ן דעם אויסדרוק: אזא עדה קדושה זעט מען נישט אין די גאנצע וועלט".

תיכף נאך די ימים טובים תשל"ה איז אונזער שוועסטער אסתר רחמה תחי' א כלה געווארן למז"ט עב"ג החתן **חיים יודא רוטנער** נ"י און ער איז ליידער יונגערהייט געבליבן א יתום פון זיין חשוב'ן פאטער הרה"ח **מנחם מענדל** ז"ל, אבער דער טאטע ז"ל האט עם זייער גוט געקענט נאך פון די אלטע היים, און אויך שפעטער ווען ער איז געווען אין אנטווערפען איז ער איינגעשטאנען ביי אונז און דער טאטע ז"ל האט זיך מיט עם משתעשע געווען בדברי תורה וחסידות, ער איז געווען א אדם חשוב און יארן לאנג דער גבאי אינם סאטמארער ביהמ"ד אין קאטאמון.

די חתונה איז פארגעקומען מיט גרויס פראכט אין אנטווערפען, ובפרט אז זייט די פריערדיגע שטויבער חתונה אין אנטווערפען איז געווען א הפסק פון צוועלף יאר, און ביים אנגרייטן די איינלאדענונגען האט דער טאטע ז"ל כסדר דערמאנט נעמען פון נגידים וואס ביישטייערן זיך אלעמאל פאר זיינע צדקה צוועקען מוז ער זיי יעצט ארויס ווייזן הכרת הטוב און לאדענען צו די סעודה.

די חתונה איז פארגעקומען י"ז שבט תשל"ה און עס זענען געקומען חשוב'ע געסט צו די חתונה, ובראשם הגה"צ **משאמקוט** ז"ל א פעטער פונם חתן, אויך מיין שווער הרה"ח **שלמה גפן** ז"ל איז געווען ביי די חתונה, ווייל ער פלעגט יעדעס יאר קומען קיין אנטווערפען חודש שבט בשליחות פון **רביה"ק** זי"ע פאר די מוסדות ייטב לב דארה"ק ת"ו. אויך דער **סערענטשער** רב ז"ל פון לאנדאן מיט זיין רביצין תחי' זענען געקומען, ווייל אויסער די מחותנים'שאפט איז ער געווען מיטן טאטן ז"ל ידידים נאמנים. דעמאלט איז הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע געווען אין א דארף "שילדע" מחוץ לעיר ווייל מען האט דעמאלט איבער געבויעט דאס פשעווארסקער ביהמ"ד דעריבער האט מען נישט געקענט גיין פרייטאג צו נאכטס צו שבע ברכות כנהוג, נאר מען איז ארויסגעפארן מוצאי שב"ק צו מלוה מלכה און אלע **שטויבער קינדער** הי"ו האבן זיך צולאזט מיט דברי בדחנות משמח צו זיין דעם זקן **הדור** זי"ע.

יענעם שבת נאכמיטאג האט זיך די סערענטשער רביצין תחי' זייער שלעכט געשפירט און מען האט איר געמוזט אריינפירן אין שפיטאל, און

די דאקטוירים האבן געזאגט אז זי האט באקומען א מאגען פארגיפטונג ל"ע און מען איז געווען זייער דערשראקן. מוצש"ק איז איר איידעם מוה"ר **שלמה הערש** נ"י צו געגאנגען צו הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע און מזכיר געווען זיין שוויגער און געזאגט אלע פרטים, און הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע האט עם אזוי אנגעקוקט מיט זיינע הייליגע אויגען און זאגט עם: זאג א ווערטל וועט זי האבן א רפואה", האט זיך **רש"ה** נ"י קודם אביסל פארלוירן אבער גלייך האט ער זיך אריינטירט און געזאגט: רבי, אויב זי וועט נישט האבן קיין רפואה וועט מען זאגן אז איך האב איר פאר'סמ'ט", האט הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע זיך צושמייכעלט און אנגעווינטשן א רפו"ש, וכן הוו'.

דערמאנענדיג פון הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע איז כדאי צו נאטירן אז דער טאטע ז"ל איז געווען א גרויסער מקורב ביי הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע ווי אויבענדערמאנט און דער טאטע ז"ל האט שטארק געהאלטן פון עם. אויך האט ער בייגעווואוינט ווי הרה"ק **מבעלזא** זי"ע האט עם אפגעגעבן גרויס כבוד, און **רביה"ק מסאטמאר** זי"ע האט געזאגט פארן טאטן ז"ל אז ר' **איציקל** איז א אמת'ער ידיד, אויך האט ער געהערט פון זיין זון יבלחט"א מוה"ר **ישעי' יעקב** שליט"א אז **רביה"ק** זי"ע האט געזאגט אויף הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע אז ער איז א צדיק אמת. אבער אויסער זיין צדקות און קדושה האט דער טאטע ז"ל שטענדיג מפליא געווען זיין חכמה און פקחות, און ער פלעגט צו זאגן: זיין מוח איז אזוי שארף ווי שפיריטוס". דער טאטע ז"ל איז זייער אסאך מאל געווען מוהל ווען הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע איז געווען סנדק, און איינמאל נאכן ברית ווען הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע האט געטיילט ברכות האט זיך דער טאטע ז"ל אנגערופן: דער רבי זאל אנווינטשן מיר זאלן זוכה זיין צו ביאת המשיח" האט הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע געענטפערט: יא, איר זענט א פרומער, אבער איך..." דרך אגב איז כדאי צו דערמאנען אז מען האט קיינמאל נישט געהערט רעדן אדער דערמאנען הרה"ק ר' **איציקלען** זי"ע איבער די ענינים פון משיח, ער האט כסדר דערמאנט אז אידן דארפן ישועות ורפואות בני חיי ומזוני רויחי.

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

זומער תשל"ו איז א כלה געווארן למז"ט דאס ערשטע אייניקל שתחי' די טאכטער פון אונזער שוואגער מוה"ר **אשר אנשיל שעהר** שליט"א עב"ג החתן **שלמה זלמן דאספקאל** נ"י בן הרה"ח ר' **שמעון** ז"ל פון בני ברק, א ת"ח ונשוא פנים. ר' **שמעון** איז שוין געווען א עלטערער איד דעריבער האט ער זיך געשפירט א גוטער מחותן מיטן טאטן ז"ל, און די חתונה איז געווען אין אנטווערפען אדר תשל"ז, און דעמאלט האט זיך ב"ה אנגעפאנגען א נייע תקופה זיך צו באטייליגען ביי די חתונות פון די אייניקלעך הי"ו וואס זענען ב"ה צוגעקומען במדה מרובה. דער טאטע ז"ל האט זיך אנגעשטרענגט במשך אלע יארן אינאיינעם מיט די מאמע תליט"א מיט צו האלטן אלע חתונות אין אייראפע, אמעריקע, אדער ארץ ישראל, און דאס האט ב"ה אזוי אנגעהאלטן ביז תשס"ד אנדערהאלבן יאר פאר זיין פטירה לחה"ה, האט דער טאטע ז"ל נאך מיט געהאלטן חתונות פון אייניקלעך און אור אייניקלעך אין אנטווערפען און אין לאנדאן. ער האט ב"ה זוכה געווען מיט צו האלטן די חתונות פון איבער צוואנציג אור אייניקלעך כ"י.

דער טאטע ז"ל האט זיך אלעמאל אנגעשטרענגט מיט צו גיין צום באדעקען, און צו בלייבן ביז נאך מצוה טאנץ און ער האט געטאנצט שטענדיג מיט גרויס שמחה והתעוררות, און ביי אלע אייניקלעך און אור אייניקלעך האט ער געטאנצט מיט א גארטעל, און מען האט באמערקט אז ער איז געלאפן ביים טאנצן לויט די אותיות ש'ד'י' און נאכדעם האט ער געטאנצט מיטן חתן און די מחותנים, ער פלעגט אלעמאל צו טאנצן אויפן סאטמארער ניגון פון די זעקסטע הקפה, און אין די לעצטע יארן האט ער נאכדעם צוזאמענגענומען די קינדער יבלח"ט און געזונגען "שבשפלנו זכר לנו" אזוי ווי פסח ביים סדר, מיט גרויסע בכיות פון הודי' על העבר ובקשה על העתיד.

הסתלקות פון הרה"ק ר' איציקל זי"ע

זייער שיין מיטגעהאלטן די גאנצע שמחה • זיינע קינדער גראמען מיט דעת • זיך נאך מזכיר געווען מיט זיין מאמעס נאמען • אפי' נאכנישט געהאט צייט אנצוטאן די שיך • ווייטער

אנגעהאלטן אלע חזקות אין פשעווארסק • מתפלל געווען עם זאל זיין א כפרה פאר דעם צדיק • ווייל ער האט געשפירט א התקשרות

דאס יאר תשל"ז האט זיך אין אנטווערפען ליידער נישט גוט אנגעפאנגען, ווייל דער רבי פון די שטאט הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע איז געווען זייער שוואך און נישט געזונד, און הגם דאס האט זיך שוין אזוי געצויגן א גאנצן זומער תשל"ו, איז אבער אריינגעטרעטן א שינוי לטובה כ"א אב ווען נכדו יבלחט"א אדמו"ר ר' **לייביש** שליט"א האט חתונה געהאט בזוו"ש אין אנטווערפען, און הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע האט זייער שיין מיט געהאלטן די גאנצע שמחה און זיך אנגעשטרענגט מיט צו טאנצן יעדן טאג פון די שבעת ימי המשתה, און דער טאטע ז"ל האט אויך מיט געהאלטן די שמחה, און הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע האט משבח געווען פארן טאטן ז"ל אז זיינע קינדער גראמען מיט דעת. אבער נאכדעם איז ער ליידער געווארן שוואכער און כסדר באקומען פיבער און ראש השנה תשל"ז איז ער שוין ליידער געווען שטארק אפגעשוואכט, און נאך ראש השנה איז **דאקטאר אדלער** געקומען צו פארן פון לאנדאן און האט פעסט געשטעלט אז די בני מעיים זענען פארקניפט ר"ל און מען מוז מאכן א דרינגענדע אפעראציע, און דאנערשטאג שלש עשרה מדות האט מען עם אריינגעפירט אין שפיטאל.

יענעם אינדערפרי איז נאך געווען א ברית פון א איניקל ביי ר' **פסח** ווינשטאק נ"י, און דער טאטע ז"ל איז נאך געווען מוהל און הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע סנדק ליגענדיג אויפן בעט, און דער טאטע ז"ל האט זיך נאך מזכיר געווען מיט זיין מאמעס נאמען יחזקאל מנחם בן אסתר רחמה בעפאר מען האט עם געפירט אין שפיטאל. און שב"ק שובה האט מען עם אפעריט און די דאקטוירים זענען געווען צופרידן פון די מעדיצינישע אנטוויקלונגען, אבער זיי האבן מודה געווען אז נאר השי"ת גיבט לעבן פארן מענטש און יעצט דארף ער צוריק באקומען זיין חיות כמקדם. אבער ליידער בעוון הדור איז דער צדיק נסתלק געווארן מאנטאג יום הכיפורים תשל"ז און די לוי' איז געווען ממחרת יוה"כ און עס זענען געקומען צו פארן אסאך אידן פון די גאנצע וועלט און א טייל אמעריקאנער אידן האבן אפי' נאכנישט געהאט די

צייט אנצוטאן זייערע שיך און זענען געבליבן מיט די פאנטאפל פון יוה"כ.

תיכף נאך סתימת הגולל האט מען מכתיר געווען חתנו הרה"ק ר' **יענק'לע** זי"ע אלס ממלא מקומו און ער האט ווייטער געפירט דאס ביהמ"ד און די טישען וכו', און דער טאטע ז"ל וואס איז געווען מיט עם בידידות מימי קדם ווי שוין דערמאנט, האט ווייטער אנגעהאלטן אלע חזקות אין פשעווארסק יעדע וואך ביי שלש סעודות און יעדן שבת מברכים ביי ר"ח בענטשן אזוי ווי ביי הרה"ק ר' **איציק'ל** זי"ע. און במשך די זומערדיגע שבתים איז ער געגאנגען גענוג פרי ער זאל מיטהאלטן דעם שיעור פון פרקי אבות. אויך איז דער טאטע ז"ל געגאנגען יעדעס יאר מוצאי יוה"כ צו די יארצייט סעודה פון הרה"ק ר' **איציק'ל** זי"ע אין פשעווארסקער ביהמ"ד אפי' ער איז געווען אפגעמוטשעט פון די עבודת הקודש פון הייליגן טאג, דאך האט ער זיך אנגעשטרענגט צו גיין צו די סעודת הילולא.

ער האט אויך אנגעהאלטן די חזקה צו גיין שחט'ן די כפרה ערב יוה"כ ביי הרה"ק ר' **יענק'לע** זי"ע אזוי ווי ביי הרה"ק ר' **איציק'ל** זי"ע, דער טאטע ז"ל האט עטליכע מאל דערמאנט אז ער האט נאך זוכה געווען צו שחט'ן די כפרה פון הרה"ק ר' **איציק'ל** זי"ע איין טאג פאר זיין הסתלקות, און ער האט מתפלל געווען אז עס זאל זיין א כפרה פאר דעם צדיק אבער ליידער נצחו אראלים את המצוקים. אויך האט דער טאטע ז"ל דערציילט אז הרה"ק ר' **איציק'ל** זי"ע פלעגט אים געבן יעדעס יאר כפרה געלד דרייצן הונדערט פראנק, כידוע אז ער האט געהאט חשבונות מיט דרייצן און זעקס און צוואנציג.

אינם זעלבן ווינטער ב' אדר תשל"ז איז נסתלק געווארן הרה"ק ר' **ישרא'ל מגור** זצ"ל, און די געראר חסידים אין אנטווערפען פארציילען אז דער טאטע ז"ל איז אריינגעקומען אין זייער ביהמ"ד און באווייזט די אבידה ווייל ער האט געשפירט א התקשרות צום **געראר רבי'ן** זצ"ל אזוי ווי אויבן דערמאנט.

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

א רבי׳שער שידוך מיט אלטע ידידים

עס האט אויך ארויס געברענגט אלטע געפילן • אדרבה, איך וועל עס מחזק זיין • עס איז ב״ה געווען א געהויבענע און לעבעדיגע שמחה • מענדל איז אנגעקומען צו די חופה• • פארן בענטשן האט מען געזונגען שושנת יעקב • האט ער געפרעגט אויב מען האט געמאכט א וואך־נאכט • אויב איר וועט מיך נישט אפלאזן וועט איר האבן א שווארן סוף • און זענען אלע נעלם געווארן ב״ה

נאך פסח תשל״ז איז אונזער יונגסטע שוועסטער מרת מאטל חי׳ שרה תחי׳ א כלה געווארן למז״ט עב״ג החתן בנש״ק **שלום יעקב ישראל ישורון כהנא** נ״י דער זון פון הרה״צ **מנחם מענדל** שליט״א **מספינקא** פון **מאנטשעסטער** און היינט אין **לאנדאן**, א זון פון הגה״צ ר׳ **נחמן מספינקא** זצ״ל. דער רבי׳שער און מיוחס׳דיגער שידוך איז געווען א גרויסער כבוד פארן טאטן ז״ל און האט אויך ארויס געברענגט אלטע געפילן דעם קשר וואס ער האט געהאט מיט מהר״נ **מספינקא** זצ״ל נאך אין קארלסבורג, און זיינע עלטערן זצ״ל וועלכע זענען געווען ביי זייער חתונה און שבע ברכות ווי שוין אויבן דערמאנט.

עס איז דא כדאי צו דערמאנען אז איידער **מהר״נ מספינקא** זצלה״ה האט זיך געצויגען קיין קארלסבורג איז דאס חסיד׳ישע קרעמעל געווען ביי אונזער זיידן ר׳ **חיים משה** זצ״ל, מען איז זיך דארט צוזאמענגעקומען יעדן פרייטאג צונאכטס און געטאנצט רננו צדיקים וכו׳, און ווען זיין שווער הגה״צ **יעקב ישראל ישורון** זצ״ל פון סאסרעגען האט געזוכט א מקום פאר זיין איידעם איז ער געקומען קיין קארלסבורג און געזאגט פארן זיידן: ר׳ **חיים משה** איר וועט זיכער נישט האבן קיין הקפדה אויב עס וועט זיך דאהי באזעצן א ת״ח א בנן של קדושים״. האט דער זיידע זצ״ל געענטפערט: נישט האבן קיין הקפדה? אדרבה! איך וועל עם מחזק זיין״ וכן הוו׳. און ווען דער טאטע ז״ל האט זיך באזעצט אין קארלסבורג נאך די חתונה האט ער זיך מחי׳ געווען צו דרייען במחיצתו פון הרה״צ ר׳ **נחמן** ז״ל און האט עם אויך אסאך ארויס געהאלפן, און זיי האבן אנגעהאלטן דעם קשר אלע יארן אויך אין ארץ ישראל און אין בעלגיע אזוי ווי אויבן דערמאנט, דעריבער האט דער שידוך געהאט פארן טאטן ז״ל א ספעציעלן באדייט.

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

א בחור פון די חשוב׳סטע תלמידים אין סאטמאר ביי **רביה״ק** זי״ע, און דער טאטע ז״ל איז געפארן אויף די חתונה קיין סעבען, און אויף שב״ק איז ער געפארן קיין מ׳וואַרשעהלי ווייל **רביה״ק** זי״ע איז דארט געווען אויף שב״ק. און וועז ער האט שלום געגומען ביים **רבי׳ן** זי״ע האט עם דער **רבי** זי״ע תיכף געפרעגט: **מענדל** איז אנגעקומען צו די חופה? און וועז דער טאטע האט געענטפערט אז יא, האט דער **רבי** זי״ע געהאט א גרויסע הנאה, ווייל וויבאלד דער **רבי** זי״ע האט געהאלטן פאר זיין אוועק פארן אויף שב״ק, האט ער מורא געהאט אז די סדרי הישיבה זאלן נישט לויז ווערן און דער **רבי** זי״ע האט אויפגעהאלטן זיין באליבטן תלמיד ר׳ **מענדל** ז״ל ווילאנג נאר מעגליך, און ר׳ **מענדל** האט זיך מתחנן געווען ביים **רבי׳ן** זי״ע אז די כלה איז ליידער א יתומה פון זייער פאטער ז״ל און ער איז דער עלטסטער זון דעריבער מוז ער זיין באצייטענס ביי די חתונה, האט עם **רביה״ק** זי״ע פארזיכערט: צו די חופה וועסטו אי״ה אנקומען״.

די חתונה ביי מוה״ר **ישעי׳ יעקב** נ״י איז געווען סוף אדר און שבת שבע ברכות איז געווען אין קרית יואל און צו שלש סעודות איז מען געגאנגען צו **רביה״ק** זי״ע אין זיין ביהמ״ד ביי די דירה אויף בעקערטאון, און פארן בענטשן האט מען געזונגען שושנת יעקב און ר׳ **שלמה יעקב געלבמאן** נ״י האט פרייליך געמאכט און **רביה״ק** זי״ע האט שטארק געשמייכלט און געקוקט אויפן חתן, און מען האט דערקענט אז זיין הייליגע כוונה איז כדי משמח צו זיין דעם חתן.

צו די חתונה איז אויך געקומען א עלטער פעטער ר׳ **שלמה פריעדמאן** ע״ה א ברודער פון די **באבע אסתר רחמה** ע״ה וואס האט געווואוינט אין ניו יארק אין די בראנקס, און ער איז שוין ליידער געווען מאדערניזירט אבער ער איז פארט געווען א זון פון זיידן ר׳ **אברהם וואלף** ז״ל און האט געדענקט עטליכע זאכן פון די אלטע היים. ער האט אויך דערציילט די באקאנטע מעשה וואס דער זיידע ר׳ **אברהם וואלף** ז״ל האט געהאט ביים הייליגן **ייטב לב** זי״ע מיט דעם דארפס איד, וואס זיין ווייב איז געווען א יולדת און באלד נאכן ברית האט זי געמאכט גרויסע יללות אז עס קומען שווארצע חיילות און ווילן זי הרג׳נען ר״ל.

האט דער איד געבעטן דעם זיידן ז"ל ער זאל אריינפארן קיין סיגעט צום רבין און מזכיר זיין, דער זיידע ז"ל האט אבער פארשטאנען אז דאס איז נישט קיין פשוט ענין האט ער מייען געווען דעם איד אז מען זאל מיטנעמען אויך די יולדת קיין סיגעט צום **ייטב לב** זי"ע, און מען האט אויסגעבעט א ווארימען וואגן און אריינגעפארן.

וועז דער **ייטב לב** זי"ע האט געהערט פון די יולדת פונקטליך וואס זי זעט, האט ער געפרעגט אויב מען האט געמאכט א וואך–נאכט? האט דער דארפס איד געענטפערט אז ניין, ער האט נאר געווואוסט פון מאכן א ברית מיט א סעודה אבער נישט פון קיין וואך–נאכט, האט דער **ייטב לב** זי"ע געזאגט: נו אויב אזוי איז זי דאך נישט משוגע נאר די חיצונים ר"ל האבן זיך אין איר מדבק געווען ל"ע, און געהייסן פאר די יולדות זי זאל גוט אנקוקען זיין הייליגע צורה און אויב זי וועט נאכאמאל האבן אזא אטאקע זאל זי זיך פארשטעלן זיין צורה און זאל זאגן מיט מויל: איך בין געווען ביים **סיגעטער** רב און דער **סיגעטער** רב האט מיר געזאגט אז אויב איר וועט מיך נישט אפלאזן וועט איר האבן א שווארצן סוף". און פאר איר מאן האט דער **ייטב לב** זי"ע אנגעזאגט מען זאל נישט לאזן די יולדת אליין אפי' איין רגע אינם מעת לעת ביז די דרייסיג טעג וועלן זיך ענדיגן, און ער האט אנגעווינטשן אז זי זאל מער נישט ליידן וכו', און זיי זענען אהיימגעפארן.

דער זיידע ר' **אברהם וואלף** ז"ל האט מזרז געווען מען זאל דינגען א פרוי זי זאל זיין איר שומר יומם ולילה און מען זאל פונקטליך אויספאלגן וואס דער רבי האט געהייסן, און די טעג און נעכט זענען פארביי געגאנגען במנוחה. וועז עס האט שוין געהאלטן קרוב צום ענדיגן די דרייסיג טעג איז אדורכגעגאנגען א ציגיינער מיט א בער וואס האט באוויזן קונצען כדרכם, און יעדער איז געלאפן פאר נייגעריגקייט קוקן און די שומר'טע איז אויך געווען נייגעריג האט זי איבער געלאזט די יולדת אליין און ארויסגעגאנגען אויף די גאס. עס האט נישט געדויערט מער ווי עטליכע מינוטען און די יולדת פאנגט אן שרייען מיט היסטעריש קולות: דארט שטייען זיי (די שווארצע חיילות) אויפן דאך קעגנאיבער און שרייען: דו מיינסט אז מיר האבן מורא פארן

סיגעטער רב? מיר האבן נישט קיין מורא פאר אים". באלד איז זיך די משפחה צוזאמען געלאפן, און דער מאן האט זי געמוטיגט זי זאל זיך פארשטעלן די הייליגע צורה פונם **ייטב לב** זי"ע און זאגן אזוי ווי ער האט געהייסן, וויבאלד זי האט דאס געטאן האט זי געזען ווי יענע חברה האבן אנגעפאנגן ווייגען מיט גרויסע יללות און זענען אלע נעלם געווארן ב"ה. זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל.

הרה"ג **מענדל פריעדמאן** ז"ל האט איינמאל דערציילט די מעשה פאר **רביה"ק** זי"ע און דער **רבי** זי"ע האט געזאגט אז ער האט שוין געהערט אמאל די מעשה נאך אין סיגעט.

ר' עזריאל אלס אדוואקאט

מיר האבן הערשט באקומען די ידיעה מיטוואך נאכמיטאג • דער רבי האלט אין איין פרעגן וואס מאכט ר' שלמה'ס טאכטער• • האט זייער גוט געקענט די אונגארישע שפראך • געלייגט די שירה מיט א ספעציעלן דגוש • איר זענט טאקע א גוטער בעל קורא אבער פון דעם קען מען נאכנישט האבן קיין פרנסה • וואס איז אמאל געווען דער גרעסטער בזיון איז הייגט דער גרעסטער לימוד זכות

אין חודש אלול תשל"ח איז מיין רביצין תחי' געפארן קיין אונגארין אינאיינעם מיט להבחל"ח אשת מוה"ר **פרץ גראס** ז"ל, און אויפן וועג צוריק פון אוהעל קיין בודאפעסט האבן זיי מיט געמאכט א שווערן עקסידענט ל"ע ווייל זייער אויטא האט אריינגעקראכט אין א גרויסע לאסט מאשין און דארט ווי מיין ווייב תחי' איז געזעסן אויף די לינקע זייט איז געווען דער שטארקער קלאפ און זי איז געווען א שטיק צייט באוואוסטלאז ר"ל. דער עקסידענט איז געשען דינסטאג ביינאכט אור ליום ח"י אלול און מיר האבן הערשט באקומען די ידיעה מיטוואך נאכמיטאג, און מוה"ר **פרץ גראס** ז"ל איז תיכף געפארן קיין אונגארין און האט זיי ארויסגענומען פונם גויאישן שפיטאל אין די שטאט האטוואן און האט ערלעדיגט מען זאל זיי אריבער ברענגען אינם אידישן שפיטאל אין ב' פעסט, און דארט איז מיין רביצין תחי' אפגעלעגען עלף וואכן ביז זי איז ב"ה אהיימגעקומען בשלום, ברוך ד' השם נפשה בחיים וכיה"ר.

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

פונקט אין יענע טעג איז די רביצין ע"ה פון הרה"ח **עזריאל** גליק שליט"א געווען אין אנטווערפען מיט איר זון מוה"ר **שלמה הערש** נ"י וועלכער איז דאן א חתן געווארן ביי מוה"ר **אברהם יוסף קויפמאן** ז"ל וואס האט געוואוינט אין אנטווערפען, און מוה"ר **עזריאל** איז געבליבן אינדערהיים משמש צו זיין דעם צדיק יסוד עולם **רביה"ק** זי"ע, און זיי זענען איינגעשטאנען ביי אונזערע עלטערן און מען איז כסדר געווען פארבינדען טעלעפאניש מיט ר' **עזריאל'ן** איבער דעם שידוך, און ר' **עזריאל** האט כסדר געזאגט: **דער רבי** האלט אין איין פרעגן וואס מאכט ר' **שלמה'ס** טאכטער? און **דער רבי** וויל וויסן מער פרטים", אבער מיר האבן גארנישט געווואוסט. און איך בין געפארן דאנערשטאג קיין ב' פעסט און ביז איך האב מיך געקענט פארבינדן טעלעפאניש קיין אנטווערפען אין יענע צייטן איז שוין געווען פרייטאג נאכמיטאג, אבער דער טאטע ז"ל האט געהאלטן אין איין פילעווען ר' **עזריאל'ן** ער זאל נישט אויפהערן איינצורייסן ביי **רביה"ק** זי"ע פאר איר רפואה.

שפעטער ווען דער מצב איז שוין געווארן בעסער ב"ה בין איך אהיימגעקומען אויף ראש השנה קיין אנטווערפען, און אין יענעם שפיטאל זענען נישט געווען קיין טעלעפאנען אין די צימערן, האט דער טאטע ז"ל וועלכער האט זייער גוט געקענט די אונגארישע שפראך, געזעדט עטליכע מאל מיט די מאנשאפט און די ניורסעס אין שפיטאל צו הערן איבער איר מצב און וויאזוי עס איז אדורך ראש השנה און יוה"כ וכו'. אויך האט ער געשיקט די מאמע שתחי' תבלחט"א זי זאל פארן חוה"מ סוכות קיין אונגארן און דארט בלייבן די צווייטע טעג יו"ט נעבן איר שנור, כדי איך זאל האבן די געלעגנהייט כאטש אויף די צווייטע טעג סוכות זיך מסתופף צו זיין בצילא דמהימנותא ביי **רביה"ק** זי"ע, און דורכדעם האב איך טאקע זוכה געווען דאס לעצטע יאר בהלו נרו על ראשינו מיט צו האלטן די צווייטע טעג אין ק"ק קרית יואל יצ"ו.

יענעםווינטער תשל"ט איז דער טאטע ז"ל געפארן פ' בשלח קיין אמעריקע צו די חתונה פון זיין אייניקל מוה"ר **שלום יצחק שעהר** נ"י און שבת שירה איז ער געווען אין קרית יואל ביי **רביה"ק** זי"ע, און היות ווי ר' **עזריאל** גליק שליט"א דער בעל קורא קבוע איז דעמאלט

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

גרעסטער לימוד זכות, דהיינו אין די אלטע היים אויב האט מען געזאגט אויף א רב און אדם גדול אז ער מיינט געלט איז דאס געווען דער גרעסטער בזיון, אבער היינט ליידער איז דער גרעסטער לימוד זכות אז יענער מיינט אדער טוט עס נאר צוליב געלט, אבער באמת איז ער נישט אזוי פארדארבען ודפח"ח.

דאס הסתלקות פון רביה"ק זי"ע

ווי יתומים אנע טאטע און ווי שעפעלעך אנע פאסטאך • השי"ת וועט זיכער נישט פארלאזן דעם כלל ישראל • האטם אביסל געדולד, ימים ידברו • האט ער מווהר געווען און נישט געפארן צום ברית • ברוך אשר לא השבית לנו גואל • ובפרט זיין התבטלות פאר זיין הייליגער פעטער • און אלע זענען איינגעשטאנען דארט אינם האטעל • פארבליבן א חסיד עד זיבולא בתרייתא • עם זענען דארט געווען די מאורי ופאר הדור • טאנצן מצוה טאנץ לכבודו פון ר' עזריאל'ן

דער שבת שירה איז געווען פארן טאטן ז"ל דער לעצטער שבת בצילא דמהימנותא וואס ער האט זוכה געווען צו זיין ביים הייליגען רבין זי"ע, צו וועמען ער איז געווען מקושר בכל נימי נפשו, ווייל זעקס חדשים שפעטער זונטאג פ' שופטים ביום כוא"ב תשל"ט איז ליידער פארלאשן געווארן דאס הייליגע ליכטיגקייט און רבינו הקדוש מרן יואל בן רבינו חנני' יו"ט ליפא איז נסתלק געווארן לגנזי מרומים און אונז איבער געלאזט אין די שווערע צייט פון עקבותא דמשיחא ווי יתומים אנע טאטע און ווי שעפעלעך אנע פאסטוך, און דער טרויער און ווייטאג ביי יעדן סאטמארער חסיד איז געווען אין לשער, ובפרט אזא געטרייער תלמיד און חסיד ווי דער טאטע ז"ל און טראצדעם וואס ער האט שוין דורכגעמאכט אסאך אין זיין לעבן און האט פארלוירען ביידע עלטערן הי"ד על קידוש ד' וכו' האט ער זיך נישט געפונען קיין טרייסט און געווינט ווי א קליין קינד אויף די פטירה פון דעם געטרייעם פאטער און רבי.

מען האט באלד ארגאניזירט פון אנטווערפען מען זאל פארן אויף שב"ק קיין קרית יואל כדי צו קענען זיך משתתף זיין לכל הפחות ביי די הקמת המציבה, און אינאיינעם מתאבל זיין און זיך אינאיינעם מתחזק

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

ביי די שלשים פון די הסתלקות של **רביה"ק** זי"ע האט מען אויפגענומען כ"ק מרן **אדמו"ר** ר' **משה טייטלבוים** זצ"ל פאר אב"ד דקהל **יטב לב דסאטמאר** און דער **רבי** זצ"ל האט געבעטן אז אינם ערשטן יאר וויל ער נישט מען זאל מאכן א הכתרה בפרסום, און דער טאטע ז"ל האט געהאט א שמחה צו הערן אז ברוך אשר לא השבית לנו גואל, ובפרט אז ער האט געקענט כ"ק מרן **אדמו"ר** זצ"ל פון גאנץ יונגערהייט און ער האט שוין דעמאלט געשמ"ט אין סיגעט, און דער טאטע ז"ל פלעגט שטענדיג מפליא צו זיין זיינע דריי מעלות: א תלמיד חכם, א חכם, און א עניו, אז דער **רבי** זצ"ל איז א גדול בתורה וואס האט אלע יארן געהארעוועט אויף די תוה"ק לשמה, און א גרויסער חכם און מיט זיין חכמה האט ער במשך אלע יארן מונע געווען אסאך פראבלעמען, און זיין גרויס עניוות וואו ער איז ביי זיך ממש גארנישט. ובפרט זיין התבטלות פאר זיין הייליגן פעטער **רביה"ק** זי"ע וואס ער איז שטענדיג געווען דבוק ומקושר אין עם משחר ילדותו ועד זקנה ושיבה. אבער דאך האט זיך דאס אבילות נאך זיין רבי מובהק **רביה"ק** זי"ע געשפירט אויף שריט און טריט און א גאנץ יאר האט ער זיך מונע געווען פון צו גיין אויף שמחות און אלץ געלערנט משניות לעי"נ הטהורה.

שב"ק פ' מטות–מסעי תש"מ איז אויס געפאלן די יומא דהילולא פון מרן הגה"ק בעל **ישמח משה** זי"ע און כ"ק **רבינו** זצ"ל איז געפארן אויף די קברי צדיקים קיין סיגעט און אוהעל און אויף שב"ק איז ער געווען אין וויען, און מען האט אפגעדינגען א גרויסען האטעל "אינטערקאנטינענטאל" און עס איז געווען א גרויסער צוזאמענפאר פון אנ"ש איבער די גאנצע וועלט ובפרט פון אייראפע און עס איז געווען א עולם פון אריבער זעקס הונדערט אידן און אלע זענען איינגעשטאנען דארט אינם האטעל און דארט געפראווועט דעם גאנצן שבת און דער טאטע ז"ל איז אויך דארט געווען און איז מכובד געווארן צו זיין דער בעל קורא, און כ"ק **אדמו"ר** זצ"ל האט דארט געדאווענט פארן עמוד און געפירט די טישען און געזאגט א דרשה שבת נאכמיטאג לשמחת לב כל אנ"ש, ובפרט דער טאטע ז"ל האט געהאט א קורת רוח אז די גאלדענע קייט ציט זיך ווייטער און דעמאלט האט ער אויך דאס ערשטע

מאל געגעבן א קוויטל פאר כ"ק **אדמו"ר** זצ"ל און פארבליבען א חסיד עד זיבולא בתרייתא.

בועהשי"ת

צהלי ורוני יושבת וויען
כי גדול בקרבך קדוש ישראל
ברוך הבא בשם ה'

בקול רנה וישועה הננו לבשר לכל יראי ד' ולחושבי שמו שכבוד קדושת
רבנו, עטרת ראשנו, נזר תפארתנו, עמוד הימיני, פטיש החזק, רבשכבה"ג אדמו"ר

מרן **משה טייטלבוים** שליט"א

אב"ד סיגעט - סאטמאר יצ"ו
ישכון כבוד בתוכינו בעזהשי"ת בשב"ק פ' מטות - מסעי כ"ת תמוז הבעל"ט

התפלות ועריכת השולחנות באולם

HOTEL INTERCONTINENTAL

וידרוש אי"ה בש"ק אחה"צ בשעה 18.30

כ"ק אדמו"ר מרן שליט"א יתאכסן בבית הרה"ח הנגיד
מוה"ר שמואל יצחק סטרולאוויטש נ"י Krumbaumgasse 1
ובשב"ק בבית הרה"ח מוה"ר מרדכי פארהאנד נ"י Landstrasse 1

מסיבת קבלת פנים מפוארה

תתקיים אי"ה ביום א' פ' דברים בשעה 7 בערב בבית הרבני החסיד
הנגיד המפואר מוה"ר ניסן לעווי נ"י Biberstrasse 22

ועד קבלת פנים
שע"י
חסידי סאטמאר בוויען

הסטאריישער דאקומענט פונעם שב"ק אין וויען - תש"מ

כ״ו מנחם אב תש״מ די ערשטע יארצייט פון **רבינו הקוה״ט** זי״ע איז אויסגעפאלען אום פרייטאג און דער טאטע ז״ל איז געפארן קיין אמעריקע צו די יא״צ און מוצש״ק איז געווען די אפיציעלע **מעמד ההכתרה** פאר כ״ק מרן **אדמו״ר** זצ״ל, און עס זענען דארט געווען די מאורי ופארי הדור, ווי צב״ש דאס **ביד״צ** פון **העדה החרדית** ובראשם דער **מנחת יצחק** זצ״ל, הרה״ק ר׳ **יענק׳ל מפשעווארסק** זי״ע, הרה״ק אדמו״ר **מתולדות אהרן** זצ״ל, הרה״ק אדמו״ר **מסקול׳ען** זצ״ל, ויבלח״ט כ״ק אדמו״ר **מטאהש** שליט״א, כ״ק אדמו״ר **מוויזשניץ־מאנסי** שליט״א און נאך. דער טאטע ז״ל איז געבליבן אין קרית יואל לכבוד די חתונה פון זיין חשוב׳ער אייניקל החתן **אברהם וואלף** ב״ר **ישעי׳ יעקב שטויבער** נ״י עב״ג בת הרה״ח המפואר ר׳ **עזריא׳ל גליק** שליט״א משב״ק, און פארן טאטען ז״ל איז געווען א גרויסע שמחה צו ווערן א מחותן מיט ר׳ **עזריא׳ל״ן** להבחל״ח אויך מיט זיין שווער מוה״ר **אליעזר ליימזידער** ז״ל וועלכער איז אויך געווען א וועלט בארימטער מוהל און מ׳האט עם געפרופן בלשון חיבה: ״ר׳ **אליעזר דמילה**״. און ווי שוין אויבענדערמאנט איז ר׳ **אליעזר ליימזידער** ז״ל מיט זיין גאנצע משפחה איינגעשטאנען ביי אונזערע עלטערן אין קארלסבורג אינמיטן די מלחמה. ביי די חתונה איז כ״ק **אדמו״ר** זצ״ל׳ געקומען טאנצן מצוה טאנץ לפני הכלה לכבודו פון ר׳ **עזריא׳ל״ן** וואס איז געווען יארן לאנג אזא עבד נאמן פאר הייליגען **רבי״ן** זי״ע.

ער האט אפגעלאזט דאס שחיטות

א תקנה אז א שוחט זא׳ל נישט שחט׳ן נאר ביז די זיבעציג • ארומגענומען מיט אייניקל׳ער און איר אייניקל׳ער און שעכט כפרות • האט ער אבער געהאט א גרויסע אהבה און תשוקה צו ארץ ישרא׳ל • זיך באדען ביים ים המלח אלם רפואה צו די רעמאטיזם • דערווייל זענען דארט דא זייער שטעכדיגע קליינע שטיינדל׳ער • און צווי חברה האבן זיך אפגעשטעלט און אראפגעקראכן ביז נעבן וואסער • נישט געקענט פועל׳ן ביי עם ער זא׳ל זיך פארנינען אביסל עולם הזה

צוביסלעך איז דער טאטע ז״ל עלטער געווארן און ער האט אנגעהויבן טראכטען פון אפלאזן די שחיטה וואס איז סיי א פיזיש

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

שרייבט אין על הגאולה ועל התמורה אז מען זאל נישט גיין). ער האט ערנסט געהאט חשק זיך צו באזעצן אויף די עלטערע יארן אין ירושלים עיה"ק ת"ו אזוי ווי ערליכע אידן פון די פריערדיגע דורות האבן געטאן, אבער מיט די צייט האט ער איינגעזען אז למעשה איז עס פארבינדען מיט גרויסע שוועריגקייטן און ער האט אויפגעגעבן דעם געדאנק.

ביי איינע פון די נסיעות אין ארץ ישראל ת"ו האבן די בני משפחה ארגאנזירט אז דער טאטע ז"ל זאל פארבלייבן עטליכע וואכן אין די שטאט ערד ת"ו אינאיינעם מיט תבלחט"א די מאמע תחי', און זיך באדען ביים ים המלח אלס רפואה צו די רעמאטיזם וואס ער האט שטארק געליטן דערפון ל"ע, און זיי האבן דארט געדינגען א דירה און דער טאטע ז"ל האט געדאוועט יעדן טאג אין די ישיבה דחסידי גור. ווען ער איז אהיימגעקומען האט ער זיך אפגערעדט מיט ביטערניש, אז די אלע חסיד'ישע בחורים מיט לאנגע פיאות און חסיד'ישע לבוש און מען עסט ב"ה מיטן הכשר פון עדה החרדית, אבער ליידער קענען זיי נישט קיין איין ווארט אידיש נאר אלעס גייט אויף די טמע'נע שפראך עברית, און עס האט עם זייער ווי גענטאן דאס ביי צו וואוינען, הגם די בחורים האבן עם זייער מכבד געווען און זיך אויפגעפירט מיט גרויס דרך ארץ ב"ה.

דא איז אויך דאס פלאץ צו דערמאנען דעם גרויס נס וואס דער טאטע ז"ל האט געהאט זומער שנת תשנ"ב ווען ער איז נאכאמאל געווען אין ערד ת"ו אינאיינעם מיט די מאמע תחי' און דער טאטע ז"ל וואס ער איז בטבעו געווען א שטארקער מענטש האט נישט געהאט קיין חשק זיך צו באדען אינם ים המלח צוזאמען מיט אלע מענטשן, נאר ער האט געבעטן א טעקסי זאל עם אפשטעלן אויף א ווייט פלאץ און ער האט געוועכנט אז ער וועט דארט אליין גיין אין ים און די מאמע תחי' תבלחט"א וועט בלייבן ווארטען. דערווייל זענען דארט דא זייער שטעכעדיגע קליינע שטיינדלעך, און עס איז זייער הייס פון די זון און פונם זאלץ, און ער האט נישט געהאט קיין פאנטאפל און די שטיינדלעך האבן עם אריינגעשניטען אין די פיס, און ער האט נישט געקענט ווייטער גיין און איז אראפגעפאלן אויף די שטיינער און זיך

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

ספר

אור החיים

רבו חד גאון חסיד וקדוש אחד מקמאי

מוהר"ר יוסף יעב"ץ זללה"ה.

בעהמ"ח מאמר האחדות ויסוד האמונה. והאור ההוא מסקל ומרים מבשול דרך המטים עקלקלותם בשבוש דעתם וסברתם ומאיר עיני ההולכים בעורון שכלם והזוכה לאור ההוא ילך בטח לא יכשל. ובאורו ישיגו ארחות חיים הנצחיים. כאשר גלה המשורר כי עמך מקור חיים באורך נראה אור. כי הצלת נפשי ממות הלא רגלי מדחי. להתהלך לפני אלהים **באור החיים**. והנה בעומק המושג מהאור ההוא האיר עינינו קדוש אחד מזמנינו ה"ה הרב הגאון החסיד המפורסם בוצינא קדישא, נר ישראל וקדושו כבוד שמו מוהר"ר **צבי אליכלך** זלה"ה מ"ב בק' **דינוב**. עבר בעמק הספר הקדוש הלזה ומעיין ישיתהו, והניף ידו על הנהר בעיים רוחו, והשתי' סביבות דברי המחבר הנהורת וקראם בשם **מעין גנים** ועץ החיים בתוך הגן איזה הדרך ישכון אור לתורה ולתעודה, ויעקר כל שורש פורה ראש ולענה. באין מעצור לרוחו:

וזה לשון הרב החיד"א זצ"ל בס' שה"ג, אור החיים חבורו הרב החסיד מ' יוסף יעבץ זצ"ל צדיק הראשון מחסידים האחרונים והוא היה מהמגורשים מספרד שנת רנ"ב והחבור הוא נגד וכו' והעיקר ללמוד ולקיים וכו' עכ"ל.

הובא לבית הדפוס ע"י ר' יעקב ליינער נ"י מראדזין פלך שעדלין בה"ד ר' חיים אשר נ"י ב"ן דראדזין

לובלין

בדפוס הנגידה האלמנה

מרת **נחמה** תחי', אשת המנוח ר' **יעקב** ז"ל הערשנהארן.

ר' **שלמה שמעון** נ"י שפרייזבערגער, ה' **מנחם מענדיל** נ"י שניידמעסער.

שנת **תרע"ב** לפ"ק

СЕФЕРЪ ОРЪ ГАХАИМЪ

тип. Н. Гершенгоринъ, Ш. Ш. Страсбергеръ, и М. Шнайдермессеръ.

Люблинъ, 1911 г.

געלערנט דעם ספר בחשק נמרץ כי הוא מתוק מדבש

השחיטה אבער עס האט זיך נישט איינגעגעבן, דעריבער האט ער געטראכט צו פראבירן אביסל אין אמעריקע אפשר וועט ער דארט עפעס טרעפן, און ער האט באשלאסן אויפצוגעבן די דירה אויף קאנסיענס 18 וואס איז געווען אביסל צו גרויס און אויך צו הויעך צו גיין די טרעפ אום שב"ק, און זיי האבן געדינגען א קלענערע דירה אויף יאקאב יארדאן 34 אקעגן איבער די טאכטער און איידעם מוה"ר **בעריש קאהן** שליט"א. און אזוי ווי זיי האבן געהאט שוין יארן לאנג א גרינע קארד אין אמעריקע האט אונזער ברודער מוה"ר **חיים משה** שליט"א ערלעדיגט עפעס א שטיקל פענסיע פון די אמעריקאנער רעגירונג, און דער טאטע ז"ל האט זיך אומגעקוקט אין אמעריקע אבער ער האט נישט געטראפן קיין ריכטיגע לעזונג. אזוי איז עס אנגעגאנגען א שטיק צייט און דער טאטע ז"ל האט דאס געפרופן "חמר גמל" אז איינער שלעפט אהער און איינער שלעפט אהין, די אמעריקאנער קינדער ווילן זיי זאלן בלייבן אין אמעריקע און די בעלגישע קינדער ווילן זיי זאלן בלייבן אין בעלגיע.

אזוי האט זיך דער מצב געצויגען ביז השי"ת האט אונטערגעשיקט א גוטען שליח מוה"ר **משה ארי' העכט** נ"י דער זון פון הרה"ח ר' **אברהם** שליט"א לאנג יאריגער מרביץ תורה אין אנטווערפען. וועז ר' **משה ארי'** האט איינמאל מיט געמאכט דעם טאטען ז"ל להבחל"ח אין זיין קאר קיין קרית יואל יצ"ו און אונטערווועגענס האט זיך דער טאטע ז"ל פאר עם אויסגערעדט אז ער קען נישט טרעפן קיין מקום מנוחה אויף זיינע עלטערע יארן, האט עם ר' **משה ארי'** נ"י געזאגט:ר' יחזקא?, איך האב פאר אייך די לעזונג, אין איסט סייד איז דא א כולל פאר עלטערע אידן "**בית תומכי תורה וזקני ישראל**" וואס ווערט אנגעפירט דורך הרב **אשכנזי**, איך קען דאס פלאץ ווייל איך ארבעט מיט אלטע מענטשן און איך זאג אייך אז דארט וועט איר הנאה האבן". דער טאטע ז"ל איז טאקע אהין געגאנגען און דאס פלאץ האט ביי עם נושא חן געווען וויל עס האט געהאט מערערע מעלות: 1) עס איז געווען א געמישטער עולם פון עטליכע קרייזן און איז ענליכער צו אנטווערפען וואס דער טאטע ז"ל איז שוין געווואוינט פון אלע יארן. 2) דארט האבן

געלערנט עטליכע חברים וואס זענען געווען מיטן טאטן ז"ל צוזאמען אין סעקעלהידער ישיבה. 3) עס האט דארט געהערשט א פרישקייט און דאס לערנען איז געווען מיט א חיות און גוט איינגעטיילט. 4) מען האט אויך עפעס באצאלט כולל געלד יעדע וואך, און דער טאטע ז"ל האט זיך איינגעשריבן אין דעם כולל. אונזער ברודער מוה"ר **חיים משה** שליט"א וועלכער האט נאך דעמאלט געוואוינט אין וויליאמסבורג אויף 225 ראסס סטריט, האט ב"ה ערלעדיגט מיט פראטעקציע א גוטע דירה'לע און די פראדזשעקטס גאנץ נאנט צו זיי אויף 225 דיוויזשאן א הויז פול מיט אידישע שכנים און פונקט קעגנאיבער דעם **נאנאשער ביהמ"ד**, און פון אנפאנג ווינטער תשמ"ו האט דער טאטע ז"ל מיט יבלחט"א די מאמע תחי' זיך דארט אריינגעצויגען בשטומ"צ.

אין די ערשטע יארן זענען זיי געקומען קיין אנטווערפען יעדעס יאר סיי חודש תשרי, וואו דער טאטע ז"ל האט אנגעהאלטן די חזקות צו דאוונען פארן עמוד די הייליגע טעג אין אסטען ביהמ"ד, און די חזקה האט ער ב"ה אנגעהאלטן אלע יארן, און תשרי תשס"ד לפ"ק האט ער נאך געדאוונט אלס ש"צ אין אנטווערפן. און אויך חודש ניסן וואו זיי האבן געפראווט דעם פסח און זייער דירה אויף יאקאב יארדאן 34, און די גאנצע משפחה איז זיך צוזאמענגעקומען צו ספירה ציילן דעם צווייטן סדר און געזונגען אינאיינעם שירות ותשבחות, אבער אין שנת תשנ"ג האבן זיי אויפגעהערט צו קומען אויף פסח ווייל זיי האבן אוועק געגעבן די דירה אין אנטווערפען "צייטווייליג" פאר א יונג פאר פאלק פון די אייניקלעך הי"ו, און עס איז שוין אזוי פארבליבן אז די דירה האבן אייניקלעך גענוצט די ערשטע פאר יאר נאך די חתונה און אזוי גייט עס ב"ה אן עד היום הזה.

א שיבה טובה באהלה של תורה

זיצן בד"א של הלכה פון אינדערפרי ביז אויף דער נאכט • אין חדר אריין • געכאפט א "היטש" ביז אין כולל אריין • און אפילו געקראכן אויף די בענק ווי א יונגער חסיד • איך וויל אויך מקיים זיין והדרת פני זקן • געגאנגען יעדן אינדערפרי טובל'ן אין די קאלטע סוויימינג פול • אזוי ווי די ארבייטערס קומען אריין אין די שטאט

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

יעדן ליל שישי איז ער געגאנגען צום שיעור חומש רש"י פון הרה"ג **שמעי' גרינבוים** שליט"א ביז נאך חצות לילה, און ער פלעגט נאכצוזאגען א דבר תורה משמו האט ער געזאגט: מיין רבי ר' **שמעי'** שבת קודש האט ער געדאוועט אלע דריי תפלות אין גרויסן ביהמ"ד ביי כ"ק **רבינו זצ"ל** און געגאנגען יעדן פרייטאג צונאכטס צום רבינ'ס טיש און אפי' געקראכן אויף די בענק ווי א יונגער חסיד און אזוי אויך ביי שלש סעודות.

אויך איז דער טאטע ז"ל געפארן יעדעס יאר שבועות קיין קרית יואל, די אלע יארן וואס כ"ק **רבינו זצ"ל** איז דארט געווען און מיט געהאלטן דעם יו"ט מבואו ועד צאתו, און ער האט על פי רוב געדאוועט מערבית די ערשטע נאכט יו"ט פארן עמוד, און כ"ק **אדמו"ר זצ"ל** האט עם שטענדיג ארויס געוויזן א גרויס חביבות און הערצה זייענדיג פון די זקני החסידים.

בס"ד

קהל יטב לב ד'סאטמאר

נתיסדה בשנת תש"ח ע"י כ"ק מרן רבינו זי"ע, ובנשיאות כ"ק רבינו שליט"א

מיט כבוד לאזען מיר אייך וויסען אז איר

ר' יחזקא' מנחם שטויבער נ"י וזוג' הוז"י

זענט געווארן

אקצעפטירט

אלן א

חבר הקהלה (מעמבער)

בקהלתנו הקדושה וואס איז נתייסד געווארן דורך כ"ק מרן רבינו הקדוש והטהור זי"ע ובנשיאות ממשיך דרכו כ"ק אדמו"ר שליט"א. דערמיט ווערט אוהר א שותף אין אלע דברים שבקדושה וואס ווערט דורך געפירט אין די ראמען פון אונזער קהלה קדושה. מיר האופשען אייך בזכותו הגדול של המייסד זי"ע איר זאלט זוכה זיין צו אריכת ימים ושנים, מיט געזונט, נחת און עלטערן זיך אין פרידין עמו"ש, וכל טוב אכיה"ר.

חנחלת הקהלה

חבר אני לכל אשר ירא

מעמבער

STAUY3

ר' יחזקא' מנחם שטויבער

EXP. 08 03

א מעמבער אין קהל יטב לב ד'סאטמאר "די עדה הקדושה"

זומער תשס"ב האט כ"ק **אדמו"ר זצ"ל** געפראוועט שבת מברכים אלול אין קעמפ פון די ישיבה אין מחנה דברי יואל סוואן לעיק, און עס איז צוזאמענגעפארן א שיינער ציבור לכבוד די הילולא פון **רבינו הקודה"ט זי"ע**, און דער טאטע ז"ל איז אויך דארט געווען און ער האט מיט געהאט דעם "ווילטשעיר" ווייל עס איז עם שוין אביסל שווער געווען דאס גיין ובפרט ווען עס גייט בארג ארויף, און ווען דער **רבי זצ"ל** איז אריינגעקומען אין ביהמ"ד ערב ש"ק צו מנחה איז ער צוגעגאנגען צום טאטן ז"ל און עם געגעבן די האנד מיט א חביבות, און דאס זעלבע האט זיך איבערגע'חזר'ט נאכן דאוונען ביים זאגען גוט שבת, און צום דריטען מאל שבת אינדערפרי ביי שחרית, און ביים דריטן מאל האט כ"ק **רבינו זצ"ל** געזאגט פאר יבלחט"א ר' **עזריאל'ן**: איך וויל אויך מקיים זיין והדרת פני זקן, ר' **יחזקאל** איז עלטער פון מיר".

אין די זומער חדשים איז ער געפארן יעדעס יאר אין די "קאנטרי" קיין מאנטעסעלא אין די באנגאלא קאלאני פון אונזער ברודער מוה"ר **חיים משה** שליט"א און דארט האט ער פארברענגט די זומער וואכן בתורה ומעש"ט, און געגאנגען יעדן אינדערפרי זיך טובל'ן אין די קאלטע סווימינג פול, און זיך אסאך משתעשע געווען אין לערנען מיט יבלחט"א הגה"צ ר' **יוסף חיים מאסקאוויטש** שליט"א אדמו"ר **משאץ**, און ער האט עס שיין דערמאנט אין זיינע דברי הספד.

נאך אפאר יאר פארן אין קאנטרי האט ער זיך מיישב געווען פארוואס זאל ער זיצען גאנצע וואכן אין די קאנטרי ווען ער קען אריינקומען אין זיין כולל, אזוי ווי די ארבייטערס קומען אריין אין די שטאט פון מאנטאג ביז דאנערשטאג, האט ער געבעטן די מאמע תחי' תבלחט"א זי זאל עם אפקאכן און אריין שטעלן אין פריזער נאכטמאל אויף יעדן טאג, און ער איז אלס זקן פון די הויכע אכציגער יארן אליין אריינגעקומען אין די שטאט, פון מאנטאג ביז דאנערשטאג כדי ער זאל קענען געהעריג לערנען אין כולל. די מאמע תחי' האט אויך געוואלט מיט קומען אבער ער האט זי אפגעשוינט זי זאל נישט מוזן שוויצן אין די הייסע טעג אין די שטאט.

די קרוין ביי די שמחות

האבן זיך משתדל געווען מיט צוהאלטן אלע שמחות אפי' ביז קיין ארץ ישראל • אז דאס איז פונקט אזא גרויסער תיקון ווי א ספר תורה • זיי זענען אלעמאל געקומען צו פארן מיט גרויס שטאלץ • מערערע מאל סנדק ביי דור חמישי • טובה צפורנם של ראשונים • האט ער געמאכט די אפעראציע אין ניו יארק • עם איז טאקע א אור איניקל'ס חתונה• • געמאכט א ברכת שהחיינו בשם ומלכות • כן ירבו וכן יפרוצו

א חלק פונם יאר האבן ב"ה פארנומען די שמחות און בעיקר די חתונות וואס האבן זיך ב"ה געמערט יעדעס יאר אין אמעריקע און אין אייראפע, און דער טאטע ז"ל מיט יבלחט"א די מאמע תחי' האבן זיך משתדל געווען מיט צו האלטן אלע שמחות אפי' ביז קיין ארץ ישראל, און זיך מיט געפרייט און מיט געהאלטן פון אנפאנג ביז צום סוף אזוי ווי אויבן דערמאנט.

דער טאטע ז"ל האט זיך נישט באגענוגט מיט דעם וואס ער איז זיך משתתף און עס קאסט זיי אפ אסאך שפעזן, נאר ער האט אויך געגעבן אלעמאל שיינע דרשה געשאנק און מתנות ביי אלע שמחות. ער האט מערערע מאל געזאגט אז לעולם וואלט ער געדארפט לאזן שרייבן א ספר תורה לעילוי נשמות פון זיינע **חשוב'ע עלטערן** ז"ל וועלכע זענען אזוי טראגיש אומגעקומען עקדה"ש און נישט זוכה געווען צו קבר ישראל הי"ד, אבער ער האפט אז מיט דעם וואס ער איז מחזיק זיינע קינדער, אייניקלעך און אור אייניקלעך הי"ו וואס רובם ככולם זענען לומדי תורה און כולל יונגעלייט עכ"פ עטליכע יאר נאך די חתונה, אז דאס איז פונקט אזא גרויסער תיקון פאר די נשמות פון זיינע עלטערן הי"ד ווי א ספר תורה.

די חתונות אין אנטוועדפען און אין אנדערע מקומות האט מען פראבירט ווי ווייט מעגליך קובע צו זיין אויף נאנט צו פסח אדער צו די הייליגע טעג כדי עס זאל נישט צובראכן דעם סדר פון אינמיטן יאר, ביי די חתונות אין אייראפע האבן זיך אויך משתתף געווען די קינדער פון אונזער פעטער ר' **משה שטויבער** נ"י זיין טאכטער און איידעם מוה"ר **פנחס שוואריץ** הי"ו פון פתח תקו', זיי זענען אלעמאל געקומען

צו פארן מיט גרויס שמחה און שטאלץ אז זיי האבן א שייכות מיט אזא חשוב'ע משפחה און אזא געהויבענעם פעטער דער ראש המשפחה.

אויך ברית'ן זענען בלעה"ר געווען לרוב און פון וועז דער טאטע ז"ל האט אויפגעהערט צו זיין מוהל אויף די עלטערע יארן האט מען עם ב"ה כסדר מכבד געווען מיט סנדקאות, און ער האט זוכה געווען ב"ה צו זיין מערערע מאל סנדק ביי דור חמישי. אויך בר מצוה'ס און אלע שמחות זענען באשיינט געווארן מיט די לעכטיגע קרוין דער ראש המשפחה ז"ל. אין די ערשטע יארן אין אמעריקע איז דער טאטע ז"ל נאך געווען מוהל ביי זיינע אור אייניקלעך און יונגע מוהלים האבן באוואונדערט זיין מומחיות און געשיקטקייט. וועז כ"ק **אדמו"ר בעל ברך משה** זצ"ל איז אמאל געווען סנדק און צוגעזען דעם טאטען ז"ל'ס מוהל'שאפט האט ער זיך אויסגעדריקט: טובה ציפרנם של ראשונים מכריסם של אחרונים".

זומער תשמ"ז האט דער טאטע ז"ל געהאט גרויסע יסורים ביים גיין און די דאקטוירים האבן דיאגנאזירט אז די "היפטען" זענען אפגעריבן און די איינציגע עצה איז צו אפעריר, און ער איז געווען אין בעלגיע ביי עטליכע דאקטוירים און למעשה האט זיך אויסגעשטעלט די אפעראציע פאר זייער א איינגעשטעלטע זאך ח"ו. אבער ענדליך חודש שבט תשמ"ח האט ער געמאכט די אפעראציע אין ניו יארק אין א ספעציעלן שפיטאל וואו מען האט נישט איינגעשלעפט נאר לאקאל דאס פלאץ אליין, און מען האט עם געלייגט "פלאסטיק היפטען" אויף ביידע זייטען און עס איז ב"ה אלעס אדורך בשלום, און איין וואך פאר פורים איז ער ב"ה אהייגעקומען. פורים איז ער שוין געגאנגען אין ביהמ"ד הערן כ"ק **רבינו זצ"ל** ליינען די מגילה, און דער **רבי זצ"ל** איז עם אויך געווען מבקר חולה זיין אין שפיטאל וואס האט פארשאפט פארן טאטן ז"ל א גרויסע קורת רוח.

אין שנת תשנ"ז האט דער טאטע ז"ל מיט תבלחט"א די מאמע תחי' זוכה געווען צו פארן קיין ארץ ישראל ת"ו זיך משתתף צו זיין ביי די חתונה פונם ערשטן אור אייניקל תחי' בת מוה"ר **שלמה זלמן דאסקאל** נ"י עב"ג החתן **הערשל ענגיל** נ"י און די חתונה איז פארגעקומען אין

בני ברק. איך בין דעמאלט געווען אין אמעריקע ביי א שמחה פון א אייניקל ביי כ"ק מרן **אדמו"ר זצ"ל** און איך האב געזאגט פארן **רבי'ן זצ"ל** אז דער טאטע איז געפארן קיין ארץ ישראל צו א חתונה פון א אור אייניקעל און **רבינו זצ"ל** האט געהאט גרויס התפעלות, און נאכדעם ווען איך בין שוין נישט דארט געווען, האט דער **רבי זצ"ל** נאכאמאל איבערגעפרעגט די שטוב מענטשן צו עס איז טאקע ביי א אור אייניקלעס חתונה, אדער בלויז א אייניקל?

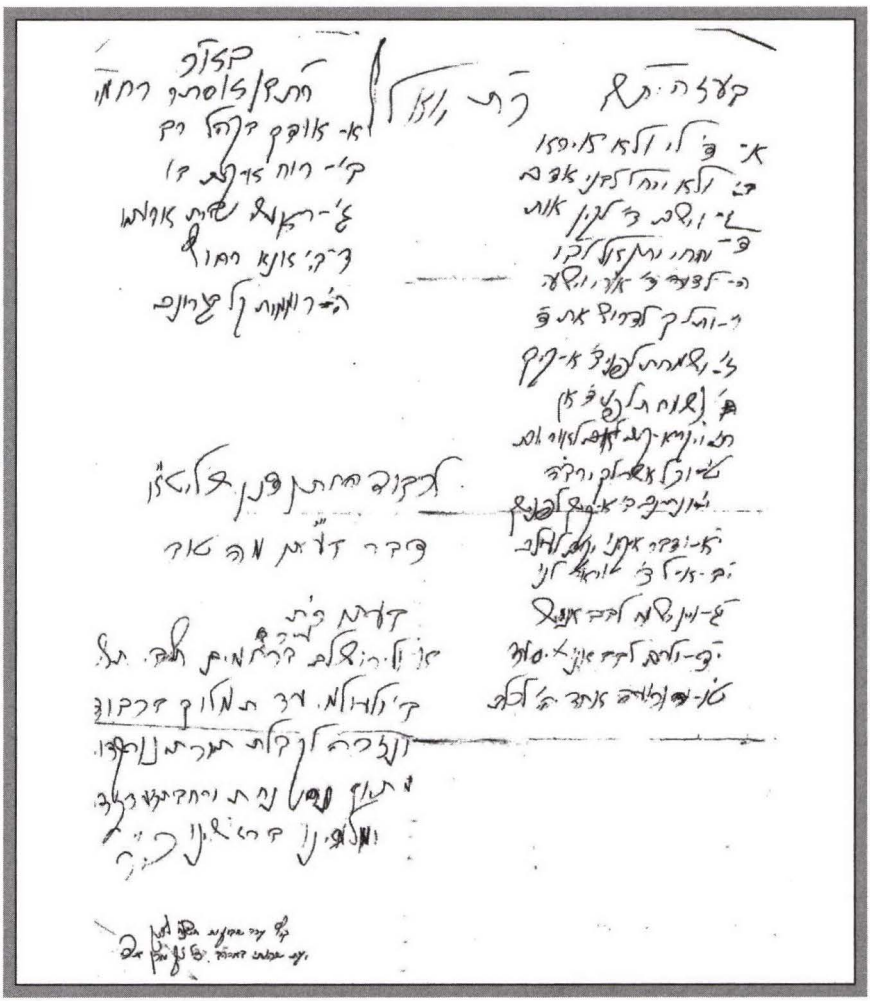

געשריבן ר"ת אויפן נאמען "יואל" פאר זיין אור אייניקל יבלח"ט אלם חתן תשנ"ח

שנת תשנ"ח איז ב"ה געבוירן געווארן אין ארץ ישראל דאס ערשטע אור אור אייניקל הילד **יודא'לע ענגיל** נ"י דער דור חמישי, און פארשטייט זיך אז די שמחה איז געווען זייער גרויס, און ווען עס איז געווען יענעם זומער א חתונה אין אנטווערפען ביי די טאכטער פון אונזער שוואגער הרה"ג **חיים יודא רוטנער** שליט"א עב"ג החתן **חיים סופר** נ"י בן הרה"ג **פייוויל** שליט"א אב"ד **ארגענטינא**, איז די יונגע מרת **ענגיל** תחי' געקומען מיט איר בכור **יודא'לע** נ"י קיין אנטווערפען כדי דער **עלטער עלטער זיידע** זאל זוכה זיין צו זען דעם פינפטן דור. עס איז געווען זייער א רירענדע מאמענט ווען דער טאטע ז"ל האט געמאכט א **ברכת שהחיינו** בשם ומלכות און געלויבט השי"ת אז ער איז זוכה צום פינפטען דור, וואס אלע גייען ב"ה בעקבי הצאן בדרך ישראל סבא און זענען מקושר צום דרך האמת פון **רבינו** הקוה"ט זי"ע. נאכדעם האט ער נאך זוכה געווען צו אסאך בני רבעים ב"ה און צו זיין סנדק אפי' בן אחר בן ווי פריער דערמאנט, און ביז זיין פטירה האט עס שוין געהאלטן ביי קרוב צו דרייסיג אור אייניקלעך חתונה געהאט ב"ה, כן ירבו וכן יפרוצו.

בן שמונים לגבורה ובן תשעים לשוח

האט ער זיך אבער נישט נאכגעלאזט און אנגעגאנגען מיט זיין סדר היום • די טרעפ ווערן יעדע וואך אלץ שווערער • איז ארויפגערינגען קאכעדיג וואסער אויף זיין פוס • צו שווער געווען צו דאווענען פארן עמוד אין אסטען ביהמ"ד • עפעס אזוי נתרגש געווארן פון זיין הדרת פנים • און געטאנצט מיט עם אלץ וינועו אמות הסיפים • א אייגען קינד קען נישט זיין מער געטרייי ווי ר' שמואל דוד • האט ער געלייגט די מגילה מתוק מדבש • איז ער צוגעגאנגען צו די מציבה און זיך ארויפגעווארפן מיט בכיות נוראות • אבער זי האט אויף אלעם מוותר געווען און עם געטאן מיט שמחה און לויב

דער טאטע ז"ל איז געווען בטבע א שטארק געבויעטער מענטש און א גבור מיט די כוחות, און טראצדעם וואס ער האט מיט געמאכט פארשידענע יסורי הגוף והנפש און געווען עטליכע מאל אין שפיטאל, האט ער זיך אבער נישט נאכגעלאזט און אנגעגאנגען מיט זיין סדר היום, אבער די עלטער טוט דאך דאס זיניגע און ער האט אנגעהויבן ליידן

אויף ארטרייטיס און די פינגערס פון די הענט מיט וועלכע ער האט אלע יארן עוסק געווען במלאכת הקודש שחיטה און מילה וכו', האבן זיך זייער שווער באוואויגען, ביז ער האט זיך שוין נישט געקענט צו קנעפלען און ער האט זיך געמוזט טוישן זיינע בגדים מיט "וועלקרא" אנשטאט קנעפלעך. אויך דאס גיין איז עם געווארן אלץ שווערער, און ווען ער האט געמוזט שב"ק ארויפגיין דריי שטאקען די טרעפ פלעגט ער זאגען אלס ווערטל: די טרעפ ווערן יעדע וואך אלץ שווערער"... און אינדערוואכען איז ער געגאנגען מיט א שטעקן און די לעצטע יארן האט ער עס געטוישט אויף א "וואָקער" וויייל עס איז געזונטער, אבער טראצדעם האט ער זיך אנגעשטרענגט צו גיין יעדן טאג אין מקוה, און שבת אינדערפרי איז ער געגאנגען דאווענען אין גרויסן ביהמ"ד דסאטמאר אויף ראדני סטריט אין באגלייטונג פון זיין געטרייעם שכן הרה"ח **שמואל דוד הכהן מאשקאוויטש** נ"י. שפעטער ווען דאס גיין איז געווארן אביסל שווערער האט מען ארגאניזירט יעדן פרייטאג צונאכטס א מנין ביים טאטן ז"ל אינדערהיים און עס זענען געקומען שכנים און אייניקלעך, און די אנדערע תפלות איז דער טאטע ז"ל געגאנגען קיין סאטמאר, אדער קיין נאנאש וואס איז פונקט אקעגנאיבער זיין דירה.

אין חודש שבט תשס"ג ווען דער טאטע ז"ל איז אויפגעשטאנען פארטאגס כדרכו און זיך געוואלט מאכן א ווארימען טרינק איז ארויפגערינען קאכעדיג וואסער אויף זיין פיס און ער האט זיך מיאוס אפגעבריט ר"ל, און די "הצלה" האט עם געהייסן תיכף אריינגיין אין שפיטאל און ער האט געמוזט דארט בלייבן ביז ממש פאר פורים און איז ב"ה אהיים געקומען אויף פורים. און פון נאך פורים תשס"ג האט מען אנגעפאנגען צו דאווענען יעדן שב"ק ויו"ט אלע תפלות אינדערהיים, און מוה"ר **חיים משה** שליט"א האט געברענגט א ספר תורה און געמאכט אין די ספרים שראנק א שטיקל ארון הקודש. דער טאטע ז"ל האט עולה געווען יעדן שבת שישי און דער בעל קורא איז געווען יבלחט"א זיין אור אייניקל בן אחר בן, האברך **יואל** ב"ר **אברהם וואלף** ב"ר **ישעי' יעקב שטויבער** נ"י, און די מאמע תחי' האט אנגעגרייט יעדע וואך א קידוש נאכן דאווענען, און די מרת אשת ר' **עזריאל שעהר** תחי' האט

יעדע וואך געמאכט א קוגעל צום קידוש, און ביי שלש סעודות האט דער טאטע ז"ל אנגעפירט די זמירות און געזאגט ד' מלך און עס איז ב"ה מקויים געווארן דער פסוק "שבתי בבית ד' כל ימי חיי".

אויך האט זיך דער טאטע ז"ל אנגעשטרענגט אלול תשס"ג און געקומען קיין אנטווערפען ווייל עס זענען געווען ב"ה חתונות אין אלול און מרחשון, און ער האט נאך געזאגט פארן עמוד דעם ערשטן טאג סליחות אין סאטמארער ביהמ"ד אויך ליל כל נדרי, אזוי ווי יעדעס יאר, אבער עס איז עם שוין צו שווער געווען צו דאוונען פארן עמוד אין אסטען ביהמ"ד, דעריבער האט ער געדאוונט שחריתים ר"ה און יו"כ אין פרעמישלאנער ביהמ"ד, און מיט געהאלטן די חתונות געהעריג ב"ה.

ווינטער תשס"ד האט זיך מוה"ר **בעריש** ב"ר **ישעי' יעקב שטויבער** נ"י משדך געווען מיט הרב **משה מרדכי לייטנער** שליט"א א זון פון כ"ק הגה"צ אב"ד **מאנטעווידעא** שליט"א, און ביי די חתונה ווען דער **מאנטעווידעא'ער** רב שליט"א האט דערזען דעם טאטן ז"ל ביים אויבן אן, איז ער עפעס אזוי נתרגש געווארן פון זיין הדרת פנים אז ער האט אים תיכף אנגעכאפט און אנגעהויבן צו טאנצן מיט עם להבחל"ח. עס דערמאנט מיך אויך אז ביי די חתונה פון אונזער זון מוה"ר **משה אהרן גרשון** נ"י און כ"ק אדמו"ר **מקרעטשניף** זצ"ל איז דעמאלט געווען אין אמעריקע און האט געטאנצט מצוה טאנץ מיט גרויס התלהבות כדרכו, און נאכדעם האט ער אנגעכאפט די הענט פון דעם טאטן ז"ל און געטאנצט מיט עם אליין וינועו אמות הסיפים.

א גאנץ יאר תשס"ד איז ער נאך געגאנגען אנגעשטרענגטערהייט אין כולל יעדן טאג, און אפי' עס זענען געווען זמנים וואס ער האט געהאט געזונדהייטס פראבלעמען האט ער זיך כסדר מתגבר געווען און געגאנגען יעדן אינדערפרי אינם נאנאשער ביהמ"ד דאוונען בציבור, און אפי' אין מקוה ווי ווייט מעגליך ובפרט לכבוד שב"ק. דא מוז דערמאנען לשבח ולתהלה דער געטרייער שכן און ידיד מוה"ר **שמואל דוד הכהן מאשקאוויטש** נ"י וועלכער האט באגלייט דעם טאטן ז"ל יעדן אינדערפרי

מידי יום ביומו ביז אין מקוה און ביהמ"ד, און עם צוגעהאלפן מיט אלע מעגליכקייטן, און דער טאטע ז"ל פלעגט זיך אויסדרוקען: אז א אייגן קינד קען נישט זיין מער געטרייי ווי ר' **שמואל** דוד איז פאר מיר".

אויך יעדן שבת האט ער מיט געדאוועט און צוגעהאלפן צו ארגאניזירין די מנינים אינדערהיים, און די חברה האבן עס גערופן בלשון צחות "דאס טאשנאדער ביהמ"ד". פורים תשס"ד האט דער טאטע ז"ל אויך אליין געליינט די מגילה אין זיין ביהמ"ד, און טראצדעם וואס ער איז שוין געווען א זקן אריבער די נייניציג און האט שוין נישט געליינט די מגילה ברבים זייט ער האט זיך געצויגען קיין אמעריקע, ווייל ער האט נאר געוואלט מיט האלטן די מגילה פון כ"ק **רבינו זצ"ל**, האט ער געליינט די

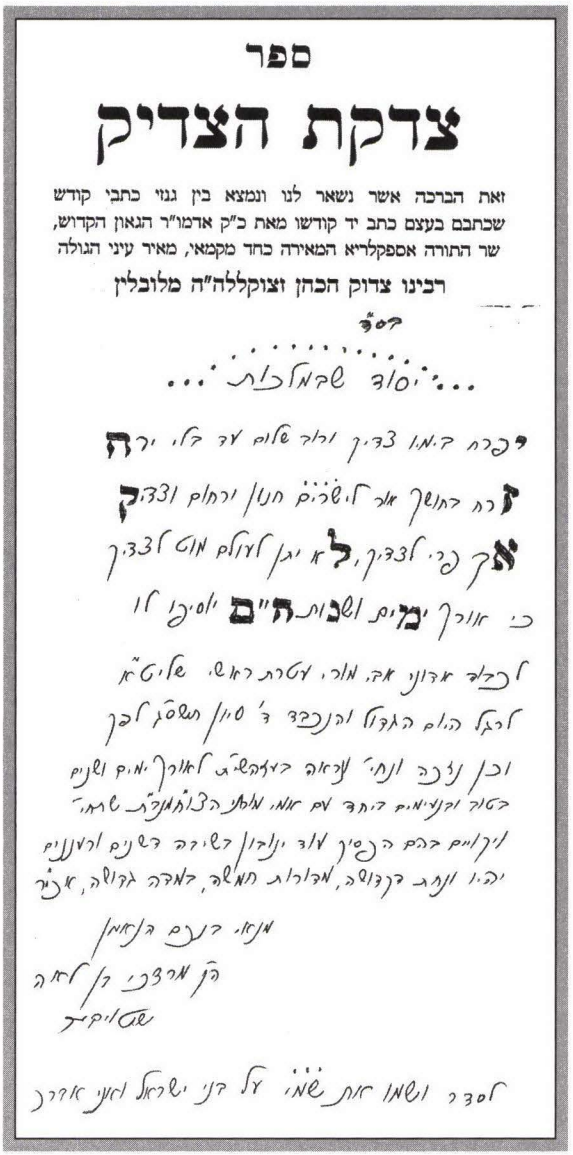

ספר

צדקת הצדיק

זאת הברכה אשר נשאר לנו ונמצא בין גנזי כתבי קודש שכתבם בעצם כתב יד קודשו מאת כ"ק אדמו"ר הגאון הקדוש, שר התורה אספקלריא המאירה כחד מקמאי, מאיר עיני הגולה

רבינו צדוק הכהן זצוקללה"ה מלובלין

געגעבן א מתנה פאר"ן טאט"ן ז"ל צו זיין נייניציגסטע יום הולדת

מגילה מתוק מדבש. דער יונגער דור וועלכע האבן עם נאך קיינמאל נישט געהערט ליינען די מגילה זענען געווען אויסער זיך פאר התפעלות.

כ״ו אב תשס״ד בין איך געווען אין אמעריקע לכבוד די יומא דהילולא פון **רביה״ק** זי״ע, און דער טאטע ז״ל איז ארויס געפארן מיט מיר להבחל״ח ביינאכט אין קעמפ מחנה דברי יואל צו די סעודת הילולא ביי כ״ק רבינו בעל **ברך משה** זצ״ל, און דער **רבי** זצ״ל האט זייער ווארעם באגריסט דעם טאטן ז״ל און נאך די סעודה זענען מיר געפארן צום ציון, און אזוי ווי עס איז שוין געווען נאך חצות הלילה איז נישט געווען קיין גרויס געדרענג אינם אוהל, און דער טאטע ז״ל איז געזעסן אינעווייניג אויף א בענקל און געזאגט תהלים, און נאכדעם איז ער צוגעגאנגען צו די מציבה און זיך אריפגעווארפן מיט בכיות נוראות, און עס איז געווען א בחינה פון ״מזלי׳ חזי״ אז אינם קומענדיגן יאר וועט דער טאטע ז״ל קומען למנוחת עולמים סמוך ונראה צום ציון המצויינת במחיצתו של אותו צדיק עד יעמדו במהרה לקץ הימין.

טראצדעם וואס אין די באשרייבונג פראביר איך מיך צו קאנצענטרירען נאר אויפן טאטן ז״ל, און נישט אויף תבלחט״א די **מאמע שתחי׳** זאל זיין געזונט און דערלעבן משיח צדקנו מיט אונז אלע אינאיינעם, אבער וועז מען ענדיגט דאס קאפיטעל פון די עלטערע יארן אין אמעריקע קען מען נישט אריבער גיין אנע צו דערמאנען איר גרויס אפפערוויליגקייט און מסירת נפש פאר איר געטרייעם מאן להבחל״ח אלע יארן זייט די חתונה. ובפרט אויף די עלטערע יארן לאויט״א איבערצולאזן איר באליבטע שטאט אנטוועךפען מיט די קינדער און אייניקלעך שי׳, און זיך אריבער ציען קיין אמעריקע וואו עס וואוינט נישט קיין איינע פון אירע טעכטער שי׳ און די שנורען שי׳ וואוינען אויך נישט אין וויליאמסבורג און עס איז איר געווען זייער שווער. אבער זי האט אויף אלעס מוותר געווען און עס געטאן מיט שמחה און לויב כדי צו שטיין לימין בעלה להבחל״ח ווי די עכטע אשת חיל וואס שלמה המלך ע״ה זאגט אין משלי, דעריבער פאסט זיך צו זאגען דעם פסוק: **תנו לה מפרי ידי׳ ויהללוה בשערים מעשי׳**...

די זון פאנגט אן אונטערצוגיין

ער וויל אומבאדינגט ליגן אין קרית יואל • און דער עולם האט זיך ממש דערקוויקט • צו כל נדרי קומען די נשמות מעולם העליון • זיך געשלעפט ביז אין די סוכה כדי צו טרינקען אביסל וואסער • און ער איז ב"ה אהיימגעקומען אויף חנוכה • א מענטש זאל עם באדינען בייטאג און ביינאכט • זיי האבן זיך אלע צוגעשטעלט און ארויסגעהאלפן • און נחנה געווען אפילו פון די שיחות חולין • און אפילו געבליבן טאנצן מצוה טאנץ מיט די שוואכסטע כוחות • אשר בשר חמורים בשרם

סוף זומער תשס"ד האבן די אנטוורפענער קינדער געבעטן אפשר קומט מען נאכאמאל קיין אנטוורפען אויף די הייליגע טעג, ובפרט אז עס זענען געווען באשטימט צוויי חתונות, אבער דער טאטע ז"ל האט בשום אופן נישט געוואלט מסכים זיין צו פארן, און מען האט פארשטאנען פון זיינע רמזים אז ער ציטערט אויב ח"ו עפעס וועט געשען, און ער וויל אומבאדינגט ליגען אין קרית יואל סמוך צום ציון פון **הייליגען רבי'ן זי"ע**.

דעם ערשטן טאג סליחות האט דער טאטע ז"ל געזאגט פארן עמוד אין זיין בית המדרש"ל אינדערהיים, און אויף די ימים טובים תשס"ה זענען זיי ארויס געפארן קיין קרית יואל צו מוה"ר **אברהם וואלף** ב"ר **ישעי' יעקב שטויבער** נ"י, און מען האט אראנזשירט א מנין צו שחריתים אינדערהיים און דער טאטע ז"ל האט געדאוונט און געליינט ראש השנה מיט גרויס נעימות און התעוררות, און צו תקיעת שופר ומוספים איז ער געגאנגען אין שארמאשער ביהמ"ד אין זיין שכינות.

בין כסה לעשור זענען זיי צוריק געפארן קיין וויליאמסבורג און שלש עשרה מדות אינדערפרי איז ער געגאנגען כדרכו אין נאנאשער ביהמ"ד, און די גבאים האבן עם געבעטן ער זאל זאגן סליחות פארן עמוד און ער האט טאקע געזאגט זיצענדיג, און דער עולם האט זיך ממש דערקוויקט כאטש ער פלעגט קיינמאל נישט זאגען י"ג מדות פארן עמוד.

אויף יוה"כ זענען זיי צוריק געפארן קיין קרית יואל און די מתפללים האבן זיך געגרישט אז דער טאטע ז"ל וועט זיכער דאוונען ליל כל נדרי פארן עמוד מיט זיין אייגענעם מנין, דערווייל האט ער בשום אופן

נישט געוואלט, און ער האט געזאגט אז צו כל נדרי קומען די נשמות פון עולם העליון דעריבער מוז מען גיין אין א געהעריג ביהמ"ד. עס איז א פלא אז דאס יאר איז געווען דאס ערשטע מאל וואס ער האט נישט געזאגט "עד יום כיפורים הבא עלינו לטובה".

ממחרת יוה"כ איז ער געווען סנדק ביי א דור חמישי קע"ה, און סוכות איז ער אויך געבליבן אין קרית יואל און די אייניקלעך האבן מפליא געווען אז איינמאל אינמיטן די נאכט האט זיך דער טאטע ז"ל געשלעפט מיט זיין "וואָקער" ביז אין די סוכה כדי צו טרינקען אביסל וואסער און נישט געטרינקען חוץ לסוכה.

חול המועד סוכות איז עם געשען א נס, ווייל ער האט זיך אויס געגליטשט און איינגעפאלן אין די וואנע פונעם באדע צימער, און ב"ה אז עס איז עם גארנישט געשען און אפגעקומען מיט די גרויסע שרעק, און ער האט ב"ה מיט געהאלטן די ימים טובים ביז צום סוף.

אינמיטן חודש מרחשון האט דער טאטע ז"ל באקומען א אינפעקציע, און מען האט עם געטראגען אין שפיטאל נישט ווייט פון וויליאמסבורג און ער איז דארט געלעגן עטליכע וואכן, ווייל די דאקטוירים האבן פעסטגעשטעלט אז מען מוז עם לייגן א "פעיסמעיקער" כדי דאס הארץ זאל בעסער ארבעטן, אבער מען קען עס נישט מאכן ביז דער פיבער גייט אראפ פון די אינפעקציע. ענדליך האט מען עם דאס געקענט מאכן און ער איז ב"ה אהיימגעקומען אויף חנוכה. אבער ליידער האט זיך עם געמאכט אויף די פיס אינפעקציעס פון לאנג ליגן אין בעט און ער האט נישט געקענט אראפלייגן זיינע פיס און צוליב זיין הויכן צוקער האט זיך עס נישט פארהיילט, און ער האט ליידער געמוזט צוריק אריינגיין אין שפיטאל אויף א שטיק צייט, און מען האט מייעץ געווען ער זאל אריינגיין נאכדעם אויף א שטיקל צייט אין א רעהאביליטעשאן צענטער כדי זיך אויס צו קורירען די פיס, דערווייל איז דאס פלאץ געווען זייער נישט געאייגענט און עס האט גארנישט אויפגעטאן.

מען האט אינגעזען אז דער טאטע ז"ל מוז האבן א מענטש עם צו באדינען ביי טאג און ביינאכט, אבער מען קען נישט באקומען נאר

טאמער איז די דירה געווג גרויס עס זאל האבן פלאץ פאר דעם מענטש ווי צו שלאפען, דעריבער האט מוה"ר **חיים אלי'עזר** ב"ר **ישעי' יעקב שטויבער** נ"י געדינגען א מעבלירטע דירה אין ווילי'אמסבורג עס זאל זיין פלאץ אויך פאר א באדינער, זעלבסטפארשטענדליך א מאן, וואס איז דארט געווען בייטאג און ביינאכט די גאנצע צייט. סיי אין שפיטאל אדער אין דעם רעהאב. צענטער און אפילו אינדערהיים, איז שטענדיג יעדע נאכט געקומען שלאפן איינער פון די **קינדער** אדער **אייניקלעך** אדער **אור אייניקלעך** הי"ו, זיי האבן זיך אלע צוגעשטעלט און ארויס געהאלפן מיט א געוואלדיגע געטרייישאפט ב"ה. ספעציעל מוז מען דערמאנען לשבח אונזער חשוב'ן ברודער מוה"ר **אברהם וואלף** נ"י ווען כער האט זיך אוועק געגעבן בלב ונפש, מיט אסאך צייט און כח און פלאג פארן וואוילזיין פון אונזער טאטן ז"ל.

די אלע **אייניקלעך** הי"ו האבן זייער נהנה געווען צו זיין אינאיינעם מיט דעם **זיידן** ז"ל להבחל"ח, ווייל זיי האבן געהערט פון עם אסאך דברי תורה און ספורי מעשיות פון צדיקים און נהנה געווען אפי' פון די שיחות חולין, ובפרט די שבתים וואס מען האט געמאכט מנין ביי אלע תפלות און דער טאטע ז"ל האט באשיינט דאס ביהמ"ד. איינמאל איז ער געווען זייער אפגעשוואכט און צו מנחה ש"ק איז ער נישט אויפגעשטאנען פונם בעט, און דער עולם האט אליין געדאווענט און געגעסן שלש סעודות און געזונגען די זמירות, ווען עס איז געקומען צו "ד' מלך" האט דער טאטע ז"ל ארויס געשריגען פון בעט מיט אלע כוחות: ד' מלך ד' מלך וכו'".

במשך דעם ווינטער תשס"ה זענען געווען עטליכע חתונות און דער טאטע ז"ל האט זיך אנגעשטרענגט אפי' נישט געזונטערהייט מיט צו האלטן אלעמאל, און אפי' געבליבן טאנצן מצוה טאנץ מיט די שוואכסטע כוחות און אסאך צוגעגעבן צו די שמחות כמובן.

פאר פורים תשס"ה האט מען אביסל איבער געמאכט זייער דירה אויף דיווייזשאן עוו. און מען איז צוריק געגאנגען אין די געהעריגע דירה. און פורים ביינאכט און בייטאג האט דער טאטע ז"ל אליין געלייענט א חלק פון די מגילה און די משפחה איז עם געקומען משמח זיין אבער

ער איז ליידער געווען אפגעשוואכט. די קינדער פון אויסלאנד זענען אויך דארט געווען במשך דעם ווינטער ווייל מען האט זיך איינגעטיילט יעדער איינער זאל זיין א שטיקל צייט, די דאקטוירים האבן א גאנצע צייט געזאגט אז דער מצב איז שטאביל אבער מען איז אנגעווויזן אויף חסדי הבורא"ש. יעדן טאג איז געקומען א ניורס אהיים צוליב די וואונדן פון די פיס וכדומה, און דער טאטע ז"ל פלעגט צו קרעכצן דערויף, אבער ער האט זיך געטרייסט אז דאס ווארט "באח"ב" וואס שטייט אין די הגדה איז נוטריקון "א'שר ב'שר ח'מורים ב'שרם". ער איז אייביג געווען זייער העפליך, אויך אין שפיטאל, און כאטש ער האט גארנישט געקענט קיין ענגליש האט ער שטענדיג געדאנקט און געזאגט "טענק יו".

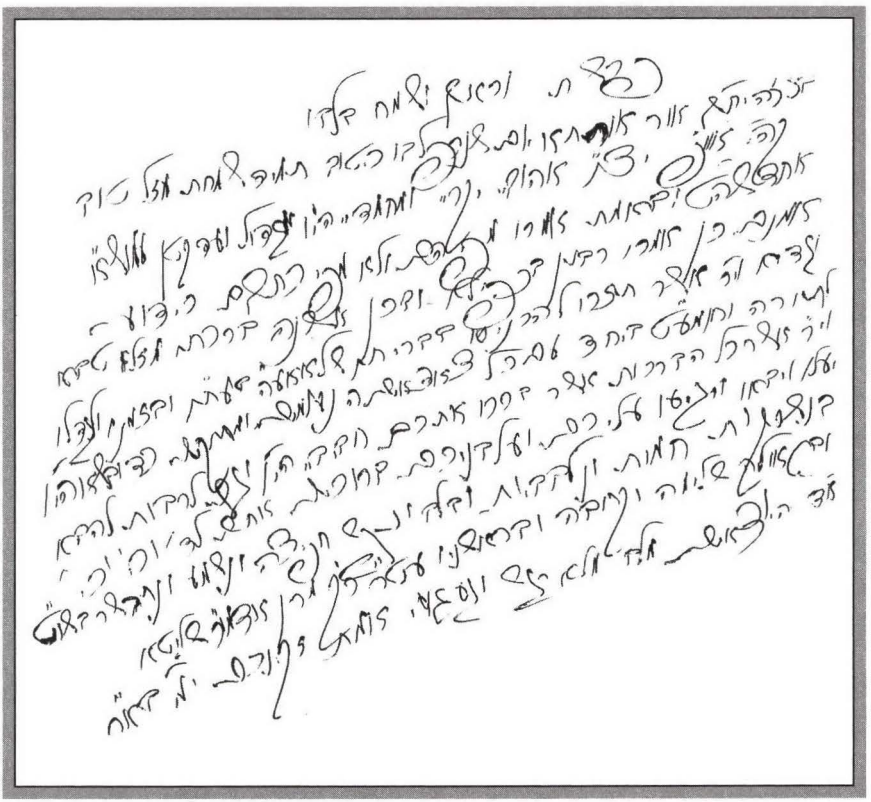

ברכת מז"ט צום געבורט פון אן אור אייניקל, תשמ"ט לפ"ק

ותשחק ליום אחרון

עם האט נאר אנגעהאלטן געציילטע סעקונדען • באלד מוצאי יו"ט האט זיך דער מצב פארערגערט • וויבאלד דאס קאפעלע האט זיך אראפ געגליטשט האט ער עס תיכף פאראכטען • מוצש"ק האט ער גערעדט פון הרה"ק ישעי'לע קערעסטירער זי"ע • און ער האט אונז ביידע זייער ווארעם געזעגענט • און דער טאטע ז"ל האט געטאנצט מיט ביידע התנים • נעמט מיך, הייבט מיך אויף • ווי ווען ער שלאפט רואיג מיט א שמייכל

אויף פסח תשס"ה זענען דער טאטע ז"ל מיט די מאמע תבלחט"א געפארן קיין קרית יואל ביי מוה"ר **אברהם וואלף** ב"ר **ישעי' יעקב שטויבער** נ"י, און דער טאטע ז"ל האט ב"ה אנגעפירט ביידע סדרים און געקענט מקיים זיין אלע מצוות ב"ה. די ערשטע נאכט נאכן ענדיגען דעם סדר איז עם שלעכט געווארן ל"ע, אבער עס האט נאר אנגעהאלטן געציילטע סעקונדען, ווייל עס איז עם באלד בעסער געווארן און ער איז ב"ה געגאנגען צו אלע תפלות אין שארמאשער ביהמ"ד, אבער חוה"מ האט ער באקומען פיבער און די "הצלה" האט עם אריינגעטראגן אין א גרויסן שפיטאל אין האקענסעק ניו דזשוירזי, און זיי האבן פריש פעסט געשטעלט א אינפעקציע ל"ע, אבער זיי האבן עם אהיימגעלאזט אויף די צווייטע טעג יו"ט און געזאגט אז נאך יו"ט דארף ער צוריק קומען מען זאל גרונטליך נאכגיין און אויסהיילן די אינפעקציע. דער טאטע ז"ל האט נאך ב"ה געהעריג מיט געהאלטן די תפלות און שיעורים די צווייטע טעג, און אפי' געווען ביי נעילת החג, אבער באלד מוצאי יו"ט האט זיך דער מצב פארערגערט און מען האט געמוזט צוריק אריין אין שפיטאל אין האקענסעק.

אלעמאל וועלן ער איז געווען אין שפיטאל איז זייער אינטערעסאנט געווען צו אבסערווירן אז אפי' וועלן ער איז טיף געשלאפן און נישט רעאגירט אפי' ביים שטעכן פון נאדלען וואס מען האט עם ליידער כסדר געגעבן, אבער וויבאלד דאס קאפעלע האט זיך אראפגעגליטשט פון זיין קאפ האט ער עס תיכף פאראכטן אפי' אינמיטן טיפן שלאף.

איינמאל האט ער מיר געזאגט אין שפיטאל פרייטאג צונאכטס: קוק אן א פלא ווי גרויס עס איז די קדושה פון שבת, אפילו דא אין שפיטאל

באמערקט מען איבעראל די קדושה פון שבת", און איינמאל האט ער געזאגט: ביזטו א מבין וואס פאר א שבת'דיגן טעם דיין מאמע תחי' לייגט אריין אין די פיש".

פרשת אמור אנפאנג חודש אייר תשס"ה איז דער מצב געווען נישט גוט און די דאקטוירים האב אנגעוויזן אז די אנטיביאטיק רעאגירט נישט אויף די אינפעקשאן און אלעס גייט נישט גוט ר"ל. זיי האבן געזאגט אז לויט זייער מיינונג מוז מען רופן אלע קינדער ווייל דער מצב טויג נישט ל"ע. אויך האט ער נישט געקענט שלינגען און מען האט געוואלט מאכן א רערל פארן עסן ר"ל, דעריבער זענען מיר געפארן. און דערווייל איז ערש"ק ב"ה בעסער געווארן דער מצב ממש נישט צום דערקענען, און מיר זענען געווען שב"ק מיט עם אין שפיטאל אינאיינעם מיט אונזער ברודער מוה"ר **יוסף שלמה הערש** נ"י, און עס איז געווען זייער א פיינער שב"ק מיט שמחה. דער טאטע ז"ל האט געהעריג געדאוונט און מיט געגעסן אלע מאכלי שב"ק און געערעדט דברי תורה און ספורי צדיקים, און מוצש"ק האט ער געערעדט פון הרה"ק ר' **ישעי'לע קערעסטירער** זי"ע.

אויך נאך שבת האט ער זיך בעסער געפילט און די דאקטוירים האבן פעסט געשטעלט אז מען זאל מאכן א לעיזער טריטמענט וואס דאס וועט אי"ה אוועק נעמען די אינפעקשאנס און נאכדעם וועט ער קענען אהיים גיין פון שפיטאל. מיר זענען ביידע צוריק אהיימגעפארן דינסטאג נאכט מיטן חשבון אז מען וועט נאך מוזן צוריק פארן באדינען דעם טאטען ז"ל ווען ער וועט שוין זיין אינדערהיים, און ער האט אונז ביידע זייער ווארעם געזעגנט. און דינסטאג נאכט האט אונזער ברודער מוה"ר **שמואל מאיר** נ"י א שידוך געטאן מיט זיין זון **שלמה זלמן** נ"י און דער טאטע ז"ל האט זיך זייער געפריידט צו די גוטע בשורה, און מיטוואך אינדערפרי פ' בהר האט מען אים געמאכט די טריטמענט און די דאקטוירים זענען געווען זייער צופריידען און זיי האבן געערעדט פון אהיימגיין פון שפיטאל נאך פאר שב"ק.

דער טאטע ז"ל האט געהאט מיטוואך אביסל יסורים און געווען אומרואיג און די קינדער זענען דארט געווען, אבער פארנאכט איז

מוה"ר **שמואל מאיר** נ"י אנגעקומען מיט דעם חתן **שלמה זלמן** נ"י און אויך זיין פריערדיגער חתן **משה יצחק** נ"י און זיי האבן דארט געמאכט א רקידה, און דער טאטע ז"ל האט געטאנצט מיט ביידע חתנים יבלחט"א און מיט געהאלטן די שמחה. בעפאר מוה"ר **שמואל מאיר** נ"י איז אוועקגעגאנגען האט עם דער טאטע ז"ל געפרעגט אויב עס איז נישטא אין צימער א **עמדין סידור**. (שפעטער האט מען פארשטאנען ווייל דארט שטייט די וידוי פון א שכיב מרע).

אויך איז געקומען די בעלת אכסניא אשת מוה"ר **אברהם וואלף שטויבער** פון קרית יואל תחי' און דער טאטע ז"ל האט איר זייער געדאנקט פאר אלעם ובפרט פארן פסח, און משבח געווען זייער זון **יהושע אליעזר** נ"י און דער טאטע ז"ל פלעגט עם רופן: יהושע גבאי" ווייל ער האט עם זייער געטריי באדינט און עם אנגעווינטשען ער זאל טאן א פיינעם שידוך (די ברכה ב"ה מקויים געווארן ויזכו לדור ישרים יבורך בע"ה), און אויך אנגעווינטשן פאר יעדן. פארנאכט איז יעדער אהיימגעגאנגען נאר די מאמע שתחי' לאויט"א איז געבליבן מיט אונזער שוועסטער מרת אסתר רחמה רוטנער תחי', און דער טאטע ז"ל איז געווען אומרואיג און די מאמע תחי' האט עם דערמאנט ער זאל דאווענען, האט ער געדאווענט מעריב כאטש עס איז נאך געווען מבעוד יום, און געציילט ספירה כ"ה לעומר.

און נאכדעם איז ער ווייטער געווארן אומרואיג און זיך געבעטן: נעמט מיך! הייבט מיך אויף!" און אזוי מערערע מאל אבער ווען די טאכטער תחי' האט עם געוואלט העלפן האט ער זי אוועק געמאכט מיט די האנט, און בערך 8:40 פארנאכט שוין נאך די שקיעת החמה האט ער פלוצלונג געמאכט משונה'דיגע תנועות מיט די אויגן און מען האט באמערקט אז די מאשינען זענען אויפאיינמאל אראפגעשפרינגען, און דעמאלט איז געווען יציאת נשמה **ט' אייר תשס"ה** כ"ד לספה"ע. זיין צורה האט אויסגעזען זייער שיין ווי ווען ער שלאפט רואיג מיט א שמייכל, און מען האט תיכף אלארמירט די קינדער און ווען מוה"ר **אברהם וואלף** נ"י איז אנגעקומען בערך א האלבע שעה שפעטער האט ער געמיינט אז ער שלאפט... און מען האט געוופן די חברא קדישא און

מראש צורים / קורות ימי חייו • • •

וכבוד גדול עשו לו במותו

עם האט זיך פארזאמעלט א ריזיגער ציבור • אויך ביי די הקפות איז געווען א גרויס התעוררות • בפרט אז זיין מיטה איז געווען ארומגענומען מיט די פילע אייניקלעך און אור אייניקלעך • סמוך ונראה צו זיין הייליגען רבין • כולנו יחד בברכה שלימה

די לוי' האט זיך אנגעפאנגען דאנערשטאג פ' בהר צען אזייגער פארמיטאג ביים גרויסן ביהמ"ד דסאטמאר אויף ראדני סטריט און עס האט זיך פארזאמעלט א גערויסער ציבור צו געבן דעם כבוד האחרון. עס האבן מספיד געווען: כ"ק הגה"צ **זלמן לייב טייטלבוים** שליט"א אב"ד **סאטמאר** (יעצט ממשיך דרכו פון כ"ק אדמו"ר זצ"ל עד ביאת הגואל), הרה"ג **שמעי' גרינבוים** שליט"א, הגה"צ **יוסף חיים מאסקאוויטש** שליט"א שאצער רבי, הגה"צ **ברוך כהנא** שליט"א **קארלסבורגער רבי**, אונזער קאזין הרה"ג **יעקב קאפיל שווארץ** שליט"א, אונזערע ברודער הרה"ג **ישעי' יעקב** שליט"א, הרה"ח **חיים משה** שליט"א און הרה"ח **אברהם וואלף** נ"י. נאכדעם האט מען באגלייט די מיטה ביז צום הייווי, און אין קרית יואל איז די לוי' באשטימט געווארן אויף איינס אזייגער ביים שארמאשער ביהמ"ד. עס האט זיך פארזאמעלט א גרויסער ציבור און עס האבן מספיד געווען: הגה"צ **יואל מארגענשטערן** שליט"א אב"ד **שארמאש**, מחו' הרה"ח מוה"ר **עזריאל גליק** שליט"א משב"ק, אונזערע ברידער מוה"ר **יוסף שלמה הערש** נ"י, אני הק' **מרדכי**, און מוה"ר **שמואל מאיר** נ"י (ר' שלמה הערש נ"י ואני הק' זענען אנגעקומען מיטן פליגער ממש צו די לוי' אין קרית יואל). נאכדעם האט מען באגלייט די מיטה צום בית החיים און אונזער מחותן מוה"ר **אברהם משה קרוים** נ"י האט מעורר געווען הרב ר' **עזריאל** דער ראש פון די חברה קדישא מען זאל מאכן הקפות.

ביי די גאנצע לוי', ביי אלע הספדים און אויך ביי די הקפות איז געווען א גרויס התעוררות און בכיות, און דער גאנצער ארון איז געווען אנגעווארפען מיט צדקה געלט וואס מען ווארפט ביי יעדע פון די זיבן הקפות לעילוי נשמתו, און עס איז מקויים געווארן "וכבוד גדול עשו לו במותו". בפרט אז זיין מיטה איז געווען ארומגענומען מיט די פילע

אייניקלעך און **אור אייניקלעך** הי"ו יראים ושלמים, און ע"פ סיבה מן השמים האט מען אויס געארבעט א "הוק-אפ" און אלע אייניקלעך פון **אנטווערפען**, **לאנדאן**, **מאנטשעסטער**, **ירושלים** און **בני ברק** האבן מיט געהאלטן די גאנצע לוי' אויפן טעלעפאן. מען האט עם קובר געווען ביום ה' בהר כ"ה למטמוני"ם נצח שבנצח תשס"ה אויפן ביה"ח אין קרית יואל סמוך ונראה צו זיין הייליגן רבי'ן וואס ער איז געווען דבוק ומקושר כל ימי חייו **רביה"ק יואל** זי"ע.

זונטאג פ' במדבר האט מען געמאכט די הקמת המציבה ברוב עם כ"י, און די אייניקלעך הי"ו האבן געדרוקט א ספעציעלן קונטרס מיט די מזמורי תהלים ומשניות וכו', עס האבן מספיד געווען הרה"ג **חיים יוסף דוד וויים** שליט"א דומ"ץ **סאטמאר** פון **אנטווערפען**, און אונזער פעטער הרה"ח **יחזקאל בינער** שליט"א, און עס איז געווען א התעוררות, און מען האט זיך מחזק געווען מען זאל זיך האלטן ווייטער צוזאמען באחדות, אזוי ווי דער טאטע ז"ל פלעגט אין די לעצטע תקופה ביים אנווינטשן נוצן דעם אויסדרוק "כולנו יחד בברכה שלימה", און אלע האבן מתפלל געווען ער זאל זיין ווייטער א שליח צבור און מליץ יושר עד יעמוד במהרה לקץ הימין אמן.

נפלה עטרת ומר"ם ראשינו, הוי מ"י יתן לנו תמורתו

פ"נ

הרבני החסיד המפואר מופלג בתורה וירא שמים מרבים
איש האשכולות משרידי דור הישן
אהוב על הבריות ודבוק בצדיקי אמת ובדרכיהם
תלמיד חביב להגה"ק בעל מהר"ם בריסק מטאשנאד זצ"ל
ובעל אמרי יהודה מסעקהעליד זצ"ל
ומקושר בלב ונפש לרבינו מרן הקוה"ט בעל ויואל משה זי"ע
ושיטתו חק' נר לרגליו ומסר נפשו מבלי לשנות מקבלת האבות
כש"ת

מו"ה ר' **יחזקאל מנחם** ז"ל

בן מו"ה ר' **שלמה צבי** ז"ל

שטויבער

שו"ב ומוהל מומחה וש"צ
בק"ק אנטווערפען יצ"ו ובמה קהלות קדושות

ירא וחרד מנעוריו בזריזות וטהרה לעשות רצון קונו חביב ואהוב אצל צדיקי אמת שהסתופף בצילם ואימרותיהם רגיל על לשונו זכחי צדק במלאכת השו"ב בסמיכת צדיקים כיובל שנים על מכונו קולו ערב ושליח ציבור קרוב לע' שנה בהתלהבות ובדמעות כיבד ד' בגרונו אלפי ילדי ישראל הכנים בבריתו של אאע"ה בשמחה וזריזות במיטב כשרונו להכנים אורחים ומרי נפש בביתו הפתוח לרווחה והירבה צדקה וחסד בנטפו והונו מקרא מגילה וקריאת התורה ותקיעת שופר ועמד לשרת הציבור בכוחו ואונו נחמד וחביב בשמחתו וצהלת פניו ושימח חתנים וכלות בצחות לשונו חיזק אנשי ביתו וסביביו באמונה הצרופה ובטחון וצפי' לישועה מאוייו ורצונו משפחה מפוארה חקים זרע ברכת ה' ועד דור חמישי זכה לנהל מרעיתו וצאנו זכה לעת זקנותו לישב באהלה של תורה ויוצאי חלציו עטרוהו בכבוד ותהלה לשיבה טובה הגיע בן צ"ב שנה ועד יומו האחרון עבד ד' בדעה צלולה

נפטר בש"ט **ט'** לחודש **אייר**

כ"ד למבנ"י שנת **תשם"ה** לפ"ק

ת' נ' צ' ב' ה'

שם אמו **אסתר רחמה** ע"ה

דער נוסח המצבה אויפ'ן ביה"ח אין קרית יואל

א בליק אין טאטנ'ס היים

אביסל געשילדערט מיט
לעבעדיגע פארבן די
אלגעמיינע ווירטשאפט
אין אונזער הויז

מפתח

א אפען און פריילִיך הויז..... שכא
שבת מעין עולם הבא..... שכד
פסח זמן חרותינו ..... שכו
שבועות און דער זומער ..... שלא
ימי הרחמים והרצון ..... שלג
חנוכה און פורים ..... שלח
א געטרייער טאטע..... שמ
מתי יגיעו למעשי אבותי..... שמז
א אפען און פריילִיך הויז..... שכג
שבת מעין עולם הבא..... שכו
פסח זמן חרותינו ..... שכח
שבועות און דער זומער ..... שלג
ימי הרחמים והרצון ..... שלה
חנוכה און פורים ..... שמ
א געטרייער טאטע..... שמב
מתי יגיעו למעשי אבותי..... שמט

א בליק אין טאטע'נס היים

א אפען און פרייליך הויז

גיי ארויס און קום צוריק אריין און גריס א גוטן טאג • מיר האבן פאר עם געהאט די גרעסטע מאם דרך ארץ • און אויפגעוועקט די קינדער: נו, מודה אני • האט זיך אויפגעהאלטן ביי אונז אין הויז א לענגערע צייט • אלייך געזונגען מיט די קינדער און געגאנגע שפאצירן • נאר שטענדיג זיין מיט עפעס באשעפטיגט • עס איז עם געפאלן אונזער געשטעל

עס איז בעצם אוממעגליך אראפ צו שרייבן דאס בילד וויאזוי עס האט אויסגעזען און זיך געשפירט אינם טאטענס הויז. איך אליין געדענק נישט אלע יארן נאר אביסל פון צפת און בעיקר אין אנטווערפען. עס איז שטענדיג געווען א לעבעדיג הויז, א פרייליך הויז און א אפען הויז. נישט נאר איז עס געווען א אפענע שטוב פאר געסט און אלערליי צובראכענע נפשות וואס האבן דארט באקומען וואס זיי האבן געדארפט, נאר טאקע א אפען הויז מיטן פולען זין פונם ווארט, אפילו אין אנטווערפען איז דער טויער און די טיר שטענדיג געווען אפען. מען האט נישט געהאט קיין אינטערקאם, מען האט נישט געמוזט קלינגען און נאכקוקען ווער עס איז, יעדער האט געקענט שטענדיג אריינקומען, עס איז גענוג געווען צו זאגען א "גוטן טאג" און אריינקומען. אבער א גוטן טאג האט מען געמוזט זאגן, ווייל אויב נישט האט דער טאטע ז"ל געזאגט: גיי ארויס און קום צוריק אריין און גריס א גוטן טאג, און עס האט גארנישט געהאלפן, אזוי האבן זיך די קינדער אויסגעלערנט צו גריסן אינדערהיים און אויף די גאס, ווייל אך און ווי טאמער האט זיך עמיצער באקלאגט פארן טאטן ז"ל אז זיינס א קינד גריסט עם נישט אויף די גאס.

אין אונזער הויז האבן שטענדיג געהאט פלאץ חשוב'ע געסט, איינפאכע געסט, און סתם מרי נפש, למשל יעדן פרייטאג פלעגט צו אונז קומען א אלטער איד פון בריסל ער האט געהייסן יעקב לייב און

אפגעזעסן א שעה אנדערהאלבן און מיטגעגעסן מיט אונז מיטאג, און מען האט עם אויסגעהערט זיינע עם הארץ'ישע תורות. די קינדער האבן זיך געמעגט אביסל פרייליך אונטערהאלטן מיט די קאמישע טיפן אבער נישט זיין חוצפה'דיג. דער טאטע ז"ל איז געווען זייער א שטרענגער טאטע מיר האבן געציטערט פאר זיינס א ווארט, און ווער שמועסט נאך אויב ער האט אמאל אראפגענומען דעם רימאן פון די הויזן און איינעם מכבד געווען, אבער דער ימין מקרבת איז געווען פיל גרעסער ווי דער שמאל דוחה. מיר האבן געהאט פאר עם דאס גרעסטע מאס דרך ארץ און עם ליב געהאט אהבת הנפש, עס איז אונז געווען די גרעסטע זכי' אויסצופוצען זיינע שיך לכבוד שב"ק אדער טראגען דאס שטריימל שאכטל אין ביהמ"ד.

יעדעס מאל ווען ער איז אהיימגעקומען פון די שחיטה און ער איז געווען מיד און הונגעריג האט ער זיך אבער נישט געקענט זעצן צום טישן עסן אנע צו נעמען א קינד אויף זיין שויס און אנפיטערן, עס איז עם ממש געגאנגען אין לעבן אז די קינדער זאלן געהעריג עסן צו זעט, ער האט געקענט דערביי זינגען אלערליי ניגונים און בארואיגען א קינד און אזוי אויך ביים איינשלעפן. מיט די קליינע יונגעלעך האט ער געלערנט "תנו רבנן תינוק המתחיל לדבר וכו'" און מיט די מיידלעך אידישע לידער פון אהבת התורה. יעדן פארטאגס האט דער טאטע ז"ל איינגעהייצט די אויוונס פון קוילן און מאזוט כדי ס'זאל זיין ווארים ווען דער עולם שטייט אויף, און אויפגעוועקט די קינדער: נו, מודה אני! און אכטונג געבן מען זאל נישט אראפ גיין פון בעט אנע אפגיסן נעגל וואסער, און נאכדעם זאל מען אליין אויסגיסן דאס נעגל וואסער, ווייל ער האט נאכגעזאגט בשם צדיקים אז עס איז מסוגל צו יראת שמים. אויך ביינאכט פארן גיין שלאפן האט ער אכטונג געגעבן מען זאל קושען די מזוזה און זאגן ש' ישמרנו ויצילנו מכל רע.

ביי אונז אין הויז איז נישט געווען באגרעניצט פאר די געסט ווילאנג מען קען בלייבן, אזוי למשל א מיידל פון ארץ ישראל ש"ל וואס אירע עלטערן זענען געווען היימיש מיט אונז פון אראד רומעניע, האט ביי אונז געוואוינט גאר א לאנגע צייט און נאכדעם האט זי

ב"ה אויפגעשטעלט א אידישע שטוב. אזוי אויך שלמה ג. וואס איז ארויסגעקומען פון רומעניע בעירום ובחוסר כל, האט זיך אויפגעהאלטן ביי אונז אין הויז א לענגערע צייט, ביז ער האט ענדליך ב"ה באקומען די ויזע קיין אמעריקע און ב"ה אויפגעשטעלט דורות ישרים יבורך.

דער טאטע ז"ל האט אין זיין פרייע צייט זיך אסאך אפגעגעבן מיט די קינדער און פראבירט זיי צופרידענשטעלן ברוחניות ובגשמיות. אין אראד וואס איך געדענק נישט האט ער געקויפט א גראַמאַפאָן - א פלאטע שפילער און געלאזט הערן חזנות פון יאסעלע ראזנבלאט וכדומה, און די בחורים פון די ארדער ישיבה האבן זיך געמאכט א קביעות צו קומען פארברענגען יעדן מוצאי שב"ק און די מאמע שתחי' האט זיי ספעציעל אפגעבאקען פיינע געבעקס זיי זאלן האבן. אויך אין ארץ ישראל און אין אנטווערפען וואו מען האט נישט געהאט קיין כלי מנגן האט דער טאטע ז"ל אליין געזונגען מיט די קינדער און געגאנגען שפאצירן, אויך מערערע מאל מיט גענומען אינם שעכט שטיבל אויף די לענטע שטראס צו די שחיטה פון עופות וכדומה.

דער טאטע ז"ל האט אלץ איינגע'חזר'ט אין די קינדער און שפעטער אויך אין די אייניקלעך דעם פזמון: נישט שטיין ליידיג, נאר שטענדיג זיין מיט עפעס באשעפטיגט. שפעטער מיט עטליכע יאר האבן מיר שוין געהאט א גרויסן טעיפ רעקארדער און דער טאטע ז"ל האט עס גערופן "דאס קעסטל". מיר האבן געהאט ווייניג שפילצייג און בכלל געלעבט זייער באשיידען מיט איינפאכע גענוצטע מעבל, און געגאנגען אנגעטאן מיט אלטע בגדים ווייט פון לוקסוס, נאר אדרבה דער טאטע האט געזארגט מיר זאלן זיין חסיד'יש און אפילו כניאקיש מיט גרויסע סאמעטענע יארמילקעס און לאנגע פיאות, זענען מיר געווען דער סימבאל פון חסיד'ישע פרייליכע קינדער. אלס קליינע אינגלעך נאך ווואוינענדיג אין צפת האט א זשורנאליסט אמאל באגעגענט מיין ברודער **שלמה הערש** און **מיך** מיט נאך א דריטן חבר אהיימגייענדיג פון חדר, און עס איז עם געפאַלן אונזער געשטעל און ער האט אונז פאטאגראפירט און שפעטער אריינגעשטעלט אונזער בילד אין א "חסידות אויסשטעלונג" אין תל אביב.

שבת מעין עולם הבא

נאכדעם האט מען געטראגן דעם טשאלענט צום בעקער • מען האט געקענט אנטאפן די קדושת שבת • פארגעלערנט יעדן פרייטאג צונאכטס א שטיקל "נועם אלימלך" • ער איז בכלל געווען א גרויסער זריז • און בדרך כלל זיך תיכף געוואשן צו די סעודה • זיך געזעצט צום טיש מיט די קינדער זאגען אינאיינעם ויתן לך

אויב איז א גאנצע וואך דאס הויז געווען לעבעדיג און פרייליך איז דאך זעלבסטפארשטענדליך אז שבת ויו"ט איז עס נאך געשטיגן פילפאכיג, וועז מיר זענען אהיימגעקומען פרייטאג פונם חדר האט דער טאטע ז"ל געהאלטן אינמיטן מעביר סדרה זיין, דערנאך האבן מיר זיך געוואשן צו המוציא און דער טאטע ז"ל האט אויפגעבראכן א חלה (און נישט געשניטן עש"ק) און ער האט מקפיד געווען מ'זאל עסן ערב ש"ק פליישיגס. נאכמיטאג האט דער טאטע ז"ל אליין אנגעגרייט דעם שבת טיש און אפגעברענט די לעכט און אויסגעשארפט דעם ש"ק מעסער, מיר זענען אלע יונגלעך געגאנגען אין די אייניציגע מקוה וואס איז דעמאלט געווען אין אנטוועךפען אויף וואַן דיעפענבעק שטראס, מען האט דארט געקענט באגעגענען הרה"ק ר' **איציקל** זי"ע אדער אנדערע רביים וואס זענען געקומען קיין אנטוועךפען. נאכדעם האט מען געטראגן דעם טשאלענט צום בעקער אויף די לאנגע קיוויט און שבת בייטאג נאכן דאוונען איז מען געשטאנען אין די רייע ביז מען האט באקומען דעם הייסן טאפ טשאלענט אהיימצוטראגן.

נאך לעכט צינדען האט דער טאטע ז"ל געגעסן טועמי' א שטיקל פיש און מיר זענען געגאנגען דאוונען אין סאטמארער שטיבל, און אויב די קינדער האבן זיך פארזוימט זענען זיי געגאנגען אין שכינות'דיגען געךער שטיבל וואו מען האט שוין געהאלטן ביי די הפסקה און דער עולם האט געלערנט. ביים אהיימקומען פון ביהמ"ד האט דער טאטע ז"ל בדרך כלל נישט אויסגערעדט ביז נאך די פיש, און אמאל מרמז געווען אויף לשון הקודש. אינדערהיים האט ער מיט אונז געזונגען "שבת שלום ומבורך" אויפן נאדווערנער נוסח און נאכדעם שלום עליכם און אלע זמירות, מען האט געקענט אנטאפן די קדושת שבת ובפרט פאר קידוש

וועז דער טאטע ז״ל האט געקוקט אויף די לעכט און אריינגעקוקט אינם כוס וויין בעפאר ער האט אנגעפאנגען מיט זיין הערליכע שטימע ״יום הששי״.

מען האט געהאט אורחים און זיי האבן קידוש געמאכט אויף פארשידענע נוסחאות און דאך זענען מיר אלע געבליבן מיט דרך ארץ, און ביים עסן די פיש איז געווען שא שטיל קיינער האט זיך נישט געטרויעט צו רעדן. דער טאטע ז״ל האט אלעמאל געווארט און נישט אנגעהויבן צו עסן די פיש ביז יעדער האט שוין באקומען א פארציע און פארשטייט זיך אז מיר זענען אלע געזעסן מיט דרך ארץ און געווארט ביז דער טאטע ז״ל פאנגט אן צו עסן. די מאכלי שבת און די הארציגע זמירות וואס דער טאטע ז״ל האט מיט אונז געזונגען האבן געפיטערט די נשמה יתירה, און דער טאטע ז״ל האט אויך פארגעלערנט יעדן פרייטאג צונאכטס א שטיקל ״נועם אלימלך״ און עס ערקלערט אז יעדער זאל עפעס פארשטיין, און וועז ער האט מיט אונז געזונגען דעם פרייליכען ניגון ״מעין עולם הבא״ האט מען טאקע געשפירט שבת מעין עולם הבא. דער טאטע ז״ל האט קיינמאל נישט געוויזן קיין מידקייט ביים שבת טיש און אנגעפירט מיט א פרישקייט ביז צום ענדיגן.

שבת אינדערפרי איז דער טאטע ז״ל געווען דער בעל קורא קבוע אינם אסטען ביהמ״ד, ער איז שטענדיג געווען דארט פון די עשרה ראשונים און קיינמאל נישט פארשפעטיגט, ער איז בכלל געווען א גרויסער זריז און טראצדעם וואס ער האט געהאט פראבלעמען מיט די הכנות און דער וועג צו די מקוה האט אויך געמומען צייט, איז ער אלעמאל געווען באצייטענס, אזוי אויך ביי יעדן ברית וועז ער איז געווען דער מוהל, און ער האט קיינמאל נישט געמ׳ל׳ט אנע מקוה. נאכן דאוונען אין אסטען ביהמ״ד איז ער געגאנגען אויף די קידושים זאגען מזל טוב און געבן זיינע ווארימע ברכות, ער האט אבער כמעט קיינמאל נישט געמאכט קיין קידוש אין ערגיץ און זיכער נישט געגעסן קיין טשאלענט און קוגעל.

יעדן שבת מברכים איז ער אריינגעגאנגען קיין **פשעווארסק** און אויסגעווארט ביז נאכן רבינ׳ס ר״ח בענטשן. ער האט אינדערהיים

שטענדיג קידוש געמאכט מיט דעם טלית און בדרך כלל זיך תיכף געוואשען צו די סעודה, זעלטן ווען ער האט געמאכט א בורא מיני מזונות. אויסער די צוויבל מיט אייער וואס די מאמע תחי' לאויט"א האט געמאכט פאר דעם גאנצן עולם, האט דער טאטע ז"ל עקסטער אליין געשניטן צוויבל מיט אייער און עס נאכדעם אויסגעמישט מיט דעם אנדערן, זיין זינגען "חי ד' וברוך צורי" איז געווען מיט גרויס התרגשות און פארמאכטע אויגען און די טרערן זענען ארויס גערינען. מוצש"ק האט דער טאטע ז"ל הויך געזאגט די תפלה "גאט פון אברהם" דריי מאל און תיכף נאך הבדלה ביים זינגען המבדיל האט זיך דער טאטע ז"ל צוזאמענגעלייגט דעם טלית און געזעצט צום טיש מיט די קינדער זאגען אינאיינעם "ויתן לך" און אינמיטן געזונגען אפאר שטיקלעך צ.ב.ש. "כי בשמחה תצאו".

פסח זמן חרותינו

האבן מיר געשפירט אז מיר זענען א חלק פונם הייליגען אידיש פאלק • און זיך אפגעגעבן מיט אלע קינדער לויט זייער ניווא • עם איז געווען א מישונג פון שמחה מיט התעוררות • דער תירוץ איז, קינדערלעך אויף די אלע קשיות • אז מען לייגט גוט צו דאם אויער צום סדר קישען קען מען הערן שופר בלאזן • און געטאנצט מיט אונז שבשפלנו זכר לנו • ער וועט זיך נישט שעמען צו ווייזן זיין חלוק פאר דעם מלך המשיח • א אלטער מנהג אז דער שוחט שיקט קניידלעך צום רבין

יעדער יו"ט האט געהאט א באזונדערן טעם שוין ביי די הכנות צום יו"ט, און ווער שמועסט ווען עס איז אנגעקומען דער יו"ט ביי קידוש און דער טאטע ז"ל האט געזאגט "כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים", אדער ווען יו"ט איז געפאלן מוצש"ק און מען מאכט אויך הבדלה און ער האט געזאגט "הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך" האבן מיר געשפירט אז מיר זענען א חלק פונם הייליגן אידישן פאלק. די הכנות צו פסח זענען געגאנגען שוועררער ווי היינט, מען האט נאכנישט געהאט קיין שטויבזויגער (וועקיום קלינער) און אודאי נישט קיין פלאסטיק כלים און דער פחד פון חמץ איז געווען זייער גרויס. איך געדענק דאס ערשטע יאר פסח תשי"ד אין אנטווערפען

חרוזים פון אמונה ובטחון אויסגעלערנט פאר די קינדער יבלח"ט

איז געווען שבת ערב פסח און מיר האבן געגעסן שבת אינם קעלער, און איך פארשטיי נישט ביז היינט וויאזוי מען האט זיך געגעבן א עצה, אבער ווען עס איז געקומען די ליכטיגע סדר נעכט האט זיך אלעס אויסגעצאלט, אפי' אין יענעם יאר תשי"ד געדענק איך אז ש"ב מוה"ר **חיים אהרן שטארק** שליט"א האט דעמאלט אלס חתן געגעסן ביי אונזער סדר טיש, אויך מוה"ר **חיים שלמה מייזלער** ז"ל מיט זיין משפחה (ער איז געווען א קאזין מיטן טאטן ז"ל בזיוו"ר און זיך געהאלטן זייער נאנט).

דער טאטע ז"ל האט זיך גוט אנגעארבעט פאר פסח און נאך אריינגעלייגט א עבודה אינם באקען די מצות מצוה ערב פסח נאכמיטאג. פסח ביינאכט האט ער געהאט די חזקה צו דאווענען מערבית מיט הלל פארן עמוד אינם סאטמארער ביהמ"ד, און ווען ער איז אהיימגעקומען פסח ביינאכט האט ער בדרך כלל זיך געמוזט איבערטאן דאס העמד פון שוויים, אבער ער האט אנגעפאנגען קדש, מיט א רואיגקייט און זיסקייט און זיך אפגעגעבן מיט אלע קינדער לויט זייער ניווא. ווען ער האט מסדר געווען די קערה מיט גרויס התעוררות און אויסגערופן יעדע זאך עקסטערע כהן, לוי, ישראל, וכו', האט ער זיך אונטערגעזונגען א וויזניצער תנועה וואס ער האט זיך אויסגעלערנט ביי הרה"ק **אהבת ישראל** זי"ע.

עס איז באמת נישט מעגליך אראפ צו שרייבן די שיינקייט און התעוררות וואס האט געהערשט ביים סדר טיש, עס איז געווען א מישונג פון שמחה מיט התעוררות און יעדעס קינד האט מיט געלעבט מיט יעדע זאך, אזוי צב"ש פאר קידוש האט דער טאטע ז"ל געזאגט: רבש"ע אתה יודע כי בשר אנחנו" מיט בכיות והתעוררות, און איין מינוט שפעטער ווען מען האט מוזג געווען די כוסות האט ער גערעדט צו די קליינע קינדער אויף זייער שפראך, און ביי יחץ האט ער געפרעגט: וועלכעס איז די גרעסערע העלפט? און נאכדעם ארויפגעלייגט דעם אפיקומן אויף די פלייצעס צו ווייזן וויאזוי די אידן האבן ארויסגעטראגן דעם טייג פון מצרים, און ביי הא לחמא עניא האט ער געוואלט אז אלע קינדער זאלן אויך אנהאלטן די קערה ווען ער הייבט עס אויף, ער פלעגט

אונז נאכצוזאגן בשם די בעלזער רבי'ס זי"ע אז דארט האבן אפי' די משרתים אנגעכאפט די קערה. שפעטער וועלן עס זענען שוין געווען בלע"ה חתונה געהאטע קינדער ביים סדר טיש, איז דער טאטע ז"ל געווען זייער ליבעראל און געהייסן מען זאל פאר יעדן אנגרייטן א היסב בעט און אייגענע קערה, און דאס האט אויטאמאטיש פארגרעסערט די אפיקומן ביזנעס וואס האט געהאלטן וואך די פילע אייניקלעך הי"ו.

נאכדעם וואס יעדער קינד האט געפרעגט די קשיות האט דער טאטע ז"ל אויך איבער געזאגט "מה נשתנה" און נאכדעם געזאגט מיטן שיינעם הגדה ניגון: דער תירוץ איז, קינדערלעך, אויף די אלע קשיות, עבדים היינו לפרעה במצרים", און אזוי די גאנצע הגדה מיט התעוררות און שמחה און גלייכצייטיג זיך אראפגעלאזט צו די קליינע קינדער. די ברכה פון על אכילת מצה און דאס עסן די כזתים מצה איז זיכער א בילד וואס וועט קיינמאל נישט ארויס פון די אלע וואס האבן זוכה געווען צו זיצן ביים טאטען ז"ל ביים סדר, איך וועל זיך ערלויבן אויסצודריקען אז עס איז נאך געווען א שטערקערע ברכה ווי "לשמוע קול שופר" וואס ער האט געמאכט יעדעס יאר אלס בעל תוקע, מען האט עכט געקענט פארשטיין דאס וואס צדיקים האבן ערקלערט אז מצה איז א הייליג מאכל און דאס עסן די מצה איז גלייך ווי דאס עסן קרבנות אין בית המקדש. דערמאנענדיג תקיעת שופר וויל איך צוגעבן אז דער טאטע ז"ל האט יעדעס יאר נאכגעזאגט ביים סדר בשם **רביה"ק מצאנז** זי"ע אז מען לייגט גוט צו דאס אויער צום סדר קישען קען מען הערן שופר בלאזן". ער האט מקפיד געווען צו עסן דעם אפיקומן פאר חצות, נאר די ערשטע נאכט, אבער בשום אופן נישט צומאכן דורכדעם קיין אנגעצויגענקייט, נאר אדרבה עס האט געהערשט א ספעציעלע רואיגקייט און שמחה של מצוה ביים סדר טיש.

וועלן ער האט זיך אויפגעשטעלט זאגען "שפוך חמתך אל הגוים" מיט בכיות און קודם געזאגט דריי מאל "ברוך הבא", האט מיר די קינדער געקוקט מיט האפענונג צו זען **אליהו הנביא** אריינקומען און כסדר אבזערווירט דעם כוס של אלי' אויב עס פעלט נישט אביסל...

נאכדעם הלל און נשמת מיט שמחה און הייסע טרערן, ס׳איז זיכער נישט געווען קיין טריקענע אויגען ביים גאנצן סדר טיש, און ווי שיין און לעכטיג איז געווען ווען דער טאטע ז״ל האט זיך אויפגעשטעלט אינמיטן הלל הגדול און געטאנצט מיט אונז ״שבשפלנו זכר לנו כי לעולם חסדו״. נאכן טרינקען דעם פערטן כוס און זאגען דריי מאל ״לשנה הבאה בירושלים״ האט דער טאטע ז״ל געזונגען חרוזים לויט א״ב: אתהלך לפני ד׳ בארצות החיים - לשנה הבאה בירושלים, בצאת ישראל ממצרים - לשנה הבאה בירושלים״ א.א.וו.

די צווייטע סדר נאכט האט ער אלעמאל געציילט ספירה נאכן סדר פאר ״אחד מי יודע״, און שפעטער ווען די משפחה האט זיך פארגרעסערט זענען די קינדער און אייניקלעך הי״ו געקומען צו ספירה ציילען און ברוב עם הדרת מלך געזונגען די זמירות פונעם סוף סדר, אויב איז געווען מנין ביי ספירת העומר האט דער טאטע ז״ל געזאגט קדיש תיכף נאך די ספירת העומר. אין די יונגערע יארן איז דער טאטע ז״ל געבליבן שלאפן אויף זיין היסב-בעט ביז אינדערפרי.

חול המועד פסח איז פאר אונז קינדער געווען א ספעציעלע געלעגנהייט צו פארן אין שעכט הויז, אדער ווי דער טאטע ז״ל האט עס גערופן ״שלאָבריק״ ווייל דער טאטע ז״ל האט זיך נישט געוואלט מיטנעמען פסח קיין שום עסן, נאר ביי מיטאג האט די מאמע תחי׳ לאויט״א אנגעגרייט א ווארים טעפל מיט עסן וואס מיר האבן תיכף צוריק געברענגט, און דעמאלט האבן מיר געהאט די געלעגנהייט אביסל צו זען וויאזוי מען שעכט די בהמות. דערמאנענדיג די שחיטה איז כדאי צו באטאנען אז דער טאטע ז״ל איז געווען א גרויסער אומן אין שחיטות און אויך אין שטעלן א חַליף, ער האט זיך כמה פעמים אויסגעדריקט אז ער וועט זיך נישט שעמען צו ווייזן זיין חליף פאר דעם מלך המשיח. אבער זיין יראת שמים איז איבערגעשטיגען דאס פאכמאנישקייט, און ער האט געזאגט אז הלואי זאל ער האבן אזא התעוררות ביי כל נדרי ווי ער האט וועלן ער גייט צו די שחיטה. דרך אגב: דער טאטע ז״ל האט טאקע נישט געוואלט זיינע קינדער זאלן ווערן שוחטים, און ער האט אויסגעפירט ב״ה.

שביעי של פסח ביינאכט האט ער אלעמאל מיט געגומען די קינדער אין ביהמ"ד צו די שירה וואס מען האט אין די אלטע היים אנגערופן " ברידזען דעם ים". שביעי של פסח האט ער געליינט די שירה אין אסטען ביהמ"ד מיט א ספעציעלען רגש און אזוי אויך שבועות די עשרת הדברות, עס האט געהאט אלע טעמים ב"ה. ליל אחרון של פסח האט דער טאטע ז"ל געהייסן פאר די מאמע תבלחט"א מאכן עקסטרע קניידלעך צו שיקען פאר הרה"ק ר' **איציקלען** זי"ע און נאכדעם אויך פאר הרה"ק ר' **יענק'לען** זי"ע, און ער האט געזאגט אז דאס איז א אלטער מנהג אז דער שוחט שיקט קניידלעך צום רבי'ן.

שבועות און דער זומער

אריינכאפן אין מויל ספירה רעגן • געזונגען ברבים דעם זמר בר יוחאי אין סאטמארער ביהמ"ד • געליינט אינדערהיים די תנאים כנוסח סאטמאר • קיינמאל נישט געגאנגען ליידיג נאר געלערנט אדער געריידט ספורי צדיקים • זאגען די קינות אין סאטמארער ביהמ"ד מיט זיין אלטן קאפעלוטש

אין די ספירה טעג האט אונז דער טאטע ז"ל אויסגעלערנט אז ספירה רעגן איז א רפואה און א סאך מאל דערציילט אז ער האט געזען זיין רבין הגה"ק מסעקעלהיד הי"ד שטיין מיט א אפען מויל און אריינכאפן ספירה רעגן. ל"ג בעומר איז געווען ביים טאטען ז"ל א גרויסער טאג און יעדעס יאר פרייטאג צו נאכטס פאר ל"ג בעומר האט ער געזונגען ברבים דעם זמר "בר יוחאי" אין סאטמארער ביהמ"ד נאכן דאוונען. שבועות ביים מילכיגען קידוש האט דער טאטע ז"ל יעדעס יאר געליינט אינדערהיים די "תנאים" כנוסח סאטמאר, און דעם צווייטען טאג ביי די סעודה די "כתובה". ער האט זוכה געווען צו זיין שבועות תש"כ ביי **רביה"ק** זי"ע אין אמעריקע, און יעדעס יאר האט ער איבערדערציילט מיט התרגשות פונם גרויסן יו"ט בצילא דמהימנותא.

אין די זומער וואכן זענען מיר די יונגלעך געפארן אין די סאטמארער קאלאניע און דער טאטע ז"ל האט זיך נישט געזוכט קיין גרויסע וואקאנסען, ער פלעגט צו פארן אינאיינעם מיט די מאמע תחי'

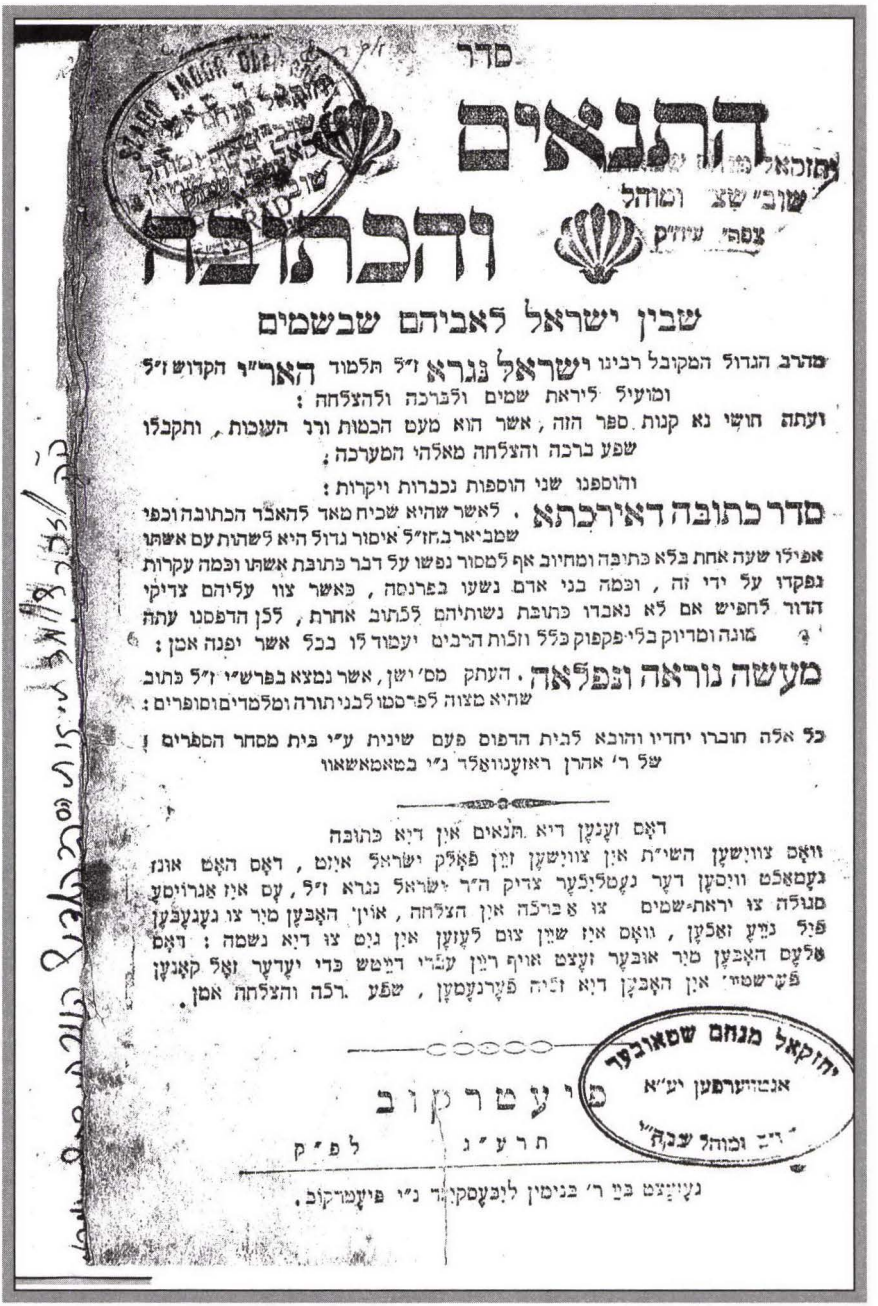

סדר

התנאים
והכתובה

שבין ישראל לאביהם שבשמים

מהרב הגדול המקובל רבינו **ישראל נגרא** ז"ל תלמוד **האר"י** הקדוש ז"ל

ומועיל ליראת שמים ולברכה ולהצלחה :

ועתה חושי נא קנות ספר הזה, אשר הוא מעט הכטות ורב העזבות, ותקבלו שפע ברכה והצלחה מאלהי המערכה :

והוספנו שני הוספות נכבדות ויקרות :

סדר כתובה דאירכתא . לאשר שהיא שכיח מאד להאבד הכתובה וכפי שמביאר בחז"ל איסור גדול היא לשהות עם אשתו אפילו שעה אחת בלא כתובה ומחיוב אף למסור נפשו על דבר כתובת אשתו וכמה עקרות נפקדו על ידי זה, וכמה בני אדם נשעו בברנסה, כאשר צוו עליהם צדיקי הדור לחפיש אם לא נאבדו כתובת נשותיהם ח"ו ועוד אחרת, ח"ו הדפסנו עתה מונה וסדיוק בלי פקפוק כל"ל וזכות הרבים יעמוד לו בכל אשר יפנה אמן :

מעשה נוראה ונפלאה . העתק מס' ישן, אשר נמצא בפרש"י ז"ל כתוב שהיא מצוה להדפיסו לבני תורה ומלמדים וסופרים :

כל אלה חוברו יחדיו והובא לבית הדפוס פעם שנית ע"י בית מסחר הספרים של ר' אהרן ראזענוואלד נ"י במאמאשאוו

דאם זענען דיא תנאים אין דיא כתובה וואם צווישען השו"ת אין צווישען זיין פאלק ישראל איזט, דאם האם אונז נעמאכט וויסען דער נעטלישער צדיק הר' ישראל נגרא ז"ל, עס איז אגרויסע סגולה צו יראת-שמים צו ברכה אין הצלחה, אוין האבען מיר צו נעמען פיל נמ"ע זאלען, וואם איז שוין צום לעזען אין גוט צו דיא נשמה : דאם אלעם האבען מיר אובער זעצט אויף רמין עברי דייטש פרי יעדער זאל קאנען פערשטיי' אין האבען דיא זיה פערנעמען, שפע ברכה והצלחה אמן.

פיעטרקוב

תרע"ג לפ"ק

נעזעצט בייר' בנימין ליבעסקינד נ"י פיעטרקוב.

יחזקאל מנחם שמאולער
אנטוויערפען יע"א
ר"ב ומוהל שבק"

געליינט יעדן יו"ט שבועות אינדערהיים פאר די משפחה

קיין היידע וואו עס איז דא פרישע לופט אדער קיין ספאַ וואו עס זענען דא בעדער פאר רעאמאטיזים פון וואס ער האט שטארק געליטן. עס איז אינטערעסאנט צו נאטירן אז ביים נחום אבלים ל"ע האט מיר הרה"ג **שלמה זלמן וועבער** שליט"א בעלזער דיין אין אנטווערפען דערציילט, אז ער האט שיין פארברענגט אינאיינעם מיטן טאטען ז"ל להבחל"ח אין היידע, און איז זייער נתפעל געווארן אז דער טאטע ז"ל איז קיינמאל נישט געגאנגען ליידיג נאר געלערנט אדער געדעדט סיפורי צדיקים וכו'. אויך הרה"ג **אלטר ראטה** שליט"א דער זון פונם **אוהעלער** דיין ז"ל האט מיר דערציילט מיט טרערן אין די אויגען ווי שיין ער האט פארברענגט אין היידע מיטן טאטען ז"ל, און עס ליגט עם נאך אין טעם די שיינע שמועסן ודברי חיזוק.

ביי די דריי וואכן בין המצרים האט ער אסאך געדעדט מיט די קינדער איבער די גאולה שלימה בב"א, און ערב תשעה באב ביי די סעודה המפסקת האט ער געווויינט הויך אויפן קול. ער האט געהאט א חזקה צו ליינען מגילת איכה און זאגען די קינות אין סאטמארער ביהמ"ד, מיט זיין אלטען קאפעלוטש וואס האט עם געמאכט אויסזען ווי א ריכטיגער אבל, און מיט זיין הויך קול און הארצרייסענדע בכיות האט ער מעורר געווען דעם גאנצן ציבור.

ימי הרחמים והרצון

מיר זאלן קענען זיין משוררים ביי זיין דאוונען • האבן די הארציגע ווערטער דורכגענומען אלע מתפללים • אפי' עם איז שוין פאראיבער פערציג יאר דאך קלינגט עם נאך אין די אויערן • און אליין געזארגט פארן אפפליקען די פעדערן און כשר געמאכט אינדערהיים • און נאך זיין דאוונען איז ער נאך געגאנגען אין עטליכע ביוראען נאך געלט • און די טרערן מישן זיך אוים מיט די יויך • פאר יעדן קינד עקסטער האט ער געהאט א קוואל מיט טרערן • ווען ער האט נאר אנגעפאנגען "על דעת המקום ועל דעת הקהל" • און תיכף נאך הבדלה געזומען די קינדער און אנגעפאנגען צו ארבעטן ביי די סוכה • און דאס שטיקל "המלוכה והממשלה לחי עולמים" האט ער מיט אונז זייער אסאך מאל איבער געזונגען • ווי ער טאנצט מיט א אפענע גמרא

חודש אלול האט זיך אינדערהיים אנגעפאנגען צו שפירן א הכנה צו די ימים נוראים, דער טאטע ז"ל האט יעדן טאג געבלאזן מיט די

שופרות כדי זיך צו איבן די תקיעות, און מיט אונז איבער גע׳חזר׳ט די נוסחאות פונם דאוענען כדי מיר זאלן קענען זיין משוררים ביי זיין דאוענען, אויך האט ער געלערנט תיקוני זוהר און בכלל זיך געגרייט ווי א ערליכער איד. ווען ער האט געזאגט דעם ערשטן טאג די סליחות פארן עמוד אין סאטמאר האט יעדער געשפירט א אימת יום הדין, ווען ער האט נאר אנגעהויבן מיט זיין שיינע שטימע און התעוררות ״קרוב ד׳ לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת״ האבן די הארציגע ווערטער דורכגענומען אלע מתפללים. ביי אונז אינדערהיים האט מען געקענט אנטאפן די קדושת הזמנים וואס מען קען נישט שילדערן מיט קיינע ווערטער.

ראש השנה ביינאכט נאכן דאוענען מערבית פארן עמוד ווען ער איז געגאנגען קיין פשעווארסק צום רבין זי״ע אנווינטשן לשנה טובה, און נאכדעם אינדערהיים, אפי׳ אויף די עלטערע יארן ווען עס האבן געשטראמט די אייניקלעך און אור אייניקלעך הי״ו, איז אבער דער טאטע ז״ל געבליבן מיט דעם פחד יום הדין די גאנצע צייט. דער טאטע ז״ל איז געווען בעל שחרית און בעל קורא און בעל תוקע אין אסטען ביהמ״ד, און אפי׳ עס איז דארט נאר געווען א פויזע פון א האלבע שעה איז ער אלעמאל געלאפן אין מקוה פאר תקיעת שופר. דער מעמד תקיעת שופר איז אויך פון די זאכן וואס מען קען נישט אראפשרייבן, ביים נחום אבלים ל״ע האט געזאגט הרב **שלום אליעזר ליפשיץ** שליט״א נכד הרה״ק **מבאבוב** זי״ע אז אפי׳ עס איז שוין פאראיבער פערציג יאר דאך קלינגט עם נאך אין די אויערן דער ״מן המצר״ און די תקיעות שופר פונם טאטען ז״ל.

עשרת ימי תשובה זענען אין אלע אידישע הייזער ערנסטער ווי א גאנץ יאר, ביי אונז האט מען נאך געהאט די פריווילעגיע צו שלאגען כפרות מיט די הילף פון אונזער מאמע תחי׳ און להבחל״ח דער טאטע ז״ל האט געשחט׳ן און מיר האבן דאס בייגעוואוינט. דאס עפענען און כשר מאכן עופות איז ביי אונז געווען א נארמאלע זאך ווייל אין די ערשטע יארן איז די מאמע תחי׳ געגאנגען יעדן זונטאג אויפן ״פויגעל-מארק״ און געקויפט לעבעדיגע עופות און געטראגן שחט׳ן און אליין

געזארגט פארן אפפליקען די פעדערן און כשר געמאכט אינדערהיים. און אפילו שפעטער וועז דער טאטע ז"ל האט באקומען ביליגע עופות ביי די סוחרים האט מען זיי אויך אליין געעפנט און כשר געמאכט. איך קען נישט פארגעסן א עפיזאד וואס איך האב געהאט אלס חתן–בחור וועז איך בין שוין געווען אנגעטאן גרייט צו גיין אויף די חתונה פון מיין חבר מוה"ר **אליעזר וואלף זאפיר** נ"י, און פונקט דעמאלט האט מען אפגעליפערט די גע'שחט'ענע עופות און איך האב מיר געמוזט אויסטאן מיינע שיינע בגדים און זיך נעמען צו די ארבעט און הערשט נאכדעם געגאנגען צו די חתונה.

ערב יוה"כ איז געווען ביים טאטן ז"ל א שווערער טאג ווייל ער איז גאנץ פארטאגס געלאפן אין די מקוה און נאכדעם אליין געשלאגען כפרות און גע'שחט'ן אינדערהיים, און גלייך געלאפן צו הגה"צ **באניער** רב זצ"ל שחט'ן זיינע כפרות, און פון דארט צו הרה"ק ר' **איציק'ל** זי"ע שחט'ן די כפרות, און נאכדעם גע'שחט'ן די כפרות פונם ציבור ביז אכט האלב ניין אינדערפרי, און הערשט נאכדעם געזאגט סליחות ביחידות און געדאוונט. און נאך זיין דאוונען איז ער נאך געגאנגען אין עטליכע ביוראען נאך צדקה געלט, ווייל דער טאטע ז"ל האט יעדעס יאר אין די ימי הסליחות געמאכט גרויסע געלטער פאר צדקה צוועקען און גומר געווען ערב יוה"כ.

אינדערהיים ביי די סעודות האט מען ממש געקענט אָנטאַפן דעם פחד יום הדין, און מוה"ר **חיים אליעזר** ב"ר **ישעי' יעקב שטויבער** נ"י דערציילט מיט התרגשות אז ער איז געקומען אלס בחור דאס ערשטע מאל צו הרה"ק ר' **יענק'ל** זי"ע אויף יום הקדוש, און ער האט געגעסן די סעודה המפסקת ביים זיידן ז"ל, איז ער ערשטוינט געווארן צו זען ווי דער זיידע ז"ל ווייניט מיט טרערן אינמיטן עסן די זופ און די טרערן מישן זיך אויף מיט די יויך און אזוי האט ער געגעסן. עס האבן געהאלטן אין איין אנקומען טעלעפאנען פון איבעראל ובפרט פון די פארהייראטע קינדער פון אויסלאנד אן צו וואונטשן, אבער דער טאטע ז"ל איז געווען בעיקר אריינגעטאן אין די הכנות צו יום הקדוש.

פאר לעכט צינדען איז ער נאכאמאל געלאפן אין מקוה און זיך אנגעטאן דעם קיטל מיטן טלית מיט א התעוררות וואס איז שווער ארויס צו ברענגען און נאכדעם אנגעפאנגען צו בענטשן די קינדער פון קליין ביז גרויס. ביי די טעכטער האט ער געלייגט א טאשנטיכל אויפן קאפ און די יונגלעך אויפן קאפעלע און פאר יעדן קינד עקסטער האט ער געהאט א קוואל מיט טרערן און יעדעס קינד האט געבעטן מחילה. די מאמע תחי׳ איז געשטאנען ביי די אנדערע זייט פונם טיש און פארגאסן טרערן ביי לעכט צינדען, מען האט געשפירט דעם יום הקדוש אין אלע ביינער.

דעם טאטען ז״ל׳ס זאגען כל נדרי אין סאטמארער ביהמ״ד איז געווען א שם דבר, אסאך אידן האבן א גאנץ יאר געווארט דערויף, ווען ער האט נאר אנגעפאנגען ״על דעת המקום ועל דעת הקהל״ האט מען מיט געשפירט אז מען שטייט ביים יום הדין. איינס פון די שיינקייטן ביי זיין עבודת התפלה איז געווען אז ער האט נישט צוריקגעהאלטן קיין טרערן און נישט מורא געהאט אז ער וועט ווערן הייזעריג, און טאקע געבליבן ב״ה מיטן שטארקען קול אפילו אויף די עלטערע יארן. כ״ק אדמו״ר ר׳ **לייביש מפשעווארסק** שליט״א האט געזאגט ביים נחום אבלים אז דער טאטע האט געהאט א זכי׳ מעורר צו זיין אזויפיל אידן מיט זיינע תפלות, ממילא איז זיין פטירה א אבידה פארן כלל״. נאכדעם וואס ער האט געדאוונט שחרית און געלייענט אין אסטען ביהמ״ד איז ער געקומען צו מוסף קיין סאטמאר כדי צו דאוונען אינם רבינ׳ס ביהמ״ד. און יעדער האט שוין געווארט ווען מען זאגט דעם פיוט פון די עשרה הרוגי מלכות האט מען געהערט דעם טאטען ז״ל הויך ווייגען אויפן קול מיט זיינע קלינגעדיגע שטימע אינם גאנצן ביהמ״ד. מוצאי יוה״כ איז ער אייביג געווען זייער פריילעך מלא אמונה ובטחון אויף א גוט יאר, און תיכף נאך הבדלה האט ער גענומען די קינדער און אנגעפאנגען צו ארבעטן ביי די סוכה. נאך דעם הסתלקות פון הרה״ק ר׳ **איציק׳ל** זי״ע איז ער יעדעס יאר געגאנגען מוצאי יוה״כ צו די יארצייט סעודה אפי׳ אויף די עלטערע יארן כאטש ער איז געווען אויסגעמאטערט פון די עבודות היום און ער איז מערערע מאל ארויסגעפארן שלש עשרה מדות צום ציון קיין האלאנד.

די הכנות צו סוכות זענען געווען פרייליכע, דער טאטע ז"ל האט אונז אויסגעלערנט פלעכטן קיישעלעך און הנאה געהאט אז מיר קינדער האבן פארדינט אפאר פראנק, און אויך געמאכט מיט אונז נוי סוכה און אויסגעלערנט אליין צו מאכן און נישט צו קויפען, אזוי ווי מען האט זיך געפירט אין די אלטע היים. סוכות איז געווען א ריכטיגער זמן שמחתנו דער טאטע ז"ל האט פארברענגט מיט די קינדער אין די סוכה און געזונגען לכבוד יו"ט, ער פלעגט אסאך זינגען מיט אונז

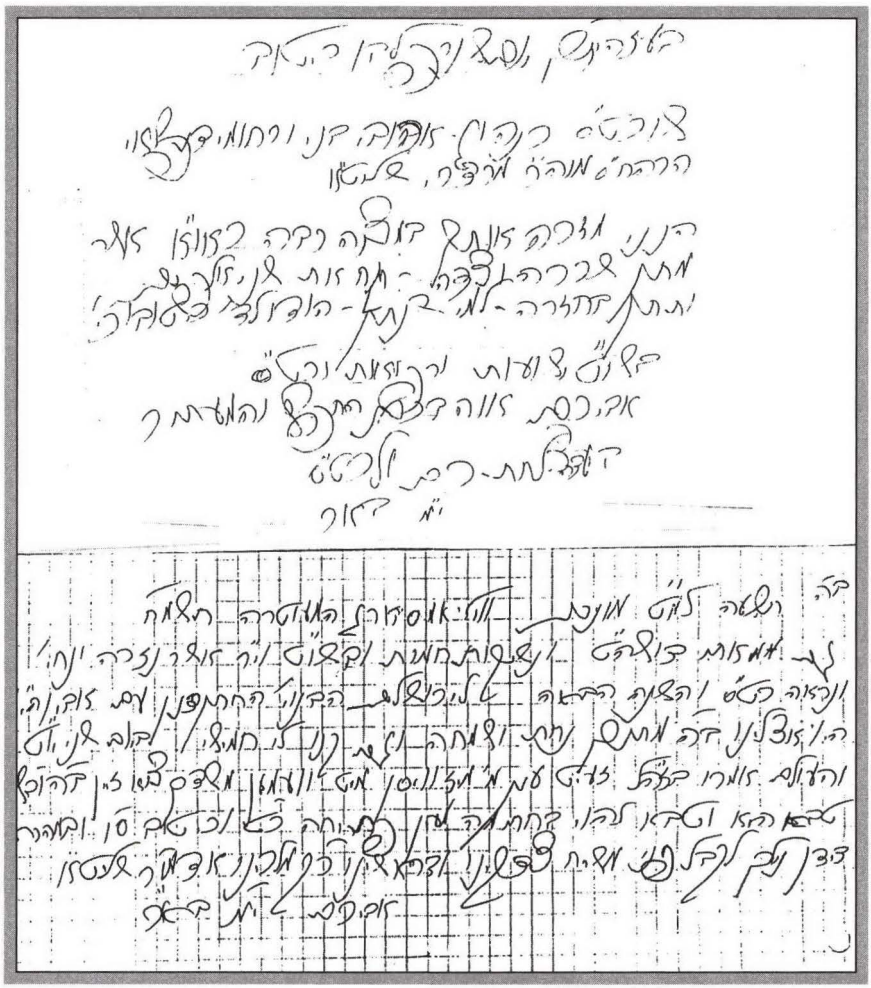

קלייַנע דוגמאות פון זיינע דברי ברכה, גע'חתמ'ט י"מ בא"ר

"האדרת והאמונה לחי עולמים" און אכטונג געגעבן מען זאל נישט זאגן "חי הָעולמים" ווייל עס האט א אנדערע טייטש, און דאס שטיקל "המלוכה והממשלה לחי עולמים" האט ער מיט אונז זייער אסאך מאל איבערגעזונגען און מיר האבן פארשטאנען דעם רמז אויסצושליסן דעם מלכות הציונים בעוה"ר. שמיני עצרת און שמחת תורה האט דער טאטע ז"ל אנגעפירט די הקפות אין אסטען ביהמ"ד און אין סאטמארער ביהמ"ד, אויב איז דער טאטע ז"ל אלעמאל געווען א שטיק לעבעדיגקייט איז דאך שמחת תורה אודאי געווים, אין אסטען ביהמ"ד איז שיין געווען צו זען דעם **מרא דאתרא** הרב הגאון רבי **חיים** קרייסווירטה זצ"ל ווי ער טאנצט מיט א אפענע גמרא אזוי ווי מען האט געטאנצט אין די לובלינער ישיבה.

חנוכה און פורים

דער טאטע ז"ל איז געווען א געטרייער סאלדאט • פארברענגט מיט די קינדער הי"ו און געשפילט דריידל • און האט הנאה געהאט אז מען איז משמח אידן • ביי "הרצים יצאו דחופים" האט זיך געדאכט אז מיר לויפן אלע מיט • איינם פון די אינטערסאנטע זאכן פורים איז געווען "ונהפוך הוא"

אין דיווינטער נעכט פלעגט דער טאטע ז"ל אסאך ארומגיין נאך געלט פאר די סאטמארער מוסדות אין ארה"ק ת"ו, אמאל מיט מוה"ר **אברהם שלמה גרינפעלד** ז"ל מיט וועמען ער האט אויך יארן לאנג געלערנט בחברותא אינם סאטמארער ביהמ"ד, אדער מיט יבלחט"א מוה"ר **פרץ לעפקאוויטש** שליט"א. דער טאטע ז"ל איז געווען א געטרייער סאלדאט און אפגעארבעט זיין גאנצע רשימה וואס מען האט עם צוגעטיילט. פאר חנוכה האט מען זיך שוין געגרייט צו די חנוכה לעכט, דער טאטע ז"ל האט מזרז געווען אונז קינדער מיר זאלן זיך אליין מאכן מנורות און עס איז געווען א גאנצע מלאכה צו זאמלען שטאפערס און האלץ, אבער די אלע זאכן האבן אריינגעגעבן פאר די קינדער א חיות אין יעדע מצוה. דער טאטע ז"ל האט יעדע נאכט אליין געמאכט די קנויטלעך פון וואטע און געהאט די זילבערנע מנורה

וואס איז א גאנץ יאר געווען א שבת לייכטער און חנוכה האט ער עס פארוואנדעלט אין א מנורה. און די הכנות צום צינדען און דאס צינדען מיט די זמירות האט געהאט א ריכטיגען טעם חנוכה, ובפרט ווען ער האט געזאגט אנא בכח וכו׳ יעדעס ווארט זיבן מאל כמנהג המקובל **מהבעש״ט** הק׳ זי״ע. נאך די חנוכה לעכט צינדן האט דער טאטע ז״ל פארברענגט מיט די קינדער הי״ו און געשפילט דריידל און אפי׳ קוויטלעך אויף א קינדערישען אופן און געטיילט חנוכה געלט מיט גרויס ליבשאפט.

די הכנות צו פורים האט זיך ביי די שטויבער קינדער אנגעפאנגען פון משנכנס אדר, מען האט נישט געקויפט קיין פארשטעלעכטס נאר אלעס אליין געמאכט, און דער טאטע ז״ל האט צוגעהאלפן מאכן פורים שפילען און גראמען, און האט הנאה געהאט אז מען איז משמח אידן. זיין ליינען די מגילה איז געווען א שם דבר, און ביי ניחום אבלים ל״ע זענען געקומען מתפללים פון אסטען ביהמ״ד און געריידט מיט בענקשאפט פון די קריאת המגילה וואס זיי האבן געהערט מיט צוואנציג יאר פריער. איינער האט דערמאנט די שיינע תנועה פון ״בלילה ההוא נדדה שנת המלך״, א צווייטער האט זיך אויסגעדריקט: ביי ר׳ **יחזקאל׳ס** מגילה האט מען געשפירט אז מען לעבט מיט די מעשה, ביי ״הרצים יצאו דחופים״ האט זיך געדאכט אז מיר לויפן אלע מיט״. דער טאטע ז״ל האט נאכן ליינען די מגילה נאכגעזאגט בשם הרה״ק **ממונקאטש** זי״ע: איך האב מיך אביסל אפגערעדט פון הארץ״. פורים בייטאג איז ער גלייך פונם דאוונען געגאנגען נאך געלט און אהיימגעקומען מיטאג צו די סעודה. ביי די גרויסע סעודה פארנאכט וואס מען האט אריינגעצויגען שפעט אין די נאכט איז דער טאטע ז״ל געווען זייער פריילין, ער האט נישט פארטראגען קיין וויין ווייל אלס שוחט האט ער קיינמאל נישט געטרינקען מער ווי קידוש און הבדלה, אבער פורים איז ער געווען אביסל בגילופין, און האט זיך משמח געווען מיט די קליינע קינדער, און שפעטער גרויסע קינדער, און ער האט געגראמט פאר די קינדער און שפעטער האט ער אויסגעהערט יעדנס פורים שפיל און געהאט געדולד צו אלע אייניקלעך כו׳. איינס פון די אינטערעסאנטע זאכן פורים איז

שמב • • •

דער טאטע ז״ל האט אסאך געארבעט אויף די מדות פון די קינדער, ער האט געהאט זיין אייגענארטיגען צוגאנג און שטארק געבויעט די זעלבסטזיכערקייט פון די קינדער, און מחזק געווען זייער עסקנות און העלפן פאר צרכי צבור נאך פון גאנץ יונגערהייט. ער איז אליין געווען א מוסטער פון א געטרייעם מענטש פאר די קהלה ״מחזיקי הדת״, און אזעלכע אידן ווי מוה״ר **שלמה קלאגסבאלד** ז״ל אדער מוה״ר **מענדל הום** ז״ל וכדומה זענען געווען ביי עם זייער שטארק ארויפגעקוקט און געשעצט צוליב זייער מסירת נפש פארן כלל. ער איז געווען זייער א געטרייער טאטע און האט שטענדיג געזאגט אז א קליינע בעיבי ווייניט נישט אומזינסט, נאר אויב עס איז הונגעריג אדער שמוציג אדער חלילה שפירט זיך נישט גוט.

ווען עמיצער איז געווען פארקילט אדער געהוסט איז ער געווען אינגאנצן איבערגענומען און געברענגט ווארימע טיי אין בעט און אכטונג געגעבן מען זאל זיין גוט צוגעדעקט, און אנגעזאגט אפי׳ פאר ערוואקסענע מען זאל טרינקען לינדען טיי מיט האניג און אכטונג געבן נישט ארומגיין מיט דעם בלויזן העמד. ער האט אכטונג געגעבן מען זאל זיך נישט צוגעווייענען צו זאגען ליגענט ח״ו, און ביי די קליינע קינדער פלעגט ער מאכן דעם אנשטעל: קום אהער איך זאל דיר טאפן די נאז און זען אויב דו זאגט נישט קיין ליגענט״. פארשטייט זיך אז פאר פחד האט זיך דאס קינד געבראכן און מודה געווען על האמת. ער איז שטענדיג געווען זייער אויפריכטיג און גראד, אויסער ווען א קליין קינד האט געשליקערצט האט ער געמאכט דעם אנשטעל אז עפעס איז געשען כדי צו דערשרעקען דאס קינד, און גלייך ווען דאס קינד האט אויפגעהערט שליקערצן האט ער אויסגעזאגט אז ס׳איז נאר געווען א קאמעדיע.

ער איז געווען זייער שטרענג אויב מען האט נישט געהאט קיין דרך ארץ פאר די **מאמע תחי׳** תבלחט״א, און בכלל מחנך געווען אויף כבוד אב ואם. ער פלעגט צו נוצן א שפריך וואס פון די אלטע היים: שטיי אויף טאטע דער גוי זאל זיך קענען זעצן״ אדער אז א פויעריש יונגעל האט געזאגט פאר זיין טאטן ווינטער ווען מען האט עם ארויס

געשיקט אין די קעלט עפעס ערלעדיגן: טאטע גיי דו ביטע, דו הוסט דאך שוין ממילא". ער האט דערציילט די קאמישע מעשה אז א טאטע איז אמאל נישט געזונד געווען ל"ע און די קינדער זענען עם געקומען מבקר חולה זיין, און דער טאטע האט געבעטן מען זאל עם ברענגען א ווארימע טיי, האבן זיך די קינדער אנגעפאנגען צו קריגען ווייל יעדער האט געוואלט האבן די מצוה, ביז איינער פון זיי האט פארגעשלאגען מען זאל פארקויפן די מצוה אזוי ווי אין א ביהמ"ד און מען האט עס טאקע פארקויפט און איינער האט עס אפגעקויפט און געזאגט: איך האב געקויפט די מצוה און איך בין מכבד דעם טאטען"...

דער טאטע ז"ל האט מעורר געווען די קינדער הי"ו זיך צו פירען בדרך ישראל סבא און דורכדעם ברענגען א נחת רוח פאר די עלטערן אפי' אויף זייערע עלטערע יארן. ער האט זיך באנוצט מיט דעם פאלגענדען משל: א חשוב'ער איד א ת"ח האט געהאט צוויי זין, איינער איז נאכגעגאנגען אין די וועגן פון זיינע עלטערן און דער צווייטער האט זיך שוין ליידער מאדערניזירט, ער איז געבליבן א רעליגיעזער אבער ווייט פונם דרך האבות. ביידע האבן ב"ה חתונה געהאט און אויפגעשטעלט משפחות, יעדער לויט זיין שטייגער, און זיי האבן געווואוינט אין אנדערע שטעט און געהאט א שריפטליכן קשר מיט

דער טאטע ז"ל אויף די דריטע שורה דער פערטער פון לינקס

די גרויס עלטערן (פארצייטענס איז נאכנישט געווען קיין טעלעפאן). איינמאל האט דער זיידע געזאגט פאר די באבע: לאמיר פארן אויף פסח באזוכן אונזער חסיד׳ישן זון, זיי האבן געשריבן א בריוו אז זיי רעכענען צו קומען צו זיי אויף פסח. וועז דער בריוו איז אנגעקומען איז געווארן א שמחה אין שטוב, א קלייניגקייט, זיידע און באבע ווילן דא זיין! דער טאטע האט דערציילט פאר די קינדער וואס פאר א עבודה דער זיידע רעכט אפ ביים סדר טיש, די מאמע האט זיך געפריידט אז זי וועט ענייסן פון די פערל ווערטער וואס די באבע זאגט נאך, און די קינדער האבן זיך גענומען פלייסיגער לערנען ווייל דער זיידע וועט זיכער פארהערן, און זיי וועלן נאכזאגען אלע שיינע תורות וואס זיי האבן געלערנט אין חדר וכו׳. וועז זיידע און באבע זענען אנגעקומען איז הערשט געווארן די ריכטיגע שמחה, מען האט גערעדט דברי תורה וסיפורי צדיקים, די מיידלעך האבן שטאלצירט פאר די באבע מיט זייערע צניעות׳דיגע קליידער, און אזוי איז אדורך דער יו״ט אין א געהויבענע שטימע. די קינדער האבן גערעדט צווישן זיך: אונזער טאטע איז דאך אויך א תלמיד חכם און ערליכער איד, אבער דער זיידע איז נאך אסאך גרעסער, ממש א צדיק.

דאס אנדערע יאר האבן זיידע באבע געזאגט, מען קען דאך נישט אוועק שטויסן דעם מאדערענעם זון לאמיר היי יאר פארן צו זיי אויף פסח, און באלד געשריבן א בריוו אז זיי קומען אויף פסח, וועז דער בריוו איז אנגעקומען איז געווארן א יללה אין הויז, די שנור האט געשימפט אז מען וועט איר האלטן אין איין קריטיקירן מיט זייערע פרומקייטן, איינמאל די קליידער, איינמאל די האר, איינמאל די שטרימפ. די מאדערניזירטע קינדער האבן פשוט געלאכט פונם פאנאטישן אויסזען פון זייערע גרויס עלטערן. דער טאטע האט פראבירט צו פועל׳ן ביי די יונגלעך זיי זאלן זיך אביסל קלענער מאכן דעם פריזור און ביי יעדע זאך זענען געווען מלחמות און מחלוקות, די לאזונג אין שטוב איז געווען : וועד דארף האבן די אלטע נארישע פאנאטיקער... הערשט וועז זיי זענען אנגעקומען האט זיך אנגעפאנגען די ריכטיגע אנגעצויגענקייט, וויפיל דער זיידע האט זיך דאך פראבירט איינצוהאלטן האט ער אבער

דאך דא און דארט געמוזט מאכן א באמערקונג אויף צניעות, טריפה'נע ביכער, זלזול אין כשרות וכו', און מען האט זיך געהאלטן אין איין רייבן און קריגען. די קינדער האבן געדעדט צווישן זיך: אונזער טאטע איז דאך אויך אביסל צודרייט אבער דער זיידע איז אינגאנצן משוגע. דאס קען זיין פשט אין די גמ': זקני ת"ח דעתם מתיישבת, ד.מ. אויב איז מען א זיידע פאר ת"ח ווערט מען וואס עלטער מער געשעצט אבער זקני ע"ה אויב איז מען א זיידע פאר עמי הארצים, דעתם מתטפשת, מאכן זיי דעם אלטן פאר א טיפש וד"ל.

ער האט אריינגעפרעגלט אין די קינדער אמונת צדיקים ובפרט אין היליגען רבי'ן בעל **ויואל משה** זי"ע, אויך געדעדט פונם **בעלזער** רב זי"ע, און פון **נאסוידער** רב זי"ע און אנדערע צדיקים פונם פריערדיגען דור. אויך פון די גרויסקייט וויאזוי די אמאליגע רבנים האבן אויסגעזען ובפרט זיינע צוויי רבי'ס דער **טאשנאדער** רב זי"ע און **סעקעלהידער** רב זי"ע ד' ינקום דמם. דער טאטע ז"ל האט דערציילט פונם מדת האמת און דער לא תגורו מפני איש וואס הגה"ק **טאשנאדער** רב זצ"ל האט געהאט, אין טאשנאד האט געוואוינט א איד א גרויסער עושר אבער ליידער ווייט פון א צדיק און ער האט געוואלט ווערן ראש הקהל אבער וויבאלד ער איז נישט געווען קיין געהעריגער שומר תומ"צ האט דער **רב** זצ"ל נישט געלאזט אפי' ער זאל זיין א קאנדידאט, און ער האט זייער פיינט געהאט דעם **רב** זצ"ל מיט די ישיבה בחורים און זיך שטענדיג אויס געדריקט זייער געמיין קעגן זיי ר"ל.

וועז דער **טאשנאדער** רב זצ"ל האט אויפגעבויעט דאס גרויסע ביהמ"ד פאר די ישיבה "בית נפתלי", האט ער אנגעבעטן ביי די הנהלת הקהלה מען זאל מעגן ציען לעקטער פון די גרויסע שול, ווייל אין רוב שטאט איז נאך דעמאלט נישט געווען קיין לעקטער, האט זיך דער עושר קעגנגעשטעלט און פארפירט מען זאל עס נישט באשטעטיגען, און ער האט זיך געאייסערט ברבים אז ער וויל נישט דערלעבן אז די שול זאל געבן לעקטער פאר די ישיבה. מיט א קורצע צייט שפעטער איז ער פלוצלונג געשטארבן, און דעמאלט האט דער רב מספיד געווען יעדן נפטר, און ביי זיין לוי' האט דער **טאשנאדער** רב זצ"ל געזאגט

בקול רם: אין אומרין בפני המת אלא דבריו של מת, ער האט געזאגט אז ער וויל נישט דערלעבן ווי די שול גיבט לעקטער פאר די ישיבה, און ער האט עס טאקע נישט דערלעבט", און האט מסיים געווען: כן יאבדו כל אויביך ד'. ווי נעמט מען היינטיגע צייטן אזעלכע הייליגע רבנים זי"ע.

זיין מיזוג פון יראת שמים מיט מדות טובות איז געווען וואונדערבאר אזוי למשל איז ער געגאנגען צו אלע שמחות זיך מיטפרייען אבער אין ערגיץ נישט געגעסן נאר פיש, און אויב עס איז נישט געווען קיין הונדערט פראצענט כשר'ע מחיצה האט ער געמאכט מיט חכמה און זיך געזעצט אין א ווינקעל און מקצר געווען יענער זאל נישט ווערן באליידיגט. ווען מען האט אנגעהויבן נוצן דעם שמחות זאל אין "רומי גאלדמינץ צענטער" וואס איז א בנין פון פריצות ל"ע, האט ער לוחם געווען און אויסגע'פועל'ט אז אלע שוחטים און אפי' דיינים זאלן נישט גיין אהין אויף קיינע שמחות אפי' מיט א כשר'ע מחיצה.

בכלל איז ער געווען א לוחם מלחמת ד' פאר יעדע דבר שבקדושה, און צוליב זיין הארציגקייט איז מען נישט ברוגז געווארן אויף עם,

דער טאטע ז"ל אין די פערטע שורה דער אכטער פון רעכטס

אסאך יונגע בחורים פון אסטען ביהמ"ד האבן זיך אפגעשוירן זייער פריזור אדאנק דעם טאטענס באמערקונגען. מוה"ר **אברהם שמואל גראס** נ"י פון טאראנטא וועלכער איז א אנטווערפענער גידול האט געזאגט ביים ניחום אבלים: אייער טאטע ז"ל מיט זיין ליבליכקייט און שטענדיגע גוטע ווערטער האט געהאט א חלק אינם חינוך פון גאנץ אנטווערפען".

דער טאטע ז"ל האט געהאט אסאך גוטע ווערטליך וואס ער פלעגט זאגען כדי משמח צו זיין אנדערע אידן, און אפי' ווען ער האט געוואלט איינעם זאגען מוסר אדער פראווען קנאות האט ער געקענט מאכן א ווערטל עס זאל יענעם נישט פארדריסן. איינמאל איז ער געווען ביים אתרוג סוחר ר' מאיר עפשטיין ע"ה און האט געקליבן אתרוגים אינאיינעם מיט א איש נכבד וואס האט געהערט צו די פארטיי "אגודת ישראל", דער איד, זייענדיג א ת"ח האט געפרעגט פארוואס קוקט מען נאר אויפן אתרוג מיט אזויפיל אנשטרענגונג און נישט אויף די אנדערע מינים? האט זיך דער טאטע ז"ל אנגערופן: איך האב א קנאי'שע תשובה, וויבאלד די אנדערע דריי מינים איז מען מאגד אינאיינעם, דעריבער האט דער אתרוג א ספעציעל חשיבות, ווייל ער איז נישט אין די אגודה...

אויך האט ער געהאט אויסערגעווענליכע געדולד צו אלע סארטן געסט וואס זענען געווען ביי אונז אין שטוב, וואס אסאך פון זיי האט ער אליין איינגעלאדענט. איך געדענק איין מעשה בערך תשכ"א איז ארויסגעקומען א היימישע משפחה פון רומעניע און זיי האבן געגעסן ביי אונז שבת, אבער די פרוי איז געגאנגען מיט אייגענע האר, עס איז טאקע געווען אסאך צוגעדעקט אבער נישט אינגאנצן, און דער טאטע ז"ל האט נישט געהאט קיין מנוחת הנפש ביים שבת טיש, אבער ער האט אכטונג געגעבן אויף זייער כבוד וויבאלד ער האט געוואוסט אז זיי האבן געהאט אין רומעניע גרויס מסירת נפש פאר אידישקייט און מען מוז זיי מקרב זיין, האט ער געמאכט אז איינע פון די קינדער זאל זיין ווי א מחיצה צווישן עם און אירע האר אנע דעם אז זיי זאלן עפעס באמערקען.

מתי יגיעו למעשי אבותי

און איבעראל געזעסן אויבנאן • איך זאל כאטש נישט מוזן גיין צו אייער טיש • האט ער אלם הודאה פאר השי"ת זיך אראפגעלאזט די פיאות • און יעדער באזונדער האט זיך געשפירט מקושר צום זיידן ז"ל • אלע בכלל און יעדער בפרט קענען פארזעצן זיינע נאבעלע דרכים • אזוי ווי עס איז געווען זיין שטענדיגער רצון

דער טאטע ז"ל איז אלע יארן געווען דער זעלבער ר' יחזקאל, סיי אין רומעניע אין ארץ ישראל, אין אנטווערפען און אין אמעריקע, ער איז געווען א שיינער איד אלעמאל, און איבעראל געזעסן אויבן אן און געהאט התקרבות ביי אלע צדיקי אמת זי"ע, אבער ער איז געבליבן דער זעלבער, אמת'ער אריגינעלער מענטש. זיין קאלעגע אין אנטווערפען מוה"ר יוסף וויים שו"ב ז"ל פלעגט עם צו טשעפען אין די ערשטע יארן: ר' יחזקאל, איך זע דאך אז איר וועט אמאל ווערן א רבי, איין זאך בעט איך אייך, אז איך זאל נישט מוזן גיין צו אייער טיש"... ער איז שטענדיג געגאנגען מיטן ברייטן ביבערהוט און זיך נישט געטוישט, ער איז אלע יארן געגאנגען מיט ארויפגעקניפטע פיאות אזוי ווי זיין טאטע ז"ל דער זיידע מוה"ר שלמה הערש הי"ד איז געגאנגען, און זיינע אויבענדערמאנטער רבי'ס זענען אזוי געגאנגען. ווען ער איז אלט געווארן אכציג יאר האט ער אלס הודאה פאר השי"ת זיך אראפגעלאזט די פיאות, און ער איז געבליבן דער זעלבער ר' יחזקאל עד יומו האחרון.

השי"ת האט אונז געגעבן די זכי' צו האבן אזא טאטען ז"ל און א עקסטערע זכי' פאר אונזערע דורות אז פארהייראטע אור אייניקלעך הי"ו יראים ושלמים האבן געהאט די זכי' צו ברענגען זייערע קינדער און זיי ווייזען א עלטער עלטער זיידן, און הערן פון עם דברי תורה ודברי חיזוק, און יעדער באזונדער האט זיך געשפירט מקושר צו דעם זיידן ז"ל. די חז"ל זאגען "חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי", טייטשן צדיקים זי"ע "יגיעו" עס זאל עפעס דערגרייכן, מען זאל זיך מיט עפעס אנקערן צו די אבות, האפען מיר און בעטן צו השי"ת מיר זאלן אלע בכלל און יעדער בפרט קענען פארזעצן זיינע נאבעלע דרכים

און דאס ווייטער געבן פאר אונזערע דורות הבאים בעז"ה. און ער זאל זיין אין הימל א מליץ יושר פאר אונז אלע אז מיר זאלן זיך קענען האלטן בדרך ישראל סבא מיט גרויס הרחבת הדעת, ווי ער פלעגט צו זאגן בדרך בדיחותא: א חוץ א מיליאן דאלער פעלט פאר קיינעם גארנישט ב"ה"... און גיין אויף דעם הייליגן דרך פון רבינו הקוה"ט בעל **ויואל משה** זי"ע וממשיך דרכו כ"ק אדמו"ר בעל **ברך משה** זצ"ל, אזוי ווי עס איז געווען דער שטענדיגער רצון פון אונזער טאטע און זיידע ז"ל, און זוכה זיין במהרה מקבל צו זיין פני משיח צדקנו בנערינו ובזקנינו, מיט אונזער **טייערע און חשוב'ע מאמע** זאל זיין געזונד און שטארק לאויט"א במהרה בימינו אמן.

מצבת זכרון ונר תמיד לנשמות הטהורות

אבינו זקינינו הרה"ח המפורסם ירא שמים מרבים ותיק וחסיד כש"ת
מוה"ר **שלמה צבי** ב"ר **ישכר דוב שטויבער** ז"ל

וזוג' הצו"ח אשת חיל מרת **אסתר רחמה** ב"ר **אברהם זאב** ע"ה
שנהרגו ונשרפו עקדה"ש י"א סיון תש"ד, ד' ינקום דמם במהרה
בנם מוה"ר **דוד** ז"ל וזוג' **פרידא** ע"ה. ובנותיהם **ברכה, שרה,**
בתם מרת **מלכה פעסל** ע"ה ובעלה מוה"ר **יעקב יהודא חיימאוויטש** ז"ל
וג' צאצאיהם
כלתם מרת מרת **חי' שרה** ע"ה אשת בנם מוה"ר **ישכר דוב** ז"ל
(שנפטר בארה"ק) וז' צאצאיהם
בנם מוה"ר **חנני' יו"ט ליפא** ז"ל וזוג' מרת **חי'** ב"ר **סיני** ע"ה וג' צאצאיהם
בתם מרת **שרה** ע"ה
כולם נהרגו ונשרפו עקדה"ש בימי הזעם, ד' ינקום דמם במהרה
בנם מוה"ר **אפרים פישל** ז"ל וזו' מרת **מלכה** ע"ה
בנם מוה"ר **ישכר דוב** ז"ל
בתם מ' **העניא** ע"ה, ובעלה ר' **יהודא** ב"ר **משולם גליק** ע"ה
וכלתם מרת **געלא צמח** ב"ר **אבא** ע"ה אשת יבלחט"א בנם מוה"ר **יצחק**
משה שטויבער נ"י

ת.נ.צ.ב.ה.

ואבינו זקינינו הרה"צ המפורסם שו"ב ומורה צדק לעדתו כש"ת
מוה"ר **חיים משה** ב"ר **יקותיאל זלמן בינער** ז"ל, נלב"ע י"ב אלול ת"ש
וזוג' הצו"ח אשת חיל מרת **מושקט** ב"ר **ישעי' יעקב** ע"ה, נלב"ע ל' ניסן תשכ"ז
ובנם החסיד המפואר מרביץ תורה לעדרים מוה"ר **יקותיאל זלמן** ז"ל
ובנם המפואר מוה"ר **אברהם** ז"ל, וזוג' מרת **שרה** ע"ה,
וחתנם המפואר הרה"ח מוה"ר **אפרים** ב"ר **חיים שוואַרץ** ז"ל
ובתם הצו"ח מרת **חנה** ע"ה ובעלה הרה"ח מוה"ר **שמואל זאב** ב"ר **יעקב**
דוב לעווי ז"ל

ת.נ.צ.ב.ה.

יעמדו על הברכה

צאצאינו היקרים והחביבים העומדים לימינינו בכל עת במסירות נאמנה, ב"ה

ה"ה חתני החשוב הרה"ח מוה"ר **ישעי' קרויס** הי"ו סופר סת"ם, וזוג' בתי מרת **רחל יוכבד** שתחי', ויו"ח היקרים **פרומט, שמואל, שלמה, דוד יודא, יואל יצחק, אסתר רחמה, יעקב, חו' ברכה,** כולם יחיו לאויט"א

חתני החשוב הרה"ח מוה"ר **אברהם שמעון קטינא** הי"ו וזוג' בתי מרת **אסתר רחמה מושקט** שתחי', ויו"ח היקרים **שלמה, יעקב, דוד, יואל, משה ארי', פרומט** כולם יחיו לאויט"א

בני החשוב הרה"ח מוה"ר מוה"ר **משה אהרן גרשון שטויבער** הי"ו וזו' מרת **חנה** שתחי', ויוצ"ח **אפרים יוסף, שלמה, יואל, פרומט , צבי הירש,** כולם יחיו לאויט"א

חתני החשוב בנש"ק הרה"ח מוה"ר **יואל בריזל** הי"ו, וזוג' בתי מרת **יענטא מאטל** שתחי' ויו"ח היקרים **פרומט פיגא, דוד ארי', חנה יוטא, מושקט,** כולם יחיו לאויט"א

בתי הבתולה **פרומט** שתחי' לאויט"א

ויה"ר שאזכה ביחד עם נו"ב הצו"ח מרת **חי' שרה** שתחי' לגדלה לתורה ולחופה ולמעש"ט מתוך נחת ושמחה, בריות גופא ונהורא מעליא, ונזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות ממשיכים דרכי האבות ושלשלת הזהב מדור דור וזכות אבות לבנים תזכור כי"ר.

נר זכרון לנשמות הטהורות

מורי חמי החסיד המפורסם תלמיד חביב לרביה"ק זי"ע איש האשכולות

מוה"ר **שלמה** ב"ר **אהרן מנחם גרשון גפן** ז"ל

וזו' הצו"ח אשת חיל מרת **פרומט** ב"ר **אהרן הכהן** ע"ה

ובנם הרה"ח **אהרן מנחם גרשון** ז"ל

ת.נ.צ.ב.ה.

יעמדו על הברכה

צאצאי גיסנו החשוב והמפואר הרה"ח מוה"ר **אשר אנשיל שעהר** שליט"א
מק"ק אנטווערפען יצ"ו

חתנו החשוב הרה"ח מוה"ר **שלמה זלמן דאסקאל** הי"ו

וזוג' מרת **אסתר רחמה** שתחי',

ויו"ח היקרים בנים ובני בנים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **שלום יצחק שעהר** הי"ו

וזוג' מרת **שפרה** שתחי',

ויו"ח היקרים בנים ובני בנים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **שלמה צבי שעהר** הי"ו

וזוג' מרת **חנה דבורה** שתחי',

ויו"ח היקרים בנים ובני בנים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ג מוה"ר **עזריאל שעהר** הי"ו

וזוג' מרת **חי' שרה** שתחי',

ויו"ח היקרים בנים ובני בנים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

יעמדו על הברכה

צאצאי אחינו החשוב והמפואר הרה"ג מוה"ר **ישעי' יעקב שטויבער** שליט"א
ר"מ בק"ק קרית יואל יצ"ו

חתנו החשוב הרה"ח מוה"ר **אברהם זאב פריעדמאן** הי"ו וזוג' מרת **רחל זעלדא מחלה** שתחי', ויו"ח היקרים בנים ובני בנים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ג מוה"ר **אברהם זאב שטויבער** הי"ו וזוג' מרת **חנה** שתחי' שתחי', ויו"ח היקרים בנים ובני בנים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **יהודה שטויבער** הי"ו וזוג' מרת **אסתר פערל** שתחי', ויו"ח היקרים בנים ובני בנים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ג מוה"ר **ישכר דוב שטויבער** הי"ו וזוג' מרת **רחל** שתחי', ויו"ח היקרים בנים ובני בנים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

חתנו החשוב הרה"ח מוה"ר **יקותיאל יהודה פריעדמאן** הי"ו וזוג' מרת **אסתר רחמה פרומט** שתחי', ויו"ח היקרים בנים ובני בנים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **חיים אליעזר שטויבער** הי"ו וזוג' מרת **יוכבד חנה** שתחי', ויו"ח היקרים בנים ובני בנים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **יקותיאל זלמן שטויבער** הי"ו וזוג' מרת **חי' צבי'** שתחי', ויו"ח היקרים בנים ובני בנים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **חנני' יו"ט ליפא שטויבער** הי"ו וזוג' מרת **מרים גיטל** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **אביגדור שלום שטויבער** הי"ו וזוג' מרת **ברכה** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **יואל שטויבער** הי"ו וזוג' מרת **בלומא** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

חתנו החשוב הרה"ח מוה"ר **אליקים מאיר משה שפיצער** הי"ו וזוג' מרת **מושקט דבורה** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

נר זכרון לנשמתו הטהורה

של בנו הב' החשוב יניק וחכים כמר **משה אהרן** ע"ה, תנצב"ה

יעמדו על הברכה

צאצאי אחינו החשוב והמפואר מוה"ר **חיים משה שטויבער** שליט"א מק"ק בארא פארק יצ"ו

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **יצחק שטויבער** הי"ו וזוג' מרת **גיטל רבקה** שתחי', ויו"ח היקרים בנים ובני בנים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **חנני' יו"ט ליפא שטויבער** הי"ו וזוג' מרת **שרה** שתחי', ויו"ח היקרים בנים ובני בנים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **יעקב שטויבער** הי"ו וזוג' מרת **שרה** שתחי', ויו"ח היקרים בנים ובני בנים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **צבי אביגדור שטויבער** היו וזוג' מרת **רחל מינדל** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **שמואל מאיר שטויבער** הי"ו וזוג' מרת **יוטא רבקה** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **יקותיאל יהודה שטויבער** הי"ו וזוג' מרת **חנה** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

יעמדו על הברכה

צאצאי גיסנו החשוב והמפואר מוה"ר **יששכר בער קאהן** שליט"א ראה"כ בק"ק אנטווערפען יצ"ו

חתנו החשוב הרה"ח מוה"ר **אהרן חנוך העניך פערלמוטער** הי"ו וזוג' מרת **שרה אסתר** שתחי', ויו"ח היקרים בנים ובני בנים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **יוסף ארי' קאהן** הי"ו וזוג' מרת **אסתר מאטל** שתחי', ויו"ח היקרים בנים ובני בנים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

חתנו החושב הרה"ג בנש"ק מוה"ר **אברהם זאב שנעעבאלג** הי"ו וזוג' מרת **מושקט** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

חתנו החשוב הרה"ח מוה"ר **מאיר ווינבערגער** הי"ו וזוג' מרת **שרה טילא** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **ישעי' יעקב קאהן** וזוג' מרת **רחל** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **עזריאל מאיר קאהן** הי"ו וזוג' מרת **רוחמה פיגא חי'** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **יצחק שלמה צבי קאהן** הי"ו וזוג' מרת **רבקה פיגא גיטל** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

חתנו החשוב הרה"ח מוה"ר **יואל פויגעל** הי"ו וזוג' מרת **אידל חנה** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

חתנו החשוב הרה"ח מוה"ר **יצחק יהושע גליק** הי"ו וזוג' מרת **גיטל** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

נר זכרון לנשמתו הטהורה

של בתם החשובה הצו"ח מרת **חי' אסתר רחמה** ע"ה, תנצב"ה ותמליץ טוב בעד צאצאי' וצאצאי צאצאי' היקרים שיחיו לאויט"א

יעמדו על הברכה

צאצאי אחינו החשוב והמפואר מוה"ר **יוסף שלמה צבי שטויבער** שליט"א
מק"ק לאנדאן יצ"ו

חתנו החשוב בנש"ק הרה"ח מוה"ר **אלי' מרדכי לאנגבערג** הי"ו וזוג' מרת **חיילא אסתר** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **ישכר דוב שטויבער** הי"ו וזוג' מרת **שרה מלכה** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

חתנו החשוב הרה"ח מוה"ר **חיים סענדר עסטרייכער** הי"ו וזוג' מרת **פעסל** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

יעמדו על הברכה

צאצאי אחינו החשוב והמפואר מוה"ר **אברהם זאב שטויבער** שליט"א מק"ק מאנסי נ.י. יצ"ו

חתנו החשוב הרה"ח מוה"ר **שלמה אליעזר מייזעלס** הי"ו וזוג' מרת **חנא צלאווא** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

חתנו החשוב הרה"ח מוה"ר **חיים שמחה ישכר דוב ווייס** הי"ו וזוג' מרת **שרה מושקט** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **חיים יוסף שטויבער** הי"ו וזוג' מרת **אסתר ברכה** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

חתנו החשוב הרה"ח מוה"ר **יואל הלל ליכטנשטיין** הי"ו וזוג' מרת **זיסל רחמה** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

חתנו החשוב הרה"ח מוה"ר **יעקב גראס** הי"ו וזוג' מרת **מרים הענטשא** שתחי'

חתנו החשוב הרה"ח מוה"ר **אליעזר טארים** הי"ו וזוג' מרת **חי' יוכבד** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו הבה"ח **יואל דוב שטויבער** הי"ו והכלה מרת **שפרה ליבא** שתחי' יזכו לבנות בית נאמן בישראל ודורות ישרים יבורך

יעמדו על הברכה

צאצאי אחינו החשוב והמפואר מוה"ר **שמואל מאיר שטויבער** שליט"א
מק"ק אנטווערפען יצ"ו

חתנו החשוב הרה"ח בנש"ק מוה"ר **יצחק יהודה בריעף** הי"ו וזוג' מרת **חנה** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

חתנו החשוב הרה"ח מוה"ר **יצחק מנחם לעמבערגער** הי"ו וזוג' מרת **אסתר רחמה מושקט** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

חתנו החשוב הרה"ח בנש"ק מוה"ר **משה צבי מעכלאוויטש** הי"ו וזוג' מרת **צירל** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

חתנו החשוב הרה"ח בנש"ק מוה"ר **יעקב יואל לאנדא** הי"ו וזוג' מרת **זיסל מלכה** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

חתנו החשוב הרה"ח מוה"ר **שמואל משולם זושא גליק** הי"ו וזוג' מרת **רויזא בלומא** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **יואל שטויבער** הי"ו וזוג' מרת **הדס** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **משה יצחק שטויבער** הי"ו וזוג' מרת **חי'** שתחי', יזכו להעמיד דורות ישרים ומבורכים לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **שלמה זלמן שטויבער** הי"ו וזוג' מרת **שפרינצא מרים** שתחי', יזכו להעמיד דורות ישרים ומבורכים לאויט"א

בנו הב' המופלג כמר **ישכר דוב** נ"י ובנותיו הבתולות **איידלא ברכה, יהודית מאטיל, ריזל, יענטא, שיינא חי' שרה** כולם יחיו לאויט"א

יעמדו על הברכה

צאצאי גיסנו החשוב והמפואר מוה"ר **חיים יהודה רוטנער** שליט"א ר"מ בק"ק אנטווערפען יצ"ו

חתנו החשוב הרה"ח מוה"ר **שמואל דוד פישער** הי"ו וזוג' מרת **מושקט זיסל** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **ישראל דוד ארי' רוטנער** הי"ו וזוג' מרת **פעסיל** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

חתנו החשוב הרה"ח בנש"ק מוה"ר **חיים סופר** הי"ו וזוג' מרת **יענטא חנה** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **יואל רוטנער** הי"ו וזוג' מרת **חנה צירל גאלדא** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **משה יצחק רוטנער** הי"ו וזוג' מרת **ליבא** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

חתנו החשוב הרה"ח מוה"ר **שמואל יחזקאל בלייער** הי"ו וזוג' מרת **מרים רחל** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

חתנו החשוב הרה"ח מוה"ר **נח צבי לעווי** הי"ו וזוג' מרת **מלכה מאטל** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

חתנו החשוב הרה"ח מוה"ר **יעקב ישראל סימאן** הי"ו וזוג' מרת **יוטא עטיא** שתחי', יזכו להעמיד דורות ישרים ומבורכים לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח מוה"ר **יעקב שלמה צבי רוטנער** הי"ו וזוג' מרת **רחל** שתחי', יזכו להעמיד דורות ישרים ומבורכים לאויט"א

ובנותיו הבתולות **שינדל שפרינצא, הינדא שרה, העניא פרידא, דבורה** כולם יחיו לאויט"א

יעמדו על הברכה

צאצאי גיסנו החשוב והמפואר בנש"ק מוה"ר **שלום יעקב ישורון הכהן כהנא** שליט"א מק"ק אנטווערפען יצ"ו

בנו החשוב הרה"ח בנש"ק מוה"ר **חיים משה יצחק כהנא** הי"ו וזוג' מרת **גיטל** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו החשוב הרה"ח בנש"ק מוה"ר **נחמן כהנא** הי"ו וזוג' מרת **בילא זיסל** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

חתנו החשוב הרה"ח בנש"ק מוה"ר **משה יואל טייטלבוים** הי"ו וזוג' מרת **מושקט רחמה** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

חתנו החשוב הרה"ח בנש"ק מוה"ר **מנשה ראזענבערגער** הי"ו וזוג' מרת **חנה** שתחי', ויו"ח היקרים כ"א בשמו יבורך כולם יחיו לאויט"א

בנו הב' המפולג בנש"ק כמר **יואל אלימלך כהנא** נ"י, בתו הבתולה **פערל** תחי', ובנו הב' המופלג בנש"ק כמר **ישכר שלמה צבי** נ"י, כולם יחיו לאויט"א